

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

~~11-64~~ J, 65

2

Sony' 1868

J. H. Bang
12.24.78

Ex Libris Joannis Antojij Klyheri, Pictoris Regij. An. 1727.

ALBERTI RVBENI
PETRI PAVLI F.
DE RE VESTIARIA
VETERVM,

P. RÆCIPVE
DE LATO CLAVO
LIBRI DVO,

Et alia eiusdem Opuscula posthuma, quorum se-
riem aduersa pagina exhibet.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA
BALTHASARIS MORETI.
M. DC. LXV.

SERIES DIATRIBARVM

Qua hoc Opere continentur.

DE RE VESTIARIA, PRÆCIPVE DE LATO CLAVO, LIBRI DVO.

DE GEMMA TIBERIANA. 195

DE GEMMA AVGVSTÆA. 212

DE VRBIBVS NEOCORIS. 221

DE NVMMO AVGVSTI, QVI INSCRIBITVR ASIA RECEPTA. 257

DE NATALI DIE CÆSARIS AVGVSTI. 279

IOAN. BAPT. DONII DISSERTATIO DE VTRAQVE PÆNVLA. 313

CLARISSIMO VIRO
PHILIPPO RVBENIO P. F.
S. P. Q. ANT. A SECRETIS,
IOANNES GEORGIUS GRÆVIVS
S. P. D.

 A temporum nostrorum est ratio, ut, quamvis multa videant boni quotidie ac audiant, quæ eos non delectent; numquam tamen probare potuerim illorum fastidium, qui semper priorum sæculorum felicitatem iactantes, illam, in quam fors nascendi & necessitas eos demisit ætatem, cum Ascræo sene perpetuis damnant querelis. Contra ea de hoc ego sæpe mihi gratulor, & præcipuam duco felicitatem, quod nec longe ante hoc tempus nec diu post sim natus. Tantæ enim & tam illustres hac nostra & paulo superiore memoria omnium præclararum artium factæ sunt accessiones, tanta effloruit virorum doctissimorum ubertas, qui excellentis ingenij bonitate tamquam divino quodam afflatu concitati in omni liberalis doctrinæ genere

* 2

tanto

tanto elaborarunt studio & contentione, ut, quæ antea densis erant circumfusa tenebris, nunc in aperto sint, & omnium conspectu posita; quæque ante ignorabantur ab omnibus etiam eruditissimis, nunc nemini possint esse obscura, nisi qui socordia & ignavia sibi ipse hanc laudem & felicitatem invideat. Nam, ne alia commemorem, siderum motus & stellarum numerus quando exploratius fuit cognitus quam hac tempestate? An unquam accuratius fuit investigata, & in excelsius fastigium erecta doctrina illa, quæ aut in mundi principiis & rerum naturalium causis indagandis; aut quæ in singulis humani corporis partibus, & abditis illis venarum ductibus explorandis, aut quæ in orbis terrarum situ describendo versatur? Quæ laus temporum fere magis nostrorum est quam hominum: inventa enim sunt talia instrumenta divinitus potius quam consilio, & quibus tenuissimæ minutissimorum corpusculorum particule penitus perspicui & accurate considerari; & quibus in remotissima loca & ipsas quasi cælestium orbium sedes acies oculorum immitti; & quibus cursus navium certissima quadam via & ratione possunt moderari. His effectum est, ut arcana illa & ab omni ævo incognita naturæ mysteria quamplu-

plurima fuerint in lucem protracta, peragrata
vastissima maria, quæ olim ne adiri posse cre-
debantur, terræ dissociatissimæ, & alio sole ca-
lentes apertæ. Quid dicam de studijs humani-
tatis, de antiquitatis notitia, de omnium me-
moriarum rebus gestis? Quam multa abstrusa,
recondita, sepulta, maioribus nostris invisa &
inaudita felix magnorum hominum sollertia,
& incredibilis industria, qua ad omnem prisci
ævi sapientiam complectendam exarserunt,
eruit: quanta luce illorum libros perfudit, qui-
bus ad omnem humanitatem informamur.
Horum omnium cognitione nobis esset caren-
dum, si priora nos tulissent sæcula. Quid autem
ijs, quorum animi pulcherrimarum rerum
scientia pascuntur, potest esse antiquius quam
ea habere explorata, in qua docti & sapientes
viri semper inquisiverunt summa cura & stu-
dio, nec tamen potuerunt pervestigare? Ego
sane qui in litterarum & sapientiæ studijs unice
conquiesco, nec regnum, aut quidquid est
opum & dignitatum mereri velim ut illa igno-
rem. Et profecto in tot & tantis muneribus,
quibus affecta est ætas nostra, qui non lætatur,
qui non triumphant se nunc demum vivere,
cum tanta rerum præclararum copia docto-
rum virorum ingenio & labore nobis parta
est,

est, aut invidia suffusum in præsentia habent
animum, aut stulto quorum copia est laborant
tædio, aut bona sua non intelligunt, & pretia
rerum æstimant annis. Nolim autem hæc sic
accipi, ac si existimem hac ætate omnes artes
exactas esse & venisse ad summum perfectio-
nis, quo nihil possit cogitari ineptius. Quis
enim non videt quanta sit adhuc in omnibus
rebus obscuritas, quantis involucris in profun-
do demersa iaceat veritas, quantum nostræ
& posterorum relictum sit industriæ? Risum
sæpe mihi excutiunt, qui conqueruntur, om-
nem facultatem & Ipem sibi esse præcisam a
maioribus præclari aliquid elucubrandi: omnia
nunc esse pervulgata in omnibus artibus &
disciplinis, omnia aspera complanata, omnes
nodos expeditos, nihil caliginis, nihil difficul-
tatum sedere vsquam, aut si quid restet, in
quod nostram operam possimus conferre, id
esse unicum, ut breviori via tradantur omnia,
& in compendia referantur, quæ multis studiis
& vigiliis a doctis fuerunt conquista & tradita.
O seri studiorum! Quo iudicio hos credimus ver-
sari in lectione, & quem fructum eius ferre, &
quota de ijs, quæ legunt intelligere, quibus
Nil est intra oleam, nil extra & in nuce duri.
Nullum certius argumentum est levis cuius-
dam

dam & puerilis eruditionis, quam nusquam
hære, de nulla re dubitare, nullas in lectio-
ne salebras, nullam remoram offendere. Qui
hanc sectam sequuntur, suo produnt indicio,
nihil se didicisse unquam nisi tritum maxime
& vulgare, nihil se videre in ulla disciplina &
scriptorum genere, nec intelligere quidem
quæ sit illa interior doctrina, quam qui imbi-
berunt, ab omni ætate sunt habiti eruditi. Sane
quo quisque est doctior, tanto plura in singulis
pæne paginis, ne dicam versibus, advertunt
animum, detinent oculos, cursum lectionis
inhibent, attentionem acuunt, & perscrutari
iubent ac eruere maioribus ignorata, & profu-
tura posteris. De centonum vero sartoribus &
auctoribus epitomarum quid dicam aliud,
quam, *Dij terris talem avertite pestem!* Nata est
ista natio corrumpendis & abolendis omnium
virosum egregiorum lucubrationibus, qui, si
quid mortui sentiunt, execrantur istos homi-
nes, qui tam foede mutilant & lacerant suos la-
bores. Tantum vero abest, ut omnia sint ex-
cussa, & supremam manum receperint, ut nul-
la sit disciplina, & ne pars quidem ullius disci-
plinæ, nullumque scriptum extet antiquum, in
quo non viro acris ingenij, & indefessi studij,
plurimæque doctrinæ, multa magnaue super-
sint

sint observanda, quæ alij, qui eidem curæ invigilarunt, sunt prætervecti. Non deest fabro materia, sed materiæ faber. Quamvis vero sint infinita, in quibus expoliendis cum magna laude & fructu versari possit hominum non ineptorum industria, nullus tamen miror perpaucos esse, quibus amplificatio & processus studiorum doctrinæ & sapientiæ sint curæ, longe vero plurimos, quos iuvet prædas agere, & compilare alienæ industriæ fructus. Opes invenire bonis artibus negotium est arduum, plenum sudoris, sollicitudinis, vigiliarum; partis vero alieno labore frui nihil habet molestiæ, sed & nihil gloriæ. Hos labores, has severas leges, quibus tenentur qui adspirant ad laudem & immortale nomen, hanc assiduam meditationem, qua enitendum est quidquid nostrum esse, & posteris debet probari, detrectant plerique omnes, & malunt alienos foetus adoptare quam ipsi parturire. Malum istud gliscit indies, & magis magisque consenescit ille ardor augendi splendorem & amplitudinem rei literariæ. Videmus viam istam facilem, proclivem, violis ac rosis quasi constratam sectari omnes; ab illa aspera & multis difficultatibus obsepta, quæ sola tamen ad virtutis & doctrinæ templum ducit, neminem non abhorre-
Hæc

Hæc vero ratio non potest non coniuncta esse cum clade & interitu omnium liberalium artium & eruditionis. Equidem magnus fœdæ illius barbariei, quæ late ante hos ducentos annos inquinaverat omnia, timor impendet. Nullius scientiæ, & nullius veræ laudis ac gloriæ possessio ac custodia potest esse diuturna, ubi obsolescit diligentia, socordia vero & vternus omnia tenet. Illos autem, qui lumine litterarum extincto lucis usura fruuntur, miserrimos omnium & infelicissimos iudico, qui vere conqueri poterunt se, si qui umquam, dijs omnibus iratis esse natos. Quæ enim vita sine litteris vitalis esse potest? Mors ea est, non vita & sepultura vivorum hominum. Nobis vero nonne iustæ magnæque causæ sunt exultandi & quod ista ætate nobis interesse rebus humanis contigit, qua omnes bonæ artes caput extulerunt altius quam prioribus sæculis, & quod illam procellam & cæcam noctem, quæ imminere litterariæ Reipublicæ, tristeque illud fatum quod manere videtur posteros effugerimus. Sed funestum hunc exitum Deus avertat, & faxit ut hoc metu, si quæ impendet acerbitas, liceat defungi. Ad nostri sæculi felicitatem tuendam iuxta & augendam faciunt sane & hilibelli, docti hercule & perpoliti, Alberti

**

Ru-

Rubenij, patruelis tui, viri virtute, doctrina, ingenij elegantia & morum suavitate & sanctitate in primis numerandi. Quid enim illi docent quod non sit exquisitum, quod non latuerit adhuc omnibus, qui a renatis litteris in hoc studiorum genere illustrando desudarunt? Et quid ab eo, quem vestra doctrinae & ingenij laude florentissima familia edidit, poterat aliud expectari? Nihil dicam de parente tuo Philippo Rubenio, unico alumno disciplinae Iusti Lipsij, viri immortalis. Eius prudentia, probitas, cultissimum ingenium, singularis eruditio, eleganter scribendi in utroque orationis genere facultas non modo Belgium, sed Italiam ipsam in se convertebant, & principum virorum studia & benevolentiam alliciebant, ut cupide multi eum complecterentur, & eius expeterent operam. Alienus sit ab omnibus Musis & Gratijs, qui ignoret patruis tui Petri Pauli Rubenij manum illam, & artem politissimam, quæ palmam Apellibus & Zeuxidibus fecit ambiguum, & hinc eximijs honoribus & iudicijs maximorum Regum fuit ornata, cum qua coniunxerat insignem quamdam omnis antiquitatis & politioris litteraturæ notitiam, qua impleverat pectus. Huius laudis hereditatem, quæ omnium beatorum patrimonia superat, cre-

creviteius filius Albertus , & se dignum hoc patruo , & hoc parente præbuit , primumque habuit quidquid ei vacui temporis esset a curis & negotijs Reipublicæ, quibus perpetuo distinebatur, collocare in ijs artibus, quibus immortalem gloriam, & sui maiores; & quicumque veræ laudis fuerunt cupidi , sunt consecuti. Utinam vero ipse perficere potuisset & publicare quæ nunc ex varijs eius & dispersis schedis, quod tu omnium minime ignoras, mihi fuerunt colligenda. Pulchriora certe & absolutiora nunc apparerent & hæc, & plura alia quæ inchoata reliquit; quamvis ista quædamus, etiam, ut nunc sunt, digna sint quæ collocentur in arcem, & eruditorum hominum gratulationibus & applausu, de quo nullus dubito, excipiantur. Ea vero tuæ, Vir Clarissime, debentur pietati. Absque te fuisset, blattis & tineis cessissent pabulum. Sed tu dum tam illustrem gentis tuæ imaginem ad posteritatis memoriam voluisti prodi, tuam prodidisti. Ipse tibi erexisti monumentum omnibus Mausoleis perennius, quod in pretio erit, quamdiu literæ erunt, quarum cultores æternum tibi devinxisti, quod ijs hos aureolos tui patruelis libellos noluisse debere. Vale Vir Clarissime. Traiecti ad Rhenum Kal. Dec. crio. 1561. LXIV.

* * 2

NICO-

NICOLAI HEINSII
ELEGIA

IN OBITVM
A. V. ALBERTI RVBENII,
PHILIPPO IV. HISPANIARVM REGI.
IN SANCTIORE CONSILIO A SECRETIS,
AD EXIMIVM
ET CELEBERRIMVM VIRVM
CASPERIVM GEVARTIVM,
CÆSAREVM REGIVMQVE CONSILIARIVM,
ET HISTORIOGRAPHVM,
ARCHIGRAMMATEVM ANTVERPIANVM.

*Igris Achamenio non me lætavit in antro,
Cassia Caucaſea non dedit uſa nivi;
Paſta nec evomuit ratibus Zanclea Charybdis,
Aut Scylla in rabidos inguine verſa canes;
Miſibus ut lacrymis, GEVARTI, in funere charo
Parcere ſuſtineam, nec mihi flere vacet.
Tolle (quid huc faciant?) ſolamina: tolle, precamur.
Vulneribus non hæc apta medela meis.
Crudus & in curſu pleno dolor hætenus ullam
Fomenti impatiens ferre recuſat opem.
Parce manu medica tractare, coirerit ulcus,
Plaga cicatricem ducat acerba ſine.
Vtile nunc ſtimulos, nunc calcar ſubdere flenti:
Sic mala conſueſcam lenius alta pati.*

Vt

*Ut me mœstitia domet impetus, atque fatigat,
 Et capere incipiat seque tuamque manum.
 Causa pijs utinam lacrymis minus æqua daretur!
 Me miserum! cur tam iusta querela mihi est?
 Fertur in exequias RVBENIVS: ille vetusti
 Optimus interpres temporis, ille sui.
 Qui latebras morum, Labyrintheosque recessus
 Norat, & abstrusi terra quod omnis habet:
 Vivida Candoris fucum metuentis imago,
 Quamque sibi Theseus gaudeat esse fidem.
 Congeries Venerum, Latij penetrabile leporis,
 Illita Mopsopij necitare lingua farræ.
 Quem pater artifici cura limarat ad unguem,
 Laudis in id summam contuleratque suæ.
 GEVARTI, pater ille, nihil cui maxima rerum
 Roma quod opponat, par nihil Hellas, habet.
 Cedat, Alexandro vel iudice, Cons Apelles,
 Qui tabulis animas addidit ante suis.
 Has Cypris modo nata manus se tangere mallet,
 Dum sale rorantes exprimit uida comas.
 Addita doctrina est, & vasta scientia rerum.
 Qua pater heredem vidit in arte suam.
 Vidit, &, æquari non invidus, impulit ultro,
 (Dum dubiam se dat palma) profusus amor.
 Ardua iamque ducem post terga reliquerat heres
 Impiger, & Lycio gloria certa Deo.
 Stamine nil quæstus Lachesis properare secundo,
 Inque sua genitor prole superstes, obit.
 Felicem bis terque senem! ni clade nefanda
 Tangeret immeritam Parca cruenta domum.
 Unicus, & patrias & avitas indole laudes
 Iam complexæ Nepos, tolleris ante diem.*

Primæcum teque addis arvo nil tale uerenti,
 Umbra per Elysum sanguinolenta nemus.
 Quem canis irato furibundi dente necatum
 Lustravit Stygio nauta ter amne senex:
 Ingemuitque uidens; deplorauitque peremptum,
 Perque reluctantes non uebere optat aquas.
 Heu miserande puer! tabo sanieque fluentem
 Fovit adulanti Cerberus ipse iuba.
 Tum placide adlambens se gutture lingua trifauci
 Exerit, ah quanto mitior illa tibi!
 Vrna recusavit tibi ducere Gnosia sortem:
 Eumenis inuitas immaduitque genas.
 Ah pater orbari (si iam pater ille uocandus)
 Haut tulit, ac votis se superesse suis:
 Vulneraque effudit largas per hiantia fletus,
 Arcuit inuisum teque cadente diem,
 Invidiæque deos oneravit, inania questus;
 Gaudia, iamque miser, plangere sola vocat.
 Hic labor, hoc studium est; huc tota negotia spectant:
 Et curas, curis ut moderetur, alit.
 Iam Senecam tractare piget: nihil excipit ultra
 Livius, assuetam pagina trita manum.
 Cum fastidito remotetur Apolline Pindus:
 Cuncta ferunt lacryma tempora: somnus abest.
 Lenta virum tabes depascitur: urit edendo.
 Mæror, & attenuans viscera febris habet.
 Mox colus incisa est, nimis ne fata querelis
 Noxia funestet seque, piosque lares.
 Vita tibi, brevis illa licet, vir amice, negatur:
 Stamina sed moritis sunt diuturna tuis.
 Non ita Barbaries miseros caligine Belgas,
 Ut tibi sit merces laudis adempta, premit.

Pasce-

Pascere, & exulta, Styx, cladibus, invida, tantis:
 Nil agis, ah luctu non satianda meo!
 Laus fugit obscæne tactum Rubenia Lethes:
 Faucibus excutitur præda cupita tuis.
 Ingenijs si durat honos, Clariamque cohortem
 Si stata de domito tempore palma manet,
 Ibimus in famam: nec secula sera negarint
 Meque, Alberte, tuum, teque fuisse meum.
 Eia age GEVARTI, Phæbo stimulante, fleamus,
 Quod ferat ætatem, tersa quod auris amet.
 Vos pia fraterno vinxit concordia nexu:
 Patria vos, Studium vos sociarat idem.
 Pirithoum Ægides, Pylades ne iactet Orestem,
 Par amor, & pietas maior utrique fuit.
 Quid meditor dare verba mihi? dolor advocat agrum,
 Interpellanti surdus, amice, lyra.
 Mœnia Meoniden flerunt septena, nec altum
 Profuit Argolici Troia laboris opus:
 Nata nec Alcinoi, nec Vlyssi iuncta Calypso,
 Claræve Telemachi Telegonique parens,
 Turbat aquam lacrymis mœrens Aganippida Clio,
 Marcuit arentem Pegasis umbra comam,
 Solaque dat gemitum responsa petentibus augur.
 Delius; hæc adytis vox sonat una suis.
 Heu! ubi nunc sibi, Phœbe, lyra est? ubi præscia laurus?
 Nunc ubi non tonsa, dic, nitor ille comæ?
 Gaudia Pimplæo RUBENIVS omnia ruri
 Abstulit: Aonijs lux erat ille choris.
 In cinerem (modo quantus!) abis. vix ossa supersunt
 Et cutis, & sordem præter, amice, nihil.
 Quem licet ostentent de corpore fata triumphum,
 Pars melior Stygia nescia sortis ages.

IOAN.

IOANNES CHIFLETIVS,

Canonicus Tornacensis, in Dissertatione de Fonte Romano, AQVA VIRGO, quæ expressa in Gemmâ prisca.

Chates est Annularis e Cimeliarchio V.C. ALBERTI RVBENII, quem Bruxellæ ab hinc quadriennium Reipublicæ litterariæ, in ipso iuventutis flore, mors invidit. Dicere vix possum, quantopere summum illum virum suspexerim dilexerimque. Regi in Consilio sanctiori a Secretis fuit, quia nihil altius voluit: Serenissimo Archiduci LEOPOLDO, Belgarum & Burgundionum Gubernatori, gratus acceptusque, honestam quietem, atque Exedram Philosophicam Senatorijs subsellijs constantissime prætulit, vel unico de GEMMA AVGVSTÆA & TIBERIANA, quæ in sacro Regis Christianissimi gazophylacio asservatur, Commentario futurus immortalis. Neque enim hunc laborem *tu uangelu*, fidei suæ commissum nobis eripi patietur Clarissimus GEVARTIVS, Cæsareus Regiusque Consiliarius & Historiographus, Archigrammateus Antuerpianus, ad civium suorum, Litterarumque gloriam natus.

SVMMA

SVMMA PRIVILEGII.

PHILIPPVS IV. Hispaniarum & Indiarum Rex Catholicus, ac Potentissimus Belgarum & Burgundionum Princeps, Diplomate suo sanxit, nequis præter Balthasaris Moreti, Ioannis iunioris fil. voluntatem, Alberti Rubenii de Re Vestiaria Veterum libros duos, & alia eiusdem Opuscula posthuma, ullo modo imprimat, aut alibi terrarum impressa, in has Inferioris Germania ditiones importet, venaliâve habeat. Qui secus faxit, confiscatione librorum, & alia gravi pœna multabitur, uti latius patet in litteris datis Bruxella die IX. Septemb. M.DC.LXIV.

Signat.

Loyens.

APPROBATIO CENSORIS.

Quam feliciter in rerum antiquarum studio celebrem suum Parentem imitatus fuerit Cl. vir Albertus Rubenius, comprobant hæc eius scripta *De Re Vestiaria, De Gemmis Tiberiana & Augustæa, &c.* quibus ut ea ad studiosos rerum antiquarum Lectores per typos emittantur, do approbationem, & sedulus Lector tam felicibus lucubrationibus meritam dabit laudem. Datum Antuerpiæ XI. Decemb. M.DC.LXV.

Ioannes de Capua
Canon. Cath. Eccl. & lib. Censor.

ELEN-

ELENCHVS CAPITVM.

LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

Aria virorum doctorum sententia de lato clauo ad quinque capita relata. Egnatij, Sigonij, Accursij, Lazij, Pancirolli, Cuiacij, Budaei, Salmasij, Ferrarij, Ios. Scaligeri opiniones reiecta. Clauus non fuerunt flores, non fibula, nec globi, nec praetexta, nec bulla e purpura, & clauorum capita. Vestes floridae. Fibulae in tunicis mulierum. Clavi tunicis inserti. Praetexta toga. Tunica praetexta Barbarorum vestitus. Tunica praetexta viriles limbis purpureis & aureis sub Galieno. Praetexta magistratuum & puerorum. Περιπόρφυρα, μεσοπόρφυρα. Vnus aut duo tantum clavi in veste Romana. Plagula. Patagium. Nonius explosus. Petronius & Varro explicati.

pag. 3.

CAP. II. Clavi sunt linea purpurea. Glossarium emendatum. Παρφυρη ενυφασμένη. μεσοπόρφυρα. περιπόρφυρα. μεσόλευκος χιτών. Μεσολευκος. Μεσόμελας. Zona. linea. virga. tramites. via. σημεία. Signa πλατύσημιος σενόσημος, ἐσθῆτες σηνεισται. Clavi vestibus adsuti, interdum intexti. Παρυφαί clavi. εὐπάρυφος laticlavus. ἐμβαλῶν proprie de clavis. Suidas emendatus, & Athenaeus. παρυφῆς. Dionysius Halicarnassensis explicatus. Τήβενναι περιπόρφυροι, φοινικοπάρυφοι. Ταβλία ρεσσία. Trabeae equestres a Saliaribus diuersae. Trabea purpura & cocco ornata. Chlamys interdum toga dicitur. Toga non fuit vestimentum clausum. Praelauium. Afranius apud Nonium emendatur. Vnde clavi dicti.

13.

CAP. III. Clavi vel transverse, vel per medias vestes deducebantur. Transuersi clavi poparum & publicorum servorum ornatus. Muliebres, & cytharædorum, aliorumque scenicorum tunica transversos habuerunt clavos, sed auratos, vel pictos. Paragauda. Angusticlavium tunica rectos habebant clavos. Barbarorum indumenta pluribus clavis ornata. Tunica Gallorum matris Deum. Sagula Gallorum. Pænule & tunica tres aut quatuor clavos habentes. Statius explicatus. Virilibus Romanorum tunicis haud plures quam unus vel duo clavi inferi soliti.

22

CAP. IV. Vittæ. diademata Regum Persarum. mappa. mantilia. lintea toralia. pulvinaria. chirotheca clauata. manica. chirotheca feminis in usu: olim soli rustici eas portabant: erant ex rudi corio, ne spina laderent manus: Romani aduersus frigus eas usurpabant. Chirotheca duplicis generis: quædam digitos omnes exprimebant, quædam sine digitis erant. Digitallia, δακτυλῖθρα. delicatiorum chirotheca ex lana coctili.

24

CAP.

ELENCHVS CAPITVM.

CAP.V.Trabea clavata.Trabea verivverbium.quod genus vestis.Tria trabearum genera secundum Suetonium, & Ios. Scaligerum. Hac opinio refellitur. Vna tantum trabea species proprie sic dicta. Trabea cur toga dicta. Fuit brevior toga. Non multum dissimili forma fuit a paludamento. Toga solo circumiectu diversa a chlamyde Macedonica. Trabea solo colore a paludamento & chlamyde differt; illius color ex purpura & coccino. Coccinus color cum purpureo confunditur. Trabea quid & quomodo a paludamento differat. Regum & Caesarum chlamydes cuius coloris fuerint. Limbus. Vindicatur Trebellius Pollio a Salmastij emendatione. Salij & Equites trabeam fibula restrinxerunt. Reges & Consules ritu Gabino trabeas portarunt. Cinctus Gabinus quid. Consules cum Ianum aperirent hoc cinctu usi, & Pontifices cum bellica sacra facerent. Tertullianus explicatus: eius μνημονικὸς error.

27

CAP.VI.Chlamydes clavis ornatae. Pollux vindicatus. Numa tempore ea Romanis in usu venerunt. Milites in dignitate aliqua positi tantum chlamydes portabant. Pænula clavata. Forma pænula. Pænula fuit aperta. Lacerna eadem forma fere qua pænula. Lacerna cucullata. Caracalla etiam cucullos habuerunt. Ephod quale vestis genus. Caracalla Gallicum vestimenti genus. Martialis explicatus. Palla & πέπλοι omnes tunica ἤνδι. Pænula cucullos habuerunt. Pænula & lacerna differentia. Pænula ipsi cucullus adsutus; separatur a lacerna. Festus explicatus. Isidorus glossemate purgatus. Velleius Paterculus emendatus. Angusticlavia pænula contentus. Praefecti Urbis militari habitu utebantur intra urbem. Equites Imperatorum aeo pænulis clavatis aut lacernis usi. In magno luctu Senatores posita veste Senatoria Equestrem sumpsere. Ἰππάρχης lacerna aut pænula. Aliqui Imperatores togarum usum revocare studuerunt. Maecenas militari veste utebatur, quia Praefectus Urbis erat. Pænula vestis militaris. Cur Maecenati obiectum quod discinctus, Caesari quod cinctus incederet. Laticlavij non cingebantur. Milites cincti. Pænula non cincta: sed tunica quibus ille superinduebantur. Gellius illustratus. Casula idem quod pænula. unde dicta.

33

CAP. VII. Ricinia purpura clavata. Turnebi emendatio in Cicerone confirmata. Festus explicatus. Differentia clavi & praetexti purpurei. Ricinia duplicari solita. Parroni lux. Ricinijs utebantur muliebres Romanae in adversis rebus & luctibus. In funere depositis ricinijs pullas pallas sumebant. Duplicatio pallij quid.

42

CAP. VIII. Tunica clavis ornata. Alia Angusticlaviae, alia laticlaviae. Angusticlaviae. στερόνομος. Pauper clavus. Glossarium B. Benedicti correctum. Ἀδρόνομα. Angusticlavia duos tantum clavos habuit, unum

*** 2

a de-

ELENCHVS CAPITVM.

à dextra, alterum a sinistra parte. Ὠδᾶπῆχῦ. Ὠδᾶλῡργῆς. παρυφῆς. Hefychius explicatur. Forma angustorum clavorum. In Dalmaticis vetus angustorum clavorum usus remansit. Dalmatica olim clavata. quare. Latitudo clavorum arctiorum. In feminarum vestibus latiores quam in virilibus. Damascius apud Photium illustratus. Angusticlavia tunica non distinxerunt Equestrem ordinem a plebeio; sed utrique fuerunt communes. Annuli Equestris ordinis insigne. Ὠδᾶλῡργῆς Non omnis purpura sub Imperatoribus vestita, sed certa species etiam sub posterioribus. Ἀλῡργῖδες, Thalaßina. Conchyliata vestis color glauco & irascenti mari similis. Tunica Romanorum color. Cicero explicatur. Purpura est pratexta. Tribuni plebis non usi sunt pratextis. Aliud togam ad talos, aliud ad calceos dimittere. Tunica erant alba purpureis clavis distincta. Aliqua mellini coloris. Tunica ex lana Appula alba, ex Batica melina. Melinus color. Toga color. Lacernas portabant eius coloris, cuius erat factio Circensium, cui fauebant. Coniectura in Martiale. 46

CAP. IX. Matrona etiam tunicas angusticlaviās portarunt. Regilla tunica purpura distincta. Varro emendatus. Regilla alba erat & recta. Recta tunica. Ἀρᾶβος χιτῶν. Hefychius vindicatus. ὁ μὴ ῥαφαῖς συνειλημμένος χιτῶν. Tunica mulierum fibulis constringebantur. Tunica viriles non erant aperta, nec fibulis adstricta. Tunica inconsutiles ex una tela contexta erat. Talis tunica talaris Pontificum. Ὁρᾶος ἀδίου χιτῶν. Hefychius vindicatus. Quomodo tunica inconsutiles texta. 56

CAP. X. Græci mulieres tunicis angusticlavijs usæ, sed tantum lautiores. Apud Syracusanos meretrices solum. Etiam viriles Græcorum tunica purpura clavata. Παρυφῇ διαφανῇ Ταρσυνῖδια. Viliorum tunica apud Græcos albis clavis distincta. Ἀδνοπαρυφός. Carthaginenses tunicas purpura clavatas portarunt. An pallia Græcorum clavata? Σημεῖα in pallijs non clavi, sed littera. Γάμμα. Variæ litteræ palliorum lacinijs inserta. Primariam patriæ suæ litteram in clypeis præferebant. Παρᾶσημα. Σφραγῖδες. Nomina propria palliorum oris inscripta. Tessera palliorum. Κύβος. Orbiculi in pallijs. Sub ultimi ævi temporibus vestibus litteras inscripserunt Græci. Μαργῆλδια. ῥάμματα. ἀντίπανα. Γεάμματα. Grammaticis gruma. 60

CAP. XI. Πλατύσημος. πλατυπόρφυρος ἱμάτια. Lata purpura. Maior purpura. Laticlavium. Lati clavi descriptio. κολαβίων. Laticlavium unum tantum clavum habuit. Varro emendatus. Latus clavus in media tunica parte. μεσοπόρφυρος. μεσόλδικος χιτῶν. Latitudo clavi lati. Modestiam affectantes arctiore utebantur. Alexander & Severus non angusticlaviās portarunt. Laticlavium arctum clavum: angusticlavia latos clavos habe-

habere poterat. Ambitiosi purpuram suam extendebant. *φουλακτήρια*. Lati clavi mensura ordinaria palmi latitudo. Tunica palmata. 65

CAP. XII. Balceares primi tunicis laticlavij usi. Tullus Hostilius primus Romæ lato clavo usus. Omnes indiscriminatim olim latum clavum portarunt. Postea Senatoribus proprius. Tunica Senatoria laticlavica. Non cingebatur. A Cesare contra usum cinēta. Cur laticlaviam chirodotam portarit. Phryges habuerunt manuleatas tunicas. Romani olim nullas tunicas habuerunt. Postea curtas tulerunt, dehinc cum manicis usque ad cubitorum ima, tandem chirodotas. Tunica sine manicis indecora posterioribus temporibus. Ea reis ignominie causa induta. Tunica laticlavica Senatorum insigne. Latus clavus. Clavus pro lato clavo. Ambrosius emendatur. Chlamydis usus Senatoribus interdictus: ijs, qui in comitatu Imperatoris extra urbem concessus. Praefectus urbis chlamyde usus, & eius vicarius. Nonius Marcellus emendatur. Saraca tunica barbara genus. Leges duae codicis Theodosiani corriguntur. Tzanga barbarum calceamentum. Imperatores interdixerunt barbarica indumenta. 71

CAP. XIII. Fascia in statuis togatis posterioris aevi non sunt clavi, sed oraria, quibus Senatores illorum temporum usi. Oraria Diaconorum illis similia. Imponebantur sinistro humero: dextro submittebantur. Σιμικίνδια, seu mappulas portabant, qui consulares trabeas ferebant. Pallia Archiepiscopalia sunt fasciae humerales. Aliae fasciae in antiquis statuis in modum Archiepiscopalis pallij posita. In monumento apud Boissardum est vir chlamyde ornatus cum duobus iuvenibus pænulatis contra Gruterum. Officialium habitus pænula cum pallio. Pallia illa fuerunt fasciae. Codex Theodosianus, Isidorus, Plautus explicati. Fascijs usi ministri conviviorum & sacrificiorum. Lanea pallia dicta. Pallia linteis opposita. Byzantini Imperatores humeralem fasciam portarunt ex serico, auro, & gemmis. Lorum cum tiara confunditur. Mitra interdum est fascia. Tiara integer pileolus. Lorum imperiale. Nummus apud Baronium, Theodosium & Arcadium exhibet, non Philippum & Ioannem Apostolos. 75

CAP. XIV. Latum clavum Senatorum filij ante aetatem Senatoriam portarunt. Quando illam sumpserint. Senatorum Patritiorum liberi in praetexta cum portarunt. Silius, Suetonius explicati. Tyrj finus. Tunica potens. Octavius latum clavum in praetexta gestavit. Patritij in tyrocinio tunica recta usi, non laticlavica. Senatorum filij, qui non erant Patritij, sub Consulibus, non ante latum clavum gestarunt quam ad honores pervenerant. Hoc Augustus mutavit. Suetonius emendatur. Latum clavum sumebant cum se ad honores gerendos accingerent. Qui latum clavum sumebant, calceos etiam mutabant. Illorum calcei e nigris pellibus, aliorum albi.

albi. Equitum filij in spem Senatoria dignitatis saepe latum clavum adipisciebantur. Ad hoc requirebantur opes, origo, indulgentia Principis. Statio lux. Census Senatorius ijs opus. Non conferebatur ea dignitas nisi ijs, qui ex antiqua Equestri familia. Caligula contra morem novis Equitibus latum clavum concessit. Dio refellitur. Equites dicebantur splendidi. Senatorum filij post Augustum non opus habebant ad latum clavum sumendum indulgentia Principis, sed tantum Equitum filij: Equites nonnulli angusto clavo contenti vivebant. Nonnulli latum clavum, quem sumpserant in spem Senatoria dignitatis, deponebant, & angusticlaviam tunicam resumebant. Laticlavij. Laticlavia dignitas gradus ad Senatorium Ordinem. Iuvenis secundi Ordinis. Laticlavij, qui Senatu moti insignia Senatoria retinent.

81

CAP. XV. Equites per tribunatum militum Senatores fiebant. Tribuni alij maiores, alij minores. Equitibus olim quina stipendia, post trina stipendia necessaria erant ut ad Tribunatum pervenirent. Senatorum filij ad hanc dignitatem nullis stipendijs opus habebant post Augustum. Tribuni Rufuli, Comitiiati. Plebei Tribuni meritis & laboribus consequiebantur Tribunatum sub Imperatoribus: Equestres voluntate Principis fiebant. Origo per Tribunatum ad Senatoriam dignitatem adspirandi. Laticlavij Tribuni, qui ex Equestri aut Senatorio Ordine, Angusticlavij, qui ex plebe, contra Lipsium. Equites qui ad Senatorium Ordinem adspirabant per militiam latum clavum ante gestos honores impetrabant. Cum ad tribunatum venissent, eum accipiebant, si ante nondum obtinissent. Senatu moti per Tribunatum recuperabant Senatoriam dignitatem. Horatius exponitur contra Torrentium. Laticlaviatis, Angusticlavij tribuni, plebey, qui per merita & labores ad tribunatum perveniebant. Angusticlavij annulos portarunt. Sub Imperatoribus non per merita & labores, sed ex favore potentum tribunatus obscuris dabantur. Tribunatus dignitas Equestris. Qui fuerunt Tribuni semper postea inter Equites censebantur contra Salmasium. Semestris militia. Iuvenalis emendatur. Poëta Paridis non est Statius, ut Salmasius tradit. Statius Eques. Coniectura de Poëta Paridis. Angusticlavij saepe post tres tribunatus laticlavij fiebant.

89

CAP. XVI. Femina Asiatica latum clavum portasse videntur. Romanis non fuit in usu. Matrona illustriores ab alijs dignoscebantur stola. Eam aliquando libertina portarunt. Differentia inter stolas plebeiarum feminarum & illustriorum. Error Abrami Equestris generis femina aureis pedum vinculis a plebeis distincta. Erant ea ansa sive obstrigilla solcarum. Male confunduntur cum periscelys. Plebeia femina argenteis pedum

pedum vinculis usæ. Monilia ex gemmis & margaritis gestarunt illustres, ex auro plebeia femina.

97

CAP. XVII. Sacerdotes Saturni lato clavo usi, & sacerdotes Gaditani Herculis, & Phœnicum sacrificuli. Silio Italico lux. Calasires. Exterarum religionum sacerdotes habebant Calasires. Martialis locus adhuc non intellectus illustratur. Scribæ & Pharisei laticlavias vestes portarunt. Phylacteria $\sigma\omicron\lambda\alpha\iota$ & $\alpha\iota\upsilon\pi\epsilon\chi\omicron\nu\alpha\iota$ diversum vestimenti genus. $\Lambda\mu\pi\epsilon\chi\omicron\nu\eta$ pallium muliebre. Stola tenuè amiculum feminarum ex bysso vel serico. Scribæ & Pharisei muliebres amictus portarunt, contra Petavium. Stola materia & forma differebat a toga & pallio. Romæ viri muliebribus stolis utebantur in convivij. Vestes cœnatoriæ stola dictæ. Marcus Antoninus nova luce perfusus. Cytharædorum vestis stola. $\Lambda\nu\alpha\beta\omicron\lambda\alpha\iota\omicron\nu$. Amictorium. $\Lambda\nu\alpha\beta\omicron\lambda\alpha\delta\iota\omicron\nu$. $\Lambda\mu\pi\epsilon\chi\omicron\nu\iota\omicron\nu$ utrumque humerum includebat. Stola dextrum humerum excludebat. Stola toga feminarum. Scribæ & Pharisei, & diaconi veteris Ecclesiæ amictula circumjiciebant ad instar stolæ. Orarium. Diaconi id gestarunt dextro humero excluso.

100

CAP. XVIII. Colobia monachorum & Presbyterorum laticlavias. Colobium quid. Differentia dalmatica & colobij. Colobia sine manicis. Colobium tunica Senatoria. Presbyteri colobijs usi. Dalmaticæ Diaconorum huius ætatis angusticlavie. Casula sacerdotum laticlavias, pars eius posterior in crucis formatur figuram. Clericis purpura a Concilio Narbonense prohibita. Sanctimonialis tunicas purpura distinctas gestarunt. Modus eis statutus a patribus. In Africa purpureas mitellas portarunt. In Angliâ monachi diu purpura usi. Crustum. Lex Codicis Theodosiani emaculatur.

107

CAP. XIX. Clavi aurei duplicis generis. Clavis aureis angustis usi sunt Reges Græci & primi Romani; latis vero ultimi Reges Romani & Consules ac Prætores cum triumpharent & thessas ducerent. Mantilia, stromata auro clavata.

112

CAP. XX. Chlamydes quedam auro clavata. Iis usi Reges Romani. Chlamys Imperatorum pura purpurea. Reges barbarorum chlamydes habuerunt albas clavis aureis distinctas. Palla aureis clavis ornata, nonnumquam purpureis. Palla fuit indumentum, non amictus. Palla Græcis peplum. Peplum aureis clavis ornatum. Pepli forma. Peplum mixta ex pallio & tunica vestis. Peplo utebantur illustriores femine in publicum proditura. Palla fibulatoria tunica Romanarum matronarum habitus. Candijs. Gallicæ pallæ. Tunicopallium. Palla dicuntur pallia. Palla & peplum interdum est exterior vestis. $\xi\upsilon\varsigma$ erat vestis purpurea, auro distincta, Tragicis propria. Palla aurata vestis Tragicorum, & omnium

Dionysia.

ELENCHVS CAPITVM.

Dionysiacorum artificum, ac qui ad bestias damnati. In pictura veteri est cytharædus, non femina, contra Pignorium. 114

CAP. XXI. Matronæ auro clavatas tunicas portarunt in nuptijs & festiuitatibus publicis. Aurea via. Reges aliqui Græcorum & Barbarorum tunicis albis & purpureis auro clavatis usi, ut & Reges Romani. Romulus & veteres Quirites tunicas portarunt. Patagiata tunica Gracchi. Gladiatores & ad bestias damnati pretiosis vestibus ornabantur. Reges Romani tunicis auroclavatis usi vsque ad Tullum Hostilium, aut Tarquinium. Palmata tunica. unde dicta. χρυσόβημος. Tunica palmata. Iouis tunica dicta. cur? In Capitolino & Palatino multe vestes pretiosæ. Simulacra deorum vestibus aureis & purpureis ornata. Vestitores simulacrorum, fasces & virgæ simulacris deorum prelatæ. Licetor deorum. Magistratus curules quando thensas ducebant, habitu triumphali usi. Thensas ducere. Suetonio, Iuvenali, Capitolino lux. Triumphalibus viris concessum ut ludos Circenses palmatis induti spectarent. Cesari sella aurea & vestis regia decreta. Dio eleganter emendatus. Vestis regia toga purpurea. Confunditur cum veste triumphali. Error Plutarchi & viri docti. 121

CAP. XXII. Posterioris ævi Imperatoribus triumphantium insignia tributa. Consularis toga palmata. trabea dicta. varijs segmentis ornata. Segmenta. Cur trabea dicta vestis consularis. Eam cinctu Gabino portarunt. Omnes Senatores illo tempore togam cinctu Gabino portarunt. Imperatores in consulatu trabeas gemmatas portarunt. Schema. Exconsules in publicis sollempnitatibus vestes triumphales portarunt. Philostorgius & Sidonius emendati. Prætorij & Consulares viri florentie republica in ludis publicis prætextas consulares portarunt. Ciceronis locus insignis explicatus. 129

CAP. XXIII. Chrysoclavus pictura species, non clavus aureus, contra Meursium, Salmasium, alios. χρυσοκλάων. χρυσοῦ πλάων. χρυσοκλίτων. χρυσοκλαβέων. 133

CAP. XXIV. Clavi picti. Clavi tabula dicta, quia tabulis longis similes erant. Salmasij & Meursij error. Seu pro &. Tabula ab orbiculis distincta. Orbiculus quid. πλάμια non sunt clavi. Plumata vestes. Plumæ vestes e plumis avium confectæ. 134

CAP. XXV. Scutulata vestes non sunt virgatae, contra Salmasium. Scutulata vestes quæ rhombi figuram habebant. Scutula in pavimentis. Scutula lances ῥομβοειδεις. 138

LIBER

LIBER SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

 Alceus Senatoria dignitatis insigne. Antiquissimi Romanorum omnes perones portarunt: qui Magistratum curulem gesserant, calceos ex aluta mulleos. Cato menda purgatus. Calcei mullei alutati, aluminati. Mullei unde nomen acceperunt. Eos gestarunt Albanorum Reges, & Romanorum, postea qui curulem Magistratum gesserunt, sed tantum diebus sollempnibus, quum ludos celebrarent. Hi calcei inter triumphantium insignia fuerunt. I. Caesar contra consuetudinem semper ijs usus. Cur? Mullei calcei differebant a Patriciorum calceis. Illi erant ex sandaliorum siue crepidarum genere. Cathurnus. Tyrrhenici. Tusci calcei. Mullei similes cothurnis. Cothurnorum forma. Ad mediam usque tibiam perveniebant. Crepida, sandalia quid. Caliga militum crepida. Σανδάλια. Calcei rubri Imperatorum Byzantinorum cothurnis mulleis similes.

149

CAP. II. Perones, calcei cavi ex crudo corio. Calceos ex aluta postea Romani gesserunt. Perones effeminati. Malleorum & patriciorum calceorum differentia contra Budaum, Lipsium, alios. Mullei crepida erant, patricij cavi. Patricijs calceis corrigia adsuta & lunula.

144

CAP. III. Patricij calcei quatuor corrigias habuerunt, quae ad medium crus perveniebant. Dempsteri & Marcilij error. Plebey unicam tantum ligulam, Patricij quatuor habebant. Lora patricia. Martialis obscurus locus illustratus. Extrema ligula. Corrigia in calceis patricijs & Senatorijs ex nigra aluta. Non totus calceus niger, sed ligula tantum. Non lesum pedem coccina aluta cingit. Coccini calcei ex Parthicis pellibus. earum usum sibi soli Imperatores vindicarunt. Corrippus correctus. Calcei patriciorum vel albi erant, vel coccinei, vel aurati, vel χρυσοί.

146

CAP. IV. Lunula patricij calcei ornamentum. Cur ijs adsuta. Error Zonara & Ioannis Antiochensis. Lunula hac non fuit fibula eburnea luna corniculantis specie. Fibula superiori parti pedis apposita. Vncinati & lunati calcei consusi. Salmasius refellitur. Lunula talis apposita. ἑνισφύρεον non fuit fibula. Heroum ocrea ex candido stanno: illarum ornamenta circa malleolos ἑνισφύρεα. Lunula patriciorum erant eburnea ad formam mediae luna. Lunatis calceis utebantur tantum Senatores patricij: sed & ij, qui patricij generis erant, ante Senatoriam aetatem. Calcei Senatorum, qui non patricij erant.

Simi-

ELENCHVS CAPITVM.

Similes fere erant patritijs, excepta lunula. Differebant etiam in flexione ligularum.

150

CAP. V. Calcei Senatorij mutati sub Imperatoribus. Caligas sumpserunt pro caris calceis. Campagis ea fere similes erant. Campagis Diaconi Romani usi. Origo huius moris. Forma multum differebant a calceis Patritijs florentis Imperij contra Salmasium. Campagi fuerunt sandalia. Amalarius emendatus. Campagi intrinsecus ex albo corio erant, extrinsecus nigri, & Consulum illius temporis calcei. Candido linteamine illustrabantur. Fuerunt incisi. Campagi reticuli. Sandalia quaedam apud Gracos incisa. Pedules. Vdones. Ὀδῶνια. Pedules Senatorum & Clericorum ex lino, aliorum ex lana. Constantiana Donationi lux.

155

CAP. VI. Varie eruditorum de toga forma, & vestibus quadratis ac rotundis opiniones. Vestes quadratae, quae quatuor angulos habebant, duos in superiori, duos in inferiori ora. Pallia Gracorum & aliarum gentium quadrata, & χλαῖνα veterum heroum. Rotundarum vestium in solo expansarum circularis forma. quarumdam semicircularis, aliarum laciniosa.

159

CAP. VII. Chlamydis forma. Fibula constringebatur in dextro aut sinistro humero, vel circa pectus. Ἰθῆγα, Ἰθῆγογία. Thessalica chlamys a Macedonica non fuit diversa. Non quadrata solum vestes Ἰθῆγα habuerunt. Chlamydes Macedonica a Romanis & Gracis non fuerunt diversa. Chlamys Macedonica non undique claudebatur. erat fibulatoria. Chlamydis usus a Macedonibus. Inferius erat rotunda, superius contracta.

162

CAP. VIII. Toga Romana non forma sed magnitudine differebat a chlamyde. Salij paludati. Pompeius chlamydem Alexandri Magni non Macedonum more portavit, sed in toga speciem humeris circumiecit. Mamurij & qui cum sequuntur sententia, togam fuisse undique clausam, exploditur. Αὐτοψία non ostendit togas fuisse clausas. Aperta erant. Toga descriptio, circumiectus. Statua togata Ph. Rubenij per litteras exposita. Quintilianus emendatus. Altius quam iunctura.

165

CAP. IX. Ora extrema vestimenti pars summa & ima. Lacinia cum ora confunditur a Cuiacio. Lacinia pinna chlamydis, & toga. Ἰθῆγογία, νεῦρα ἰδα.

170

CAP. X. Tilia & Philyra vincula ex tenuibus membranis, inter corticem & lignum tilia: translate cuiusvis generis membranula. Tabula. Tilia in toga qua. Reiecta eorum sententia, qui arcas tiliacias exponunt.

Tilia

ELENCHVS CAPITVM.

Tilia & tabula dicta. Ratio huius appellationis.

171

CAP. XI. *Vmbo non fuit sinus, non nodus quo toga in humero constringitur: non fuit in anteriore & posteriore parte vestis: non centrum plicarum contra Casaubonum: sed tumor toga circa humerum sinistrum. Umbo clypei. Quintilianus; Tertullianus, Curius Fortunatianus explicati. Palla non habet umbonem. In Apulei coniectura. Artifex nodus. Error veteris Persij Scholiasta. Umbo in prae-textis purpuratus.*

173

CAP. XII. *Sinus toga non fuit adfutus, nec attextus, contra Anton. Augustinum, Turnebum, Manutium. non fuit cincta toga pars. Lacinia distincta contra Sigonium. Sinus in toga structura. Philosophi & austeriores homines, breues; lautiores, inundantes habebant sinus. Deliciorum in sinu formando cura. Umbo toga, si in brachium decideret, rusticum declarabat. Gremium & sinus confunduntur.*

175

CAP. XIII. *Toga non cingebatur. Praecinctura toga. Macrobius explicatus. Toga ipsa Romani praecingebantur, balteo toga. Caesar fluxiore cinctura utebatur. Suetonius explicatus. Latyclavij tunicas inferiores zona substringebant. Praecinctura a cinctu Gabino diversa. Praecingi proprie dicitur, quando cinctus ab interiori tantum parte cingit hominem. Veteres Romani nullos sinus habebant.*

178

CAP. XIV. *Augures amicti trabea & purpura & cocco. Videtur talis fuisse chlamys quam milites circumdederunt Christo. Dibaphus. Flamines lana amicti. Lana chlamys duplex. Lana & abolla differentia. Flaminum lana purpurea. Ad pectus stringebatur anea fibula. Erat & aurata. Hoc vestitu utebantur tantum in sacris. Pontifices praetexta utebantur. Praetexta circumcirca purpurata fuit, non in ima ora tantum. Aegyptia. ea praetexta. Pontifices sacrificaturi aut vota suscepturi praetextam capiti injiciebant. Virgilio lux. Purpureo velare comas amictu. Suffibulum. Purpura sacerdotum non ex pretiosa, sed plebeia. Cicero explicatur.*

181

CAP. XV. *Lucianus explicatus. Πίλος. Reiecta Thoma Mori versio. Vlysses cum pileo finge-batur. Vlysses non habuit pileum umbellatum & galericulum contra H. Aleandrum.*

184

CAP. XVI. *Orpheus in antiquis monumentis cum tiara & braccis. Tiaras & braccas Scythae portarunt.*

185

CAP. XVII. *Scabilla. Non legendum scamilla contra C. Langium & Torrentium. Non fuerunt Hispanorum cascabelli, contra Scaligerum & Casaubonum. Non scabella qua pedis pulsu percutiebantur, contra Salmasium.*

*** 2

ELENCHVS CAPITVM.

finis: Vera Scabillorum forma. Scabilla & Cymbala coniunguntur. Scabilla ex ligno, interdum ex ferro: Cymbalorum forma. Cymbala semirundi pelves quos concutiebant. Non fuerunt similia cymbalis Italicis & Hispanicis. Non percutiebantur malleolo. 186

Dissertatio de Gemma Tiberiana. 195

Dissertatio de Gemma Augustæa. 212

De Urbibus Neocoris Diatribe. 227

Dissertatio de Nummo Augusti, cuius Epigraphæ, Asia recepta. 259

Dissertatio de Natali die Cæsaris Augusti. 281

Ioannis Baptiste Donij dissertatio de utraque pænula. 315

F I N I S.

ALBER-

ALBERTI RUBENI
DE
RE VESTIARIA,
PRÆCIPVE
DE LATO CLAVO
LIBRI DVO.

1. The first part of the paper is devoted to a discussion of the

main results.

2. The second part is devoted to a discussion of the

main results.

3. The third part is devoted to a discussion of the

main results.

4. The fourth part is devoted to a discussion of the

ALBERTI RVBENI

DE

RE VESTIARIA,

PRÆCIPVE

DE LATO CLAVO,

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

Varia virorum doctorum sententia de lato clavo ad quinque capita relata. Egnatij, Sigonij, Accursij, Lazij, Pancirolli, Cuiacij, Budai, Salmasij, Ferrarj, Ios. Scaligeri opiniones reiecta. Clavi non fuerunt flores, non fibula, nec globi, nec prætecta, nec bulla è purpura, & clavorum capita. Vestes florida. Fibula in tunicis mulierum. Clavi tunicis inserti. Prætecta toga. Tunica prætecta Barbarorum vestitus. Tunica prætecta viriles limbis purpureis & aureis sub Galieno. Prætecta magistratuum & puerorum. Περὶ ὀρῶν, καὶ ὑποὶ ὀρῶν. Vnus aut duo tantum clavi in veste Romana. Plagula. Patagium. Nonius explosus. Petronius & Varro explicati.

EMO qui vel summis labris attigit rem antiquariam Historiasque Romanas, ignorat latum clavum insigne fuisse Senatoriæ dignitatis, Curiamque ab Equite distinxisse. Sed quid fuerint clavi nondum satis liquet, quamvis nulla res æque diversis doctorum virorum opinionibus iactata sit. Omnium tamen opiniones ad quinque capita reduci possunt.

sunt. Quidam etenim affirmant clavos fuisse flores intextos vesti; alij fibulas esse, aut globulos, quibus tunicæ connectebantur.

Tertia opinio eorum est, qui aiunt latum clavum fuisse tunicam purpura prætextam.

Quarta asserit fuisse plagulam, quæ ab humeris in pectus dimittebatur, ut erat *ἐπ' αὐτῶν* Græcorum. Sed maior eruditorum pars in eam concessit sententiā, ut credant clavos fuisse capita clavorum ex purpura vel auro intexta tunicæ.

Sed omnes hæ opiniones quoniam mihi non videntur cum ijs, quæ apud veteres de clavis vestium observavi, convenire, primum sigillatim eas, quantum in me est, refellam; deinde meam hac de re sententiam proferam, quam submitto eruditorum examini.

Ioannes ^a Baptista Egnatius Auroclavatas vestes exponit *quæ clavos aureos habent, nos flores appellamus*. Ita ^b Sigonius quoque: *Clavata tunica fuit, quæ clavos purpureos intextos habuit, aut latos, aut angustos: fuerunt autem clavi quasi flores panno intexti*. Sed hæc opinio merito refellitur a ^c Bayfio, & ^d Isaaco Casaubono: nec enim florida vestis Romanis usitata, nisi delicatioribus, ut & fœminis, ut bene notat ^e Colvius. Servi etiā floridam vestem portabant: Asterius Homilia ultima: *Ἐγὼ γὰρ γυναικᾶ, & τῶν κόμην καίεσσαν & ἀνδρῶν περιδεδυμένον ἐδῶκα, καὶ ταῦτα ἀνδρῶν, ἵνα ἀνδρὸς φέρονται & κρυπτομένη μὴ χωρεῖται. Δὲ δὲ εἶναι δοκῶσα, ἀλλ' ὡς δαδὲα τῶν πάθω*. Novimus ipsi mulierem, *quæ attonsa coma vestem virilem, eamque floridam induit, ut ne virum fugientem latentemque deferere cogere- tur*. Ita cum servitutem servire videatur, affectui vere servit. Clavis autem omnes plerique utebantur, qui Senatores ab Equitibus discernebant. Deinde unus aut alter

^a Ad Au-

relianum

Vopisci.

^b Lib. 3. de

Indicys

cap. 19. &

Io. Sarius

Samoscius

l. 1. de Se-

natu Ro-

mano.

^c Cap 7. de

Re vestia-

ria.

^d Ad Ely

Lampridij

Alexan-

drum.

^e Ad lib. 2

Metam.

Apuleij.

alter clavus in vestibus erat, cum florida vestis tota floribus sparsa esset.

Quidam clavos interpretantur fibulas, aut globulos aureos & purpureos, qui^a vel ad pectus assuebantur,^{a Accurs.} vel latera tunicæ connectebant. His accedere videtur^{ad. leg.} Baysius cap. 7. de Re vestiaria, qui tamen cap. 12. fatetur §. 5. D. de auro & ingenue sibi non liquere. Hieronymus quoque Bossius argento legato. Ticinensis, singulari libro de lato clavo Senatorum edito, non multum ab his abit, & latos clavos fuisse fibulas purpura & auro mixtas affirmat, & ad pectus ad sui solitas. Sed hæc magnorum virorum opinatio non est pluribus verbis refutanda; etenim nomine impellente per se corrui, cum in statuis togatis & consularibus, quæ ex ære & marmore supersunt, nusquam hæ fibulæ aut globuli appareant, quibus muliebres solum tunicæ quandoque connecti solitæ. Præterea constat, clavos vestis ut plurimum intextos fuisse. quis sani ingenij negabit hoc non posse convenire fibulis? Deinde non solum tunicæ & chlamydes clavis distinguebantur; sed & mappæ & mantelia; quæ globulis aureis aut purpureis connexa fuisse quis credat?

Doctissimus Iurisconsultorum Iacobus Cuiacius l. 12. Obseruat. cap. 39. novam de lato clavo sententiam proponens: *Non fuit autem, inquit, clavus, siue latus, siue angustus, quod existimant fuisse vulgo. Invenio enim clavos esse potius partem vestimenti, quam vestimentum: & sicut institus, ut diximus cap. 24. ita clavos alios consui vestimento, alios non consui, & indistincte vestimento legato contineri quasi partem, l. 19. §. Plane. l. 23. §. 1. de auro & argento legato. Sane quibus honoris causa utebantur Senatores, vel Tribuni, vel Equites, non erant consuti vesti, sed supra eam*

demissi in pectus usque, alij arctius, alij latius, ut recte Horatius dixerit: *Latum demisit pectore clavum. Et integer Acro in illum locum: Prætextam & latum clavum, prunæque batillum: Latum clavum, inquit, purpuram dicit, quæ in pectore extenditur Senatorum, Græci τὸ κολοβίωμα vocant. Et hanc interpretationem confirmant aperte Petronij Arbitri verba: Pallio coccino adrasum incluserat caput, circaque oneratas vixte cervices laticlaviam immiserat mappam, fimbrijs hinc atque illinc pendentibus. Atque hæc Cuiacius; qui etiam addit nostros quosdam Monachos lato clavo uti, sed viliori; id vestimenti genus designans, quod nunc Scapulare vocant. Secundas illi agit Iacobus Cruquius Comment. in Horatij Sat. 5. lib. 1. & Ioannes Wouwerius ad Petron. Sed hæc maximi viri sententia valde debili tibi-cine fulta est: nec enim ideo minus latus clavus in pectus dimittitur, aut purpura in pectore extenditur Senatorum, quamvis intexta aut adsuta sit.*

Nec ex allatis Horatij verbis assequor, qua ratione colligat clavum Senatorium tunicæ haudquaquam adsutum vel intextum fuisse. De Acrone postea videbimus. Petronij certe locus nihil ad rem pertinet; nec enim ibi describitur Trimalcio in laticlavia tunica, sed in veste cœnatoria, cum sudario clavato circa collum. Etenim & mappas purpura clavabant, ut apud Martialem: *Et lato variata mappa clavo.* Romanos autem in triclinijs mappas & sudaria circa collum immittere solitos, constat ex Suetonio, qui de Nerone * narrat, cum plerumque synthesium indutum, ligato circa collum sudario, prodijisse in publicum; quod & Dio de eodem refert.

Nec colobium etiam esse Scapulare Monachorum, quo hodie utuntur, satis patebit ex ijs quæ infra de colobijs

bijs dicemus, ubi locum illum Acronis, quem adfert, latius explicabimus.

Deinde refragantur Cuiacio omnes scriptores veteres, qui clavos tunicæ insertos fuisse clare ostendunt; ut ex ijs quæ infra dicemus satis innotescet. Immo & omnia marmora antiqua & numismata, quæ cum sæpe viros Consulares referant, qui sine dubio latum clavum portabant, tamen nunquam habent Scapularia illa, quæ Monachi nostri portare solent.

Maiori fundamento nititur ^a Budæus, qui arbitratur ^a *Ad leg. ult. D. de Senatoribus.* latum clavum *Tunicam fuisse purpura prætextam, latiore* ^b *tunica vulgari, longioreque ac discinctam, cui toga superinduebatur.* Et secutores habuit ^b Corasium, ^c Tiraquellum; ^b *Ad leg. 2. §. Deinde quia difficile. num. 42. D. de Orig. Iuris. c. Commēt. ad Alexand. Genial. l. 4. cap. 11.* quamvis ad lib. 5. cap. 18. clavos tradat esse ornamenta quædam purpurea clavorum speciem præbentia, tunicis attexta seu adfuta.

Carolus Neapolis etiam, splendidissimus juvenis immaturo fato creprus, in novissimis ad Fastos Ovidianos Commentarijs lib. 2. clavum interpretatur *Fasciam, qua vestes in extremis oris ornabantur.* Veteres quoque Grammatici nonnulli huic interpretationi favere videntur, qui clavos cum purpura prætexta vel limbis vestium confundunt. Ita Festus: *Ricinium omne vestimentum quadratum ij, qui duodecim interpretati sunt, esse dixerunt. Verrius togam qua mulieres utebantur, prætextam clavo purpureo.* Isidorus in Glossis: *Limbus navis piratica, vel clavus in veste regia, sive ipsa vestis.* Sed ad hanc opinionem refutandam haud multis verbis opus est.

Prætexta toga, quam Græci *πεπλόμενη* vocant, dicebatur ea, cuius ora & circuitus purpura prætextus erat, ut bene Baysius observat. His utebantur Magistratus, Sacerdo-

cerdotes, & nobiles pueri. At apud Romanos florenti Imperio tunicam virilem unquam prætextam fuisse non legi, saltem ante Gallienum; quamvis apud Barbaros id in usu fuerit, ut Ortyges ille Erythræorum Tyrannus, de quo Hippias lib. 2. Historiarum apud Athænæum lib. 6. quem muliebri cultu usum idem notat. Sic & Hispani linteas tunicas purpura prætextas portabant, ut Polybius & Livius annotant. Et Longobardis erant vestimenta laxa, & maxime linea, ornata institis latioribus, vario colore contextis, teste Paulo Diacono lib. 4. cap. 23. Et Carolus Magnus utebatur tunica, quæ limbo serico ambiiebatur, ut Eginhardus narrat. Corippus lib. 2. de veste Iustini Imperatoris:

Substrictoque sinu vestis divina pependit

Poplite fusa tenus, pretioso candida limbo.

Sed & apud Romanos crescente luxu, & decresciente Imperio, id est sub Gallieno aut circiter, etiam tunicæ viriles his limbis purpureis aut aureis ornari cœperunt; hinc tunicæ paragaudæ, monolores, dilores, trilores, pentelores memorantur à Fl. Vopisco in Aureliano; sed de his accurate tractant Isaacus Casaubonus, & Claudius Salmasius in Notis ad Vopiscum. Hunc tamen miror scripsisse, *Postea luxu crescente, virilibus quoque vestimentis aurata segmenta adtexi cœpere; nam antea purpura tantum prætexebantur viriles tunicæ, ut erant prætextæ Magistratum & nobilium puerorum.* Sed prætextas puorum & Magistratum fuisse togas, non tunicas, notum omnibus, nisi qui nondum ære lavantur.

Ex his satis constat errare eos, qui latum clavum exponunt prætextam purpura tunicam, cum Romani nunquam talibus tunicis usi fuerint, solum usu earum feminis

nis concessio. Deinde inter prætextas & clavatas vestes omnes Romani scriptores passim distinguunt, ut etiam Græci inter τὰ πορφυρεά, id est, prætextas purpura, & μισπορφυρεά, id est clavatas purpura, ut Hieronymus interpretatur lib. 2. Comment. in Isaiam. de quibus inferius.

Ad hæc si clavus erat limbus purpureus imæ tunicæ adtextus, non video qua ratione Horatius clavum in pectore collocet:

———*Et latum demisit pectore clavum.*

& Acro, qui scribit latum clavum fuisse purpuram, quæ in pectore extenditur Senatorum. Non video etiam, quomodo Quintilianus præcipiat Angusticlavie, ut purpuræ suæ, id est clavi, recte descendant. Vt & D. Eucherius, qui lib. 2. ad Salonium: *Pænula est quasi lacernæ descendentes clavis.* Qua de re postea latius agemus. Post tot eruditorum hac de re opinioniones nunc omnium fere litteratorum Senatusconsulto sancitum est, *Clavos fuisse velut bullas e purpura, & capita clavorum intexta tunicis.* Ita Lipsius l. 4. de Magnitudine Romana cap. 2. post Valtrinum lib. 3. cap. 13. de Re Militari. Torrentius ad Horatij Satyr. 6. lib. 1. Claudius Salmasius ad Vopiscum, & novissime^a Octavius Ferrarius egregio illo opere, quo ita omnem de prisca vestibus materiam exhaust, ut qui promissos a Casaubono & Salmasio de Re Vestitaria commentarios vix desideremus. Sed nec inter ipsos huius sententiæ assertores satis convenit. Alii enim^b hosce clavos extremam tunicæ partem inogulasse, ^c vel tota tunica dispersos fuisse contendunt; alij ad pectus tunicæ eos adsuunt. Sic etiam quidam hæc frustra vel fragmenta purpuræ, quæ clavorum capita imitabantur, rotunda fuisse affirmant,^d alij quadrata. ^e Sed

B:

non.

^a Lib. 3.
cap. 12.

^b Nicolam.

Abramus.

in Orat.

Cicconis.

adversus

Pisonem.

§. 23. n. 2.

^c Idem in.

Calianam.

§. 77. n. 2.

^d Ferrarius l. d.

^e Salmasius.

in Vopiscum.

2 In Epist.
ad Ephes.
cap. 3.

non video tamen, si quadrata vel rotunda fuerint, quæ ratione latitudo eorum Curiam ab Equite distinxerit. Quadrata enim magnitudine excrescere possunt, non latitudine, & nulla rotunditas (ut ^a Hieronymi verbis utar) latitudinem & longitudinem habet. Adhæc si clavi erant rotunda aut quadrata purpuræ frusta, quæ ob similitudinem a capitibus clavorum ferreorum nomen acceperunt; pluribus quidem eiusmodi clavis tunicam Senatoriam distinctam fuisse oportet; una enim aut duæ bullæ haud grande lumen afferre poterant tunicæ Senatoriæ: & plures sane clavos in una tunica concedit Salmasius, & Ferrarius, qui Varronis auctoritate hoc confirmare nititur. Atqui unum modo aut duos ad summum clavos in veste Romana admittit Horatius:

Purpureus late qui splendeat unus & alter

Adfuitur pannus.

Et Quintilianus lib. 8. cap. 5. Porro ut lumen affert clavus purpura loco insertus; ita certe neminem deceat intertexta pluribus notis vestis. Præterea Ammianus Marcellinus plane hanc sententiam destruit. sic enim lib. 16. Veterator quidam ad lautum convivium rogatus & mundum, qualia sunt in ijs regionibus plurima, cum vidisset linteorum toralium par, duos clavos ita latissimos, ut sibi vicissim arte ministrantium cohererent, mensamque operimentis paribus tectam, intrinsecus structuram omnem, ut amictus adornaverat principales, quæ res patrimonium dives evertit. Quomodo hæc purpuræ fragmenta clavorum capitibus similia in linteis toralibus ita sibi inuicem arte ministrantium coherere possint, ut amictum Imperialem, qui purpureus erat, referant, non perspicio. Inter has duas tamen Cuiacij & Salmasij, ac qui illos sequuntur

ALBERTI RVBENI
DE
RE VESTIARIA,
PRÆCIPVE
DE LATO CLAVO
LIBRI DVO.

novam plagulam novo ad sui vestimento. Et has duas plagulas tunicæ alibi Tertullianus utrumque corpus appellat lib. de Pudicitia cap. 8. *Plerosque interpretes parabolarum idem exitus decipit, quem in vestibus purpura oculandis sapissime evenire est, quum putaveris recte conciliaſſe temperamenta colorum, & credideris comparationes eorum inter se animasse, erudito mox utroque corpore, & luminibus expressis errorem omnem traducta diversitas evomet.* Quod etiam de patagio addit Scaliger haud omnino placet. Quamvis enim Nonius dicat patagium esse clavum aureum, qui pretiosis vestibus immitti solet; valde improprie & pro more sæculi sui locutus est, quo omnia segmenta vestimentorum, quamvis ad oras attexta essent, clavos appellabant, ut inferius dicemus. Patagium enim non erat clavus, sed segmentum aureum, quo summa ora tunicæ circa guttur ornatur. Ita Festus, cuius maior auctoritas quam Nonij: *Patagium est quod ad summam tunicam assui solet.* Atque hanc sententiam aperte firmat Apuleius lib. 2. Metam. *Vberes enim crines leniter emissos, sensimque sinuato patagio residentes, paulisper ad finem conglobatos in summum verticem nodus adstrinxerat.* Vbi eleganter crispis & flavos Fotidis crines circa collum eius dispositos sinuosum patagium appellat. Patagiata etiam tunica ornatus est Gracchus apud Iuvenalem Saryt. 8.

Credamus tunica, de sancibus aurea cum se

Porrigit.

Atque hæc breviter de Patagio. Eradicandus enim error ille, qui doctos viros hætenus occupavit, patagium esse clavum aureum in vestimentis mulierum.

Scaliger. ad Festum. Salmas. ad pallium Tertulliani & alios.

CAPVT

CAPV T II.

Clavi sunt linea purpurea. Glossarium emendatum Πορφυρὴ ἐν-
 φασμῶν. μισοπόρφυρα. ᾠειπόρφυρα. μισόλδι & χιτῶν. Mes-
 leucos. Mesomelas. Zona. linea. virga. tramites. via. σημεῖα.
Signa. πλατύσημ & στερόσημ & ἰσότης σημεῖα. *Clavi vesti-*
bus adfuti, interdum intexti. παρυφαὶ clavi. ὀπάρυφ & lati-
 clavius. ἐυβάλλειν proprie de clavis. *Suidas emendatus, & Athe-*
naus. παρυφῆς. *Dionysius Halicarnassensis explicatus.* Τίθειναι
 ᾠειπόρφυρον, φοινικοπάρυφοι. Ταβλία ῥέσαια. *Trabea equestres*
à Saliaribus diversa. Trabea purpura & cocco ornata. Chla-
mys interdum toga dicitur. Toga non fuit vestimentum clau-
sum. Praclavium. Afranius apud Nonium emendatur. Vnde
clavi dicti.

X his quæ diximus hæcenus patet haud
 consistere quæ viri doctissimi de clavis
 vestium censuerunt. Ego vero asserere
 non vercor, clavos fuisse purpureas li-
 neas, quæ medias vestes intersectabant.
 Proprie enim purpurea hæc ornamenta,
 clavi appellata fuere; quamvis deinde etiam ad aurata
 & picta vestium lumina in modum purpureorum clavo-
 rum vestibus inserta hoc nomen translatum est. Lexicon
 Græco-Latinum, πορφυρὰ ἐνφασμῶν clavius. Malim, ἐνφασ-
 μῶν. Glossæ sancti Benedicti Floriacensis, *Clavare πορφυ-*
ρῶσαι. Sosipater Charisius: *Hic clavius, id est impurpurata*
vestis, id est, ἑμπόρφυρος ἰσότης καὶ ἴση. Græcis dicuntur ve-
 stes clavatæ μισοπόρφυρα, sicut prætextæ ᾠειπόρφυρα. Sic
 enim passim eas vestes distinguunt. Ita Septuaginta In-
 terpretes cap. 3. Isaïæ: Καὶ τὰ ᾠειπόρφυρα καὶ τὰ μισοπόρφυρα,
 & τὰ ἐνβάλλεμα καὶ τὸ οἰκίαν αὐτῆς, & τὰ διαφανή λακωνικά. Ad

quem locum Basilius: Τὸν ἐν τῇ ἰσθμῷ κόσμον τῆ καλλιπλοῦς γυναικῶν, ὡς εὐεργον διαβάλλει πορφύρεα ποτὶ μέν καὶ τὰ ἄλλα παρυφανότα, ποτὶ δὲ καὶ τὸ μέσον αὐτῶ ἐνθεῖσθαι. *Ornatum mulierum, quo gloriam captant, tamquam superfluum perstringit; nam aut vestium oris attexebant purpuram, aut eam partē media immittebant.*

D. Hieronymus lib. 2. Comment. in Isaiam τὰ μισπορῶν εὐεα exponit tunicas clavatas purpura: *Pro fascia, inquit, pectorali, quam interpretatus est Symmachus, Septuaginta tunicam μισπορῶν, id est clavatam purpura, transfulerunt: quod Aquila cingulum exultationis expressit.* Hinc potest colligi tunicas clavatas non εὐεπορφύρεα, sed μισπορφύρεα, id est, in media parte distinctas purpura fuisse. Sic Persarum Reges gestabant χιτῶνα πορφύρεν μεσολακῶν, tunicam purpuream, cuius medium albo intertextum erat. Curtius lib. III. *Cultus Regis inter omnia luxuria notabatur, purpurea tunica medium albo intextum erat.*

Sic etiam gemma *Mesoleucos* (ut Plinius ait lib. 37. cap. 10.) est, *mediam gemmam candida distinguente linea; Mesomelas, nigra vena quemlibet colorem secante per medium.* Idem lib. 27. cap. 11. *Leuce Mercuriali similis nomen ex causa accepit, per medium folium candida linea transcurrente; quare Mesoleucon quidam vocant.* Ut itaque πορφύρεα χιτῶν μισολακῶν purpurea tunica erat, cuius medium albo intextum erat; *Mesoleucos* gemma, quam mediam distinguit candida linea; *Mesoleucos* flos, qui candidam habet lineam transcurrentem per medium folium: ita μισπορῶν, sive clavatae tunicae purpura in medio illuminatae. Inde clare patet clavos fuisse purpureas lineas, sive virgas, quae medias vestes intersecabant. Inde & in Dalmaticis Diaconorum nostrorum, quas clavatas fuisse infc-

inferius ostendemus, clavos Alcuinus & Remigius *virgulas*, Amalarius & Honorius *lineas*, Ioannes Diaconus *zonas*, Rabanus *tramites* appellat: quemadmodum Tibullus aureos clavos in femineis vestibus *vias* vocat:

*Illa gerat vestes tenues, quas femina Coa
Texuit auratas, disposuitque vias.*

Et ^a Servius de virgatis Gallorum sagulis; *quæ habebant in* ^{Ad 2.} *virgarum morem deductas vias*. Hos clavos Græci *σημεῖα* ^{ἄν.}, etiam nominant. Glossæ antiquæ: *clavi*, *σημεῖα*. Sic & Latine aliquando *clavi signa* vocantur, ut apud Virgilium:

— *Pallam signis auroque rigentem.*

Et apud Lucretium lib. 5.

— *At nos nil ledit veste carere*

Purpurea, atque auro signisque ingentibus apta.

Atque hinc dicitur vestis *πλατύσημον*, *συνόσημον*, *χευρόσημον*, *πορφυρόσημον*, &c. *laticlavia*, *angusticlavia*, *auroclavata*, *purpura clavata*. Et *ἰδιώται σημειωτῶν* meminit M. Antoninus l. 1. *Τὸ ἀρχοῦν καὶ πατεῖν ὑποταχθῆναι τῷ δεῖ μῦλλον πάντα τύφον ἀφαιρήσει μὲν, καὶ ἔννοιαν ἀξεν τῷ ὅτι δύνατον ἔστι ἐν αὐτῇ βίῃ τῷ, μήτε δορυφορήσειν χεῖρην, μήτε ἰδιώται τῷ σημειωτῶν, μήτε λαμπάδων, καὶ ἀνδελφῶν τοῶν δι πῶν, καὶ τῷ οὐαίαι κρυπν.* Me Principi *ex patri* fuisse subiectum, qui mihi omnem fastum excutere voluerit, ostenderitque, posse in aula principem agere sine stipatoribus, sine vestibus pictis, sine facibus, staturisque huiusmodi, ac simili luxu. Vbi tamen credo palmatas aut sigillatas vestes intelligi debere. Latius enim patet *σημεῖον* Græce; quam *clavus* Latine: aliquando etiam sumitur pro sigillis & plumis vestium. Hos vero clavos plerumque vestibus adfui solitos, ex ^b Vlpiano discimus l. 13. §. 1. D. de auro, ^b l. 19. arg. leg. *Instita, pictura, clavi* que *qui vestibus insuntur*. §. 5.

Idem

Idem Pomponius in libris Epistolarum, etsi non sunt clavi vestimentis confusi, tamen veste legata contineri. Sic Horatius:

*Purpureus late qui splendeat unus & alter
Adsuitur pannus. —*

*a. Hieron.
Bosius
Synag. 8.
De luto.
clava.*

Nec tamen audiendi viri eruditi ^a qui præfracte negant clavos unquam vestimentis intextos fuisse; sed refellit eos idem Vlpianus in l. 7. D. ad Exhibendum: *Idem est, si granario vel naui tabulam meam, vel ansam scypho iunxeris, vel emblemata phiala, vel purpuram vestimento intexueris. Festus: Clavata vestimenta, clavis intertexta. Vetus. Lexicon Græco-Latinum. πορφύρεα ένυφασμὴν, clavus. Immo Græci clavos a texendo παρυφὰς videntur appellasse. Hesychius παρυφή, ἡ ἐν τῷ χιτῶνι πορφύρεα: quamvis non nesciam παρυφῶν aliter exponi a viris eruditis. Nec miror; cum etiam Eustathius se ignorare fateatur quid sit παρυφή; scribit enim ad secundam Vlyssæ: ἐν τῇ ὑφῇ δὲ ἐ τὸ ὑφῶς, ἔστι δὲ ἐ ἡ παρυφή. Ἐπὶ δὲ αὐτῇ καὶ Αβλωαῖος ὁμοῦ ἐστὶν ἐν ἱματίῳ, ἐν ἐνδιαφθερόντι, ἐστὶν παυσαφῆς, ὅποια ἴσως τὰ λεγόμενα ἐξ ἐμπλοκαὶ τὰ ἐ πλυμναί. Ἐοικα δὲ μῆδε ἐστὶν ὡς ἀρόδιον ἐστὶν τὸ ἡ παρυφή, ἀλλὰ π καλλὶ στυφασμὸν εἶναι τὰ μέρη. A verbo ὑφῶ, id est texeo, venit ὑφῶς, atque etiam παρυφή: est autem paryphe secundum Athenæum ornamentum genus in veste: sed non satis plane & aperte quid fuerit indicat. Forte fuit ut illa, quæ dicuntur exemplota & plumaria: nec tamen videtur fuisse ora vesti apposita, sed aliquod ornamentum quibusdam partibus vestimentorum attextum. Vbi videmus Eustathium, quamvis neget liquido sibi constare quid sit παρυφή, tamen haud accedere ijs qui παρυφῶν esse limbum extremæ oræ attextum existimant. Quod tamen nunc omnibus fere eruditis viris persuasum. Sic Henricus Stephanus*

nus in copiosissimo suo Thesauro linguæ Græcæ παρυφῶν interpretatur *limbum*. Salmasius ad Vopiscum: Τῷ παρυφῶν δὲ ὡς distinguunt Græci: ὡς, *extremam oram vestis* & *infimam* vocant; παρυφῶν, *quod ad extremam oram adfutum est, purpureum prætectum*. Iulius Pollux etiam παρυφῶς cum limbis confundere videtur lib. 7. cap. 14. αἱ δὲ ὡς τὰς ὡς παρυφῶν καλῶν) πῆλαι ἐπὶ ζῶνι ἐπὶ πῆλαι. sed ibi improprie hac voce usus est, ut Latini quoque Grammatici clavorum nomen ad limbos aliquando transferunt. Nam capite præcedenti ait: αἱ μὲντοι ἐν τοῖς χιτῶσι πορφύρεαι ῥάβδοι παρυφῶν καλῶν): *virga purpurea in tunicis parypha vocantur*. Virgæ autem purpureæ vel aureæ non imis otis assuebantur, sed medijs vestibus inferebantur, ut in sagulis Gallorum, & Dalmaticis Diaconorum, quarum clavos Alcuinus & Remigius Antisiodorensis virgulas coccineas appellant; ut alibi latius dicemus. Sed & Lucianus lato clavo indutos ἀπαρύφους appellat in Demonactæ: ἴδων δὲ τίνα τὸ ἀπαρύφου ὄντι τῶν πᾶσι τὸ πορφύρεας μεγαλοφρονῶντα: *Videns gloriantem quendam ex laticlavij ob latitudinem purpureæ*. Proprie itaque Plutarchus de παρυφῇ loquens, verbo ἱμβάλλειν usus est, libro de institutis Laconicis, σακκοφῶν ἀνείλων δὴ παρυφῶν εἰς τὸ σάκκος εἰσβαλεῖν. *Saccos solitum baiulare necarunt; quod prætectam sacco inseruisset*. Nam τὸ ἱμβάλλειν non de limbis aut prætexta purpura, sed de clavis a Græcis dicitur. Suidas in voce χλαμῦς: Νεμῆς ὁ πρῶτος ὁ ῥωμαίων βασιλεὺς ὡς ἐκείνους ἰσχυρῶς δὲ ἐκείνους, ἐπὶ τῇ χλαμῇ τὸ φορεῖν αὐτῶν παρὰ τὸν ἑαυτοῦ λαβὼν ἱφῶρι τὸ χλαμῶδ' ὁ σὺλλω, καὶ ἑξῶθεν ὀπίθεται, ἀλλ' ἴσως ἐκ ἱμβάλλων τὸ πορφύρεας βαφῆν. Vbi verba illa noranda, καὶ ἑξῶθεν ὀπίθεται, ἀλλ' ἴσως ἐκ ἱμβάλλων τὸ πορφύρεας βαφῆν. *Non extrinsecus addens, sed intrinsecus immittens purpuram*.

Corrigendus hac occasione Suidas in voce σολᾶς, vbi

C

ait:

ait: Ζήτησθαι τοῦτο νόμα ἐν τῇ χλαμύδι. Quod interpres vertit: *Quære ὅτι τοῦτο νόμα ἐν τῷ οὐνο chlamys*, & addit: *at nihil ibi hac de re legitur*. Sed ego sane miror eum non vidisse legendum esse, ὅτι τοῦτο Νεμῶ, cum ibi tradat de Numa Rege, qui invenit τὴν χλαμύδα ἐκ τοῦ νόμου. atque hoc obiter. Phylarchus, & ex eo Athenæus lib. 12, & Eustathius in Iliada, tradunt Syracusanis lege cautum fuisse τὰς γυναῖδας μὴ κοσμεῖσθαι χρυσῷ, μηδ' αὐθιγὰ φορεῖν, μηδ' ἰδιῶτα: ἔχειν πορφυρεὰς ἱχθυσίας παρυφάς. id est, *vestes purpureis ornatas clavibus*. Tarentini, ut Clearchus tradit apud Athenæum, ἐφόρου ἐκ παρυφῶν διαφανῆ πάντας οὐκ εἶναι τὸν ὅτι τῶν γυναικῶν ἀβρύνει βίβλου. Ad quem locum Casaubonus: *Vel, inquit, scribendum pro οὐκ; vel ita potius concipienda, ἐφόρου ἐκ παρυφῶν διαφανῆ πάντα τοὺς οὐκ εἶναι τὸν ὅτι τῶν γυναικῶν ἀβρύνει βίβλου*. Mihi videtur una littera ablata locum hunc ita legi posse: ἐφόρου καὶ παρυφῶν διαφανῆ πάντας οὐκ εἶναι τὸν ὅτι τῶν γυναικῶν ἀβρύνει βίβλου. ita ut τὸ παρυφῶν sit accusativus pluralis τῶν παρυφῶν. Ut enim supra ex Julio Polluce demonstravimus, τὸ παρυφῶν est vestis, quæ purpureas παρυφάς habet. Ut tamen in Athenæo, ita etiam legitur locus ille apud Eustathium in β' ὁδῷ. Adhæc inter purpuream prætextam & παρυφῶν palam distinguit Dionysius lib. 2. Antiquitatum de Salijs: ἀγνοοῦντες τὰς χορὰς ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἐκ τῶν καπιτώλιον, ἐκ πολλὰς ἄλλας ἰδίους καὶ δημοσίας τόπους, χιτῶνας ποικίλους χαλκίους μύθους κατὰ σοφίαν ἐκ πελιδνῶν, ἐκ πορφυρῶν ποικίλων παρῖφους αἱ κάλως ἔσθαι. Sed ultima hæc verba doctorum virorum ingenia admodum exercent; nam interpres vertit: *palmatis e purpura togis amicti*, quod amplectitur incomparabilis Petavius ad orat. 11. Themistij. Ab Henrico Stephano ποικίλων παρῖφους vestis exponitur *puniceo limbo prætexta*. Baysius de Re vestitiaria cap. 19. superscripta verba Dionysij vertit, *togasque anne-*

Lib. 12.

annectentes fibulis circumductas purpura subtegmine puniceo. Salmasius corrigit *πέντας ἱμπερορημίδιοι πορφύρας φοινικοπαρύφως.* Donysius etenim lib. 6. Equitibus trabeas attribuit, *πορφύρας φοινικοπαρύφως.* Sed inter trabeam Equestrem & Salia-rem discrimen fuisse arbitror. Nam tria genera trabearum enumerat Servius ad 7. *Æneidos*, & Iosephus Scaliger ad Festum in voce *Trossuli*. Aldus Manutius *πέντας ὀρειοπορύφως φοινικοπαρύφως* in Dionysio interpretatur *togas purpura pratectas puniceo colore alternis intertexto.* quod non displicet. malim tamen : *togas purpura pratectas puniceis vel coccinis clavis distinctas* : nam trabeas fuisse purpura & cocco ornatas Servius & Isidorus tradunt. ita ut fere credam coccinas *παρυφάς* trabearum fuisse *πέντας ῥοσια*, quæ Numam chlamydis inferuisse Chronicon Alexandrinum, & Cedrenus volunt. Quamvis non ignorem magnam me aleam subire, si chlamydis nomen trabeæ attribuo, quam togam fuisse Dionysius asserit. Verum tuebatur me Artemidorus, qui ipsam togam chlamydem ap- Lib. 2. c. 3.
pellat : *Τὰ δ' αὐτὰ ἐ ῥωμαϊκῇ ἰδίᾳ, ὡς νῦν τήσωναι καλεῖται ἀπὸ Τηλέμου ἢ Ἀρχαδὸς ὃς ἐπ' αὐτῇ ἢ ἑαυτῇ χλαμύδα τῆτοι φερεῖσθαι ἢ ῥόποι.* Idem significat *Romana vestis*, quam nunc *τήσωναι* vocant a *Temeno Arcade*, qui primus chlamydem suam hunc in modum circumiecit. Et quamvis non nesciam chlamydem & paludamentum a toga differre; tamen non meruit tam acerbe a viro erudito perstringi Nicolaus Abramus, quia trabeam & paludamentum confundit, quod tamen & Ælius Stilo fecisse videtur, qui scripsit, teste Festo, *Salias virgines sacrificium facere in regia, paludatas cum apicibus in modum Saliorum.* Sed abripuit Ferrarium persuasio, quæ nunc omnibus fere doctorum mentibus infixa est, togam fuisse vestimentum vndique clausum,

quod immissum supra caput vno iniectu totum corpus operiret. Ita ut Franc. Francus in Confutat. animadv. Kerkoëtij pag. 48. Aldus Manutius lib. 1. de Quæsitis per Epistolas cap. 11. Ferrarius lib. 1. cap. 1. de Re vestiaria, asseverare non vereantur, nugari eos qui cum Sigonio togam apertam faciunt, ac refelli *αποψία*. Sed & hæc ipsa *αποψία* veterum statuarum & nummonum, ut etiam vidit Donius in elegantissima dissertatione de utraque pœnula, hanc sententiam plane damnat. Et Plutarchus in Gracchorum vita, *ἀπὸ δὲ τῆς Τιβερίου φάροντος ἀντιλάβοντος τῆς ἱματίου* ὁ δὲ τῆς βέντης ἀρεῖς ἐφάρων ἐν τοῖς χιτῶσι ἰσφάλη. *Tiberij fugientis apprehendit quidam amictum; ille togam relicta fugiens in tunica cœspitavit.* Sed de hac re totoque togæ circumiectu latior alibi, Deo volente, dicendi locus erit.

Cæterum illud quod primo textum erat, ut deinde purpura aut auro illuminaretur, præclavium vocabant. Ita Nonius: *Præclavium pars vestis, quæ ante clavum textitur.* Quod displicet Claudio Salmasio, qui in Notis ad Fl. Vopiscum Aurelianum negat se scire quid sibi voluerit Nonius, qui simpliciter secutus verbi compositionem, *præ est ante*, ergo præclavium id quod ante clavum explicavit. Ipse credit præclavium idem esse quod prætextam purpuram; Nonij tamen sententia aperte firmatur verbis illis Afranij quæ adfert:

*Mea nutrix surge, si vis, profer purpuram
Præclavium, contextus.*

Si pro *contextus* legamus *contextum est*, quid clarius? Mulier illa apud Afranium imperat nutrici suæ, ut purpuram adferat, quia præclavium iam contextum est: nec quidquam adiuvat Salmasium Glossarium Cyrilli, in quo *παρυφή* exponitur *præclava prætexta*, sive *præclavium*. Nec enim

enim ibi prætextum denotat purpuram quæ vestium oris prætextitur; sed simpliciter aliquid quod *præ*, id est *ante* textum est.

Ceterum cur *σημεία* vestimentorum clavi dicti, inquirendum. Eruditi viri existimant clavos appellatos fuisse a forma; quia capita clavorum referebant. Sed quia hanc opinionem abunde refutavimus, aliunde petenda verbi huius denominatio; quam sane nusquam reperio. Sed tamen, ne nihil dicam, coniecturam meam in medium proferam; quæ tamen nec mihi ipsi plane satisfacit. Existimo igitur nomen hoc desumptum & translatum esse a vasis & poculis, quæ olim varie exornabantur *καὶ τὴν ἐμπαιστικὴν τέχνην*. Etenim ornamenta quædam aurea in poculis argenteis, vasis, & alijs instrumentis inferebant, quæ, quia primum rotunda erant ut capita clavorum, & poculis ut clavi infigebantur, clavos appellabant. Ita de Nestoris poculo Homerus:

Πάρ δέ τις ἦν ἀεικαλλὴς ὁ οἶκος ἐν ἧς

Χρυσόις ἥλοισι πεπαισμένον.

Et alibi sæpe. Hinc omnia alia signa calicibus, poculis, & alijs instrumentis infixæ, quamvis longa aut quadrata essent, & generaliter *πάντα τὰ ἐμπαιστικά* videntur clavos appellasse, & Græci *ἥλας*. Forte etiam hinc Zacharias Calliergus in Idyllion Theocriti *κισύβιον* ligneum, in quod insertæ erant variæ tabulæ ligneæ figuris ornatæ, appellat *ξύλινον ἔκπομα κακοσμημένον γυμνασίου πολλοῖς*. Hinc cum vestibus purpurea aut alterius coloris segmenta inferebantur, per translationem ea signa & clavos appellarunt; imo & eadem translatione vestes ipsas signis exornatas *χρυσὴν ἐμπαιστικὴν* dixerunt, ut ex Chrysost. probat Casaubonus, quæ vide. Et eodem modo dicunt *ἐμβάλλειν* immittere clavum vestimento.

Lib. 9.
Animad-
vers. in
Athen.
cap. 12.

CAPVT III.

Clavi vel transverse, vel per medias vestes deducebantur. Transversi clavi, poparum & publicorum servorum ornatus. Muliebres, & cytharædorum, aliorumque scenicorum tunica transversos habuerunt clavos, sed auratos, vel pictos. Paraganda. Angusticlaviorum tunica rectos habebant clavos. Barbarorum indumenta pluribus clavis ornata. Tunica Gallorum matris Deum. Sagula Gallorum. Pænula & tunica tres aut quatuor clavos habentes. Staius explicatus. Virilibus Romanorum tunicis haud plures quam unus vel duo clavi inseri soliti.

Æ vero lineæ purpureæ vel recte vel transverse per medias vestes deducebantur. Et transversa quidem purpura cinctum poparum & publicorum servorum ornatum fuisse video. Hygenus de Limitib. constit: *Limites autem appellati a limo antiquo verbo, id est transversi; nam & limum cinctum ideo, quod purpuram transversam habeat.* Servius P. Danielis ad 2. *Æncidos: Alij nimbum clavum transversum in veste existimant.* Isidorus lib. 19. cap. 33. *Limus est cinctus, quem publici habent servi, & dictus limus, quia transversas habet purpuras.* Muliebres quoque, & cytharædorum, aliorumque artificum Dionysiacorum tunicæ quandoque transversis clavis ornata, qui tamen plerumque aurati erant, vel picti, & *paraganda* vocabantur, nec in virilem usum venerunt, nisi post tempora Galieni. Certe angusticlaviorum purpuras rectas fuisse, & a summa tunicæ ora ad imam descendisse, Quintilianus indicat lib. 11. *Cui lati clavi insanon erit, ita cingatur, ut tunica prioribus oris infra genua paullum posterioribus ad medios*

dios poplites usque perveniant: ut purpura recte descendant levis cura est, notatur interim negligentia. Ita & de pœnulis Eucherius lib. 2. ad Salonium: *Pœnula in Apostolo Latinum est; est autem quasi lacerna descendentibus clavis.* Nunc quot clavis vestes distingui solerent disquiramus. Nonnulla quidem Barbarorum indumenta pluribus clavis variata erant, ut tunicæ Gallorum matris Deūm. Scholiastes Iuvenalis in Sat. 8. *Galli in sacris utuntur tunica in modum organi, utrimque decrescientibus virgulis purpureis.* Apuleius lib. 8. *Metam. Quidam tunicas albas in modum lanceolarum, quæque versus fluente purpura depictas, cingulo subligati.* Et forsitan erant eo modo variata sagula Gallorum, quæ veteres virgata appellant, quamvis Scaliger in Coniectaneis ad Varronem ea cum scutulatis vestibus confundat. In picturis quoque cœmiteriorum ab Antonio Bosio editis apparent quandoque pœnulae & tunicæ tribus atque etiam quatuor clavis purpureis ab anteriori parte ornatæ. Et de tribus clavis forsitan intelligendus Statius l. 8.

———*Triplici vela verat ostro*

*Surgentes etiamnum humeros & levia mater
Pectora.*

Vbi triplici ostro, ut apud Apuleium, *duplici purpura.* Sed in virilibus Romanorum tunicis haud plures quam vnum vel duos clavos inserti solitos Horatius videtur asserere:

*Purpureus late qui splendeat unus & alter
Assuitur pannus.*

Quintilianus lib. 8. c. 5. Porro ut affert lumen clavis purpurea loco insertus; ita certe neminem deceat intertexta pluribus notis vestis. ex quibus verbis Gillius, Bayfio teste, unicū tantum clavum tunicæ insertum fuisse conficit: quod verum est, si ad

Cap. 7.

ad laticlaviam tunicam restringas, ut postea docebimus; sed angusticlavie duobus clavis ab utroque humero descendentibus ornatæ fuerunt, quod inferius ostendemus.

CAPVT IV.

Vitta. diademata Regum Persarum. mappa. mantilia. linthea toralia. pulvinaria. chirotheca clavata. manica. chirotheca feminis in usu: olim soli rustici eas portabant: erant ex rudi corio, ne spina lederent manus: Romani adversus frigus eas usurpabant. Chirotheca duplicis generis: quadam digitos omnes exprimebant, quadam sine digitis erant. Digitalia, δακτυλίδεα. delicatiorum chirotheca ex lana coctili.

Ostquam iam explicavimus quid sint clavi in vestimentis, restat ut sigillatim recenseamus omnia illa quæ clavis ornari solebant. Ac primo quidem de vittis purpureis albo clavo distinctis Statius lib. 2. Thebaidos:

— & ab arbore casta

Nesciunt purpureas niveo discrimine vittas.

De diademate regum Persarum Curtius lib. 3. *Cidarin Persæ Regium capitis vocabant insigne, hoc cernlea fascia albo distincta circuibat.* Et lib. 6. de Alexandro: *Itaque purpureum diadema distinctum albo, quale Darius habuerat, capiti circumdedit.* Etiam mappas, ut iam supra diximus, purpura clavabant. Petronius de Trimalcione: *Circaque oneratas veste cervices laticlaviam immiserat mappam.* Et Martialis:

Et lato variata mappa clavo.

De mantilibus auro vel cocco clavatis Lampridius in Alexandro Severo: *Convivium neque opiparum, neque nimis parcum,*

parcum, sed nitoris summi fuit; ita tamen ut pura mantilia mitterentur sapino cocco clavata, aurata vero nunquam, cum hæc Heliogabalus iam recepisset, & ante, ut quidam prædicant, Hadrianus habuisset. De linteis thoracibus clavos ita latissimos habentibus, ut sibi invicem arte ministrantium cohererent Ammianus Marcellinus lib. 16.

Pulvinaria etiam aliquando clavis variata fuisse constat ex Clearcho Solensi, qui ita scribit de juvene quo- Apud Athe-
dam Paphio, *μεγακρίδαυ δ' εἰχρήται μ' ὑπὸ τῇ κεφαλῇ βόασιν* naum l. 6.
Ἐδαυρη, id est, *byssina purpura clavata*, ut latius infra disputabimus.

Invenio etiam manuum illa tegmenta, quæ chirothecas appellamus, posteriori ævo aliquando clavatas fuisse, ut nunc etiam fieri solet. Aldhelmus de laudibus virginittis: *Nam cultus gemini sexus huiusmodi constat, subacula byssina sive hyacinthina, tunica coccinea, capitium, & manica sericis clavata, gallicula rubricatis pectibus ambiuntur.* Ut autem hic manicas pro chirothecis sumam, non pro manicis tunicæ, facit D. Chrysostomus, qui itidem sacris virginibus chirothecas tribuit Homil. 8. in 1. ad Timotheum: *Τὰς δὲ χεῖρας*, inquit, *καθάρτισαι οἱ ἱερωδοὶ, ἐπεὶ αἱ χεῖρες εἰσὶν ὁμοίαι, ὥς τι νομίζουσιν ἀποσποράναι μάλα ἐν ταῖς.* Manus vero sicut Tragædi tam accurate chirothecis muniunt, ut natura annexas eis existimes. Ex quo videmus illo tempore iam in usu fuisse hæc manuum tegmenta feminis accuratiora. Ante soli rustici ea portabant ex rudi corio, ut manus a spinis defenderent. Homerus *Ω δ' Ὀδυσσεύς* de Laërte:

— *ὧς δ' ἐκὼν ἡμῶσι βοείας*

Κνημίδας ῥαπταὶς δίδωτο χερσὶν ἀλαϊνον

Χειρὶδας ἐπὶ χερσὶ βότων ἵνα.

Circum autem tibias bovinas

D

Ocreas

*Ocreas confectas ligaverat (spinarum) punctiones vitantis
Chirothecaeque in manibus ruborum gratia.*

Romani etiam aliquando ad arcendum frigus eas portabant. Plinius Epist. 5. lib. 3. *Ad latus Notarius cum libro & pugillaribus, cuius manus hyeme manicis muniebantur, ut ne calidius austeritas ullum studij tempus eriperet.* Hæ autem chirothecæ duplicis generis erant; quædam enim digitos omnes exprimebant, quas Varro lib. 1. de Re rustica cap. 55. *digitalia* appellat, aut, ut Scaliger legit, *digitabula*. Græci *δακτυλίδες*, ut Xenophon lib. 8. de Exped. Cyri, qui eas Persis in usu fuisse scribit.

Alia sine digitis erant, ut ea, quas nunc *wanten* appella-
mus. Eustathius ad dictum locum Homeri: Ἰσίων δὲ ἐπὶ τῷ μόνον
καὶ ἀθανάτων χερσίδας ἐπιτιθέντι), ἀλλὰ εἰ ἐπὶ ἱέρων διχρεΐα· εἰ δὲ ὁδόν-
τες τοιοῦτοί τις χερσὶ χρᾶν) εἰ εἰ μὴ διατυλώσῃς, εἰ πάντοτε δὲ καὶ
ζυμῶνται. Sciendum vero non solum propter spinas chirothe-
cas esse inventas, sed & ad alia opera prompte expedienda.
Nam & sagittas iacentes chirothecis utuntur, sed non nisi
digitabulis, ut & lavantes & fermentantes. Deliciorum
autem chirothecae aut ex lana coactili, aut ex textili erant;
Musonius apud Stobæum serm. 1. Διὰ τὸ τοιοῦτον καλὸν εἶναι
ἐκδοῖν πολλὰς καθ' ἑκάστην τὸ σῶμα, εἴτε ταὶ νύκτας κατὰ λείαν, εἴτε χεῖρας
καὶ ἐπὶ πόδας περικύβειλον ἢ ὑφασμάτων πινὼν μαλακύνειν τὰς μὴ
ροσφύτας. Quare minime honestum est vestitu nimio operire
corpus, aut fascijs involvere, aut manus pedesve circumligatis
cuiuscunque generis pannis ac linteis quibusdam molles &
languidos reddere, cum morbo non sint impliciti.

CAPUT V.

Trabea clavata. Trabea verivverbium. quod genus vestis. Tria trabearum genera secundum Suetonium, & Ios. Scaligerum. Hac opinio refellitur. Vna tantum trabea species proprie sic dicta. Trabea cur toga dicta. Fuit brevior toga. Non multum dissimili forma fuit a paludamento. Toga solo circumiectu diversa a chlamyde Macedonica. Trabea solo colore a paludamento & chlamyde differt; illius color ex purpura & cocco. Coccinus color cum purpureo confunditur. Trabea quid & quomodo a paludamento differat. Regum & Caesarum chlamydes cuius coloris fuerint. Limbus. Vindicatur Trebellius Pollio a Salmasij emendatione. Sali & Equites trabeam fibula restrinxerunt. Reges & Consules ritu Gabino trabeas portarunt. Cinctus Gabinus quid. Consules cum Ianum aperirent hoc cinctu usi; & Pontifices cum bellicis sacra facerent. Tertullianus explicatus: eius punyovixoc error.

Pnter vestes prima occurrit trabea, quam clavis ornatam fuisse nomen ipsum indicat. Trabea enim dicta est, quod trabibus seu clavis intexta sit. Sed quod genus vestis fuerit trabea, diu multumque quaesitum est ab Antiquarijs, & Isidorus quidem lib. 19. Originum ita definit: *Trabea erat toge species ex purpura & cocco, qua operti Romanorum Reges initio procedebant. Idem in Glossis: Trabea vestis Senatoria, vel Regia purpura, vel toga purpurea est. Servius ad 7. Aeneidos tradit ex Suetonij lib. de genere vestium tria esse genera trabearum, Vnum Dijs sacratum, quod est tantum de purpura: aliud Regum, quod est purpureum; habet tamen aliquid album: tertium augurale, de purpura & cocco. Iosephus Scaliger ad Festum in voce Trossuli itidem di-*

stinguit trabeam, in Regiam, Quirinalem, & Trofſulam. Regia, inquit, tota de ſola purpura, quam Græci ὀλοπόρφεον dicunt, ea uti ſolis Regibus licebat, vel adoleſcentibus de ſtirpe Regia. Quirinalis concinnior, prælijs apta: hac, cum bellum ſuſciperetur, duces amiſſi Iani fores aperiebant. Troſula cocco purpuraque pertexta erat, quam etiam Auguralem vocabant, Græci ἰφισέλα. Sed hæ Grammaticorum diſtinctiones non placent Lipſio ad Tacitum lib. 3. Annalium. ipſe credit fuiſſe veſtem trabibus purpuræ intextam. Cui ego in hoc aſſentior, trabes proprie dictæ vnam tantum fuiſſe ſpeciem, quamvis auguralis veſtis, quia eadem forma erat, qua trabea, ſic etiam potuerit appellari, ut & conſulare peplum poſterioris ævi. Igitur quod Grammatici tradunt trabeam togæ ſpeciem eſſe, id non ſimpliciter accipiendum. Trabeam enim, quæ & ipſa purpura prætexta erat, a toga prætexta diſtinguit aperte Plinius lib. 9. cap. 39. *Purpura uſum Romæ ſemper fuiſſe video, ſed Romulo in trabea: nam toga prætexta & latiore clavo Tullum Hoſtilium & Regibus primum uſum, de victis He- truſcis, ſatis conſtat.* Et lib. 8. cap. 48. *Prætexta apud He- truſcos originem invenere, trabeis uſos accipio Reges.* Sed hac ratione togæ ſpeciem eſſe dixerunt, quod rotunda erat, non quadrata, ut pallium & chætæna Græcorum. Erat autem brevior quam toga, unde Virgilius:

— Parvaque ſedebat

Succinctus trabea.

Inde conſtat non multum diſſimili forma fuiſſe a paludamento aut chlamyde Romana. Hinc Salios, quos trabeatos facit Dionyſius, paludatos appellat Feſtus: *Salias virgines Cincius ait eſſe conductitias, quæ ad Salios adhibebantur cum apicibus paludata, quas Ælius Stilo ſcripſit ſacrificium facere*

in

in Regia paludatas cum apicibus, in modum Saliorum. Idque haud tam absurde affirmavit Nicolaus Abrahamus, ut visum fuit viro doctissimo, quod paulo ante monuimus. Nec enim multum ad rem facit, quod hic vehementer virget, *trabeam togam* appellari a Servio & Dionysio, cum paludamentum chlamys fuerit; nam etiam Artemidorus, ut alios omitam, togam appellat chlamydem, ut vidimus. Vnde satis constat, togam solo circumiectu fuisse diversam a chlamyde Macedonica, quæ & ipsa rotunda erat. Non inficior tamen Abrahamum haud recte tunicas puniceas cum trabea & paludamento confundere. Sed ut in viam revertar, existimo trabeam non forma, sed solo colore a vulgari paludamento & chlamyde differre: is autem erat ex purpura & cocco. Sed qua ratione illi duo colores distincti erant, dubium est; sed clare id demonstrat Dionysius Halicarnassensis lib. 2. de Salijs: καὶ πᾶστας ἱμᾶτορὰς ἐκ δειπορφύρου ποινικοπαρίφου αἰς καλῶσι τῆς βίας. Et idem lib. 6. de Equitum transvectione Idib. Quintil. ἃ πᾶστας δειπορφύρου ποινικοπαρίφου αἰς καλῶσι τῆς βίας. ubi videmus nullam esse differentiam inter Equestrem & Saliarem trabeam. Difficultatem quam movent superius cap. 2. ubi de παρῶν egimus, mituimus, ac ostendimus vertendum esse *purpura prætextas, & puniceis aut coccineis clavis aut trabibus distinctas*, αὐτὰρ τὰ ἐν τῇ χιτῶνι πορφυρὰ πάλαι παρίφου καλῶν, ut ait Iulius Pollux. Et ab his clavis sive trabibus intertextis vestis ipsa trabea vocata fuit. Coccinum autem colorem confundi a veteribus constat ex paludamento Imperatorum, quod cum coccinum fuerit, ut ex Plinio constat, ποινικὸς appellatur a Plutarcho, & *punicum* ab Horatio, ut videri potest apud Lipsium lib. 2. de Milit. Rom. dial. 12. Scholia-

stes Aristophanis ἐν εἰρῶνι ποικίλα δεικαλάμια φορέειν χρῶ-
ματι βιβραμυδίῳ. οἱ δὲ κόκκα δελνύματα.

Igitur censeo trabeam fuisse chlamydem albam pur-
pura prætextam, & insuper clavis aut trabibus e cocco
distinctam, a quibus trabea dicebatur. Paludamentum
vero Consulium, quamvis & ij aliquando alba chlamy-
de, aliquando etiam trabea utebantur, in hoc differebat,
quod totum erat coccinum, sed limbo purpureo prætex-
tum. ita intelligo Isidorum: *Paludamentum pallium fuit
Imperatorum, cocco, purpura & auro distinctum.* D. Au-
gustinus lib. 3. de Consensu Evangelist. de chlamyde
Domini nostri, quam Marcus purpuream appellat, Mat-
thæus vero coccineam; *potest etiam fieri ut purpuram etiam
Marcus commemorarit, quam chlamys habebat, quamvis esset
coccinea.* Regum & Cæsarum chlamydes totæ purpureæ,
aliquando picto limbo aut aureo circumtextæ erant.
Hinc Virgilius 4. Æneidos:

*Tandem progreditur magna stipante caterva,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo.*

Et ab hoc limbo totam chlamydem limbum appellat
Trebellius Pollio de Zenobia: *Ad conciones galeata processit
cum limbo purpureo.* Vbi male Salmasius corrigit *limo pur-
pureo.* D. Hieronymus lib. 4. Comment. in Matt.
cap. 27. *Illudentes hoc faciunt, ut nudatum pristinis vesti-
bus induant chlamydem coccineam, pro ruffo limbo quo Reges
veteres utebantur.*

Sed ut ad trabeam reuertamur; illud certum, Salios
quidem trabeas suas fibula restrinxisse, ut & Equites. Mar-
tialis v.

*Theatra loqueris & gradus & edicta,
Trabeasque & Idus fibulasque censusque.*

Non

Non ita Reges prisce & Consules ad bellum profecturi, qui ritu Gabino trabeas suas portabant. Ita apud Virgil.

Ipse quirinali trabea cinctuque Gabino

Insignis referat stridentia limina Consul.

Et de Pico Rege:

— *parvaque sedebat.*

Succinctus trabea.

Is enim erat cinctus Gabinus *cum toga aut trabea sic in tergum reijcitur, ut una eius lacinia revocata hominem cingat, ut ait Servius in 7. Æneidos.* Ille enim plenius describit quam aut Glossæ veteres Persij aut Isidorus. Hic cinctus cernitur clare in æreo sigillo quod infra exhibebimus; ex quo satis cuivis patebit errare eos, qui censent Prætorem, qui in veteri lapide apud portam Nomentanam map-pam mittit, hoc habitu esse. Expressus est hic lapis à *Salmasius* Philippo Rubenio patruo meo lib. 1. Elect. cap. 30. No- *ad Ter-* tum est Pontifices cum bellica sacra facerent, & Consu- *tulliani* les cum Ianum aperirent, hoc cinctu usos. Sed hac occa- *pallium.* sione elucidandus locus Tertulliani cap. 3. De Pallio, ubi ita de Catone scribit: *Atque adeo ipse qui Græcos pellendos urbe censebat (litteras eorum vocemque senex iam doctus) idem Cato Iuridicæ suæ in tempore humerum exsertus, haud minus palliato habitu Græcis favit.* In quo loco explicando varie se torquent interpretes, ut videri potest apud Salmasium in Notis ad libellum illum Tertulliani. Ipse explosis aliorum opinionibus existimat, Tertullianum intelligere cinctum Gabinum, quo Magistratu tantum, id est Prætura, vel consulatu utebantur. Sed ego non dubito affirmare, Tertullianum hic memoria lapsum, cum de Catone Censorio scribit, id quod Plutarchus & Asconius de Uticensi Catone produnt; nempe eum Præturæ suæ tempo-

tempore, sine tunica campestri sub toga cinctum ius dixisse Græcorum Philosophorum more, qui sine tunica pallium ferebant, atque ita humerum exercebant. Ita dixit & de Cethego Silius lib. 8.

*Ipse humero exertus gentili more parentum
Difficili gaudebat equo.*

Et Lucanus:

Exertique manus resans Cethegi.

Quia, ut inquit Porphyrio ad Horatium, omnes Cethegi hunc morem servaverunt, ut numquam tunica uterentur, sed solo cinctu, sive campestri. Nihil aptius afferri potest ad sensum Tertulliani, De trabea Consulari posterioris ævi infra dicemus cap. 12.

CAPVT

CAPVT VI.

Chlamydes clauis ornata. Pollux vindicatus. Numa tempore ea Romanis in usu venerunt. Milites in dignitate aliqua positi tantum chlamydes portabant. Pænula clavata. Forma pænula. Pænula fuit aperta. Lacerna eadem forma fere qua pænula. Lacerna cucullata. Caracalla etiam cucullos habuerunt. Ephod quale vestis genus. Caracalla Gallicum vestimenti genus. Martialis explicatus. Palla & πίπλοι omnes tunica ἄριστοι. Pænula cucullos habuerunt. Pænula & lacerna differentia. Pænula ipsi cucullus adsutus: separatur a lacerna. Festus explicatus. Isidorus glossmate purgatus. Velleius Paterculus emendatus. Angusti-clavia pænula contentus. Praefecti Urbis militari habitu utebantur intra urbem. Equites Imperatorum a vo pænulis clavatis aut lacernis usi. In magno luctu Senatores posita veste Senatoria Equestrem sumpserunt. Ἰππῶδες σολὴ lacerna aut pænula. Aliqui Imperatores togarum usum revocare studuerunt. Macenas militari veste utebatur, quia Praefectus Urbis erat. Pænula vestis militaris. Cur Macenati obiectum quod discinctus, Caesari quod cinctus incederet. Laticlavij non cingebantur. Milites cincti. Pænula non cincta: sed tunica quibus illa superinduebantur. Gellius illustratus. Casula idem quod pænula. unde dicta.

Etiam chlamydes aliquando clavis ornari solitas ostendit Iulius Pollux lib. 7. cap. 13. χλαμύς ἢ μὲν ὁλόκληρος ὡς φιλέταιρⓄ ὁ κωμωδοδιδάσκαλⓄ ὠτόμαζω. ἢ δὲ παρυφίς καὶ ἀπὸ πύρφουⓄ, ἢ καὶ ὡς ἢ ἵα κωμωδία ἀπὸ πύρφουⓄ. chlamys & hac quidem tota alba, ut Philetarus Comicus nominat: illa vero purpureis clavis ornata, quæ a nova Comædia vocatur ἀπάρυφⓄ. Vbi haud recte Wolfgangus Seberus legendum censet παρυφίς καὶ ἀπὸ πύρφουⓄ; non enim hic agit Pollux de chlamyde prætexta, sed de ea quæ clavis distincta est, quod indicant voces παρυ-

E

φίς

φικὲς ἀπάρυφ. ὡς ἀπόρρυφ. vero vocatur eodem modo ut
 ὡς ἀλκρυγῆς. idem Pollux appellat ἱμάτιον ἔχον παρυ-
 φασιδίω πορφυρῶν. *vestem habens utrimque clavos purpu-
 reos.* Chlamydes autem clavatas Numæ tempore Ro-
 manis in usum venisse tradit. Chronicon Alexandri-
 num: Οὗτος Νουμᾶς ὁ καὶ Πομπήλιος δεξιὰ καὶ ἀριστε-
 ρὰς ἐκ τῆς χώρας τῆς λεγομένης Πελασγῶν, φορέωντων χλαμύδας, ἐχέσας
 ἑβλίας ῥέσσια, καθάπερ οἱ δὲ τῆς Γ' σαιεύας χώρας, καὶ περὶ τοὺς τῆς χήμα-
 τος ἐπιπόνοοντες ὡς ἐν Ρώμῃ χλαμύδας φορεῖσθαι τὰς μὲν βασιλικὰς πορ-
 φυρᾶς ἐχέσας ἑβλίας χρυσᾶς τὰς δὲ τῆς συγκληρικῶν καὶ τῆς ἄλλων τῆς
 ἐν ἀξίαις καὶ σεαυτοῦ χλαμύδας σήμενοι τῆς βασιλικῆς φορεῖας τα-
 βλίας πορφυρᾶς ἀξίαν δηλῶντα ῥωμαϊκῆς πολιτείας. *Iste Numa Pom-
 pilius capiens Senatores ex regione Pelasgorum, gerentium chla-
 mydes, habentes coccineos clavos, quales Isaurorum sunt, &
 captus illo habitu primus instituit Romæ chlamydes gestare, &
 ut regie quidem habeant clavos aureos, Senatorum vero &
 aliorum, qui in magistratibus & cum imperio sunt chlamydes,
 signum regij vestitus, habentes clavos purpureos, indicantes
 dignitatem Romana Reipublicæ.* Idem refert Suidas in vo-
 ce Chlamys, & Cedrenus. sanctus Dorotheus Archi-
 mandrita Doctrina I. *Habet unusquisque Regi militans
 purpuram in lava sua. Ex quo enim Rex purpuram ferre cæ-
 pit, omnes eius milites sagulis suis purpurea signa apposuerunt,
 ut ex his appareat, Regios sese esse, & Regi commilitare.* Non
 tamen omnes milites huiusmodi chlamydes portabant,
 sed ij tantum qui in dignitate aliqua positi erant. Cassio-
 dorus lib. 6. cap. 21. in formula Rectoris provinciarum:
*Chlamydis tuæ proculdubio inter alia clavos intende, quos scias
 non inaniter positos. Hinc fit, ut cum publicum agentes pur-
 puram cernerent, de vigore semper Principis admonerent.*
Geniatus indutus, vestis gratiosa, quam filio suo Priapo Ve-
 nus

nus dicitur texuisse, ut eximia pulchritudinis matrem singulariter ornatus filius testaretur.

Nec solum chlamydes & trabex clavis distinctæ erant, sed & pœnulæ. D. Eucherius lib.2. ad Salonium: *Pœnula in Apostolo Latinum est; est autem quasi lacerna descendenti- bus clavis.* Sedulius in Epist.2. Pauli ad Timotheum cap.4. *Pœnula Latinum est, id est, lacerna clavata.* Et pœnulæ clavatæ videntur in veteri pictura, quæ extat in Cœmiterio sanctorum Marcellini & Petri, quam exhibet Bosius in Roma subterranea lib 3. cap. 37. & in alia quæ est in Cœmiterio Priscillæ, apud eundem Bosium, l.3.c.61.

Hæc autem quæ ibi exprimitur vera est forma pœnulæ, quod constat tam ex varijs Auctorum locis, quam antiquis imaginibus, quæ sanctos Patres *φανολίους* suis amictos referunt. Quamvis Ferrarius lib.1. cap. 36. pœ-

nulam a casula & planeta distinguat, eam apertam fuisse contendat, & fibula vel in humero vel in cervice neſti ſolitam. Sed cum nobis facit Salmaſius ad Ælium Lampridium. Ex hac forma pœnulae, quam exhibemus, ſatis videmus, cur Cicero Milonem pœnula irretitum dicat. Cur etiam Auctor de cauſis corruptae eloquentiae aſſerat, *multum humilitatis eloquentiae attuliſſe pœnulas iſtas, quibus adſtriſti ac veluti incluſi cum iudicibus fabulantur Oratores*. Artemidorus etiam, qui lib. 2. ſcribit. cap. 3. *Χλαμῶς δὲ ἢ ἑῷιοι μανδύων, οἱ δὲ ἱφεσείδα, οἱ δὲ βρεῖοι καλῆσι, θλίψιν καὶ στενωχερίας & τοῖς διαζομφόσι καταδίκην μαντεύει*, δὲ τὸ ἱμωδεῖαν τὸ σῶμα. Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ὁ λεγόμενον φανόλης. *Chlamys* quam aliqui *Mandyam*, alij *Epheſtridem*, alij *Bereon* vocant, tribulationem & anguſtias, & litigantibus damnationem ſignificat, propterea quod corpus circumplectatur. Idem etiam pœnula ſignificat. vbi *χλαμῶς ἢ ἑῷιοι μανδύων, οἱ δὲ ἱφεσείδα, οἱ δὲ βρεῖοι καλῆσι*, eſt lacerna, quae eadem fere erat forma, qua pœnula, colore ſolo diſtabat; nuſquam enim obſervavi lacernas clavos habuiſſe. Adhæc lacernae cucullatae erant. Martialiſ:

Si poſſem, totas cuperem miſiſſe lacernas;

Nunc tantum capiti pilea mitto tuo.

Horatius:

Odoratum caput obſcurante lacerna.

Statius:

Cassis pilea ſuta de lacernis.

Sedulius in 2. Epist. D. Pauli ad Timotheum: *Lacerna ſtola, aut genus cucullae ſubtilis*. Ita & caracallae, quas lacernis ſimiles fuiſſe Dio tradit, cucullos habebant. D. Hieronymus in Epist. ad Fabiolam: *Et efficitur palliolam mire pulchritudinis, praeterſurgens fulgore oculos in modum caracallarum, ſed abſque cucullis*.

Vbi

Vbi cum videamus Ephod excepto cucullo caracallam fuisse, facile divinare possumus, quali forma fuerit Ephod. Nempe erat manicatum & breve vestis genus, lateribus scissum, tunicae illi quam feciales nostri portant, vulgo *cotte d'armes* dictae, similes. Iosephus lib. 6. ἀλώστρας & lib. 11. antiquit. de Ephod. cui sane convenit Dio in legat. vbi caracallas describit χερσαυτὲς χιτῶνας ἐς θώρακιον ἔχοντι πρὸς πεπορημένους ἐνδύμεθα. Caracalla autem Gallicum vestimenti genus, ut Victor testatur de Antonino Caracallo: cum e Gallia vestem plurimam devexisset, talarisque caracallas fecisset; unde facilis credo, caracallas esse tunicas illas χιτῶνες χερσαυτὲς, quas Gallis tribuit Strabo. Martialis Gallicam pallam vocat:

Dimidiasque nates Gallica palla tegit.

Pallae enim & πέπλοι vocabantur omnes tunicae χιτῶνι, ut alibi latius.

Novè autem Antoninus Severi F. caracallas talaris fecit, cum antea Gallicae caracallae tantum dimidias nates tegerent, ut Salmasius observavit. Sed & poenulas cucullos habuisse affirmat Sedulius: *Poenula est, inquit, lacerna in modum cucullae*. Cui favere videtur Pomponius in Panuceatis apud Nonium: *Poenulam in caput induce ne te noscat*. Itaque poenulae erant vestes cucullatae fusci coloris cum clavis: lacernae autem eadem forma erant, sed sine clavis, & varij coloris.

Præterea hæc differentia fuisse videtur, quod poenulae ipsi cucullus adfutus erat; separatus à lacerna autem cucullus erat; sed cum lacerna induebatur simul. Martialis:

Iungere nescisti nobis o Stulte lacernas;

Indueras albas, exue callinas.

Ita explico Festum: *Lacerna quod minus capitis est, ita laxa*

ut pœnula. Plinius capita pœnularum centunculo herbæ comparat. Capita sunt capitia. Hinc glossema eluendum ex Isidori lib. 19. cap. 24. *Inde autem lacernæ sunt quasi amputatis capitibus fimbriarum, neque ita laxis ut pœnularum. Delendum fimbriarum, quod ex superioribus lineis irrepsit. Inde & apparet, lacernas breviores, nec ita laxas ut pœnulas fuisse. Lacernarum formam videre est in columna Traiana Ciacconij num. 237. & 244. ubi tam plebi Romanæ quam militibus lacernæ cucullatæ tribuuntur. Cum igitur pœnulæ clavatæ fuerint, forte hinc emendari potest locus Velleij Paterculi, qui lib. 2. histor. de Mæcenate ita scribit: *Tunc Urbis custodijs præpositus Mæcenas, Equestri, sed splendido genere natus, vir, ubi res vigiliam exigeret, sane exsomnia, providens, atque agendi sciens; simul vero aliquid ex negotio remitti posset, otio ac mollijs pene ultra feminam fluens, non minus Agrippa Cæsari carus, sed minus honoratus. quippe vixit Augusticlavii pane contentus, nec maiora consequi potuit, sed non concupivit.* Vbi Grammatica postulante legunt: *Augusto clavo pane contentus.* Quod Lipsius approbat: *Sed, inquit, non pane, an convenit? ille vero planissime contentus vixit, nec opus vocula hac imminuente vel ambigente. Magis ad Mæcenatis ingenium, bene contentus, vel plane.* Mihi videtur hic recte legi posse: *vixit Augusticlavii pœnula contentus.* Ita ut Velleius per Augusticlaviam pœnulam intelligat dignitatem Præfecturæ Urbis, quæ Equitibus concedebatur. Etenim præfecti Urbis, ut erant Equites, angusticlavias vestes portabant; immo militari habitu utebantur etiam intra Urbem, nempe abolla, vel chlamyde, vel pœnula. Imperatorum autem ævo Equites pœnulis (quæ clavatæ erant) aut lacernis utebantur, Xiphilinus*

cx

ex Dione: Τούτων δ' ἐν τέλει ἡρωμένων παρεμβήσατο ἡμᾶς, ὅτι μέλλον αὐτοῖς μοτομαχίῃσι παρήγειν ἡμῶν ἐν τῇ τοῇ τῇ ἱππῶν καὶ ἐν τῇ μανδύαις εἰς τὸ θίασον εἰσελθεῖν. ὅπερ ἐκ ἄλλως ποιῆμεν εἰσίστοντες εἰς τὸ θίασον, εἰ μὴ ἤβ' αὐτοκρατορεῖν τις μεταλλάξεν.

Idem refert de Commodο Lampridius: Ipse autem prodigium non leve sibi fecit; nam cum in gladiatoris occisi vulnus manum misisset, ad caput sibi deterfit, & contra consuetudinem pænulatos iussit * Senatores, non to- * Ita lego gatos ad munus convenire, quod funeridus solebat ipse cum Ca- in pullis vestimentis praesidere. Ego existimo hinc omen sanbono, sumptum fuisse, quod Senatores posita veste Se- atatores. natoria, Equestrem sumere iusserit, quod non fiebat nisi in magno & publico luctu. ita Dio lib. 56. post Augusti mortem: Τῇ τε ὑστεραίᾳ βουλὴ ἐψηφίσατο ὅτι εἰς αὐτῶν οἱ μὲν ἄλλοι τῇ ἱππῶν σολῶ ἐνδεδυκότες συνήλθον, οἱ δ' ἄρχοντες τῇ βουλευτικῶν, πλὴν τῇ ἱματίων τῇ ἀειπεπνύμεν. Postridie Senatus habitus est, in eum reliqui Senatores Equestri habitu, magistratus Senatorio habitu, depositis praetextis venerunt. Videndus P. Faber l. 1. Semestrium c. 2. Sane hanc ἱππῶν σολῶ lacernam aut pænulam fuisse Herodianus docet lib. 4. de funere Severi: Τῆς δὲ κλίτης ἱκατέρωθεν καθεύδοντες ὅτι παλαιοὶ τῇ ἡμέρᾳ, ἐν μὲν τῇ λαφύ μέρει πάντα τῇ σύνκλινον τῇ μελαίναις ἐφίσεισι χερσὶν ἰσχυροί. Circa lectum vero utrimque magnam partem diei sedent, a laeva quidem Senatus omnis pullis pænulis amictus. Suetonius etiam in Claudio cap. 6. docet, Equites lacernis usos, dum scribit, Equestrem ordinem Claudio Spectaculis advenienti asurgere, & lacernas deponere solum fuisse. Aliqui tamen Imperatores veterem togarum usum revocare studuerunt. Ita Hadrianus, Lampridio teste, iussit Senatores & Equites in publico togatos esse. Et ante cum Augustus (ut Suetonius refert cap. 40.) habitum vesti-

vestitumque pristinum reducere studuit, ac visa quondam pro concione pullatorum turba, indignabundus & clamitans ait:

Romanos rerum dominos, gentemque togatam.

Negotium Aedilibus dedit, ne quem posthac paterentur in foro circoque, nisi positis lacernis togatum consistere. Sed aliquis obijciat: Quomodo Mæcnas, qui Augusti tempore vixit, pœnula usus est, si Augustus usum earum interdixit? sed responderi commodè potest, Augustum quidem cives Romanos pœnulis uti noluisse; Mæcenatem autem ab hac lege exemptum fuisse, quia Præfectus Urbis erat, qui militarem habitum, etiam intra Urbem, portabat. Iuvenalis:

——— *Primus, clamante Liburno,*

Currite, iam sedit: rapta properabat abolla

Gallicus, attonita positus modo villicus urbi.

Quamvis Ferrarius lib. 2. de Re vestiaria cap. 11. contra nitatur, eum tamen satis revincit Cassiodorus lib. 6. Variarum in forma Vicarij urbis Romæ: *Additur, quod nec saluti te sine chlamyde iura voluerunt, scilicet, ut sub veste militari semper visus, numquam credereris esse privatus; sed hac omnia ad Præfecturæ gloriam iudicamus esse concessa, ut qui tantæ sedis vicarium diceret, umbratile nihil videret.* Pœnulam autem vestem militarem esse, cuivis notum. Cum igitur Mæcnas, utpote Præfectus Urbis, militari habitu intra Urbem uteretur, haud iniuria illi probro datum, quod solutis tunicis incederet; cum tamen Iulio Cæsari cinctura objiceretur: sed diversa utriusque ratio. Cæsar enim, qui Senator erat, cum laticlaviam tunicam cingeret, contra consuetudinem peccabat; laticlavij enim discincti erant, ut ex Quintiliano constat. Mæcnas autem, qui pœnulam aut aliam vestem militarem portabat,

insoli-

insolito more solutis tunicis incedebat. *Omnes enim qui militantes, cincti sunt*, ut ait Servius ad 8. Æneidos ad illud, *discinctos mulciber Afros*. Hinc Seneca de Mæcenate Epist. 114. *Non statim hæc cum legeris hoc tibi occurret, hunc esse, qui solutis tunicis in Vrbe semper inceſſerit? Nam etiam cum absentis partibus Caesaris fungeretur, signum discincto petebatur*. Sic & Titus Castritius apud ^a Agellium: *Cum* ^a Lib. 13. *discipulos quosdam suos Senatores vidisset die feriato tunicis c. 20.* & lacernis indutos, & Gallicis calceatos: *Equidem, inquit, maluissem vos togatos esse; pigritum est cinctos saltem esse & pænulatos*. Ex quo loco viri docti ^b colligunt, pænulas ^b Cl. Sal. *olim tam militares quam plebeias cinctas fuisse. haud masius in* recte meo iudicio; ut enim ex columna Traiana & picturis antiquis apud Bosium apparet, pænulæ aut lacernæ ^{Ælium} *non cingebantur, sed tunicæ, quibus illæ superinduebantur. Senatores autem illi apud Gellium tunicæ laticlavie discinctæ pænulam superinduerant, quod Castritio indecorum videtur, atque hinc exclamat: Pigritum est cinctos saltem esse & pænulatos, id est, si vultis pænulati esse, quare saltem non estis cincti, cum pænula, utpote veste militari indutos, cinctos esse conveniat? Atque hanc explicationem aperte confirmat Lex 1. lib. 14. T. 10. Cod. Theod. De habitu quo vti oportet intra Urbem: Officiales quoque per quos statuta complentur, ac necessaria peraguntur, uti quidem pænulis iubemus, verum interiorem vestem admodum cingulis observare*. Ex quo apparet, non pænulam ipsam, sed interiorem vestem, id est tunicam, cinctam fuisse. Casula etiam cucullum habebat. Vide Greg. Turon. in Vita S. Nicetij t. 6. part. 2. bibl. Patr. f. 625.

Casula autem idem quod pænula, ut existimo, dicta per deminutionem a casa, quod totum hominem tegat

F

quasi

quasi minor casa, ut Isidorus ait. Cui etymologia favere videtur Philo Iudæus de victimis: αἰγῶν δὲ αἱ ξίχαι αἱ δοραὶ στυφανόωμαι τε & συρραπτόωμαι φορηταὶ γεύονται ὁδοιπόροι οἰκίαι, & μάλιστα τοῖς ἐν στρατείαις, ἐκ τῶν πόλεως ἐν ὑπαίθρῳ διαξίβειν ἀναγκάζουσιν αἱ ξείαι τὰ πολλά. *Caprarum lana, & pelles contextæ & consuta, sunt viatoribus portatiles domus, maxime militibus quas extra urbem sub dio agere cogunt multa necessitates.*

C A P V T V I I.

Ricina purpura clavata. Turnebi emendatio in Cicerone confirmata. Festus explicatus. Differentia clavi & prætecti purpurei. Ricinia duplicari solita. Varroni, lux. Ricinijs utebantur mulieres Romanae in adversis rebus & luctibus. In funere depositis ricinijs pullas pallas sumebant. Duplicatio pallij quid.

On possum hîc omittere, etiam ricinia purpura clavata fuisse, cum hoc ex lege 12. tabularum constet, de qua Cicero lib. 2. de Legibus: *Extenuato igitur sumptu tribus ricinijs & vinculis purpure, & decem tibicinibus, tollit etiam lamentationes.* vbi cum omnes mss. præferant: & vincula purpura, recte meo iudicio Turnebus emendavit, & clavis purpure; nisi forte melius legi potest, cum clavis purpure; ait enim lex, tria solum ricinia purpurata mortuis iniici posse: ricinia autem purpura clavata fuisse indicat Festus. *Ricinium, inquit, omne vestimentum quadratum ij qui 12. interpretati sunt esse dixerunt. Verrius togam, quam mulieres utebantur, prætextam clavo purpureo. Vnde riciniati mimi planipedes.* Quo loco miror Verrium ita improprie locutum, ut dicat, ricinium clavo purpureo prætextum fuisse: etenim magna differentia inter clavum purpu-

purpureum & purpuram prætextam: nisi forte ita explicari possit, quod ricinium clavo purpureo ornatum erat; qui clavus, cum ricinium duplicabatur, purpuræ prætextæ vice fungebatur, quamvis medio ricinij loco purpureus is clavus insertus esset.

Etenim hæc differentia inter clavos purpureos, & prætextum purpuræ, quod hoc quidem intexebatur aut assuebatur *καὶ τὰ ἀνὰ*, in oris; clavi autem inferebantur *καὶ τὸ μέσον*, in medio, ut Basilii ait. Ricinia autem duplicari solita, Varro ostendit lib. 4. de LL. *Ricinium quod eo utebantur duplici, ab eo quod dimidiam partem retrorsum jaciebant. Ab reiiciendo ricinium dictum.* Hinc quod facta duo simplicia paria, parilia primo dicta. Et paulo post: *Lena quod de lana multa: duarum enim togarum instar, ut antiquissimum mulierum ricinium, sic hoc duplex virorum.* Ex quo loco lux affulget alteri Varronis loco, quem Nonius ^a adfert, ^a V. Ricinium.

Ἐπὶ ἀνδράσιν: Nihil magis dicere muliebri, quam de muliebri ricinio palliolum simplex. Quem locum, cum satis clarus sit, miror à doctissimo viro ^b disputatione corrigi. Ait ^b Salmasio ^{ad Aurelium} enim Varro: Si ex muliebri ricinio, quod duplex erat, ^{lianum} ut iam diximus, aliquis sibi simplex pallium faciat, id ^{Vopiscum.} non amplius muliebri dici posse. Utebantur autem ricinijs mulieres Romanæ in adversis rebus & luctibus.

Varro ^c de vita populi Romani l. 1. *Et quo mulieres in adversis rebus ac luctibus cum omnem vestitum delatorem ac luxuriosum postea institutum ponant, ricinia sumunt.* In funere tamen ipso depositis ricinijs, pullas pallas sumebant.

Varro ^d de vita populi Romani lib. 3. *Vt dum supra terram essent, ricinijs lugerent: funere ipso ut pullis pallis amictæ.* Idem eodem libro: ^e *Propinqua adolescentula etiam Anthracinis, proxima amiculo nigello capillo demisso sequerentur luctum.* ^d Apud Non. in V. Pullus. ^e Apud Non. in V. Anthracinus.

Fol. 127.

Quod autem ricinia aut duplicia pallia in rebus adversis aut luctibus Romanæ feminæ sumebant, ex more Atheniensium tractum, penes quos idem mos, ut docet Lycurgus contra Leocratem : qua vero ratione pallia duplicabantur, operæ pretium est exponere, ut magnorum virorum certamina hac de re dirimantur.

Nam quid fuerit duplicatio Cynici pallij, valde controversum apud eruditos. ut ait Salmasius ad c. 5. Tertuliani de Pallio. Ipse suam sententiam his verbis proponit: *Græcicum pallium commune utrumque humerum operiebat, ut utrumque regeſtum retrorſum in humeris fibula ſtriſtum continebatur; Cynicum verò pallium humero dextro ſubjeſtum, & in ſiniſtrum conjeſtum, ante & retro duplicabatur; humerum ſiquidem levum duplici textu tegebat, & dextrum nudabat cum commune in utroque humero ſimplex ſederet. Quare Cynici, qui duplici pallio utebantur, alterum humerum exertum habebant, alterum duplicato pallij textu coopertum: atque hæc erat duplicatio pallij, quam Crateti quidam, alij Antiſtheni, nonnulli Diogeni adſcripſere, quamque omnes exinde Cynici uſurpaverunt, qui pallio ſolo abſque tunica involvebantur.* Haſtenus Salmaſius. Quem pluribus reprehendit Kerkoetius in ſuis animadverſis ad Tertull. de Pallio : ipſe aſſerit Cynicum pallium expanſum longius reliquis duplicatum iſta meſura conſtituiſſe. Quem oppugnat Franciſcus Francus in conſut. animadverſ. authent. Kerkoetij. Sed hos motus animorum atque hæc certamina tanta componet ipſe Diogenes, quem exhibeo hic ex veteri numiſmate, quod olim penes Ful. Uſinum extabat. Ex quo quidem videmus, partem illam pallij, quæ dextrum humerum operire debebat, duplicatam ſub dextro brachio corpus velaiſſe.

CAPVT

DIOGENES.

APUD FVLYIVM VRSINVM
In Numismate aeo.

CAPVT VIII.

Tunica clavis ornata. Alia angusticlavia, alia laticlavia. Angusticlavia. σωστήμ. Pauper clavus; Glossarium B. Benedicti correctum. ψιλώσημα. Angusticlavia duos tantum clavos habuit, unum a dextra, alterum a sinistra parte. Ὠδ. ὠήχ. Ὠδ. λυργεῖς. παρῳεῖς. Hesychius explicatur. Forma angustorum clavorum. In Dalmaticis vetus angustorum clavorum usus remansit. Dalmatica olim clavata. quare. Latitudo clavorum artorum. In feminarum vestibus latiores quam in virilibus. Damascius apud Photium illustratus. Angusticlavia tunica non distinxerunt Equestrem ordinem à plebeio; sed utrique fuerunt communes. Annuli equestris ordinis insigne. Ὠδ. λυργεῖς. Non omnis purpura sub Imperatoribus vetita, sed certa species etiam sub posterioribus. Ἀ' λυργίδες, Thalassina. Conchyliata vestis color glauco & irascenti mari similis. Tunica Romanorum color. Cicero explicatur. Purpura est prætecta. Tribuni plebis non usi sunt prætectis. Aliud togam ad talos, aliud ad calceos dimittere. Tunica erant alba purpureis clavis distincta. Aliqua mellini coloris. Tunica ex lana Appula alba, ex Batica melina. Melinus color. Toga color. Lacernas portabant eius coloris, cuius erat factio Circensium, cui favebant. Coniectura in Martiale.

Apud Nonium in voce Tunica & Vitreum.

VNC ad tunicas progrediamur, quas clavis ornari solitas nemo nescit. Varro Modio: *Quam istorum vitrea toga ostentant tunica clavis.* Atque aliæ quidem angusticlavia erant, aliæ laticlavia; nam de Barbarorum tunicis, quæ pluribus clavis erant distinctæ, iam supra egimus. Primo de angusticlavijs tunicis, deinde de laticlavijs tractabimus. Et angusticlavia quidem tunica Græcis σωστήμ. dicitur. Ita in lexico Græco-Latino Cyrilli: σωστήμον, angusticlavium. Epiæterus apud Arrianum, lib. i. cap. 24. λέγει σοι δις ἢ πλατύσημον· ἰδὲ σωστήμ. δις ἢ πᾶν τιν. ἰδὲ ἱμάτιον μόνον· δις

Ἰς τὸ ἱμάτιον. Ὡς δὲ γυμνός. Præcipit tibi: *Depone latum clavum.*
Ecce angustus clavus in promptu est. Istum quoque depone. Ecce
vestis sola. Depone et vestem. Ecce nudus sum. Eodem mo-
 do Statius *Angustos clavos, arctum lumen purpuræ* vocat:
Contentus arcto lumine purpuræ.

& alibi, *pauperem clavum.*

In Glossario B. Benedicti angusticlavia exponuntur
 ψειρόσημα. Vbi Bonaventura Vulcanius ψηρόσημα legendum
 censet. *Recte enim, inquit, supra σημαῖα interpretatur clavus;*
ψήφαι vero gemmas. Cuius rationem ego quidem assequi
 non possum. Cl. Salmasius ad Fl. Vopiscum ψειρόσημα legit,
 quasi quæ micæ tantum purpuræ haberent; nimirum, ut
 sententiam suam de clavis confirmet, eos nempe fuisse
 bullas quasdam, aut capita clavorum vestibus intexta. Sed
 ego non dubito legi debere ψιλόσημα. Sic enim & D. Hiero- Tom. I.
 nymus locutus est ad Eustochium Epist. 22. *Purpura tan-*
tum in veste tenuis, & laxius ut crines decidant, ligatum caput.

Angusticlavias autem tunicas duobus clavis ornatas
 fuisse, vno a dextra, altero a sinistra parte, qui per vtrumq;
 humerum descendebant vsque ad infimam tunicæ oram,
 colligere mihi videor ex Quintiliani loco supra citato l. II.
 qui plusquam vnam purpuram seu clavum ijs tribuit: *Cui*
laticlavi ius non erit, ita cingatur, ut tunica prioribus oris in-
fra genua paulum, posterioribus ad medios poplites usque per-
veniant; nam infra, mulierû est; supra, centurionum. Ut purpu-
ra recte descendant, levîs cura est; notatur interim negligentia.
 Vbi bene admonet Angusticlavios, ut purpuræ eorum recte
 descendât. Laticlavij enim hac admonitione non egebant,
 tum quia vnam tantum purpuram habebant; tum etiam
 quia non cingebântur. Apuleius l. 2. Floridorû: *Habebat indu-*
tui ad corpus tunicam interulam, tenuissimo textu, triplici licio,
pur-

purpura duplici; ipse eā sibi solus domi texuerat. Horat. de Arte:

Purpureus late qui splendeat unus & alter -

Affuitur pannus.

Atque ita forsitan contexta erant indumenta, quæ a Græcis ὠδᾶπῆχι ὠδᾶλεργίδι & παρυίδι appellantur. Hesychius ὠδᾶπῆχιον, ἰμάτιον τὸ παρὶκάπτεσθαι μίαν ὁ ἔχον πορφυρέαν. ὠδᾶπῆχιον, *vestimentum ab utraque parte habens purpuram.* Pollux lib. 7. cap. 13. τὸ δὲ παρυίς & ὠδᾶλεργίδι τὸ ἐκατέρωθεν ἔχον παρυφασμίδιον πορφυρέαν. *Vestis quæ dicitur παρυίς & ὠδᾶλεργίδι utrimque habet clavos purpureos.* Hinc explicandus Hesychius, à quo ὠδᾶλεργίδι exponuntur οἱ ἡτέροι ἡδοχοὶ & ἡπμοί. ubi per ὠδᾶλεργίδι angusticlavij, nempe qui pauperem clavum gestabant, ut Statij verbis utar, intelliguntur.

Et sane in picturis antiquis cœmiteriorum, quas Antonius Bosius exhibet in Roma subterranea, videmus plerumque in tunicis & pœnulis duos clavos ab utroque humero descendentes. In musivo quoque Triclinij Leoniani, quod Dissertatione historica illustravit Nicolaus Alemannus, in sancti Petri, aliorumque Apostolorum tunicis, similes clavi rubro colore expressi conspiciuntur. Habui quoque dono Nobilissimi & Amplissimi Viri D. Nicolai Rokoxij, Consulis Antuerpiensis, sigillum æreum, nunc furto mihi subreptum, in quo annotavi duos clavos tunicæ immisos, ex illo genere æris quod orichalcū nunc appellamus, & ab utroque humero descendentes. Ex ijs quæ diximus, satis firmatum est, ni fallor, tunicis angusticlavij duos clavos arctos insertos fuisse, eadem fere forma qua versicoloribus vel pictis zonis seu lineis Dalmaticas Diaconorū nostrorum distingui videmus: in quibus vetus angustorum clavorum mos adhuc remansit. Nam Dalmaticas in prisca Ecclesia clavatas purpura fuisse, ex Isidoro liquet

liquet lib. 19. cap. 22 Etymologici: *Dalmatica vestis primum in Dalmatia Provincia Græcia texta est tunica sacerdotalis candida cum clavis ex purpura.* Alcuinus cap. 40. de Celebratione Missæ de Dalmatica: *Habet & coccineas virgulas sanguinem Christi pro salute mundi effusum demonstrantes.* Rabanus Maurus de institutione clericorum cap. 19. *Hæc vestis in modum crucis est facta, & passionis Domini indicium est. Habet quoque & purpureos tramites, ipsa tunica a summo usque ad ima ante & retro descendentes, nec non per utramque manicam.* Amalarius de Ecclesiasticis Officijs lib. 2. cap. 21. *Ipsa Dalmatica duas coccineas lineas habet retro, similiterque in anteriori parte, quia vetus Testamentum & novum rutilant dilectione Dei & proximi.* Honorius Augustodunensis in Gemma animæ lib. 1. cap. 212. *Dalmatica duas coccineas lineas ante & retro habet, quia vetus & nova lex dilectione Dei & proximi refulget. Idem tramites purpurei designant sanguinem Christi pro duobus populis effusum.* Ioannes Diaconus lib. 4. de vita S. Gregorij PP. cap. 83. *In altera mater Gregorij sedens depicta est Silvia, candido velamine, a dextro humero taliter contra sinistram revoluta contecta, ut sub eo manus tanquam de planeta subducat, & circa pectus sub gula inferior tunica pseudolæcini coloris appareat, quæ magno sinuamine super pectus defluat, duabus zonis ad similitudinem Dalmaticarum, sed latioribus omnino distincta. Vbi videmus, quos Isidorus clavos in Dalmatica appellat, ab Alcuino & Remigio virgulas, ab Amalario & Honorio lineas, a Ioanne Diacono zonas, a Rabano tramites nominari, quemadmodum Tibullus auratos clavos in femineis vestibus vias vocat:*

*Illæ gerat vestes tenues quas femina Coa
Texuit, auratas disposuitque vias.*

G

Et

Et Servius de virgatis Gallorum sagulis: *Que habebant in virgarum morem deductas vias.* Rationes autem, quas Patres illi reddunt, quare clavis purpureis Dalmaticæ ornatae fuerint, quamvis piæ sunt, mihi non probantur. Ego simpliciter credo angusticlaviam Dalmaticam ideo Diaconis datam esse, ut inferiores presbyteris dignitate censerentur, qui latum clavum portant, ut infra dicemus.

Quam lati fuerint clavi tunicæ angusticlaviæ haud facile est definire; pro arbitrio enim aut extendebant, aut restringebant clavos, ut & de lato clavo infra dicemus, quod constat ex picturis veterum. Pauca purpura fuisse videtur in tunica angusticlavia; Arrianus Epictetus τὸ ὅλον αὐτοῦ ἐσιπνόν. Credo tamen feminarum vestes angusticlavias latiores clavos habuisse, quam viriles tunicas. Phōtius in excerptis Damascij, de vita Isidori: ὅτι δ' κλῆς ἀναστρέφω ἑξαπῆς ἢ δίκην ἰδίῃ συνίθει λαμπαρὰν κόβην δίκων, καλῶς χεῖνα μελὸς ἀν' ὠμοῖς πορφυρῇ πλατίῃ σημαίοις κακοσμητόν. In lecto iacenti subito lustritiam videre contigit, splendidam virginem, & formosam, colobium tunicam gerentem melini coloris recinctam, purpureis latis clavis ornata. Quamvis autem Casaubonus ad Lampridium arbitretur illic tunicam laticlaviam describi, ego vix id in animum inducere possum; tum quia feminae non portabant latum clavum; tum etiam quia Damascius hîc plura σημαία in tunica ponit, cum laticlavia vnum tantum haberet, ut infra latius probabo. Dicit igitur Damascius, tunicam hanc quidem angusticlaviam fuisse, id est, duobus clavis ornata; sed clavos illos admodum latos fuisse. Ita & Ioannes Diaconus l. 4. de Vita S. Gregorij Papæ, tunicam Silviae duabus zonis ad similitudinem Dalmaticarum, sed latioribus omnino distinctam fuisse

fuisse asserit. Ceterum angusticlavias tunicas Equestrem ordinem a plebe distinxisse, ut latus clavus Senatores ab Equitibus discernebat, omnes Antiquarii fere consentiunt. Ita Aldus Manutius lib. 2. de quaestis per Epistolas. Rosinus lib. 5. Antiquitatum Roman. cap. 33. & alij passim; ego tamen existimo nullum discrimen inter tunicam Equestrem & plebeiam fuisse: nam Appianus lib. 2. diserte scribit excepta Senatoria veste ceterum habitum Romæ promiscuum fuisse, ἡ ἱμνυλίων ἐὶ οὐκ ἐκλεῖσθαι αὐτοῖς ἰσοπολίτης ἔστι καὶ ὁ δαδὼν ἐν τῷ χιτῶνι τοῖς διαφότοις ὁμοῖον. Χωρεῖς γὰρ καὶ βασιλικῆς, καὶ ἄλλης πολλῆς τοῖς διαφότοις ἔστιν ὁμοῖον. *Et libertinus par civitatis ius habet, & servus habitu dominis similis est; præter Senatoriam enim vestem reliquæ vestitus servis est communis.* Plinius annulos, non angusticlaviam tunicam Equestris ordinis insigne fuisse affirmat l. 33. c. 1. *Annuli distinxere alterum Ordinem a plebe, ut semel caperant esse celebres, sicut tunica ab annulis Senatum tantum, quamquam & hoc sero, vulgoque purpura latiore tunica vestos invenimus etiam præcones, sicut patrem L. Ælij Stilonis, Praconimi ob id cognominati. Sed annuli plane medium ordinem tertiumque plebi & patribus inferuere.* Non itaque tunica, sed annulis a plebe differebant Equites, ut Senatores ab Equitibus tunica Senatoria, qui ab intertexto lato clavo passim latus clavus vocatur ab Auctoribus antiquis. Hinc bene ab Hesychio ὀδωκλῆς, id est angusticlavij, ut iam diximus, exponuntur οἱ ἑταροὶ ὀδοκλῆος καὶ ἱπποῖ. Cum omnes illi, qui non erant Senatorij, Angusticlavia tunica vterentur. Lampridius in Alexandro: *In animo habuit omnibus officijs genus vestium proprium dare, & omnibus dignitatibus, ut a vestitu dignoscerentur, & omnibus servis, ut in populo possent agnosci, ne quis seditiosus esset;*

esset; simul, ne servi ingenuis miscerentur. Sed hoc Vlpiano Paulloque displicuit, dicentibus plurimum rixarum fore, si faciles essent homines ad iniurias. Tum satis esse constituit, ut Equites Romani a Senatoribus clavi qualitate discernerentur. Ex quo constat solos Senatores ab Equitibus distinctos fuisse veste; Equites vero ne a servis quidem illo tempore habitu diversos fuisse, quod & ex Appiani loco modo laudato apparet. Per *σολὴν* autem *ἱππίδα*, Equestrem vestem, quam Senatores togis depositis in luctu sumpsisse Dio tradit, lacernam intellexisse puto: ijs enim in luctu vfos esse Senatores^a supra ostendi. Sed hæc quæ de promiscuo clavorum purpureorum usu diximus facile corruunt, si viris^b doctis fides, qui purpuræ vsum, privatis omnibus interdictum fuisse sub Imperatoribus tradunt. Sed mihi videtur non omnem purpuræ vsum sed certas tantum species vetitas fuisse. Ita Iulius Cæsar^c *Leviticarum vsum, item conchyliatæ vestis & margaritarum, nisi certis personis & statibus, perque certos dies ademit.* Et Octavius teste Dione lib. 149. *τὴν τῶν ἱερῶν καὶ ἀλευργῆς καὶ ὁμοῦ ἄλλων ἔξω τῶν ἑλλήνων ἐν ταῖς ἀρχαῖς ὄντων ἐπιδύναμις ἐκείλδοιεν. ἥδη γὰρ πᾶσι καὶ τῶν τοιοῦτων ἀντὶ ἱεροῦτο.* Vestis conchyliatæ vsum nulli nisi Senatoribus Magistratum gerentibus concessit. Tum enim & quidam plebeiorum illa utebantur. ἀλευργίδες autē non omnes vestes purpureæ dicuntur, sed Thalassinæ, five ἀλιπόρφυρα ἱμάτια. Ita in Artemidoro ἀλευργίδες a purpureis vestibus distinguuntur. Sic etiam apud Persas ὁ δὲ καίνδους ἀπὸ βασιλειᾶς ἀλιπόρφυρος, ὁ δὲ τῶν ἄλλων πορφύρας: Regia vestis, quæ Candys dicitur, erat conchyliata, aliorum purpurea. ut Iulius Pollux ait: dicebatur autem ἀλευργίς a colore, ut idem Pollux tradit. Hinc existimo ἀλευργίδα proprie vocari a Græcis conchyliatam vestem, cui color austerus in glau-

co,

^a Cap. 6.^b Pancirol. Cuiacius lib. 12.^c Obs. c. 24.

Salmasius in Flav. Vopiscum.

Lindenbergius ad Ammianum.

^c Suetonius in Iulio cap. 43.

co, & irascenti similis mari, ut Plinius ait. Sic Etymo- Lib. 9.
 logicon ἀλουργὶς ἢ ἀπὸ θαλάσσης πόχλης ποικίλη ἐ ἱσθαζομένη. Ἀλουργὶς, cap. 36.
quæ ex marino conchylio fit & paratur. Hinc apparet, lu-
 lium & Augustum non omnem purpuræ usum Romano
 populo admississe, sed tantum ἰδῆναι & ἀλουργὶν, sive conchy-
 liatam. Sed hæ leges statim oblitteratæ fuerunt; nam cum
 sub Tiberio multi ἰδῆναι ἀλουργὶν vterentur, quamquam ve-
 nitum id esset iam pridem, id neque reprehendit in quo-
 quam Tiberius, neque multavit, tantum ludis, cum
 plueret, nulla ipse pœnula indutus effecit, ne quis etiam
 alius vestem inconcessam vsurparet, teste Dione lib. 57.
 Nero rursus certas species purpuræ, Amethystini nempe
 ac Tyrii coloris, interdixit: quin etiam inter canendum
 animadversam matronam e spectaculis verita purpura
 cultam demonstrasse procuratoribus suis creditur, detra-
 ctamque illico non veste modo, sed & bonis exuit, teste
 Suetonio. Ita & sub Imperatoribus posterioris ævi non
 omnis purpuræ vsus prohibitus fuit, sed solummodo cer-
 tæ species, ut in L. 1. C. quæ res venire non possint, præci-
 pue autem τὰ ἀλουργὶν sive conchyliata, quæ soli Principi
 eiusque domui dedicabantur. L. 4. C. de vestibus Holo-
 veris. Videnda etiam nouella 80. Leonis Augusti.

Ex his quæ diximus, facile soluitur quæstio, quæ inter
 eruditos viros agitur, quo colore nempe tunicæ Roma-
 norum fuerint. Aldus enim lib. 2. de quæsitis per episto-
 las c. 2. purpureas eas fuisse contendit. Aldo etiam assen-
 titur Nicolaus Abramus in Milonianam Ciceronis §. 43.
 num 5. Ciceronis auctoritate permotus, ut ait, in Cluen-
 tiana de Quintio Tribuno plebis ita loquentis: *Facile, ut
 non solum mores eius & arrogantiam, sed etiam vultum at-
 que amictum, atque illam usque ad talos demissam purpuram*

recordemini; quod sine dubio, inquit, de tunica intelligendum; nam de toga prætecta non potest, tum quod probrum esset togam ad talos demittere, saltem ævo Ciceronis; tum maxime quod Tribuni plebis toga prætecta non uterentur, ut ex Plutarcho constat.

Sed nihilominus hæc Ciceronis verba de prætecta capienda sunt, ut ex Quintiliano apparet, qui lib. 5. *Vita etiam vultus, denique incessus habitus recte incusari solet, ut adversus Quintium Cicero non hæc solum, sed ipsam etiam prætectam demissam ad talos insectatus est.* Quod recte observavit Octavius Ferrarius lib. 2. de Re vestiaria cap. 3. Sed male idem Plutarchum accusat, & ex hoc loco Tribunos plebis prætectatos fuisse astruit. Nam haud solum Plutarchus, sed & ipse Cicero Tribunos plebis haudquaquam prætectam gestasse ostendit in interrogatione contra Vatinius: *Sic enim ex te quero: Tribunus plebis fuisti? Seiunge te a Consule. Collegas habuisti viros forteis novem, ex his tres erant, quos tu quotidie dicebas de calo servare, quos irridebas, quos privatos esse dicebas, de quibus duos prætectatos sedentes vides, te adilitiam prætectam togam, quam frustra confeceras, vendidisse.* Igitur Tribuni plebis non prætectati erant, sed sæpe exacto tribunatu prætectati fiebant, cum ad ædilitatem vel præturam, abrogata iam Sullæ lege, ascendebant; atque ita explicat Ciceronem de Quintio, quem ait in tribunatu cuidam hominum generi paulisper iucundiores fuisse, sed deinde cum nempe magistratum adeptus erat, odio etiam suis illis ipsis fuisse, per quos in altiorum locum ascenderat, ob arrogantiam nempe, & demissam ad talos purpuram. Aliud etiam est togam ad talos demittere, aliud ad calceos; nam calcei Senatorum alti erant, & ad medium

dium crus perueniebant. Contra ea Lipsius lib. 1. Electorum cap. 13. albas fuisse tunicas asserit. Horum opiniones facile in concordiam redigi possunt. Albæ enim erant, sed purpureis signis distinctæ; Senatorum quidem lato clavo, Equitum vero & plebeiiorum angustis clavis; unde Plinius lib. 9. cap. 36. de purpura: *Distinguit ab Equite curiam, dijs advocatur placandis, omnemque vestem illuminat.* Sed non semper tamen tunica plane albæ erant; inuenio enim & melini coloris aliquas fuisse. Photius in excerptis de vita Isidori de iustitia, quam Senatoria tunica induit: *ἔπι δ' αὖτις ἀνακλινόμενος ἔξαπ' ἡνίκ' ἄντε ἰδεῖν συνέβη λαμπρὰν κόρην ὀζωνον, κολεῶν χιτῶνα μελινόχρου ἀνέλωσιν πορφυροῖς πλατίσι σινναδίοις κακοσμημένον.* In lecto iacenti subito Iustitiam ei videre contigit illustrem virginem & formosam, indutam colobio tunica melini coloris recinctam, purpureis latis clavis ornata. Nec enim assentior Bulengero, qui μελινόχρου legit, lib. de veste Pontif. cap. 22. Cum enim Romani in patria veste natio lana colore uterentur, tunica quidem ex alba lana Appula aut Altina textæ, albæ erant; quæ vero ex Batica lana textæ erant, melinæ erant. Lana enim illa aurea erat, & rutila, ut Plinius & Martialis testantur: melinus autem color qualis in malis Cydonijs visitur, a quibus nomen sumpsit, ut & melinum oleum & melinum unguentum, non vero a melino pigmento, nec ab alijs malis, quæ matura a sole rubescunt, ut Salmasius^a existimat, qui etiam male luteum & melinum^a confundit; melinus enim erat medius inter flavum & al-^{citat. Plin-}bum, & pallide aureus. Magna etiam controversia est^{nianis.} inter viros doctos de colore togæ, quem quidam purpu-^brum fuisse ostendit: Lipsius & Sigonius album; sed Octa-^{Ant. Am-}vius Panagathus^b censebat e quatuor illis colorum gene-^{gustinum}ribus^{Dialogo 2.} Antiquis.

ribus fuisse, quibus Circensibus in ludis currentes utebantur factiones, albo, rufo, prasino, & veneto. Cuius opinio ut de toga nequaquam subsistit, quæ alba sine dubio erat, ut Lipsius existimat, ita facile credo illos qui factionibus Circensium favebant, lacernas portasse eius coloris cui addicti erant, quod Martialis videtur indicare in Epigrammat. 121. l. 14. cuius lemma est *Lacerna coccinea*.

Si veneto prasinoque faves qui coccinea sumis;

*Nec fias ista transfuga * sorte vide.*

* forsan
legendum
veste

C A P V T I X.

Matronæ etiam tunicas angusticlavias portarunt. Regilla tunica purpura distincta. Varro emendatus. Regilla alba erat & recta. Recta tunica. Ἀρρελὸς ἡ γυναικῶν. Hesychius vindicatus. ὁ μὴ παλαιῶν οὐδ' ἀναιμῶν ἡ γυναικῶν. Tunica mulierum fibulis constringebantur. Tunica viriles non erant aperta, nec fibulis adstricta. Tunica inconsutilis ex una tela contexta erat. Talis tunica talis Pontificum. Ὁπδεδόδοι ἡ γυναικῶν. Hesychius vindicatus. Quomodo tunica inconsutiles textæ.

VNC videndum, an etiam matronæ Romanæ tunicas angustis clavibus ex purpura ornatas portabant, quod extra dubium est; cum etiam virgines Deo devotæ aliquantulum purpuræ tunice insertum gestarent, quod Hieronymus testatur Epist. 22. ad Eustochium: *purpura*, inquit, *tantum in veste tenuis*. Sed de his latius infra. Cæteræ illustriores quamvis ut plurimum auro clavatis tunicis uterentur; tamen etiam sæpe purpuratis vestibus insignes erant: & regillam quidem tunicam quam feminæ portabant, ut ex Plauto constat, purpura distinctam fuisse, mihi colligere videor ex Varronis versu, qui corrupte legitur apud No-

Nonium cap. 14. *Regilla, inquit, vestis diminutive a Regia facta, ut & Basilica. Plautus Epidico: An Regillam tuniculam induam an mendiculam.*

Varro παπιαπάππα εὐὶ ἱγκωμίον

Collum procerum factum levi marmore:

Regillam tunicam diffingitur purpura.

Ex quibus verbis nemo bonum sensum elicere poterit; unde existimo legendum esse:

Regilla tunica purpura diffinditur:

Id est, Regilla tunica purpura, clavis purpureis distinguitur, sive intersecatur. Tunica autem regilla alba erat & recta. Ita Festus: *Regillis tunicis albis, & reticulis luteis, utrisque rectis, textis sursum versum a stantibus, prae die nuptiarum virgines indutae cubitum ibant.* In his tunicis rectis, quae sursum versum a stantibus texebantur, varie sudant cruditi. Optime hanc texturæ rationem explicat Salmasius in Fl. Vopiscum. Recta autem tunica, ut bene annotat Scaliger ad Festum, erat ὁ χιτῶν ἄρραφός ἐκ τῆ ἀνωθεν ὑφαντός δι' ὅλης. Atque hoc texturæ genere texta erat tunica Domini nostri de qua Euangelista: *ὡς δὲ ὁ χιτῶν ἄρραφός ἐκ τῆ ἀνωθεν, ὑφαντός δι' ὅλης.* Sed quomodo tunica hæc esset ἄρραφός contra omnium doctorum sententiam definit Salmasius dicto loco, cui non accedo. Ait enim, ἄρραφον χιτῶνα esse tunicam, quæ circa latera conclusa est & acu confuta, cui opponit τὰς χιτῶνας, id est tunicas quæ circa latera apertæ erant, & fibulis adstrictæ. Etiam corrigit locum Hesychij ubi legitur σύμπορπον τὴν μὴ ῥαφαῖς συνελλημμένην καὶ τὰς ὡμὰς χιτῶνα; negativam enim tollit & legit τὴν ῥαφαῖς συνελλημμένην, id est, ut exponit, fibulis adstrictam. Sed bene habet Hesychius: tunicam enim non confutam vocat τὴν μὴ ῥαφαῖς συνελλημμένην χιτῶνα. constringebant eam

H

fibu-

fibulis, ut ex statuis apparet, vbi sæpe mulierum tunicas ita fibulatas videmus. Vide Philippum Rubenium lib. 2. Electorum cap. 20. Viriles autem tunicæ haudquaquam apertæ erant circa latera, & fibulis adstrictæ, sed consutæ & ῥαφαῖς συνεκλήμμενοι. Quod ex Suetonio satis constat in Augusto cap 44. *Sumentī virilem togam tunica laticlavi resuta ex utraque parte ad pedes decidit*; nec enim mihi persuadebit Salmasius, qui *resutam* hic exponit *resibulatam nodis scilicet solutis, quibus tenebatur in humeris ex utraque parte*. *χιτὼν enim fuit, inquit, illa laticlavi tunica*. Cui sane cras credam, hodie nihil. Nec etiam vsquam vidi statuas togatas, qui tunicas apertas habent. Addit præterea ἀκασκὶν apud veteres: ὑφαντικῆς οὐδ' ἔστι. unde ὑφαντῆος δὲ ὄλως tunica dicitur quæ nullas scissuras habeat. Plato tamen in Politico apertè ἀκασκὶν ab ὑφαντικῇ distinguit. Præterea tunica inconsutilis sive ἀρραφῆ nec fibulis nec futuris cohærebat: etenim haudquaquam ex duabus plagulis inter se consutis composita, sed ex vna tela contexta erat, nec vllas futuras circa humeros aut latera habebat. Talis erat tunica talaris Pontificum Hebræorum, de qua Iosephus lib. 3. Antiquitatum cap. 8. ἔστι δ' ὁ χιτὼν ἔστ' ἐκ ἐκ δὲ δύο ὡς τετραγώνια, ὡς τε ῥαπτὸς ἐπὶ τῷ ὤμῳ ἔστι & τῷ ὤμῳ πλάγην. φάρος δ' ἐστὶν ἐπὶ μὲν ὑφαντῆος. Hæc tunica non constat e duabus plagulis, ut futuras habeat in humeris ac lateribus. Est vero tela in longitudinem texta. Qui locus solus satis destruit opinionem Salmasij: erat enim illa tunica non a lateribus aperta, sed solummodo circa capitium, & illic qua manus exerebantur. Vnde Philo Iudæus sermone 2. de Monarchia appellat ἡδυμα περὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑακίνθινον. Vestimentum rotundum totum vndique hyacinthinum. Et Iosephus de captivitate l. 6. ἐγγύλιον ἡδυμα γυναικῶν

stem rotundam. Talis erat & tunica Domini nostri ἄρραφῶς, & Rectæ tyronum, & Regillæ sponfarum, & ὀρθοσάδιοι Græcorum. Clare id Hesychius: ὀρθοσάδιοι χιτῶνες, οἵ τε αὐτοὶ ὑπόκομμα ἐκ ἔχοντες. Qui locus per se satis facilis, varijs interpretum explicationibus difficilis redditus est. Quidam enim per ὑπόκομμα capitium exponunt, sive locum quo caput exerendum erat, & legunt sublata negativa ὑπόκομμα ἔχοντες. Alij ὑπόκομμα dicunt esse præcincturæ locum, quod illæ tunicæ in loco cincturæ essent intercissæ, & partes inferiores superioribus essent adsutæ, qui eodem modo sine negativa hunc locum legunt. Salmasius metaphoram esse ait ab insectis animalculis, quæ ab ea parte qua infectionem habent, graciliora sunt. Vide cum, si placet, in notis ad pallium Tertulliani. Mihi videtur satis clarus Hesychij locus ex ijs quæ supra diximus. Cum enim aliæ tunicæ circa humeros & latera consutæ essent; ex duabus enim plagulis consutis inter se compositæ erant; tunicæ rectæ & ὀρθοσάδιοι χιτῶνες nullam incisuram aut ὑπόκομμα habebant, inconsutiles enim erant. Quomodo autem hæ tunicæ inconsutiles texebantur, indicat Divus I. Chrysostomus Homilia 84. in Ioannem: ἐν παλαιστίνῃ δύο ῥάκη συμβάλλοντες ἕτοις ὑφαίνουσι τὰ ἱμάτια. *In Palestina duos pannos committunt, sic texunt vestes.* Et clarius Theophylactus in cap. 18. Ioannis: ἐν τῇ παλαιστίνῃ δύο ῥάκη συμβάλλοντες ἦτοι δύο πανία ὑφαίνουσι, τὰ ἱμάτια ἀντὶ ῥαφῆς χρώμενοι τῷ σινοφασμῷ. *In Palestina duos pannos committentes texunt vestimenta, pro futura contextu utentes.* Duas igitur plagulas haud acu coniungebant, sed textura. Theophanes Cerameus Homil. in Passionem Domini 27. f. 209. Ἀρραφῶς δὲ ἦν ἐκ τῶ ἀνωθεν ἐπειδὴ τοῖς μὲν Γαλιλαίοις σύνηθες ἦν τὰς χιτῶνας ποιεῖν διὰ τὸ φαρσίοις ἀνωθεν χεῖρ ὁμοίαν συνελθῆναι ῥαφῇ.

ἡ δὲ χιτῶν τῶν ἐν ὄφασμα δὲ λαμβάνει ἀρραφοί. *Inconsutilis porro superne erat, quoniam mos Galileis erat tunicas ex lacinijs duabus conficere in humeris futura commissis. Hanc vero tunicam oportet intelligere uno contextu fuisse, nullaque commissura compactam.* Receptæ opinioni, cui Ferrarius accedit, eam textam fuisse non quidem in tela, sed per acus longiores, ut subucula & tibialia nunc reticulatim conficiuntur, obstat quod artificium hoc texendi veteribus fuit incognitum, nec usquam eius mentio apud Auctores. Inuenienda igitur alia ratio texendi, qua hæc & Pontificum tunica in orbem texta fuerit ἀρραφως.

CAPUT X.

Græci mulieres tunicis angusticlavijis usa, sed tantum lautiores. Apud Syracusanos meretrices solum. Etiam viriles Græcorum tunica purpura clavata. Παρυφὴ διαφανή. Ταεγμῖδια. Viliorum tunica apud Græcos albis clavibus distincta. Λόκοπαρυφός. Carthaginenses tunicas purpura clavatas portarunt. An pallia Græcorum clavata? Σαυεῖα in pallijs non clavi, sed littera. Ἰδύμα. Varia littera palliorum lacinijs inserta. Primariam patria sue litteram in clypeis præferebant. Παιδίσκη. Σφραγίδες. Nomina propria palliorum oris inscripta. Tessera palliorum. Κόλπος. Orbiculi in pallijs. Sub ultimi avi temporibus vestibus litteras inscripserunt Græci. Μαργίδια. ῥάμματα. ἀντίπαρα. Γράμματᾶ. Grammaticis gruma.

Go existimo etiam Græcis in usu fuisse tunicas angusticlavis ornatas: & de muliebribus tunicis id quidem certum est, cum Aristophanes ἐν δημοφροειάζουσι inter ornatum muliebrem recenscat τὸ παρυφίς. Locus exstat apud Clementem Alexandrinum lib. 2. Pædag. cap. 12. & Iulium Pollucem lib. 7.

cap.

cap. 22. Sed non nisi lautiores feminas τὰ παρυφῇ portasse, constat ex Plutarcho de Genio Socratis, apud quem Ca-
 phisias : σοὶ δὲ ὦ πᾶτερ Μηλιασίας χλαμύδα, τῇ δὲ μητρὶ ὠδύναρ-
 γον ὠνισόμεθα χιτῶνιον. Ἀπαγε, εἶπεν ὁ πατήρ, ὦ παῖ μηδέποτε
 τοιαύτῳ ἐπίδοιμι μεταδόσκησιν τῇ βίῃ ἡμέρῃ. *Tibi pater Milesiam
 chlamydem, matri vero clavatam et amicus tunicam. Apage, re-
 spondit pater, numquam fili talem vitæ videam mutatio-
 nem.* Apud Syracusanos vero, ut iam supra diximus, lege
 sancitum erat, ne feminæ portarent vestes πορφυρᾶς ἐχέσας
 παρυφᾶς, nisi quæ se meretrices esse profitebantur, quam
 legem illi videntur sumpsisse a Lacedæmoniis, de quo-
 rum hac in re institutis vide Grægium de Republica La-
 conica lib. 3. tabula 6. institut. 10. Nec solum muliebres tu-
 nicas, sed etiam viriles, apud Græcos sæpe purpura cla-
 vatas fuisse docet Apuleius lib. 2. Florid. de Hippia: Ha-
 bebat indutui ad corpus tunicam interolam tenuissimo textu,
 triplici licio, purpura duplici. Sed obstare videtur Clear-
 chus, qui de Tarentinis scribit: ἐφόρων ἑ παρυφῇ δ' ἄφανῃ οἱ
 νῦν ὁ ἴψ' ἡνωτικῶν ἀβρυῶν βίβλιν. *Portabant vestes clavas pel-
 lucidas, quibus mulieres delicatæ nunc utuntur.* vbi videtur
 innuere Tarentinos τὰ παρυφῇ portasse. quæ solum feminis
 decora erant; sed non ibi Tarentinis probro dat τὰ παρυφῇ,
 sed τὰ παρυφῇ δ' ἄφανῃ; pellucidæ enim vestes semper parum
 viriles existimatæ sunt, ut apud Iuvenalem

Cretice pelluces.

Ita & Diodorus lib. 36. de Iuventute Romana: ἀκελύθως *In excer-*
 δὲ τέτοις οἱ νέοι καὶ ἡ ἀγορᾷ ἐφόρων ἐσθλῆτας δ' ἄφορος καὶ ἡ μαλα-
 κότησι. Διαφανεῖς δὲ ἑ καὶ ἡ λεπτότης ταῖς ἡνωτικαῖς παρεμφερεῖς. *ptis ab
 H. Valesio
 editis.*
*Præterea iuvenes in foro vestes gestabant ex mollissima lana,
 tenues ac pellucas, prorsusque muliebribus stolis persimiles.*
 hæc autem παρυφῇ δ' ἄφανῃ Tarentinorum: ταπεινῶς voca-
 bant.

bant. Suidas ταραυνίδιον λεῖπον & διαφανὲς ἱμάτιον ἐ πάντως πορφυρεῶν ὡς τῆς ὑπέλαβον. Et pollux lib. 7. cap. 17. & μὴν τόγῳ ταραυνίδιον διαφανὲς ἔστιν ἡδυμνα, ἀνομοσμήδον ὅπο δ' ταραυνίῳν χρίσιν & ζυφῆς.

In A-
porphre-
g-
matis.

Quod autem diximus Græcos purpura clavatas tunicas portasse, id de ditioribus intelligendum est; aliorum enim tunicae albis clavis distinctæ erant. Hinc Alexander, referente Plutarcho : ἐπαύντων ἐνίαν & Ἀντιπατρὶς & Διέλεως οἷς ἀθρόῳτως δειπνοῦντες & αὐσηθῆς, ἐξωθεν εἶπον Ἀντιπατρὶς Λευκοταρυφὲς ἔστι, τὰ δὲ ἐνδοὺς ὀλοπόρφυρον. Quibusdam Antipatri frugalitatem laudantibus, quippe qui dure aspereque viveret : Antipater quidem, inquit, extrinsecus vestes habet albis clavis ornatas, intus vero totus purpureus est. Vbi male quidā Leucoparyphum exponunt albis indutum vestibus. Veteres & Carthaginenses tunicas purpura clavatas portasse testis Tertullianus de pallio cap. 1. Tamen & vobis habitus aliter olim tunicae fuere, & quidem in famam de subteminis studio, & luminis concilio, & mensura temperamento. Vbi luminis concilium, ut bene Salmasius emendat & explicat, est conciliamentum coloris unius & alterius clavi. Alia quaestio est, an pallia Græcorum clavata fuerint. Quod affirmari posse videtur ex Athenæo, qui lib. 5. scribit : Ἀθῶναις οἷς Ἀθῶνας ἐπ' ἀργυροπόδ' & κατὰ κομίζεσθαι πορεῖν, & πορφυρεῶν ἐσθμαίαν, ὁ μὲν δὲ ποτὶ ὅτι & ἔλεων & ἐσθμαίαν πορφυρεῶν πορτοῦν. Athenio in purpureis stragulis, sella pedibus argenteis subnixa Athenas portabatur, qui prius pannoso tritoque pallio vestitus purpuram numquam viderat. Ad quem locum Casaubonus: Me-
diocris conditionis homines purpureo clavo (Græci vocant σμύρον) vestem ornabant, aut instita purpura pratexebant; hoc igitur indignatur Athenæus, hominem, qui numquam fuerit πορφυρεός, factum repente ὀλοπόρφυρον. Vbi male, ut alij, cla-
vos

Lib. 5. ani-
mad c. 13.

vos vestium cum purpura prætexta confundit, quemadmodum supra demonstravimus. Deinde ego credo σημεία illa quæ pallijs intexebantur, non fuisse clavos quales descripsimus, sed litteras lacinijs palliorum insertas: ita Suidas *ῥίβωνοφόρος ὁ φορεῖν σολῶν ἔχουσα σημεία ὡς γραμμάτια*: *ῥίβωνοφόρος* est gerens stolam habentem signa, ut litteras. vbi Meursius in Lexico Græco-barb. in voce γάμμα legendum censet γαμμάτια, cui facile assentior; sic enim & Hesychius: *ῥίβων σολῶν ἔχουσα σημεία ὡς γάμμα*. Scio tamen non solum γάμμα, sed etiam alias litteras pallijs intexi solitas, ut observari potest in picturis veterum cœmiteriorum, quas exhibet Bosius in Roma subterranea, vbi sæpe I litteram, aliquando Π H; sæpe T, aut X, aut alias litteras lacinijs palliorum intextas videmus, ut & in Musivo Triclinij Leoniani, in pallio D. Petri Π L, in aliorum pallijs aliæ litteræ rubro colore scriptæ sunt. Ita Boëtius lib. 1. de Consol. de vestibus Philosophiæ: *Harum in extremo margine Π, in supremo vero θ legebatur intextum, atque inter utrasque litteras in scalarum modum gradus quidam insigniti videbantur, quibus ab inferiore elemento ad superius esset adscensus*. Vnde aliquis haud absurde suspicari posset Græcis in usu fuisse, sigla aut monogrammatia patriæ aut gentis suæ tamquam insigne pallijs intexere, ut in bello & clypeis suis primariam patriæ suæ litteram præferebant, quod ex Xenophonte constat lib. 4. Hist. Græcæ. Hinc Hesychius has notas palliorum *ὠδράσημα* vocat; *σάμμα* inquit, *τὰ ἐν τῷ ὠδρῇ ἡμετέρῳ ὠδράσημα*. Eadem appellabantur *σφεγγίδες*. Idem Hesychius *σφεγγίδες αἱ ἐπὶ τῇ δακτυλίῳ, καὶ τὰ τῇ ἡμετέρῃ σημεία*. Sic enim & signa quæ pecorum armis inuri solebant, *σφεγγίδες* vocantur: & D. Chrysostomus *σφεγγίδα* appellat litteras Imperatoris nomen referentes, quibus milites

signa.

signabantur, Homilia 3. in 11. ad Corinthios : καθάπερ ὃ
 σεαυτοῖς σφραγὶς ἔστω ἐ τοῖς πνεύματι τὸ πνεῦμα ἐπιτίθει. Sicut mi-
 litibus signum Imperatoris, sic & fidelibus spiritus imponitur.

Sed ut hæc quæ diximus mera coniectura nituntur,
 ita illud certum, aliquos nomen proprium palliorum oris
 inscripsisse. Vopiscus in Carino : *Inscriptum est adhuc in
 choraula pallio Tyrianthino, quo ille velut spolio nobilitatis
 exultat, Messalla nomen & uxoris.* Plinius lib. 35. cap. 9.
 de Zeuxi: *Opes quoque tantas acquisivit, ut in ostentatione
 earum olympiæ aureis litteris in palliorum tesseris intextum
 nomen suum ostentarit.* Vbi tesseris appellat palliorum
 quadratas tabellas pallijs intextas, quibus litteræ nomen
 referentes, inscriptæ erant. Sic & Salaminij, Hesychio
 teste κύβον vocant τὸ τῆ ἱματίου σημεῖον. aliquando etiam non
 in quadratis sigillis, sed in orbiculis nomen describeba-
 tur. Anastasius in Leone IV. *Atque super ipsum altare
 fecit vestem auro textam, candidis per totum margaritis ful-
 gentem, & in dextra levæque tabulas gemmatas habentem,
 cum aureis per circuitum orbiculis, quibus insigne ipsius præ-
 fulis nomen est descriptum.*

Ita & sub ultimi ævi Imperatoribus Græculi videntur
 vestes litteris inscriptas portasse. Balsamon in Cano-
 nem 27. Synodi 6. in Trullo: ἀνοίκει ὁ δὲ πρὸς κληρικῶν πολλή ὄψιν,
 ἔχει τὰ τῶν σεαυτοῦ ἐνδύματα. ταῦτα ὃ ἐποίησε πρὸς κληρικῶν ἐνδυνῶν με-
 γάλους κολαδήσεις, ἀλλὰ τὰ πολυτελῆ χρυσέφανα ἐπιβλήματα τὰ δη-
 μοτικῶς λεγόμενα μαργέλλια, χρᾶματα & ἀντίπαρα, & τὰ ἐκ κορχύ-
 λης πορφύρεζα ἱμάτια. nisi forte cum Cl. Salmasio in Fl. Vo-
 piscum f. 406. ῥάμματα legendum, qui hæc tria μαργέ-
 λια, ῥάμματα, & ἀντίπαρα, idem esse contendit. Distinguit ta-
 men hæc Balsamon in 16. Canone Synodi 7. in Trullo:
 αἰπαροῦσι δὲ τῶν λαμφομορέντων κληρικῶν ὁ χρᾶσιων λεγομένων
 ὅξανι-

ἔχειται ἔχοντες ἢ μόνον ἐπεσφραγίσαντες, ἀλλὰ ἔχουσά τε, πρὸς
 δὲ ἔχουσά τε πολυτελὴ χρυσᾶ, εἴ ποτε τις τὸν καλὸν ἐμφανισθῆναι θεῖ
 ἢ τότε εἶσαι ἀταξίαν εἰς τὰς ἐκκλησίας, &c. Sed existimo γράμματα
 esse lineas sive lora aurea. Ita grammantias gruma vocatur,
 quæ linea alba transversa præcingitur, ut Plinius ait.

CAPUT XI.

Πλατύσημ. πλατυπόρφυρα ἱμάτια. *Lata purpura. Maior purpu-
 ra. Laticlavium. Lati clavi descriptio.* κολωσίον. *Laticlavium
 unum tantum clavum habuit. Varro emendatus. Latus clavus
 in media tunica parte.* μασπόρφυρ. μασόλκος χιτῶν. *Lati-
 tudo clavi lati. Modestiam affectantes arctiore utebantur. Ale-
 xander & Severus non angusticlavias portarunt. Laticlavium
 arctum clavum: angusticlavium latos clavos habere poterat.
 Ambitiosi purpuram suam extendebant. φυλακτήρια. Lati clavi
 mensura ordinariâ palmi latitudo. Tunica palmata.*

Explicatis omnibus quæ ad angustos cla-
 vos pertinent, nunc ad latum clavum
 progrediamur, quem Græci semper πλα-
 τύσημον vocant. Ita in Glossario *latus cla-
 vus πλατύσημ*, & Strabo lib. 3. ubi de
 Balearibus agit, Herodianus lib. 3. Epi-
 ctetus apud Arrianum lib. 1. cap. 24. Diodorus Siculus
 in Eclogis 36. Memnon in excerptis apud Photium
 circa finem ferè, & alij. Archippus apud Pollucem lib. 7.
 cap. 14. *laticlavias vestes πλατυπόρφυρα ἱμάτια* vocat. Sic &
 in Sibyllinis oraculis lib. 8.

Καὶ τότε πενήσις πλατυπόρφυρον ἡγαμονήαν

Φῶς ἐκδυσσάμεν καὶ πένδιμον αἶμα φορέσσει.

*Et tunc dolebis quum laticlavium ducum lumen exueris &
 tristem cruorem geberis.* Ita & Latini *latam purpuram* vo-
 cant clavum latum in veste, Plinius lib. 33. cap. 1. *Vulgoque*

*purpura latiore tunica usos invenimus etiam pracones. Et Ter-
tullianus de pallio cap. 4. Cùm latioris purpuræ ambitio
& glatici ruboris superiectio Saturnum commendat. Iuvenalis
maiores purpuram appellat Satyra 1.*

—— *Quid confert purpura maior*

Optandum.

Vbi bene vetus Scholiaſtes *laticlavium* exponit. Vesti-
menta laticlavica etiam *μεισπόρφυρα* dicuntur apud Iſaiam
cap. 3. ut infra latius explicabimus. Gloſſæ veteres in
Perſium Sat. 1. laticlaviam tunicam *purpureum vestimen-
tum* fuiſſe aſſerunt. Rectius ſane ſi *purpuratum* dixiſſent, ut
Chariſius, *hic clavus id eſt impurpurata veſtis*, id eſt, *ἐμπόρφυ-
ρος ἰσθμὸς & ἱμῶν*. Vetus commentator Horatii a Cruſquio
editus ad Sat. 5. l. 1. ita deſcribit: *Latus clavus colobion Græce,
dicebatur veſtis quæ ad pectus Magiſtratum extendebatur in
formam lati clavi.* Sed optime omnium Acro ad illud ex
Satyra 5. lib. 1. *Prætextam & latum clavum. Latum cla-
vum*, inquit, *purpuram dicit, quæ in pectore extenditur Se-
natorum, Græci τὸ κολωβίονα vocant.* Et addit: *Uſum eius re-
tinent hodie principes injicientes veſti a cervice ad pectus in-
dumentum ex purpura vel pellibus pretioſis muris Pontici,
vel alijs, dum Regio habitu prodeunt in publicum.* Quæ
ab aliquo alio poſtea adſcripta eſſe credo. Nunc ut ad
formam tunicæ laticlaviæ progrediamur, quemadmo-
dum anguſticlavica duos clavos habebat; ita laticlavica
vnum ſolum ab anteriore & poſteriore parte. Perſuadent
hoc mihi omnes ſcriptores, qui cùm de tunica laticlavica
mentionem faciunt, vnam tantum purpuram aut cla-
vum illi tribuunt. Ita Iuvenalis:

—— *Quid confert purpura maior*

Optandum.

Lucia-

Lucianus in Demonacte: ἰδὼν δὲ πᾶ ἥδ' ἀπαρῶσαν ἐπὶ πρὸ πλατῆς καὶ πορφύρας μέγα φερούσῃ. *Cum aliquem vidisset laticlavio- rum latitudine purpura superbientem.* Quintilianus lib. 8. cap. 5. Porro ut affert lumen clavus purpura loco insertus, ita certe neminem deceat intexta pluribus notis vestis.

Plinius lib. 33. cap. 1. Vulgoque purpura latiore tunica usus invenimus etiam praecones. Sic & Horatius: — latum demisit pectore clavum.

Suetonius in Augusto cap. 75. *Veste non temere alia domestica usus est, quam ab uxore & sorore & filia neptibusque confecta, togis neque restrictis neque fufis, clavo nec lato nec angusto.* Et ne quis censeat hic latum clavum non pro ipso clavo, sed pro tunica laticlavia sumi, Silius clare ostendit vestem ipsam laticlaviam vnico tantum clavo distinctam fuisse lib. 3.

*Discinētis mos thura dare, atque ex lege parentum
Sacrificam lato vestem distinguere clavo.*

Ita & de mappa laticlavia Martialis:

Et lato variata mappa clavo.

Sed optime omnium Herodianus hoc declarat lib. 5. vbi de Heliogabali sacrificijs agit: Τα δὲ σπλάγχνα τῷ ἱερεργηθέν- ται τὰτε ἀρώματα ἐν χρυσοῖς σκάλισον ὑπὲρ κεφαλῆς ἐκ οἰκῆς δὲ πρὸς, ἢ ἐπιταῖς ἀνδραποῖ ἐρεον, ἀλλ' οἱτ' ἑπαρχοὶ τῷ στρατοπέδῳ, & οἱ ἐν ταῖς μεγάλαις ὁράξισιν ἀνέλωσιν οἱ χιτῶνας ποδήρεις καὶ χερσὶν αὐτῶν νόμῳ φορέον ἐν μέσῳ φέροντες μίαν πορφύραν. *Exta vero victimarum atque aromata intra lances aureas, capitibus imposita gestabant, non quidem famuli aliqui aut humiles personae, sed praefecti exercitibus, & quicumque maximas dignitates obtinebant: induti tunicas talares ac manuleatas, Phœnicum more, unamque in medio purpuram ferentes.* Vbi videmus, vestem Sacerdotalem Phœnicum, quam πλατύσημον fuisse in-

fra docebimus, vnam tantum purpuram habuisse. Ob-
stare tamen videtur huic sententiæ locus Varronis lib. 8.
de LL. *Nam si quis tunicam in usu ita confuit, ut altera
plagula sit angustis clavis, altera latis, utraque pars in ge-
nere suo caret analogia.* Sed aut locus hic de angusticlavia
tunica intelligendus, cuius vna plagula latioribus quam
altera clavis distincta sit, aut legendum est: *ut altera pla-
gula sit angustis clavis, altera lato.* Quod magis reor. Sed
recte legit Sciopij editio: *Vt altera plagula sit angusti clavi,
altera lati.* Latus autem clavus in tunica Senatoria non
erat insertus loco quo angusti clavi, nempe ad latus dextrū
vel sinistrū, sed in media tunicæ parte. Horatius l. 1. Sat. 6.

*Nam ut quisque insanus nigris medium impedit crus
Pellibus, & latum demisit pectore clavum.*

Ad quem locum Acro: *Demisit pectore, media parte corpo-
ris.* Idem ad Sat. 5. lib. 1. *Latum clavum purpuram dicit, qui
in pectore extenditur Senatorum.* Et Herodianus lib. 5. ubi
supra de sacrificijs Heliogabali ἐν μέσῳ φέροντες μίαν πορφύραν.
Hinc quia purpura illa in medio tunicæ loco posita erat;
vestem laticlaviam μεσοπόρφυραν etiam vocabant. Isaias c. 3.
καὶ τὰ διεπόρφυρα ἔτι τὰ μεσοπόρφυρα, καὶ τὰ ἐπιβλήματα τὰ καὶ τὴν
οἰκίαν. *Et vestes pratectatas purpura, & clavatæ purpura,
& vestimenta per domum.* Ad quem locum D. Basilii
τὸ ἐν τῇ ἰδίῃ κοσμον τὴν καλλωπιστικὴν γυναικῶν, ὡς διεύροισιν διαβά-
λῃ, πορφύραν ποτὲ μὲν καὶ τὰ ἄλλα παρυφανόντων, ποτὲ δὲ καὶ τὸ μέσον
αὐτῶν ἐπὶ θέντων. *Cultum vestimentorum, quo superbiunt
mulieres, tamquam nimium reprehendit, utpote quæ modo oris
attexant purpuram, modo mediæ vesti inserant.* D. Hierony-
mus l. 2. comment. in Isaiam: *Pro fascia pectorali, quam in-
terpretatus est Symmachus, Septuaginta tunicam μεσοπόρφυραν,
id est clavatam purpura, transfulerunt, quod Aquila cingulum
exulta-*

exultationis expressit. Sic etiam μεσόλευκον χιτῶνα appellant tunicam purpuream lato clavo albo distinctam, qualem Persarum Reges portabant, ut ex Xenophonte constat lib. 8. de Pædia Cyri: ὅτι δὲ τούτοις ἦδ' ἂν αὐτοὺς ἐκ τῆς πύλων φρου- φαίνετο ὁ Κῦρος ἐφ' ἄρματι ὁρθὺν ἔχων τὴν πόρταν, & χιτῶνα πορφυ- ρῆν, μεσόλευκον, ἄλλω δ' ἐκ ἔξω μεσόλευκον ἔχον. *Posthac iam ipse Cyrus prodibat ex portis in conspectum super currum, rectam tiaram habens, tunicamque purpuream albo clavo distinctam. Alij enim non licet habere tunicam albo clavo ornatam.* Male autem Casaubonus in Athenæo μεσόλευκα περιτάσματα interpretatur *mediocriter albicantia*, ut bene observat Claudius Salmasius. Optimè Curtius, qui χιτῶνα μεσόλευκον reddit *purpuream tunicam, cui medium album intextum erat.* lib. 3. *Cultus Regis inter omnia luxuria notabatur, purpurea tunica medium album intextum erat:* μεσόλευκον χιτῶνα etiam χιτῶνα alij vocant. Vide Brissonium lib. 1. de Regno Persarum. Sic Mesoleucos gemma vocatur, gemma quasi albo clavo distincta. Plinius lib. 37. cap. 10. *Mesoleucos est, mediam gemmam candidâ distinguente linea. Mesomelas nigra vena quemlibet colorem secante per medium.* Qua autem latitudine purpura illa fuerit, quæ vesti laticlaviæ inferebatur, haud bene definiri potest. Quidam enim, qui modestiam affectabant, quamvis laticlavij essent, tamen purpura non magna utebantur. Spartianus de Severo: *Hic Lampri- tam exiguis vestibus usus est, ut vix tunica eius aliquid de purpura haberet.* Chlamydes hirtas Severi, & tunicas ase- ^{de Alexandro} Severo. ^{Severo.} *mas, vel macrocheras ex purpura non magna ad usum re- vocavit suum.* Errant tamen qui hinc credunt, Severum & Alexandrum angusticlavias tunicas portasse. Vt enim ex his quæ diximus constat; non solum latitudine clavi, sed etiam qualitate & forma, laticlavia tunica ab angusticla-

sticlaviam differebat; hinc & laticlaviam arctum clavum, & angusticlaviam latos clavos habere poterat, non tamen ideò minus aut hæc angusticlaviam, aut illa laticlaviam erat. Vt autem Severus & Alexander laticlaviæ tunicæ exiguum clavum inferebant; ita contra alij ambitiosiores, purpuram suam admodum dilatabant. Lucianus in Demonacte: ἰδὼν δὲ πᾶσι τῷ ἀπαύφῳ ἐπὶ τῷ πλατῆϊ ὃ πορφύρας μίτρα φερόμεντα, κύφας αὐτῶν ὡρδὲς τὸ εἶς, καὶ ὃ ἐδῆτ' ὅ λαβόμεν' ὅ, καὶ δειξας, ἔφη, τῷ μ' τοι ὡροὶ σὺ περὶ βατὸν ἐφόρει, καὶ ὡ' περὶ βατὸν. *Cum laticlavium quemdam vidisset, purpura latitudine superbientem, admoto illius auri capite, prehensaque veste, & commonstrata, inquit, hoc ante te ovis ferebat, & ovis erat.*

Cap. 23.

Ita & Dominus noster apud Matthæum increpat Scribas, quod dilatent phylacteria sua: πάντα, inquit, τὰ ἔργα αὐτῶν ποιοῦσι ὡρδὲς τὸ διαβλῆαι τῆς ἀνθεξιῶν: πλατύνουσι δὲ τὰ φυλακτήρια αὐτῶν, καὶ μεγαλύνουσι τὰ κέσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν. *Omnia opera sua faciunt ut videantur ab hominibus; dilatant enim phylacteria sua, & magnificant fimbrias.* Vbi Epiphanius explicat τὰ φυλακτήρια clavos purpureos. Sed de his infra.

Lib. 1. ad-
versus he-
reses.

Cap. 73.

De Augusto autem tradit Suetonius (quem tunicam laticlaviam portasse nemo negabit) *eum nec angustum nimis clavum, nec nimis latum portasse: veste, inquit, non temere alia quam domestica usus est, ab uxore & sorore & filia neptibusque confecta, togis neque restrictis neque fufis, clavo nec lato, nec angusto.* Ordinariam autem lati clavi mensuram fuisse credo palmi latitudinem. Festus Pompeius: *Tunica autem palmata a latitudine clavorum dicebatur, quæ nunc à genere picturæ appellatur.* Tunica enim palmata erat vestis purpurea, lato clavo aureo ornata, ut infra plenius exponemus.

CAPVT

CAPUT XII.

Baleares primi tunicis laticlavijis usi. Tullus Hostilius primus Roma lato clavo usus. Omnes indiscriminatim olim latum clavum portarunt. Postea Senatoribus proprius. Tunica Senatoria laticlavica. Non cingebatur. A Casare contra usum cinēta. Cur laticlaviam chirodotam portarit. Phryges habuerunt manuleatas tunicas. Romani olim nullas tunicas habuerunt. Postea curtas tulerunt, dehinc cum manicis usque ad cubitorum ima, tandem chirodotas. Tunica sine manicis indecora posterioribus temporibus. Ea reis ignominia causa induta. Tunica laticlavica Senatorum insigne. Latus clavus. Clavus pro lato clavo. Ambrosius emendatur. Chlamydis usus Senatoribus interdictus: ijs, qui in comitatu Imperatoris extra urbem concessus. Praefectus urbis chlamyde usus, & eius vicarius. Nonius Marcellus emendatus. Saraca tunica barbara genus. Leges duae codicis Theodosiani corriguntur. Tzanga barbarum calceamentum. Imperatores interdixerunt barbarica indumenta.

TRABO lib. 3. tradit Baleares omnium primos tunicis laticlavijis usos: ἔτοι δὲ καὶ εἰδύσαι λίγον) πρῶτοι τὰς ἀνδροπικὰς χιτῶνας πλατυσήμες. Hi vero primi hominum dicuntur gestasse tunicas laticlavias. Et ex eo Eustathius in Dionysium: οἱ δὲ ἐν αὐταῖς ἀνδροπικὰς πρῶτοι πλατυσήμες χιτῶνας ἐφύων. Incola vero Balearium primi invenerunt laticlavias tunicas. Non recte autem Lipsius, qui πλατυσήμες χιτῶνας Balearium cum praetextis Cent. V. purpura tunicis confundit, quas Hispanis tribuunt Li- Epist. 53. vius & Polybius.

Primus Romae Tullus Hostilius lato clavo usus. Plinius lib. 9. cap. 39. Purpure usum Romae semper fuisse video, sed Romulo in trabea; nam toga praetexta & latiore clavo Tullum Hosti-

Hostilium e Regibus primum usum Hetruscis de victis satis constat. Et deinde longo tempore omnes indiscriminatum latum clavum portabant. Idem Plinius lib. 33. cap. 1. *Anuli distinxere alterum ordinem a plebe, ut semel ceperant esse celebres, sicut tunica ab anulis Senatum tantum; quamquam & hoc serò, Vulgoque purpura latiore tunica usos invenimus etiam præcones, sicut patrem L. Ælij Stilonis, Præconini ob id cognominati.* Sed postea Senatoribus propria facta laticlaviam tunica, uti ex hoc loco patet, & omnibus constat.

Tunica igitur Senatoria apud Romanos purpuram palmi latitudine ut plurimum in medio habebat; atque ea quidem non cingebatur. Quintilianus lib. 11. *Latum habentium clavum modus est, ut sit paulum cinctis submissior.* Hinc contra usum Iulius Cæsar, de quo Suetonius cap. 45. *Etiam cultu notabilem ferunt. usum enim lato clavo ad manus simbriato, nec ut umquam aliter, quam super eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura.* Vnde emanasse Sulla dictum constat, optimates sapius admonentis, ut malè præcinctum puerum caverent. Qui & hoc præter morem, quod laticlaviam chirodotam ferebat, forte ut se a Phrygibus & Ænea oriundum hoc habitu testaretur. Phrygibus manuleatæ tunicæ in usu erant. Virgilius:

Et tunica manicas & habent redimicula mitra.

Et sic Iulus Æneæ filius cernitur apud Tristanum in Gemma regia cum tunica chirodota vsque ad digitos.

Romani autem, ut Gellius ait lib. 7. c. 12. *primo quidem sine tunicis, toga sola amicti fuere, postea substrictas & breves tunicas citra humerum desinentes habebant, quod genus Græci dicunt ἑσπυδάς.* Talis tunica apparet in veteri lapide ad portam Nomentanam, quem exhibet Ph. Rubenius in Electis.

Atque

Atque ita quidem antiquissimis temporibus. Postea tunicas portarunt cum manicis usque ad cubitorum ima peruenientibus, ut ex antiquis statuis & nummis constat. Deinde labente iam Imperio, sub Gallieno credo, aut circiter, etiam chirodotæ & talaris tunicæ a Romanis portari cœperunt; ita ut postea indecoræ visæ sint tunicæ sine manicis. D. Augustinus lib. 3. de Doctrina Christiana: *Sicut enim talaris & manicatas tunicas habere apud Romanos veteres flagitium erat, nunc autem honesto loco natis, cum tuncati sunt, non eas habere flagitium est; sic animadvertendum est in cetero quoque usu rerum abesse oportere libidinem.* Hinc ignominia causa reis tunicas sine manicis induebant. Paulus Diaconus lib. 22. Hist. Miscellæ: *Et indutum hunc laneo, brevi ac sine manicis vestimento, sedere fecerunt super asinum sagma ferentem.* Et sæpius occurrit in Scriptoris ævi illius. Tunicam autem lato clavo ornata Senatorum insigne fuisse in confesso est. Hinc & latus clavus passim vocatur ab Auctoribus prius, & interdum absolute clavus, si Acroni credimus ad illud Horatii lib. 1. Sat. 6.

Sumere depositum clavum.

& antiquo Horatii interpreti a Cruquio edito in Horatii Sat. 7. lib. 2. Bonifacius Comes in litteris ad Augustinum de Castino: *Sufficit pro funere victi tanta deiectio; adoravit sarracam clavus, timuit Senator Barbarum caput, tremuit militem dux.* Hinc forte emendandus D. Ambrosius de Sacerdotali dignitate cap. 3. *Ergo, fratres, sicut Senatorem chlamys ornat, sicut agricultura rusticum; sicut nautam navigationis peritia, & singulos quosque opifices operis sui qualitas ipsos demonstrat auctores; sic Episcopum non aliud nisi Episcopalis opera designat.* Vbi corrigendum videtur,
K

Apud Augustinum in appen- dice Epist. Tom. 10,

*Tit. de ha-
bitu quo
uti oportet
intra Vr-
bem.*

tur, sicut Senatorem clavus ornat. prona enim mutatio verbi clavus in chlamys. nec verisimile videtur, Ambrosium Senatoribus chlamydem assignare pro insigni Senatoriæ dignitatis, cum Gratianus, Valentinianus & Theodosius lib. 14. tit. 10. l. 1. Cod. Theod. Senatoribus in vrbe Roma chlamydem usum interdicat: *Sine exceptione temporis, matutini dumtaxat, intra mœnia constitutus, nullus Senatorum habitum sibi vindicet militarem, sed chlamydis terrore deposito, quieta colobiorum ac pœnularum induat vestimenta. Cum autem vel conventus ordinis candidati ceperit agitari, vel negotium eius sub publica iudicis sessione cognosci, togatum eundem interesse mandamus.* Non tamen nego Senatoribus, qui in comitatu Imperatoris extra Urbem erant, chlamydem usum concessum fuisse: nec ego in Vrbe ipsa Præfectum Urbis & Vicarium eius præfecturæ chlamydes portasse; quod superius ostendimus ex Cassiodoro & Velleio Paterculo. Sicut Ambrosij, ita corruptus etiam erat eodem modo Nonij Marcelli locus: *Patagium aurea chlamys, quæ pretiosis vestibus immitti solet. ubi bene viri eruditi corrigunt, aureus clavus qui pretiosis vestibus immitti solet.* Porro ex loco Bonifacij ad Ambrosium constat, sarracam esse tunicæ barbaræ genus. Anastasius in Benedicto: *Sarracam de Holo vero cum Chrysoclavo.* Hinc aliquando suspicatus sum mendum latere in l. 3. C. Theodos. de habitu quo uti oportet intra Urbem. ubi Imperatores vetant, ne quis intra Urbem Romanam ragis vel tzangis utatur. Et lib. 2. ibid. *usum tzangarum atque braccarum intra Urbem venerabilem nemini liceat usurpare.* Quamvis enim viri docti explicent de braccis, mirum tamen mihi videtur, sub tam gravi pœna vetari braccarum usum, cum illæ iam a tempore Alexandri Severi Romæ essent receptæ.

ceptæ. Vnde Lampridius de eo: *Braccas albas habuit.* Hinc haud absurdum forte ei substituamus *saracas* pro *racis* & *braciis*. ut enim *saraca* barbarâ tunica, ita *tzanga* barbarum calceamentum, ut docet Casaubonus in Trebellium. Solebant autem Imperatores interdicare barbarica indumenta civibus Romanis. Vnde etiam lib. 4. cod. tit. *maiores crines, & indumenta pellium* prohibentur, qui Gothorum propria erant, ut ex Sidonio, Synesio & alijs constat.

CAPUT XIII.

Fascia in statuis togatis posterioris ævi non sunt clavi, sed oraria, quibus Senatores illorum temporum usi. Oraria Diaconorum illis similia. Imponebantur sinistro humero: dextro submittebantur. Σιμαχίνδρα, seu mappulas portabant, qui consulares trabecae ferebant. Pallia Archiepiscopalia sunt fasciæ humerales. Alia fasciæ in antiquis statuis in modum Archiepiscopalis pallij posita. In monumento apud Boissardum est vir chlamyde ornatus cum duobus iuuenibus pænulatis contra Gruterum. Officialium habitus pænula cum pallio. Pallia illa fuerunt fasciæ. Codex Theodosianus, Isidorus, Plautus explicati. Fasciis usque ministri conviviorum & sacrificiorum. Lanea pallia dicta. Pallia linteis opposita. Byzantini Imperatores humeralem fasciam portarunt ex serico, auro, & gemmis. Lorum cum tiara confunditur. Mitra interdum est fasciæ. Tiara integer pileolus. Lorum imperiale. Nummus apud Baronium, Theodosium & Arcadium exhibet, non Philippum & Ioannem Apostolos.

Illud etiam hoc loco annotandum in statuis togatis posterioris ævi fascias quasdam cerni quæ sinistrum humerum tegunt, & sub brachium dextrum descendunt, ut videri potest in sarcophagis marmoreis apud Bosium in Roma subterranea fol. 431. 245. 285. & alias sæpe. De quibus nihil

hoc loco dicerem, nisi vidissem Romæ quosdam antiquitatis studiosos existimare has zonas sive fascias clavos esse, qui sane toto cælo errant; quamvis non multum abeant a Cuiacij & Scaligeri sententia, quam pluribus supra confutavimus. Si enim clavi sunt, cur non illos videmus in statuis antiquioribus, sed solummodo in ijs quæ post Constantinum sculptæ sunt, cum clavi usus antiquissimus fuerit, & a Tullo Hostilio cœperit, si Plinio credimus?

Existimo igitur fascias has oraria esse, quæ illo tempore Senatores portabant, ut infra dicemus, atque in hanc sententiam me perducit, quod videam oraria Diaconorum nostrorum, in quibus solummodo usus eorum perstat etiamnum, haud absimilia esse his zonis quas observavimus in statuis. Etenim & illa sinistro humero imposita, dextro brachio submittantur. Honorius Augustodunensis Gemma animæ cap. 204. de Orario: *Primitus sinistro humero imponitur, & trans cor in dextrum latus reflectitur.* Concilium Toletanum quartum T.4. *Ergo orarium oportet levitam gestare in sinistro humero, propter quod orat, id est, prædicat, dextram autem partem oportet habere liberam, ut expeditus ad ministerium sacerdotale discurrat.* Chrysostomus in λειτουργίῃ de Diacono: καὶ τὸ μὲν ὡσεὶον ἀπασσάμην & ἐπιτίθει τῇ ἀριστερᾷ ὡμῷ. *Orarium osculans imponit dextro humero.* Senatores autem illo tempore oraria gestasse constat ex Glossis Basilicæ in quibus ὁδονάρια & ὁδονία ὑφάσματα ἐπιμήκη, ἃ & ὡσεὶα παρὰ πρὶν λέγονται, ταῦτα δὲ οἱ εἰς παλάτιον εἰσόντες συγληπτοὶ ἐπιθεσάμενοι ἐν αὐτοῖς & ἀπαιύττοιο & ἀπέπυον. *Odonaria & Odonia sunt panni longi, qui & Oraria dicuntur a quibusdam. Hac fere qui in palatium ibant Senatores, gerebant, illis utebantur ad emungendum & expuendum.* Non tamen illi qui consulares trabeas ferebant,

bant, oraria portabant, sed loco illorum mappulas five
 σιμικίνθια. Hoc testatur illustris locus apud Theophyla-
 ctum in Acta Apostolorum cap. 19. Σιδάρεα & σιμικίνθια
 λινοειδῆ εἰσιν ἀμφοτέρω πλὴν τὰ ὑπὸ σιδάρεα ἐπὶ τῇ κεφαλῇς ἐπιβάλλει-
 τὰ δὲ σιμικίνθια ἐν τῇ χειρὶ κατέχουσιν οἱ μὴ δυνάμενοι ὡς δάρεα φορέσαι-
 οἱοί εἰσιν οἱ φορέοντες ὑπατικάς σόλας, πρὸς τὸ ἀπομαρτυρεῖν τὰς ὑγρότη-
 τας τῶ ποροσώπῃ. *Sudaria & semicinctia linea sunt utraque,*
sed sudaria quidem capiti imponuntur, semicinctia vero in
manibus tenent, qui non possunt sudaria (oraria) gestare, qua-
les sunt qui gestant consulares stolas, ut abstergant humores
faciei, &c. In alijs monumentis eiusdem ævi videmus
 fascias quasdam alio modo positas. Etenim utrosque hu-
 meros ambiunt, & deinde in pectus descendunt, eodem
 fere modo quo pallia ficta videmus in Græcorum Pa-
 trum imaginibus. *Pallium enim, ut ait Scaliger Epist. 345.*
ad Carolum Labbæum, Est circulus ex subtili panno qua-
tuor aut quinque digitorum amplitudine, ex quo duæ ex eo-
dem panno propendent fasciæ, ita ut cum circulus humeris an-
tistitis fuerat impositus, duæ illæ fasciæ a pectore & a tergo
dependeant. Vide si placet, Ioannem Diaconum lib. 4.
 cap. 81. de Vita S. Gregorij. Rupertum lib. 1. de Divinis
 Officijs cap. 27. Honorium Augustodunensem in Gem-
 ma animæ cap. 221. Alcuinum & alios. Sed mihi non
 est animus hic de pallijs Archiepiscoporum tractare,
 sufficit annotasse me in antiquis quibusdam marmoribus
 fascias in modum pallij Archiepiscopalis positas. Ita
 apud Boissardum T. III. Antiquitatum fol. 92.

INVITIO AELIANO EVOK. ET IVLIO HILARO ET
IVLIO MODESTINO IVLIA MODESTINA CONIVX
CONIVGI ET FILIVS SVIS
BENEMERENTIBVS.

*Græterus
inscript.
f. 554.*

Vir quidam chlamyde ornatus visitur, & duo iuvenes
pœnulati cum fascijs sive pallijs pœnulæ iniectis. Imma-
niter enim errant, qui monumentum hoc describentes di-
cunt, expressum esse virum togatum cum duobus pueris
prætextatis. Ego enim hic neque video togam puram,
neque prætextam; sed, ut dixi, militem chlamyde, &
duos iuvenes pœnulis indutos, quibus fasciæ illæ sive
pallia humeros & pectus tegunt; vnde credo duos illos
iuvenes officiales esse. Eorum enim habitus pœnula cum
pallio sive fascia circumiecta L. i. C. Theodosiano de
habitu quo uti oportet intra Urbem: *Officiales quoque per
quos statuta complentur, ac necessaria peraguntur, uti qui-
dem pœnulis iubemus, verum interiorem vestem admodum
cingulis*

cingulis observare: ita tamen, ut discoloribus quoque pallijs pectora contegentes conditionis suæ necessitatem ex huiusmodi agnitione testentur. Qui locus haudquaquam de pallijs græcanicis intelligi potest, sed de his fascijs humeralibus. Et de simili ferè genere pallij intelligi debet Isidorus: Pallium est quo administrantium scapulae conteguntur, ut dum ministrant, expeditius currant. Plautus: Si quid facturus es, appende in humeris pallium; & pergat quantum valet tuorum pedum velocitas. Etenim videmus etiam in venerandæ antiquitatis monumentis, ministros ferè omnes tam conviviatorum quam sacrificiorum habere in sinistro humero suspensam fasciam quamdam latam cirris dependentibus, quam credo pallium appellatam, quando ex lana, non ex lino erat, ut & Archiepiscoporum & Officialium ἀποφώρα. Sic pallia linteis opponit Petronius: Iam Trimalchio unguento persusus tergebatur non linteis, sed pallijs ex mollissima lana factis. Sed ut simul & semel omnem hanc ὁ ἀποφώρα materiam per saturam absolvam, ipsi etiam Imperatores Byzantini humeralem fasciam sive lorum portabant, sed ex serico & auro, ac gemmis distinctum. Ita in donatione Constantini: Deinde diadema, videlicet coronam capitis nostri, simulque phrygium, nec non & superhumera, videlicet lorum, quod imperiale solet circumdare collum. Vbi errat Balsamo, qui lorum cum phrygio sive tiara confundit, quamvis eum defendere conetur Claudius Salmasius ad Fl. Vopiscum. Etenim licet aliquando mitra pro tenia sive fascia capitali sumatur, tiara tamen Phrygia ut & Pontificia, non fascia aut lorum erat, sed integer pilcolus, ut bene observat ipse Salmasius in exercitationibus Plinianis. Lorum igitur hoc quod Imperiale circumdare solet.

solent collum, fascia erat auro atque gemmis distincta, quæ utrique humero imposita, deinde in pectore crucis signum exprimebat, ut analabus antiquorum monachorum, & stola nostrorum Sacerdotum. Et hoc quidem ornatu Imperatores videmus in nummis Michaelis III. *Constantini Ducis apud Stradam; * ita & in nummo illo Theodosij quem exhibet Baronius ad annum Christi 394. duo Imperatores Theodosius & Arcadius hoc habitu expressi sunt; quos tamen Baronius existimat esse Apostolos Philippum & Ioannem. Atque etiamnum Imperatores nostri, quando coronantur, hoc modo ornantur.

Fol. 300.

Fol. 307.

CAPVT

CAPVT XIV.

Latum clavum Senatorum filij ante ætatem Senatoriam portarunt. Quando illam sumpserint. Senatorum Patritiorum liberi in prætecta eum portarunt. Statius, Suetonius explicati. Tyrj sinus. Tunica potens. Octavius latum clavum in prætecta gessavit. Patritij in tyrocinio tunica recta usi, non laticlaviam. Senatorum filij, qui non erant Patritij, sub Consulibus, non ante latum clavum gesserunt quam ad honores pervenerant. Hoc Augustus mutavit. Suetonius emendatus. Latum clavum sumebant cum se ad honores gerendos accingerent. Qui latum clavum sumebant, calceos etiam mutabant. Illorum calcei nigri pellibus, aliorum albi. Equitum filij in spem Senatoria dignitatis saepe latum clavum adipiscebantur. Ad hoc requirebantur opes, origo, indulgentia Principis. Statio lux. Census Senatorius ijs opus. Non conferebatur ea dignitas nisi ijs, qui ex antiqua Equestri familia. Caligula contra morem novis Equitibus latum clavum concessit. Dio refellitur. Equites dicebantur splendidi. Senatorum filij post Augustum non opus habebant ad latum clavum sumendum indulgentia Principis, sed tantum Equitum filij: Equites nonnulli angusto clavo contenti vivebant. Nonnulli latum clavum, quem sumpserant in spem Senatoria dignitatis, deponebant, & angusticlaviam tunicam resumebant. Laticlavij. Laticlaviam dignitas gradus ad Senatorium Ordinem. Juvenis secundi Ordinis. Laticlavij, qui Senatu moti insignia Senatoria retinent.

Vnc postquam de Senatoribus & eorum insignibus satis diximus, ad latum clavum reuertamur, & videbimus, qui alij latum clavum portaverint. Filios quidem Senatorum etiam ante ætatem Senatoriam eum portare solitos nemini dubium; sed quæstio de tempore, quo hi latum clavum sumpserint; nempe an cum virili toga eum induerint,

L

runt,

rint, an vero Principis indulgentia opus fuerit ad lati clavi honorem; de qua re copiose disputant Aldus Manutius lib. 2. de quæsitis per Epist. cap. 2. Casaubonus in lib. 2. Suetonij, & alij.

Ego, omiſſis doctorum virorum de hac re velitationibus, breviter ſententiam meam proponam.

Primò, an filij Senatorum ante virilem togam latum clavum portarint, quæritur; quod Casaubonus negat, & fatetur ſe nuſquam legiſſe, prætextatos laticlavia tunica ornari ſolitos, in qua eadem ſententia eſt Aldus Manutius. Sed ego non vereor affirmare, liberos Senatorum, ſaltem eos qui Patritij erant, etiam in puerili prætexta latum clavum portasse. Fundus meæ opinionis in Statio eſt, qui lib. 5. Sikuarum in Protreptico ad Crispinum illi latum clavum tribuit:

*Sic te clare puer genitum ſibi curia ſenſit,
Primaque patritia clauſit veſtigia luna,
Mox Tyrios ex more ſinus, tunicamque potentem
Agnovere humeri.*

Vbi non dubium eſt, per *Tyrios ſinus*, prætextam puerilem, per *tunicam potentem*, laticlaviam designari. Nec enim Bernartio aſſentior, qui *tunicam patentem* legit, non enim tunica laticlavia magis patens quam anguſticlavia.

Crispinum autem illo tempore, quo ei Statius *Tyrios ſinus & tunicam potentem* tribuit, nondum virilem togam ſumpſiſſe, ſatis ex ijs quæ ſequuntur compertum:

*Nec ſaltem teneris oſtrum puerile lacertis
Exiit, albentique humeros induxit amictu.*

Hinc patet fruſtra æſtuare Casaubonum, dum quærit quomodo Octavio, ut Suetonius refert, *Sumentis virilem togam tunica laticlavia*, *reſuta ex utraque parte ad pedes decidit.*

decidit. Octavius enim laticlaviam tunicam in prætexta gestabat; fuerat enim allectus inter patritios a Cæsare. Etiam si Casaubonus ad secundum librum Suetonij existimet cum patricium factum a Cæsare post virilem togam sumptam, ex Dione lib. 45. sed hoc non necessario inferitur ex illo Dionis loco. Damascenus in Excerptis a Valesio editis: *ὁ δὲ πατριῶν ἐστὶν ὁ πάλαι ὑπὸ τῷ βασιλεὺς ἀποδείκνυται* *ἐν τῇ πατρίδι*: hoc est: *Dum in Vrbe moratur, Senatusconsulto in Patricios allectus est.* Ex his quæ diximus, satis constat, Patritios laticlaviam gestasse etiam in prætextâ puerili. Etiam illud in confesso, eos hanc cum prætextâ deposuisse, & cum toga virili tunicam rectam accepisse, qua illos in tyrocinio suo solum vsos credo.

Sed an alij Senatorum filij, qui non erant Patritij, ante virilem togam laticlaviam portabant? quod sane haudquaquam affirmare audeo. Illud scio, sub Consulibus eos nequaquam laticlavios fuisse, nisi postquam ad honores pervenerant. Isidorus lib. 9. cap. 4. *Quamvis autem Senatoria quisquam origine esset, usque ad legitimos annos Eques Romanus erat; deinde accipiebat honorem Senatoriæ dignitatis.* Mutavit hoc Augustus, qui, Suetonio referente, *Liberis Senatorum, quo celerius Reipublica assuescerent, protinus virilem togam latum clavum induere & curiæ interesse permisit.* Vbi cum in multis M. S. codicibus scriptum sit, quod Casaubonus notat, *virili toga malim legere, protinus a virili toga latum clavum induere, & curiæ interesse permisit.* Nec enim cum toga virili latum clavum simul accipiebant, sed tunicam rectam; ut diximus. Augustus autem permisit, ut statim post virilem togam sumptam, ante gestos honores latum clavum gestarent. Latum clavum autem sumebant, cum se ad Rem-

Cap. 38.

publicam gerendam , & honores capeffendos accingerent. Plinius lib. 8. Epist. 23. *Latum clavum in domo mea induerat , suffragio meo adiutus in petendis honoribus fuerat.* Qui autem latum clavum sumebant , etiam calceos mutabant. Sumebant enim calceos e nigris pellibus vsque ad medium crus pervenientes , ut ex antiquis statuis consularibus patet, cum ceteri albos portarent. Patritij autem hoc præcipuum habebant , quod *ἐπιπόρευον* eburneum mediæ lunæ forma talis adfutum erat. Sed de calceis Patritiorum alio loco. Verum nec solum Senatorum filij , sed & Equitum , sæpe in spem Senatoriæ dignitatis latum clavum adipiscebantur. Statius lib. 4. Sylvarum ad Iulium Menecratem, Equitem , cui natam filiam gratulatur , versibus hisce gratulatur a Cl. Gevartio nitori suo restitutus :

*Quippe & opes & origo sinunt hanc lampade prima
Patritias intrare fores ; hos, pube sub ipsa,
(Si modo prona bonis invicti Caesaris adsint
Numina) Romulei limen pulsare Senatus.*

Vbi tria notat necessaria Equitum filijs ad laticlaviam dignitatem , opes , originem & indulgentiam Principis. De indulgentia Principis, qua opus habebant Equitum filij, non etiam Senatorum post Augustum , ex Plinio quoque constat lib. 2. Epist. 9. *Ego Sexto latum clavum a Cesare nostro , ego quæsturam impetravi.* Spartianus in Severo: *Postea studiorum causa Romam venit, latum clavum D. Marco petijt, & accepit, favente sibi Septimio Severo affine suo bis iam Consulari.* De opibus etiam certum est Senatorium censum necessarium fuisse. Hinc , ut Vlpianus ait : *Principalibus constitutionibus concessum est mulieri , in hoc donare viro suo , ut is ab Imperatore lato clavo, vel equo publico simi-*

similive honore honoretur. Et L. 42. ff. de donat. inter virum & uxorem : Nuper ex indulgentia Principis Antonini recepta est alia causa donationis, quam dicimus honoris causa, ut ecce si uxor viro lati clavi petendi gratia donet, vel ut Equestris Ordinis fiat, vel ludorum gratia.

Addit Statius *Originem*; etenim & illa desiderabatur, ut aliquis Equestris Ordinis latum clavum obtineret, nec enim facile conferebatur nisi ijs qui ex antiqua Equestri familia erant. Ita Ovidius post virilem togam sumptam cum fratre suo latum clavum gestavit. Ipse l. 4. Tristium Eleg. 10.

Interea tacito passu labentibus annis

Liberior fratri sumpta mihiq; toga.

Induiturque humeris cum lato purpura clavo,

Et studium nobis quod fuit ante manet.

Ovidium autem ex antiqua familia Equestri natum fuisse testatur ipse:

Seu genus excutias, Equites ab origine prima

Vsq; per innumeros inveniuntur avos.

Hinc contra morem Caligula, qui novis Equitibus latum clavum concessit, Dio de eo lib. 59. τὸ τε τέλος τῶ τῆς ἰππικῆς ὀλυγαδρῆντος, τὰς περὶ αὐτῆς ἀπάσης, ἃ δ' ἔξω ἀρχῆς, τοῖς τε συγγραφεῖσι καὶ τοῖς φιλοσοφικοῖς μεταπισμύμενοις καταλείξαιτο, καὶ ποτὶ αὐτοῖς καὶ τῇ ἐδῶκεν τῇ βελόπικῃ, καὶ πρὶν ἀρξαι πρὸ ἀρχῆς, δι' ἧς ἐς τὴν γαρυσίαν ἐσσερχόμεθα, χρῆσθαι πρὸς τῇ τῇ βελῆς ἐλπίδι ἔδωκε. πρότερον γὰρ μόνοις (ὡς ἔοικε) πρὸς τοῖς ἐν τῇ βελόπικῃ φύλῃ γαλρυμένοις τὸ ποιεῖν ἔχον. Cum ordo equestris diminutus esset, ex omni etiam extra Italiam multos tam affinitatibus quam opibus auctos primarios arcessitos in eum allegit, quibusdamque eorum usum vestis Senatoriae, antequam Magistratum ullum gessissent, quo in Senatum aditus paratur, concessit: ut spem Senatoriae dignitatis haberent adipiscendae. Ante solis Senatorio genere natis

id permiffum. Vbi quod ait, antea folum Senatorio genere natis id conceffum fuiſſe falſum eſt, ut enim iam diximus, etiam ſplendidiorum Equitum filij ex indulgentia Principis lato clavo ornabantur ut Ovidius, ſic & Lucanus filius Mellæ Equitis Romani pube ſub ipſa latum clavum ſumpſit. Auctor incertus in Vita eius: *Declamavit & Grace & Latine cum magna admiratione audientium, ob quod puerili mutato in Senatorium cultum, & in notitiam Neronis Caſaris facile pervenit, & honore vixdum ætati debito dignus iudicatus eſt.* Sic & apud Statium Metius Celer ante geſtos honores latum clavum conſecutus eſt. l. 3. Sylv.

— *Puer hic ſudavit in armis,*

Motus adhuc tantum maioris munere clavi.

Hunc autem Metium, Equitem ſolum fuiſſe, teſtatur ipſe Statius in præfatione, ubi cum *ſplendidiffimum iuvenem* vocat. Qui titulus Equitum eſt, ut iam Lipſius annotavit in lib. xi. Annal. Taciti. Vbi tamen haud aſſentior illi, dum ſcribit, ſplendidos Equites vocari eos ſolum qui laticlaviam adepti erant; imo omnes illi, qui ex antiqua familia equeſtri orti erant, Equites ſplendidi vocantur. Velleius l. 2. de Mecænate: *Equeſtri & ſplendido genere natus.* Ex his ſatis patet, Senatorum filijs haudquaquam permiſſione poſt Auguſtum Principis opus fuiſſe ad ſumendum latum clavum, ſed Equitum filijs ſolum, quibus (cum opes & antiqua origo concurrebant) facile latus clavus concedebatur, ſi ad gerendos honores civiles vel militares ſe accingebant. Alij enim, quibus vita quieta placebat, anguſto clavo contenti vivebant, ut Pomponius Atticus, Mecænas, & Septimius ille Severus, de quo Statius lib. 4. Sylvarum:

*Hic parvus inter pignora Curie
Contentus arcto lumine purpure*

Creſcis,

Crescis, sed immensos labores

Indole patritia secutus.

Hinc sæpe eveniebat, ut unus ex fratribus laticlavus, alter angusticlavus esset. Suetonius in Vespasiano c. 2. *Sumpta toga virili, latum clavum quamquam fratre adepto diu aver-
satus est, neque ut tandem appeteret compelli nisi a matre po-
tuit. Ea demum extudit magis convitio quam precibus vel
auctoritate, dum cum identidem per contumeliam antecambu-
lonem fratris appellat.* Sic etiam Seneca & Gallione Sena-
toribus, Mella frater eorum in Equestri gradu substiterat
per ambitionem præposteram, ut Tacitus ait lib. 16. An-
nalianum: *Et Eques Romanus Consularibus potentia æquaretur,
simul acquirenda pecunie brevius iter credebat, per procura-
tiones administrandis Principis negotijs.*

Sæpe etiam ij qui latumclavum sumpserant in spem
Senatoriæ dignitatis, vel quia non assequebantur honores
qui in Senatum ducunt, vel quod animo mutato diver-
sum iter ingredivolebant, deposito lato clavo ad angu-
sticlaviam tunicam redibant, quod de se testatur Ovidius:

Curia restabat, clavi mensura coacta est,

Maius erat nostris viribus illud onus.

Nec patiens corpus, nec mens fuit apta labori,

Sollicitaque fugax ambitionis eram.

Ita ille apud Horatium: *qui*

Vixit inæqualis, clavum & mutavit in horas.

Ita Augustus, ut Suetonius ait cap. 40. *Comitijs tri-
bunitijs si deessent candidati Senatores, ex Equitibus Ro-
manis creavit; ita ut potestate transacta in utro vellent
ordine manerent.* Quod & narrat Dio lib. 54. Hi Senato-
rum vel Equitum filij, qui in spem Senatoriæ dignitatis,
ἐν τῇ δὲ βουλῇ ἰσπύοντο, ut Dio loquitur, latum clavum porta-
bant,

bant, propriè laticlavij vocantur. Suetonius in Nerone cap. 26. *Ac sæpe in eiusmodi rixis oculorum ac vite periculum adiit. A quodam laticlavio, cuius uxorem attrectaverat, prope ad necem casus.* Quem hic laticlavium Suetonius appellat, Tacitus lib. 13. Annal. vocat Iulium Montanum *Senatorij Ordinis, sed qui nondum honores capeisset.* Ita & Tribuni laticlavij sunt, ut mox dicemus, non qui Senatores sunt, sed qui ex Equitibus tribunatum militum gerunt, ut per eum ad Senatorium ordinem perveniant. Laticlavia enim dignitas non ipse ordo Senatorius est, sed gradus ad eum. Cassiodorus lib. 6. Variarum cap. 14. *Jam Senatui prædestinatus est, cui nos contulimus laticlaviæ dignitatem.* Sed non rectè Casaubonus in Suetonij Augustum, hos iuvenes laticlavios secundi Ordinis appellatos fuisse existimat, primo gradu ijs concessio, qui domum Augustam vel sanguine vel adfinitate, aut aliqua necessitate contingerent; & adfert locum Statij in Præfatione lib. 4. Silvarum: *Proximum est lyricum carmen ad Septimium Severum juvenem, uti scis, inter ornatissimos secundi ordinis.* Cum tamen ipse Statius hunc Septimium contentum arcto lumine purpura vixisse testetur. Rectius igitur Domitius secundum ordinem Equestrem interpretatur. L. 1. G. Theodos. de Equestri dignitate: *Equites Romani, quos secundi gradus in urbe omnium volumus obtinere dignitatem.* Laticlavij etiam sunt qui Senatu moti sunt servatis tamen ijs insignibus Senatorijs. Suetonius in Augusto c. 35. *Quosdam ad excusandi se verecundiam compulit, servavitque etiam excusantibus insigne vestis & spectandi in Orchestra, epulandique publice jus.* Et Dio lib. 54. de iisdem: *τοῖς αὐτοῖς & σωθῆσθαι & σωσιᾶσθαι τοῖς βαλάνοις τῇ αὐτῇ χρωμένους σωχόμενοι, & ἐς τὸ πρῶτον ταῖς ἀρχαῖς αἰτεῖν ἐπιτρέψαι. & αὐτῶν οἱ μὲν πλείους ἐπαῖνον.*

ἱπτανῆλαθον χρόνῳ ἐς τὸ σωείδεον ὀλίγοι δὲ πάντες ἐν ταῖς μέσῳ μήτῃ τῇ γαρ-
σίας μήτῃ τῇ δῆμῳ νομιζέμενοι καταλείρησαν. *Ijs dum Augustus inter
Senatores eodemque habitis convivis & spectacula frequen-
tandi, ac deinceps magistratus petendi copiam fecit. Horum ple-
rique postmodo in Senatum denuo recepti sunt, pauci in medio
inter Senatum ac populum loco reputati manserunt.*

CAPUT XV.

*Equites per tribunatum militum Senatores fiebant. Tribuni alij ma-
iores, alij minores. Equitibus olim quina stipendia, post trina sti-
pendia necessaria erant ut ad Tribunatum pervenirent. Senatorum
filij ad hanc dignitatem nullis stipendijs opus habebant post Augu-
stum. Tribuni Rufuli, Comitiati. Plebei Tribuni meritis & labo-
ribus consequuntur Tribunatum sub Imperatoribus: Equestres
voluntate Principis fiebant. Origo per Tribunatum ad Senatoriam
dignitatem adspirandi. Laticlavij Tribuni, qui ex Equestri aut Se-
natorio Ordine, Angusticlavij, qui ex plebe, contra Lipsium. Equi-
tes qui ad Senatorium Ordinem adspirabant per militiam latum
clavum ante gestos honores impetrabant. Cum ad tribunatum ve-
nissent, eum accipiebant, si ante nondum obtinuissent. Senatu moti
per Tribunatum recuperabant Senatoriam dignitatem. Horatius
exponitur contra Torrentium. Laticlavialis. Angusticlavij tri-
buni, plebei, qui per merita & labores ad tribunatum pervenie-
bant. Angusticlavij annulos portarunt. Sub Imperatoribus non
per merita & labores, sed ex favore potentum tribunatus obscuris
dabantur. Tribunatus dignitas Equestris. Qui fuerunt Tribuni
semper postea inter Equites censebantur contra Salmasium. Se-
mestris militia. Iuvenalis emendatur. Poeta Paridis non est Sta-
tius, ut Salmasius tradit. Statius Eqnes. Coniectura de Poeta Pa-
ridis. Angusticlavij saepe post tres tribunatus laticlavij fiebant.*

*Equites qui ad Senatoriam dignitatem adspi-
rabant, aut per urbanos honores, aut per mi-
litares progrediebantur. postquam enim ad
Tribunatum militum ascenderant, Senatores
fiebant. Seneca Epist. 47. Variana clade quam multos splen-*

M

didissi-

didissime natos (id est ex Equestri ordine) Senatorium per militiam auspicantes gradum fortuna depressit. Epictetus apud Arrianum lib.3.cap.26. Attamen si ius annulorum mihi concederetur, tum demum optime res mea haberent, essemque beatissimus. id quidem ius ut consequatur patitur ea quae meretur, deinde adeptus eisdem conflictatur malis. postea aliò conversus, In militiam, inquit, si abiero, his omnibus miserijs liber evasero. Versatur in militia haud meliore conditione, vivit ut verbero quivis, & nihilominus secunda itemque tertia stipendia requirit. Postea si colophonem imposuerit, factusque fuerit Senator, tum primum efficitur servus. Ut enim Lipsius bene explicat ex Polybio, alij Tribuni ex Equestri ordine creabantur, alij ex plebeis, hi minores, illi maiores vocabantur. Ita Vegetius lib.2.cap.7. Tribunus maior per Epistolam sacram Imperatoris iudicio destinatur, minor Tribunus provenit ex labore. Statius:

Quem deceat clari præstantior ordo Tribuni.

Et tempore quidem Polybij quina stipendia Equiti necessaria erant ut ad Tribunatum perveniret, postea mutatum, & ad trina reductum est. Ita explico Epicteti illa loco supra citato: *καὶ εἰς τὴν ἑξῆς δ' Ἀρχὴν αὐτοὶ σέβονται, & τίτλῳ.* Et nihilominus secunda, item tertia stipendia requirit. Senatorum vero filijs nulla stipendia necessaria erant post Augustum, qui, teste Suetonio, *Liberis Senatorum militiam auspicantibus non tribunatum modo legionum, sed & praefecturas alarum dedit.* Ut autem, sub Consulibus quidam Tribuni a populo, alij in exercitu creabantur, hi Rufuli, illi dicebantur Comitii, ita sub Imperatoribus plebei quidem Tribuni per merita & labores ad hanc dignitatem ascendebant. Equestris autem voluntate Principis fiebat. ita intelligo Vegetium: *Tribunus maior per*
episto-

epistolam sacram Imperatoris iudicio destinatur; minor Tribunus provenit ex labore. Ita & Statius libro quinto Silvarum maioris Tribuni creationem Imperatori assignat:

*Præterea fidos Dominus si dividat enses
Pandere, quis centum valeat franare maniplos,
Intermissus Eques? quis præcepisse cohorti,
Quem deceat clari præstantior ordo Tribuni.*

Tamen Claudius Salmasius ad Fl. Vopiscum Probum per maiores Tribunos intelligit Tribunos legionum, per minores Tribunos cohortium perperam. Origo autem huius moris ad Senatoriam dignitatem adspirandi ab Augusto, ut existimo. Nam Velleius Paterculus, qui tribunus militum iam erat cum C. Cæsar in Orientem profectus est, immo & ante sub M. Vinicio & P. Silio in Thracia Macedoniaque, ut ipse tradit, demum laticlavum adeptus est una cum quaestura, quando cum Tiberio ad bellum Dalmaticum profectus est: *Finita equestri militia, designatus quaestor, necdum Senator aequatus Senatoribus.* Cum igitur ex Polybio constet, alios Tribunos ex Equestri ordine, alios ex plebe militum legi solitos fuisse, existimo eos, qui ex Equestri, aut Senatorio genere erant, (olim enim *quamvis Senatoria quis origine esset, usque ad legitimos annos Eques Romanus erat*, ut Isidorus ait) laticlavios dictos, plebeios vero Tribunos Angusticlavios. Lipsius tamen, & qui cum sequuntur, existimant laticlavios esse qui ex Senatu, Angusticlavios qui ex Equi- *Lib. 2. c. 9.
de militia.*

per militiam aspirabant, facile latumclavum adipiscebantur, etiam ante honores gestos. Ita Metius Celer Equestri genere natus, primis stipendijs iam latumclavum gestabat. Stautus: — *Puer hic sudavit in armis*

Notus adhuc tantum maioris munere clavi.

Ita & Severus longo tempore antequam tribunatum gereret, latumclavum impetravit a D. Marco, ut Spartianus de eo refert. Ino Equites etiam si antea latumclavum nondum obtinuerant, cum tamen ad Tribunatum pervenirent, eum adipiscebantur. Hinc Seneca ait eos *Senatorium per militiam auspiciari gradum*. Atque hanc nostram de Tribunis laticlavijs opinionem aperte firmat Xiphilinus ex Dione: Εξ δ' ἐν τῇ παλαιοῦ Ἰούλου Καλέαστρος περὶ λιαρχικῶς εἰς βουλευτῆς ἐλπίδα ὡς ἀδοξότατα ἰσώθη. *Quidam ergo juvenis Iulius Calvaſter Tribunus militum in spem Senatoriæ dignitatis præter omnium opinionem servatus est.* Ecce hic Iulius Calvaſter in spem Senatorij Ordinis Tribunatum militum gesserat. Ergo nondum Senator erat. At hunc eundem Tribunum laticlavium appellat Suetonius in Domitiano. cap. 10. *Satisque constat, duos solos e notioribus venia donatos, Tribunum laticlavium & Centurionem.* Ut igitur in vrbe ij laticlavij, qui Senatorio vel Equestri genere orti ἐπὶ τῇ δ' βουλῇ ἐλπίδι latum clavum portant; ita & Tribuni laticlavij sunt non solum ij, qui ex Senatu lecti sunt, ut Lipsius autumat, sed qui ex Equestri vel Senatoria stirpe, ad Tribunatus dignitatem pervenerunt, ea spe, ut per Tribunatum in Senatum ingrediantur. Etenim tam expedita erat via, per Tribunatum ad Senatoriam dignitatem, ut etiam Senatu moti regrederentur per eum in Curiam. Horatius l. 1. Sat. 6. — *Quo tibi Tulli*

Sumere depositum clavum, fierique Tribunal?

Hic

Hic enim Tullius Senatu motus, atque ita deposito lato clavo in Equestri ordine consistens, ut rursus Senatorium ordinem acciperet, militiæ se dederat, atque ita ad Tribunatum perveniens, latumclavum iterum sumpserat. Male etenim Torrentius, qui Tribunum plebis eum factum credit. Vetus Commentator: *Tullius hic Senatu motus est a Casare quasi Pompeianus; occiso vero Casare recepit latum iterum clavum, hoc est, Senatoriam dignitatem, & Tribunus militum factus est.* Dio lib. 42. de Sallustio: *εστῆκε γὰρ ἐν τῇ τῆς ἡ βουλῆς ἀναλαβεῖν ἀπὸ τοῦ δεικτοῦ. Vt Senatoriam dignitatem reciperet tunc Tribunus factus est.* Ita & Lentulus apud Dionem lib. 37. *ὁ Λοῦτιλῳς ὁ πρῶτος, ὁ μὲν ἡ ὑπατείας ἐκ τῆς γερουσίας ἐκπεσὼν, ἐς ἐκτὴν γὰρ ὅπως ἡ βουλῆς ἀναλάβῃ. P. Lentulus, qui post gestum Consulatum Senatu exciderat, ac Senatoria dignitatis recuperandæ causa Tribunatum tunc gerebat.* Tribunus autem laticlavus etiam laticlavialis vocatur in veteri inscriptione, quæ extat apud Gruterum:

C. MARIVS. DRVSVS. C. F. PR. PR.
 DICTVS. EX. PROVINCIA. DACICA.
 TRIBVNVS. LATICLAVIALIS. PRÆF.
 LEG. XIII. FONFIVM. AQVARVMQ.
 COELESTIVM. EX. MONTIB. DELA-
 BENTIVM. TORRENTI. SVFFLAMEN. HIS.
 MYRIS. FOSSAQ. OPPOSVIT. ET. AD.

PLANA PERDVXIT.

Vt autem laticlavij Tribuni erant Equitum aut Senatorum filij; ita angusticlavij erant plebeij, qui per merita & labores ad Tribunatum perveniebant. Suetonius in Othone cap. 10. *Interfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis, tertia decima legionis Tribunus Angusticlavius.* Atque ut laticlavij Tribuni Senatoria ornamenta & latum-cla-

M. 3. vum.

vum portabant, ita hi annulos Equestris ordinis insigne gestabant, quos & laticlavij, ut & Senatores Romæ portabant. Appianus in Lybicus: Ἀρχομένον δὲ πάντων ἐπὶ τῇ τῆς πρὸντων ἡγεσίᾳ, καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῖς χιλιάρχοις ὁ Σκιπίων πάλαι τὰς αἰχμαλώτους ἐπέμψεν πρὸς Ἀσδράβαν ἑ παρὴν θάψαι τὰς χιλιάρχους· ὁ δ' ἐπέμψεν αὐτοῖς τὰ νεκρά, καὶ ὑπὸ τῷ σφεγγίδῳ διδοὶν χρυσοφαιρῶσι καὶ τῇ στρατομενίᾳ οἱ χιλιάρχους τὰ ἐλαττοῦσαν σιδεροφορέειν ἵδαντο αὐτοὺς. *Quum omnes moleste ferrent relictos inhumatos milites, precipue tribunos, Scipio captivum quemdam solum vinculis misit ad Asdrubalem, rogans, ut sepeliret tribunos; ille quæsitos inter cadavera aureorum annulorum agnitos indicio (his enim differunt a vulgo militum ferreos gestantium.) sepelire.* Quia per tribunatus hos angusticlavios plebeij ad Equestrum dignitatem ascendebant: hinc sub Imperatoribus non per merita & labores, sed ex favore eorum, qui potentia pollebant, obscuris hominibus Tribunatus titulus dabatur, ut per eum Equites fierent. Sic Paris Histrio sub Domitiano, Poëtis, qui tragœdias illi scribebant, Tribunatus largiebatur. Hinc illa querela Iuvenalis Satyrâ 7. de Paride:

Ille et militiæ multis largitur honorem

Semestri, vatum digitos circumligat auro.

Quod non dant procures dabit Histrio. Tu Camerinos

Et Bareas, tu nobilium magna atria curas,

Præfectos Pelopea facit, Philomela Tribunos.

Incertus Auctor qui vitam Iuvenalis conscripsit, quem aliqui Suetonium esse arbitrantur: Deinde paucorum versuum Satyra non absurde composita in Paridem Pantomimum, Poëtamque eius semestribus militiis tumentem genus scriptura industrie excoluit. Qui legisse videtur versus illos Iuvenalis hoc modo, ut bene obser-

vat

vat Salmasius in Exercitationibus Plinianis in Solinum:

Ille & militia multis largitus honorem

Semestris, vatum digitos circumligat auro.

Quæ lectio magis mihi placet quam vulgata; quamquam enim dignitas Tribunorum *semestris* erat, non tamen insigne Tribunatus *semestre* erat, annulus videlicet aureus, (quod Salmasius credit) sed qui semel *semestrem* Tribunatum militum gesserant, semper postea inter Equites censebantur, atque annulos aureos gestabant. Ita Martialis Poëta per Tribunatum ad Equestrem ordinem pervenit. Ipse lib. 4. Epigr. 95.

Est & in hoc aliquid, vidit me Roma Tribunum,

Et sedeo qui te suscitât Oceanus.

Semestris autem militia in Iuvenale, & *semestres militiæ* in Auctore vitæ eius, est *semestris* Tribunatus militum, quem Plinius etiam *breve militiam* appellat in Panegyrico. Malim tamen legere in illo Iuvenalis loco:

Ille & militia multis largitus honorem

Semestrem, vatum digitos circumligat auro.

Quod vero Salmasius per Poëtam Paridis notari credit Statium Poëtam, qui scilicet a Paride Tribunatum militum & annulum Equestrem adeptus sit ob scriptas illi tragoedias, id mihi non persuadet: Statius etenim quamvis pauper, nobili stirpe ortus erat, quod ipse indicat in Epicedio in patrem:

Non tibi deformes obscuri sanguinis ortus,

Nec sine luce genus (quamquam fortuna parentum

Arctior expensis) etenim te divite ritu

Ponere purpureos infantia adegit amictus

Stirpis honore datos, & nobile pectoris aurum.

Nec

Nec dubium est illum Equitem fuisse. Interfuit enim epulis illis Domitiani, quibus

— *Romuleos procures, trabeataque Caesar
Agmina mille simul iussit discumbere mensis.*

Vnde si Tribunatum militum accepisset, non annulorum iure, quod antea habebat, sed laticlavi honore decoratus fuisset. Existimo igitur Iuvenalem in Satyra illa, mentione Paridis facta, cui Statius Agaven vendere coactus erat, versus illos infarcisse, quos olim fecerat in Paridem, & Poëtam eius, qui favore eius ad Tribunatum & Equestrem ordinem ascenderat. Quis autem fuerit Poëta hic, haud facile dictu. Sed si coniecturæ locus est, censeo Memorem esse tragicum illius temporis nobilissimum, qui Libertino genere natus ad Tribunatum militum forsitan progressus erat favore Paridis. Ita de fratre eius Turno vetus Scholiastes Iuvenalis in Satyram 1. *Turnum dicit Scæva Memoris Tragici Poëta fratrem. Turnus hic Libertini generis ad honores ambitione proventus est, potens in aula Vespasianorum Titi & Domitiani.* Sed ut ad Tribunos Angusticlavios revertamur, aliquando illis post duos aut tres Tribunatus gestos latus clavus concedebatur ab Imperatore, atque ita laticlavij fiebant. Alexander Severus apud Capitolinum: *Maximus Tribunus, cui ego latus clavum addidi, ad me confugit.*

CAPVT XVI.

Femina Asiaticæ latum clavum portasse videntur. Romanis non fuit in usu. Matronæ illustriores ab alijs dignoscebantur stola. Eam aliquando libertina portarunt. Differentia inter stolas plebeiarum feminarum & illustriorum. Error Abrami. Equestris generis femina aureis pedum vinculis a plebeis distincta. Erant ea ansa sive obstrigilla solearum. Male confunduntur cum periscelijs. Plebeia femina argenteis pedum vinculis usa. Monilia ex gemmis & margaritis gestarunt illustres, ex auro plebeia femina.

Estat ut videamus an feminis etiam in usu latus clavus fuerit; quod mihi non videtur, nisi fortè in Asia olim; Isaias enim inter cultum muliebrem, τὰ μεσοπόρνεα, recenset secundum Septuaginta Interpretum versionem. Aquila tamen, Symmachus, Theodotion & D. Hieronymus illum locum Isaiaë aliter interpretati sunt. Romanas certe matronas etiam si Senatorum vxores aut filiaë essent, latum clavum haudquaquam portasse credo, cum nusquam id apud Scriptores inveniam. Imo Imperatores Valentinianus & Valens L. 18. C. Theodos. de Prætoribus & Quæstoribus, aperte feminis lati clavi usum adimunt: *Et si, iniustum enim* (verba legis sunt) *atque dedecus videtur, mulieres ad laticlavum atque insignia procedere, tamen carbonariam præturam iuxta glebam paternæ substantiæ cognoscere poterunt.* Ut igitur Senatores ab Equitibus lato clavo discernebantur, ita matronæ illustriores ab alijs dignoscebantur ex stola. Festus: *Matronas appellabant eas fere quibus stolas habendi ius erat.* Stola aliquando libertæ portabant. Quintilianus declamat. 342. ubi agit de ancilla

N

missa

missa in nuptias Archipiratae ad liberandum captum filium: Hæc, de qua queritur, dico voluntate tua esse in libertate: hoc quomodo probo? quo uno probari potest. Fecit aliqua tamquam libera. Nondum dico, ad piratas pervenit. Dissimulo & illud, qua causa volueris eam in libertate esse: interim & vidente te & spectante, habitu matrona fuit. Hoc satis erat, etsi postea nulla essent consecuta. An vero maius in hoc putamus esse momentum, ut circumverteres mancipium, aut si una voce liberum esse iusseris, quam si habitum dederis, stolam dederis? quod ne manumissis quidem omnibus contigit. Et apud Macrobium l. i. Saturnal. cap. 6. refert M. Lælius augur duum viros inspectis libris Sibyllinis nuntiasse, in Capitolio supplicandum, lectisterniumque ex collata stipe faciendum, ita ut libertine quoque, quæ longa veste uterentur, in eam rem pecuniam subministrarent. At differentia aliqua in stola, ut plebeiarum feminarum fuerit stola alba cum aureo limbo: illustriorum stola purpurea cum aureis segmentis, ut apud Propertium Eleg. 25.

Illaque plebeio vel sit sandycis amictu.

In præcijs alibi:

Cum tunica stolaque rufa.

Vnde errat Abramus, qui in 2. Philipp. cap. 31. numero 8. solas Senatorij ordinis feminas stola usas tradit. Sed ut annuli distinguebant Equites a populo, ita secundi gradus feminae aureis pedum vinculis a plebeis mulieribus distinguebantur. Plinius lib. 33. cap. 3. Habeant femina in armillis digitisque totis, collo, auribus, spiris; discurrant catena circa latera, & inserta margaritarum pondera e collo dominarum auro pendeant, ut in somno quoque unionum conscientia adsit: etiamne pedibus induitur, atque inter stolam plebemque hunc medium feminarum Equestrem ordinem facit.

Hæc

Hæc autem vincula pedum erant ansæ sive obstrigilla solearum, quæ ex auro erant. Athenæus lib. 12. de Parrhasio: Χρυσοῖς τὴν ἀνασπασοῖς ἐπέσφρηξεν τῶν βλαυτῶν τὰς ἀναγωγίας. *Aureis habenis constringebat calceorum ansas.* Ita & apud Petronium: *Iam mentum, iam cervix, iam manus, iam pedum candor intra auri gracile vinculum positus Parium marmor extruxerat.* Manilius:

Et pedibus niveis fulserunt aurea vincula.

Perperam viri docti hæc vincula aurea cum perisceliji confundunt, quæ sunt, ut in Glossis est, *Ornamenta vel circuli aurei crurum muliebrium.* Qualia observavimus Romæ in antiqua statua. Plebeiaæ vero feminæ argenteis his pedum vinculis utebantur. Plinius lib. 33. cap. 12. *Argentum succedit ex re aliquando & auro, luxu feminarum plebis compedes sibi ex eo facientium, quas induere aureas mos tristior vetat.* Vbi videmus aureis pedum vinculis plebeijs feminis interdictum fuisse, an etiam aureis monilibus? quod non credo. Verisimile magis, in luxu illo Romano illustres feminas monilia ex gemmis & margaritis gestasse, plebeias ex auro. Hinc Iuvenalis plebeiam feminam ita describit:

Quæ nudis longum ostendit cervicibus aurum.

Nec assentior hîc Salinasio, qui legendum contendit:

Quæ nullis longum ostendit cervicibus aurum.

Glossa vetus ad Horatij Satyr. 2. lib. 1. apud Casp. Barthium l. 3. ad vers. cap. 6. *Matronarum aut nobilium feminarum tantum erat gestare lapillos & margaritas, & talia Sic & scenicis mulieribus permissum monilia ex auro portare.* V. tit. Cod. Theodos. de Scenicis.

CAPVT XVII.

Sacerdotes Saturni lato clavo usi, & sacerdotes Gaditani Herculis, & Phœnicum sacrificuli. Silio Italico lux. Calasires. Exterarum religionum sacerdotes habebant Calasires. Martialis locus adhuc non intellectus illustratur. Scriba & Pharisei laticlavias vestes portarunt. Phylacteria σοδα & ἀμπεχόραū diversum vestimenti genus. Ἀμπεχόραū pallium muliebre. Stola tenue amiculum feminarum ex bysso vel serico. Scriba & Pharisei muliebres amictus portarunt, contra Petavium. Stola materia & forma differebat a toga & pallio. Roma viri muliebribus stolis utebantur in convivijs. Vestes cœnatoria stola dicta. Marcus Antoninus nova luce perfusus. Citharædorum vestis stola. Ἀναβόλαιον. Amictorium. Ἀναβόλαιον. Ἀμπεχόνιον utrumque humerum includebat. Stola dextrum humerum excludebat. Stola toga feminarum. Scriba & Pharisei, & diaconi veteris Ecclesia amacula circumjiciebant ad instar stola. Orarium. Diaconi id gestarunt dextro humero excluso.

Tque hæc fatis de ijs qui Romæ lato clavo utebantur. Nunc videndum de barbaris qui vestes lato clavo ornatas portabant. Ac primum quidem Sacerdotes Saturni Carthagine latiore purpura ornatas tunicas gestasse testis Tertullianus de pallio cap. 4. *Cum latioris purpuræ ambitio & Galatici ruboris superiectio Saturnum commendat.* De Sacerdotibus Gaditani Herculis Silius Italicus lib. 3.

— Nec discolor ulli

*Ante aras cultus, velantur corpora lino,
Ex Pelusiaco præfulget stamine vertex;
Discinctis mos thura dare, atque e lege parentum
Sacrificam lato vestem distinguere clavo.*

Sed

Sed & Carthaginenses, & Gaditanos sacerdotes credo has tunicas laticlavias sumpsisse a Tyrijs, quorum Coloni erant; nam Tyrij etiam templum Herculis Gadibus extruxerunt, teste Pomponio Mela lib. 3. c. 6. & alijs. Curtius lib. 4. *Quippe Carthaginem Tyrij condiderunt semper parentum loco culti.* Itaque ex lege parentum est ex lege Tyriorum. Phœnicum autem sacrificulos tunicas laticlavias portasse, luculentè docet Herodianus lib. 5. de sacrificijs

Eleogabali: τὰ δὲ ἀρώματα τῶν ἱερουργούντων τὰ τε ἀρώματα, ἐν χρυσοῖς σκεύουσιν ὑπὸ καβαλῆς ἐκ οἰκῆς δὴ πνὴς ἢ ἐν ταλῆς ἀνδρωπεῖ ἐρεον, ἀλλ' οἳ γ' ἱεραρχοὶ τῶν ἐραβωμένων, & οἱ ἐν ταῖς μεγίσταις ἐραβωσιν ἀνελκυσσόμενοι χιτῶνας ποδήρεις, & χειρῶν τὴν στήνιν φορέοντες, ἐν μέσῳ φέροντες μίαν πορφυρεάν, ὑποδήμασι τε λίνεα πεποιημένοις ἐχέοντες. ὥσπερ οἱ κατ' ἐκεῖνα τὰ χρόνια πορφυροῦντες. *Exta victimarum atque*

aromata in lances aureas capitibus imposita gestabant non quidem famuli aliqui aut humiles persone, sed præfecti exercitibus, & quicumque maximas dignitates obtinebant, induiti tunicas talaras ac manuleatas, Phœnicum more, unamque in medio purpuram ferentes: sed & lineis calceamentis utebantur, quemadmodum vates in eis regionibus consueverant. Hæ autem lineæ tunica laticlavia sacrificulorum Calasires vocabantur. Interpretes Aristophanis in Aves: ὁ δὲ καλᾶσι χιτῶν πλατύσημι. *Calasiris tunica laticlavia.* Hesychius: Καλᾶσι χιτῶν πλατύσημι, ἵπιοι δὲ λινὴν & ποδήρη χιτῶνιον. *Calasiris tunica laticlavia, nonnullis est & lineata & talaris tunica.*

Ex quo corrigendus Suidas, apud quem χιτῶν πλατὺς legitur, ut bene animadvertit Brissonus lib. 2. de Regno Persarum. Nec Phœnices solum, sed & omnes alij fere externarum religionum Antistites Calasires habebant laticlavios. Eustathius in 3. Rhapsod. Iliad: καλᾶσι λινὴς χιτῶν

ἱερᾶτος. *Calasiris linea tunica sacerdotalis.* Atque hinc lux

Martiali lib. 5. Epigrammat. 17. cuius acumen nemo ha-
ctenus cepit:

Dum proavos atavosque refers, & nomina magna;

Dum tibi noster Eques sordida conditio est:

Dum te posse negas nisi lato Gellia clavo

Nubere, nupsisti, Gellia, Cistifero.

Hæc Gellia tumida ob nobilitatem, dum non vult nube-
re angusticlavio, nec ad Senatorias nuptias pervenire po-
test; ut tamen non nisi laticlavio nubat, nupsit Cistifero,
id est, externæ religionis sacrificulo, qui tamen laticlavius
erat. Portabat enim calasirin lineum latoclavo orna-
tum. Apud Hebræos Scribæ & Pharisei laticlavias por-
tabant vestes. Epiphanius lib. 1. Hæresi 15. de Scribis:
καὶ φυλακτήρια παρ' ἑαυτοῖς ὅπῃ τὰ ἱμάτια ἐπιτίθειτο, ταῖσι πλατίαι
σήματα πορφύρας, νομίσθη δ' ὅτι περὶ ἐπειδήπερ ἐν τῷ Ευαγγελίῳ τὸ
ἱμάτιον μὴ ἄρα πλεονάζειν λέγει, ἐπειδὴ γὰρ ἐξ ὧν αὐτοὶ τὰς τὰ
πλεονάζοντα φυλακτήρια ὀνομάζουσιν. ἐκ τῆς δὲ λόγου τοῦ ὡς γὰρ πλεονάζοντα
τῆς. ἀλλ' ἐπειδὴν σοφὸς εἶπεν ἐν ἀμπερόναις οἱ τοῖς ἀνθρώποις καὶ
δαλματικαῖς, εἶπεν ἐν κολοβίαις ἐκ πλατυσήμων δὲ πορφύρας ἀλερ-
γυφῆς καὶ ποικίλων, τὰ δὲ σήματα δὲ πορφύρας φυλακτήρια εἰώθα-
σιν οἱ ἡγεῖσθαι μετρούμεν. Ad hæc vestes Phylacterijs distin-
ctas gerebant, quæ sunt latiora quaedam purpure segmenta. De
quibus cum Evangelium meminerit, suspicari quispiam possit,
de amuletis hic sermonem institui: quod a nonnullis amuleta
Phylacteria vocentur Verum longe alia ratio est. Quippe
cum stolis, sive vestimenti genere quodam uterentur isti, quod
Dalmaticas aut colobia appellare possumus, quæ amplioribus
ex purpura segmentis erant intexta. Eiusmodi porro segmen-
ta qui accuratius loquuntur, nominare Phylacteria soleant.
De Phariseis paullo post tradit illos eodem quò Scribas
habitu uti. Idem refert etiam in responsione ad Epistolam

Pau.

Pauli & Acacij, & in Anacephalæosi. Nicetas Choniates Thesauri Orthodoxi l. 1. c. 39. *Dalmaticis, quæ nunc colobia dicuntur, purpuraque prætexuntur, induti, phylacteria sua ostentabant.* Forte autem hi clavi purpurei eadem ratione phylacteria appellata sunt, (si modo Epiphanio hac in re fides) qua Persius prætextam in togis pectorum purpuram custodem appellat. Sat. 4.

Cum primum pavido custos mihi purpura cessit.
ad quem locum videndus Casaubonus. Sic forsan & Ovidius lib. 3. de Ponto Eleg. 8.

Purpura sæpe tuos fulgens protexit amictus.

Sed & nodus est in illis Epiphanii verbis: ἀλλ' ἐπειδὴν σολεῖς εἶτ' εἰ ἀμπεχόνας οἱ Ὀϊῶτι ἀνιβάλλοντο καὶ δαλματικές εἶτ' εἰ κολοβίαις ἐν πλατυσήμεν δὲ πορφύρας ἀλουργοῖς κατισχυασιδράς. Quæ Petavius vertit: *Quippe cum stolis sive vestimenti genere quodam uterentur isti, quod Dalmaticas aut colobia appellare possumus.* Vbi videmus, Petavium σολεῖς sive ἀμπεχόνας cum dalmaticis sive colobijs confundere, quem ideo reprehendit Salmasius in notis ad Tertullianum de Pallio. Ipse σολεῖς pallia exponit, dalmaticas, sive colobia, tunicas, quamvis Petavium defendere conetur Kerkoëtius in Elencho confutationum Claudij Salmasij. Mihi non est dubium σολεῖς sive ἀμπεχόνας diversum genus vestimenti esse a dalmaticis sive colobijs, non tamen simpliciter σολεῖς sive ἀμπεχόνας pallia verterem, sed pallia muliebria. Credo igitur magis Epiphanium differentiam gradus quamdam inter Scribas designasse, quorum alij pro amictu habebant stolas Dalmaticas, alij ἀμπεχόνια cum colobijs. Quid autem intersit inter stolam & ἀμπεχόνιον videndum. De stola certum, tenue amiculum feminarum fuisse ex bysso vel serico, ita & ἀμπεχόνιον. Hesychius: Ἀμπεχόνιον αὐμμάρον ὠρίβλην

ἀμπαχόν. Ἀμπαχόν λεπτοῖς ἱματίων, ἀμπαχόνιον ὁμοιον. Ἀμπαχόνιον,
 artium pallium. Ἀμπαχόν, tenue vestimentum. Ἀμπαχόνιον,
 eiusdem generis vestis. Theocritus Idyll. 15. τῶν πέχονον φέρε
 μοι. Muliebres autem amictus Scribas & Phariseos por-
 tasse testis ipse Epiphanius in Hæresi Phariseorum: Τῶ δὲ
 περικλυτῷ χήματι τῶν γραμματέων περήχοντο, ὅτε τοις ἀμπαχόνις
 καὶ ὅτε τῶν ἄλλων χημάτων καὶ γυναικῶν ἱματίων ἐν πλατείαις ταῖς κρη-
 πῖσι & γλώττεσσι ὑποδημάτων προΐοντες. ad quem locum Pe-
 tavius: *Magnopere mirandum, si modo verum est, mulie-*
bribus pallioli usus esse Phariseos. Sed mihi videtur mi-
 rum, dubitare doctissimum virum an hoc verum fuerit,
 cum Dominus noster in Evangelio reprehendat Scribas,
 quod in stolis, hoc est femineis vestibus, ambulabant.
 Apud D. Marcum cap. 12. βλέπετε ἀπὸ τῶν γραμματέων, καὶ δι-
 λότων ἐν στοαῖς διειπάτην. *Cavete a Scribis, qui volunt in stolis*
ambulare, & salutare in foro. Et apud D. Lucam cap. 20.
 προσέειπεν ἀπὸ τῶν γραμματέων, καὶ διλότων διειπάτειν ἐν στοαῖς. *At-*
tendite a Scribis, qui volunt ambulare in stolis, & amant sa-
lutationes in foro. Quod bene explicat Zacharias Chryso-
 politanus Episcopus lib. 3. cap. 141. *In stolis ambulare, est*
in cultioribus vestimentis in publicum procedere: quod repre-
henditur in divite qui induebatur purpura & bysso. Stola
 enim & materia & forma differebat a toga & pallio; lon-
 gior enim erat, & cum togæ ex lana essent, stolæ erant
 byssinæ, bombycinæ aut sericæ. Martialis:

Tenuia ne madidi violent bombycina crines.

Apud No-
 nium in
 Stola.

Varro περὶ φθορᾶς κόσμου: *aliam cerneret cum stola holoserica.*
 Sed & Romæ viri muliebris stolis utebantur, sed in
 convivjs. L. 33. ff. de auro arg. leg. Nam & Q. Mutius ait,
scire se quendam Senatorem muliebris cœnatorijs uti soli-
tum, qui si legaret muliebrem vestem, non videretur de ea
sensisse,

sensisse, qua ipse quasi virili utebatur. Sed quod Q. Mu-
tius de vno Senatore narrat, id postea sub Imperatoribus
promiscuum fuit. Vide P. Fabri Semestrium lib. 1. cap. 15.
Hinc cœnatoriæ vestes stolæ appellantur. Dio in Hadria-
 no: Α' μέλ^η καὶ Κορήν^η Φρόντων ὁ τὰ παλαιὰ τὰ πρὸς Ῥωμαίων ἐν δικασ-
 τηρίῳ, ἰαυέας ποτὲ βαθείας ἀπὸ δειπνῆς ὁμοῦ ἐπαγίων, ἔμαθ' ὡν
 ὧδ' αὖτε ὡς συνηγορήσεν ὑπέχετο, δικάζων αὐτὸν, ἐν τῇ σολῇ τῇ
 δαιτυνίδι, ὥσπερ εἶχεν, ἐς τὸ δικαστήριον αὐτῷ εἰσῆλθε. *Cornelius etiam*
Fronto, qui causis agendis inter eius ætatis Romanos primas
ferebat, quum aliquando vespere profundo a cœna domum re-
diret, ac intellexisset a quodam cui patrocinium promiserat,
Hadrianum ius dicere, in amictu cœnatorio, quo tunc erat in-
ductus, ad tribunal eius accessit. Et sic ego explico Marcum
Antoninum lib. 1. καὶ τὸ μὴ ἐν σολῇ κατ' ὅμοιον ὑπεπατεῖν, μηδὲ τὰ
ταῦτα ποιεῖν. Quæ Xylander malè vertit, domi neque vestitu
neque alijs huiusmodi rebus utendum. nec rectius Casaubo-
nus in Suetonium stolam hic pro toga capit. Sed mihi
nullum dubium est hic Marcum per stolam vestem cubi-
cularem intelligere, qua cum Imperatores quidam, ut
Nero, & alij, etiam in publico uterentur, Marcus nec
per domum quidem ea indutus ambulabat, quod tamen
usu licitum erat. Sic & Augustus de quo Suetonius c. 75.
Forensia autem & calceos numquam non intra cubiculum
habuit ad subitos repentinosque casus parata. Eodem mo-
do Cytharædica vestis, quæ longa & muliebris erat, stola
vocatur a Varrone lib. 3. de re rustica cap. 13. Quintus Or-
phæa vocari iussit, qui cum eo venisset cum stola & cytha-
ra, & cantare esset iussus, buccam inflavit. Persarum quo-
que vestis stola dicitur eandem ob rationem. Sed de
stolæ muliebris forma, materia & colore, latius agemus in
nostro de habitu muliebri commentario. Α' μπεχόνιον Græci
 O etiam

Fol. 15.

etiam *ἀναβλάσιον* vocabant & syndonem, Latini amictorium, atque *ἀναβλάσιον* etiam Hieronymus in Isaiam. Et Isidorus: *Anabolaon amictorium lineum feminarum*. Ex quo constat, utrosque humeros hoc amiculo coopertos fuisse. Ut igitur pallium Græcorum utrumque humerum includebat, ita & *ἀμπεχόνιον* sive *ἀναβλάσιον* feminarum. Ut autem toga dexterum humerum excludebat, ita stola, excluso quoque eodem humero, in sinistrum brachium reijciebatur; hinc stolam, *togam feminarum* interpretatur Acro in illud, *velatumque stola*. Qui igitur ex Scribis aut Phariseis Dalmaticas gestabant, ij amacula sua stolæ matronalis forma circumijciebant, & excludentes dextrum humerum, in sinistrum brachium reijciebant. Ita & Diaconi in veteri Ecclesia, qui etiam Dalmaticas portant, eodem circumiectu oraria sua portabant; orarium enim erat amictus longus ex lino aut bysso: unde & flammæum nuptiale a veteri Scholiaste Iuvenalis apud Casaubonum ad Vopiscum orarium vocatur. Hoc Diaconi gestabant dextro humero & brachio *ἐπιβεβλήμενον*. Matthæus Blastares in synopsi Conciliorum: *ὅτι δὲ δεξιόσφι δίδοι καὶ μόναις τῶν λαϊκῶν τὴν ὥραν τῆς ἐπιπίναις*. Synodus Romana 2. sub Silvestro can. 6. *Ut Diaconi non essent amplius per parochiarum examen nisi duo, & Diaconi Cardinales urbis Romæ sex; ita tamen ut Dalmaticis uterentur, & pallia lino stimaliam eorum tegerent*. Chrysostomus in *Λειτουργία* de Diacono: *καὶ τὸ αὐτὸ ἐπὶ δεξιῶν ἀνωσάμενον* & *ἐπὶ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ*. Et orarium osculans imponit dextro humero. Sed postea ut pro pallio Archiepiscopali successit zona quædam, quæ humeros ambiens amictum pallij exprimebat; ita pro stola hac, sive orario vsui receptæ sunt stolæ, quæ circumiectum solum stolæ aut orarij designabant.

T. 1. fol.
318.

CAPVT

. CAPVT XVIII.

Colobia monachorum & Presbyterorum laticlavie. Colobium quid. Differentia dalmatica & colobij. Colobia sine manicis. Colobium tunica Senatoria. Presbyteri colobijs usi. Dalmatica Diaconorum huius atatis angusticlavie. Casula sacerdotum laticlavie, pars eius posterior in crucis formatur figuram. Clericis purpura a Concilio Narbonense prohibita. Sanctimonialibus tunicas purpureas distinctas gestarunt. Modus eis statutus a patribus. In Africa purpureas mitellas portarunt. In Anglia monachi diu purpura usi. Crustum. Lex Codicis Theodosiani emaculatur.

Colobia etiam Monachorum & Presbyterorum olim vnico clavo purpureo distincta, id est laticlavie erant. Clarè id docet Dorotheus Abbas Doctr. 1. Ἐχ' δὲ

τὸ κολόβιον ἡμῶν σημεῖον τί ποτε πορφύρεον. τὸ θείον
 εἶναι τὸ σημεῖον τὸ πορφύρεον; ἔκκετο ἡ σφατέρωσις
 τῶν βασιλεῶν πορφύρεον ἔχει εἰς τὸ χλαυδίον αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς
 πορφύρεον φορεῖ, πάντες οἱ σφατέρωσις αὐτῶν βάλλουσιν πορφύρεον εἰς τὰ
 χλαυδία αὐτῶν. τῆς τοῦ βασιλεῦς ἐνδυμασίας, ἵνα δὲ τῆς δεξιᾶς ἐπὶ
 τῷ βασιλεῶς εἰσι, ἡ ἐπὶ αὐτῶν σφατέρωσις. ἔτι καὶ ἡμεῖς λαμβάνομεν
 τὸ σημεῖον τὸ πορφύρεον εἰς τὸ κολόβιον ἡμῶν, δεκνύοντες, ὅτι τῶν χειρῶν
 ἐσφατέρωσις καὶ χλαυδίων ὑπομνήται ὅλα τὰ πάθη μετὰ αὐτῶν ὅσα
 ὑπέμειναν δι' ἡμᾶς. Habet vero colobium nostrum clavum purpureum. Quidnam designat clavus ille purpureus? unusquisque
 Regi militans habet purpuram in sago suo; ex quo enim Rex
 purpuram ferre cœpit, omnes qui militant ei, immittunt purpuram sagulis suis, ut inde appareat, regios illos esse, & Regi
 commilitare. Sic et nos in colobio nostro purpureum clavum
 apponimus, ut demonstramus nos Christo commilitare, & debere tantum illius causa perferre, quantum ille nostri causa pertulit. Ex quo patet colobia Monachorum vno clavo purpureo

pureo distincta fuisse, atque ita laticlavata fuisse. Colobij autem descriptionem etiam habemus apud Ammianum Marcellinum l. 14. *Post hac inquit indumentum regale querebatur, & ministris fucanda purpura tortis confessisque pectoralem tuniculam sine manicis textam, Maras quidam nomine inductus est, ut appellant Christiani, Diaconus, cuius litera prolata, scripta Græco sermone ad Tyrj textrini præpositum celerari speciem perurgebat, quam autem non indicabat. Vbi per tuniculam purpuratam sine manicis colobium describitur, non dalmatica; ut benè vidit P. Pytheus lib. 1. subsec. cap. 16. differebat enim dalmatica à colobio, quod dalmatica manicata erat, colobium sine manicis. Adhæc illa angustis clavis distincta erat, ut supra diximus; colobium lato clavo ornatum, ut ex Dorotheo constat. Colobia autem clauata fuisse etiam videmus ex Stephani III. PP. Epistola ad Hilduinum: Et *vidi, inquit, ante altare bonum Pastorem D. Petrum, & magistrum gentium D. Paulum, & nota mente illos recognoui de illorum furcarijs, & ter beatum D. Dionysium ad dexteram D. Petri subtilem & longiorem, pulchra facie, capillis candidis, colobio indutum candidissima, purpura clavato, pallio toto purpureo, auro interstellato, & sermocinabantur inter se latantes.**

T. 5. Concil. gener. fol. 509.

Abdias lib. 9. Historiæ Apostol. de S. Bartholomæo: *Capillo nigro capitis est & crispo, caro illius candida, oculi grandes, nares æquales & deicæ, aures cooperta crine, capitis barba prolixa habens paucos canos, statura æqualis, quæ nec brevis nec longa possit adverti. Vestitur colobio albo clavato purpura, induitur pallio albo habente per singulos angulos singulas gemmas purpureas. Damasus PP. in Eutychiano: Qui hoc constituit, ut quicumque fidelium martyrem sepeliret, sine dalmatica aut colobio purpurato nullatenus sepeliret. Hinc vide-*

videmus, haud malè Aconem latum clavum exponere
 κολοβίωνα ad illud e Satyra 5. l. 1. *Pratextam & latum clavum;*
latum clavum, inquit, *purpuram, quæ in pectore extenditur*
Senatorum, Græci τὸ κολοβίωνα vocant. Et Commentator
 Cruquij ad eundem Horatij locum: *Latus clavus colo-*
bion Græce dicebatur, vestis quæ ad pectus magistratuum
extendebatur, in formam lati clavi. Hinc quoque tunica Se-
 natoria colobion dicitur L. 1. Cod. Theodos. de habitu
 quo uti oportet intra urbem: *Sine exceptione temporis matu-*
tini dumtaxat intra mœnia constitutus nullus Senatorum ha-
bitum sibi vindicet militarem, sed, chlamydis terrore deposito,
quieta colobiorum ac pænularum induat vestimenta. Presby-
 teros autem sæpe colobia portasse, testis est Epiphanius
 Hæresi 69. de Ario qui Presbyter erat: ἡμάρτεον γὰρ ὁ τοῦ τῶ
 αἰὲς καὶ κολοβίωνα ἐρδιδυσκώμεν καὶ γλυκὺς ἐστὶ τῆ προσομοίᾳ. Vt igitur
 Diaconi angusticlavias tunicas portabant, ut Equi-
 tes & alij, ita Presbyteri laticlaviam colobia more Senato-
 rum. Honorius Augustodunensis de antiquo ritu Missæ
 lib. 1. cap. 232. de indumentis clericorum: *Huiusmodi*
vestitu etiam Senatores usi sunt, ex quibus in Ecclesiasticum
usum transierunt. Atque hinc hodie Dalmaticæ quidem
 Diaconorum duobus angustis clavis ornatae sunt: casulæ
 verò Sacerdotum uno clavo lato distinctæ; & posterior
 quidem pars clavi multis in locis in crucis figuram for-
 matur; quia ut Tertullianus ait de Corona militis ad
 Christianum: *Tui Ordinis, & tui Magistratus, & ipsum*
Curia nomen Ecclesia est Christi illius. Et conscriptus in li-
bris vite: illic purpura tua sanguis Domini, & CLAVVS
LATVS in cruce ipsius. Concilium autem Narbonense *Apud Ba-*
 sub Recaredo Rege Clericis purpuram prohibet: *Hoc re-*
gulariter definitum est, ut nullus Clericorum vestimenta pur-
purea *ronium ad*
annū Chri-
sti 528.

purea induat, quæ ad iactantiam pertinent mundialem, non ad religiosam dignitatem, ut sicut est deuotio in mente, ita & ostendatur in corpore; quia purpura maxime laicorum potestate præditi debetur, non Religiosis. Idem sensit Bonifacius in Epistol. ad Cathbertum 105. *Superuacuum & Deo odibilem vestimentorum superstitionem omni intentione prohibere stude, quia illa ornamenta vestium (ut illis videtur, quod ab alijs turpitudine dicitur) latissimis clavis vermium imaginibus clauata aduentum Antichristi ab illo transmissa præcurrant, illius calliditate per ministros suos introducere intra clausa monasteriorum fornicationem & luxuriam.* Sed nec cui incredibile videatur Monachos colobijs purpuratis usos; pauca de sacrarum virginum habitu dicenda sunt. Illæ igitur etiam tunicas purpura distinctas portabant. Hieronymus ad Eustochium Epist. 22. *Purpura tantum in veste tenuis, & laxius, ut crines decidant, ligatum caput, soccus vilior, ut per humeros hiacynthina masorta volitans, succincta manica brachijs adhaerentes, & solutis genibus fractus incessus: hac apud illos tota virginitas.* Sed cum luxus harum nimium cresceret, provisum est a patribus. Concil. Toletanum x. cap. 4. *de viduis quæ se Deo vouent: Ac tunc accepta a Sacerdote vel ministro apta Religionis usui veste, seu lectulo quiescens, siue quocumque loco consistens incunctanter utatur, nec diversi coloris aut diuersæ partis eadem sit notabilis vestis, nisi religiosa & non suspecta, quæ careat & varietatibus colorum & diuersitatibus partium, adeo ut absque ulla suspitione transgressionis maneat apta usui sanctæ Religionis, & suo sexui competens ad testimonium probitatis: ut autem deinceps nil devocetur in dubium, pallio purpureo vel nigri coloris caput contegat ab initio susceptæ Religionis.* Ita & in Africa Sanctimoniales purpuras

Tom. 8.
Bibliothec.
magn.
f. 113.

pureas mitellas portabant teste Optato Milvetiano lib.6. Tamen in Anglia longo post tempore adhuc obtinuit mos ille, vt tam Monachi quam Moniales sumptuosis vestibus uterentur, licet reclamantibus Episcopis, Aldhelmus de virginit. Non ergo ruituri vetita mundi ornamen-

ta purpurea pretiosis tinctura muricibus colorata alumnis Cænobij vernaculis Christi, virginibus Ecclesia contra Apostolica statuta & legalia scita rite ac regulariter congruere queunt. Et paulo post: Pudet fere quorundam frondosam elationis impudentiam & comptam stoliditatis insolentiam, quæ in utroque sexu non solum Sanctimonialium sub regimine cænobij conuersantium, verum etiam Ecclesiasticorum sub ditione Pontificali in clero degentiū contra Canonum decreta & regularis vitæ normam deprehenduntur, usurpata ob id solū, ut crusto interducto, phalerataq; venustate carnalis satūra comatur, ac altitudo corporea mēbratim ac particulatim ornetur.

Crustum ubi expono purpuræ speciem, de qua L.11. C.Theodosiani de Scenicis: His quoque vestibus noverint abstinendum, quas Græco nomine a Latino crustas vocant, in quibus alio admixtus colori puri ruborem micis inardescit. vbi forte pro crustas legendum crusta. Sed ut ad cultum Monachorum & Sanctimonialium revertar, cum pulchre describit Aldhelmus idem: Nam cultus gemini sexus huiusmodi constat, subucula bissona, siue hyacinthina, tunica coccinea, capitium & manica sericis clavata, gallicula rubricatis pellibus ambiuntur, antia frontis & temporum cincti calami-stro crispantur, pulla capitis velamina candidis & coloratis mavoribus cedunt, quæ vittarum nexibus adsutæ talotenus prolixius dependent, & ungues ritu falconum, accipitrum, seu certe ad instar calvanorum acuuntur. Hinc Bonifacius Episcopus in Epist.ad Cuthbertum Archiepiscopum Anglorum

Bibliotheca
Patrum
T.8.f. 51.

Tom.7.
fol. 51.

rum cum monet, ut clericos & Sanctimonialiales de tenuitate & pompa vestium argueret. Præterea ne miraretur quod alienum negotium ageret, cum sua nil interesset, quomodo & quibus modis Anglorum gens viveret, sciret se a Gregorio Papa III. sacramento adstrictum, ne conterminarum gentium mores Apostolicæ notitiæ subtraheret. Quapropter blandis admonitionibus non succedentibus, acturum se, huiusmodi vitia ne Papam laterent. Sane de tenuitate vestium Clericalium Alcuinus Athelardum Archiepiscopum, Cuthberti successorem, oblique castigat, monens, ut cum Romam vadens Carolum Magnum Imperat. visitaret, non adduceret clericos vel monachos versicoloribus & pompaticis vestibus indutos, quod non solerent Francorum Clerici nisi religiosis vestibus amicti. In Orientali vero Ecclesiâ sacras virgines tam immenso luxu usas non credo: accuratum tamen earum circa vestes studium describit & notat D. Pater. Chrysostomus in 1. Epist. ad Timoth. cap. 2. Hom. 8. f. 455. T. 6. in novum Testamentum.

CAPVT XIX.

Clavi aurei duplicis generis. Clavis aureis angustis usi sunt Reges Græci & primi Romani; latis vero ultimi Reges Romani & Consules ac Prætores cum triumpharent & thensas ducerent. Mantilia, stromata auro clavata.

Atis, ut existimo, explicauimus formam & qualitatem clavi purpurei; superest, ut de clavis aureis aliquid dicamus, qui tantum purpureis præstabant, quantum purpuram aurum præcedit. Doctissimi viri, qui naturam clavorum haud satis perceperunt, credunt, clavum aureum Patagium dictum à vet-

à veteribus; sed eorum errorem supra satis refutavimus. Ut autem clavi purpurei duplicis generis erant, alij enim angusti, alij lati erant; ita & aurei. Illis utebantur Reges Græci, & primi Romanorum usque ad Tarquinium: his ultimi ex istis Regibus, ut & expulsis-regibus Consules aut Prætores, quando triumphabant aut thessas ducebant. Sed sigillatim de omnibus agemus, qui aut latos clavos aureos, aut angustos portabant. De his ut eundem hic ordinem servemus quem supra; primo de mantilibus & veste stragula dicemus. Mantilibus auro clavatis primus usus est Adrianus, ut quidam dicunt, deinde Heliogabalus. Lampridius in Alexandro Severo: *Convivium neque opiparum neque nimis parcum, sed nitoris summi fuit: ita tamen ut pura mantilia mitterentur sæpius cocco clavata, aurata vero nunquam, quum hæc Heliogabalus iam recepiſſet, & ante, ut quidam prædicant, Hadrianus habuiſſet.* Vbi aurata sunt, auro clavata χρυσόσημα, ut bene observant viri summi Iſ. Casaubonus & Cl. Salmasius.

Deinde Galienus mantilibus aureis semper stravit, ut Pollio ait in eius vita. STROMATA etiam auro virgata seu clavata fuisse, constat ex Athenæo qui lib. 7. ita scribit de Fol. 322. pisce quodam: γινῆ δ' ὅμοιον ἰχθύς ἐν τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ ὁ πορσαγορδύμην στροματῶς, ῥάβδους ἔχων δι' ὅλη τὴν σάρκα πταμύρας χρυσίζοντας, ὡς ἰσορεῖ φίλων ἐν τῇ μεταλλικῇ. *Similis in rubro mari piscis est, quem stromateum vocant, habens per totum corpus clavos extentos aureos, ut tradit Philo in Metallico.*

CAPVT XX.

Chlamydes quadam auro clavata. Iis usi Reges Romani. Chlamys Imperatorum pura purpurea. Reges barbarorum chlamydes habuerunt albas clavis aureis distinctas. Palla aureis clavis ornata, nonnunquam purpureis. Palla fuit indumentum, non amictus. Palla Græcis peplum. Peplum aureis clavis ornatum. Pepli forma. Peplum mixta ex pallio & tunica vestis. Peplo utebantur illustriores femina in publicum proditura. Palla fibulatoria tunica Romanarum matronarum habitus. Candijs. Gallica palla. Tunicopallium. Palla dicuntur pallia. Palla & peplum interdum est exterior vestis. Ἑὺσις erat vestis purpurea, auro distincta, Tragicis propria. Palla aurata vestis Tragicorum, & omnium Dionysiacorum artificum, ac qui ad bestias damnati. In pictura veteri est cytharædus, non femina, contra Pignorium.

Nter vestes observavi chlamydes quadam aureis clavis distinctas fuisse. Constat ex Cedreno: Νεμῆς βασιλεύσας Ῥωμαίων, ἔδεξιτο περιβλεῖταις ἐκ τῆς χώρας τῆς Πελοποννησίου, φορεῦντας χλαμύδας ἔχουσας, ταβλία μέσια καθαπτο οἱ ἀπὸ τῆς Ἰσουλίας χώρας, ἔτιροφθεις τὰς χήμας ἐπιπύουσι περὶ τῆς ἐν τῇ πρώτῃ χλαμύδας φορεῖας. Ταῖς μὲν βασιλικαῖς πορφύρας ἔχουσας ταβλία χεῖρσιν. Numa Rex Romanorum capiens Senatores ex regione Pelasgorum, gestantes chlamydes coccineos clavos habentes, quemadmodum qui ex Isauria regione, & delectatus hoc habitu, primus Romæ instituit chlamydes portare, & ut regia quidem haberent clavos aureos. Eadem habet Chronicon Alexandrinum. ταβλία autem hic clavos esse postea latius demonstrabo. Ex quo patet, Reges Romanos portasse chlamydes auro clavatas. Sed an purpurea chlamys Imperatorum eadem forma fuerit, in dubio est. Ego magis existimo eam puram purpuream

puream fuisse. Ceterum alios Reges & Satrapas portasse chlamydes albas clavis aureis distinctas in confesso est.

Clare Agathias lib. 3. de Rege Lazorum: Ἡ δὲ δὲ ὁ Τζάθης ἀμα Συπερίκῳ τῷ Σερατηῶ ἐκ Βυζαντίου ἀφίκετο, τινὲς τε παρ' αὐτοῦ ἀρχὴν ἐπὶ ταύτης ὡρθέσθαι πρὸς τὴ βασιλείᾳ Ρωμαίων, ἥ περ ἐκ παλαιότητος, διεδυμύθη. εἰσὶ δὲ γὰρ ταῦτα, ἑξῶν χρυσοῦς λιθαρόλητος, ἡ χιτῶνιοι ποδῆρες, ὑπόχρυσον, πεδιλάτι κοκκοβαφῇ, ἡ μίτρα ὁμοίως χρυσοῦς ἐκ λίθου πεποικιλμένη. Χλαμύδα δὲ ἀλευργῇ τοῖς βασιλεῦσι τῶν λαῶν ἡ θείμεις ἀμπίχραδ. Λιθὸν δὲ μόνον ἡ μύτοι πάντασι, γὰρ κοινὴ ἔστω ἡ εἰδιολογία; ἀμφὶ γὰρ τὸ μεταίεσθαι ἐκείνη χρυσοῦ ὑφάσματι ἐκατέρωθεν κατὰ λάμπη. βασιλικὸν δὲ τὸ ἐμπροσθεν ἡ χλαμύδα ἐκ λίθου τε ἐκκερμίσσι ἡ τῇ ἄλλῃ ὁμοειδέῃ ὁμοίωσι. *Iam vero Tzathes una cum Sotericho Bysantio advenerat, quum paternum regnum, eiusque insignia a Romanorum Imperatore veteri more ac ritu acceperat. Sunt autem haec, corona aurea pretiosis distincta lapidibus, & palla ad talos demissa, auro intertexta, calcei murice tincti, & mitra similiter auro & lapidibus variata. Chlamydem vero purpuream Lazorum regibus gestare fas non est, sed tantum albam, non tamen omnibus communem & consuetam. Circa medium enim illius aureus clavus intextus utrimque resplendet. Regia autem fibula chlamydis lapidibus etiam aureis inde pendulis, alioque apparatu est insignis.* Procopius etiam lib. de Aedificijs Iustiniani de Satrapis Armenia: Τῇ δὲ ἄλλῃ Ἀρμενίᾳ ἥ περ ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ ἔστα δὴ καὶ εἰς ἀμίδαν πόλιν Σάτραπαι ἰφειστήκεισαν Ἀρμενίᾳ πάντα ἡ καὶ ἡ μίτρα ἡ ἔστω τὰς ἀρχὰς ἐκαλυπτο ταύτας ἡ χιτῶνιοι αὐτῶν ἀρχὴς εἰς θάνατον. σύμβολα μύτοι αὐτῶν πρὸς τὴ ρωμαίων βασιλείᾳ ἐδίδοντο μόνον. ἄλλοι δὲ τὰ σύμβολα ταῦτα δηλώσει λόγῳ ἡπεὶ ἡ ἐκείνη εἰς ἀνθρώπων ὄψιν ἀφίκετο. Χλαμύς δὲ ἐκ ἐκείνων πεποικιλμένη, ἡ γὰρ οἷα τῶν πρὸς βασιλῶν ἐκπέφυκεν, ἀλλ' ἐκ θαλάσσης συλλεληλυμένων, πίντες τὰ ζῶα καλεῖται νινομί-κασιν, ἐν οἷς ἡ τῶν ἐκείνων ἐκφυσις γίγνεται. Χρυσῶ δὲ ἡ πορφύρα κατελένητο

μοῖα, ἐφ' ἧς ἔωθεν ἡ τ' αἰαργύδῳ ἐμβολὴ γίνεσθαι. In altera vero Armenia, quæ trans Euphratem sita est, venit in urbem Amidam. Illi præerant quinque satrapæ Armeni, qui quidem hanc præfecturam tenent ad mortem usque, insignia autem a Romanorum Imperatore accipiunt. Opere vero pretium commemorare insignia illa, quoniam numquam in hominis conspectum veniunt. Chlamys est lancea, non tamen ex illa lana quam oves produciunt, sed quæ in mari colligitur. Animalia, quæ illam proferunt, vocare solent Pinna. Auro vero illa pars clavata est, cui solet purpura immitti. Ex Virgilio etiam constat pallas sæpe aureis clavis ornatas fuisse:

—— Pallam signis auroque rigentem.

id est, ut Servius explicat, signis aureis χρυσόσημος. Statius:

Si decet aurata Bacchum vestigia palla

Verrere.

Et passim apud Auctores auratæ pallæ occurrunt, quamvis etiam pallæ sæpe purpura clavatæ erant. Ovidius l. 2. Fast.

Induerat Tyrio distinctam murice pallam.

Sed quodnam genus vestis palla fuerit, adhuc quærendum. Et quidem vulgata opinio est, pallam fuisse amiculum muliebre, quod stolæ superinduebatur: ^a at contra pallam indumentum fuisse non amictum probari potest ex Cornificio lib. 4. ad Herennium: *Vti cytharædus cum prodierit optime vestitus, palla inaurata indutus, cum chlamyde purpurea coloribus varijs intexta* Ita & Varro ^b pallam recenset inter vestimenta quæ indutui sunt. Et Livius lib. 27. narrat Ptolomæo Ægypti regi dono a Senatu missam tunicam & togam purpuream, Cleopatraræ reginæ pallam pictam cum amiculo. Ovidius lib. 14. Metam. de

Circe:

—— Pallamque induta nitentem

Insuper aurato circumvelatur amictu.

^aTorrētius
in Horat.

Sat. 2. l. 1.

Fr. Franc.

in Confut.
an m. ad n.

A Kerc-

koēij.

Aidus

Manutius

lib. 2. de

Quasit. per
Epist. c. 2.

b Lib. 4. de

L. L.

Opti-

Optime Sidonius in Epithalamio Polemij & Arondolæ:

*Squameus ad mediam thorax non pervenit alvum,
Post chalybem pendente peplo tegit extima limo
Circum palla pedes, qui cum sub veste moventur
Crispato rigida crepitant in syrmate ruga.*

Vbi peplum cum palla confundit, & recte quidem. Ego enim existimo pallam esse id genus vestis, quod Græci peplum appellant; ita in Glossis: Palla πέπλος. Etiam peplum aureis clavis distinguebant Græci, ut ostendit Lutatius ad lib. 10. Statij. Quæ autem forma pepli fuerit, cognosci potest ex Eustathio ad E Iliadis: ἔστι δὲ πέπλος ἐνταῦθα γυναικίον χιτῶν ὃν ἐκ ἐνδύοντο ἀλλ' ἐπεριώνοντο. Peplum est etiam tunica muliebris, quam non induunt, sed fibulis constringunt. Homerus σ ῥ' Ὀδυσ.

Ἀντιόω μ' ἔνεκα μέγας περικαλλὴς πέπλος
Ποικίλον ἐπ' αὖ ἴσας περὶ νῆας δυοκαίδεκα πᾶσαι
Χρυσῆαι κλίσαι ἐϋσταμπτικὴς ἀεργῆαι.

Antinoo quidem portavit magnā perpulchram vestem variam, intus autem erant fibula duodecim omnes aurea, iuncturis flexilibus aptata. Ad quem locū Eustathius: Πέπλος δὲ φασὶ περὶ ἐνταῦθα μέγας ἔ περικαλλὴς ἔ ποικίλον περικόλαιον εἶναι, αἰέπον ἔ ἀεργῆαι ἐπ' ὤμων, ἔ ἡμιπεροδίον ἔ ὀπιώδιον συνάγον τὰς δύο πτέρυγας εἰς ἓ δεξιὰς πλάσσαν γυνικὴν ἰσὺν ἔ δεξιὰν χίτρα, ἔ ἔ ὤμων εἰ δὲ τῆς ἑτέρας ἔχῃ τι δὴ ποτε δώδεκα περὶ νῆας ἔχῃ ἐν αὐτοῖς μυρδουοιδὴ ὄντα; δοκαὶ δὲ καλίστα γυναικίον ἱμάτιον εἶναι ὃ πέπλος καὶ τὰ δωρεὰ ἔχον ἐπὶ μῆτα τὰ ἡμιπεροδίον, ἔ δεξιὰς τὸ περὶ νῆας ἔδελον πλάσι. Peplum quidam aiunt magnum ἔ perpulchrum ἔ plectum pallium esse, tegens dextrum humerum, ante ἔ pone adducens duas oras in dextrum latus; nudam sinens dextram manum ἔ humerum, ante ἔ pone adducens duabus lacinijs in dextrum latus, ita ut nuda relinquantur dextra manus ἔ humerus. Si vero ita se res ha-

bet, cur duodecim fibulis opus habet, quum sit forma chlamydis? Videtur potius peplum esse vestimentum muliebre, qualia sunt Dorica, apertum solum a parte anteriore, & propterea multis fibulis indigens. Hinc constat dubitasse veteres Grammaticos, an peplum tunica, an vero pallium esset. Mixtum enim erat ex pallio & tunica vestimentum, atque tunica & pallij usum præstabant, ut ait Pollux lib. 7. cap. 13. Etenim erat tunica fibulatoria quam feminae illustres sumebant, quando in publicum prodibant, & fibulis ad pectus constringebant; deinde aliud amiculum superijciebant.

Idyllio 15. Ita apud Theocritum Praxinoë primo sumit *πλεγοφόρα*. Deinde *παιονέχουσα*. *πλεγοφόρα* autem exponit vetus Scholiastes *τὸ πῆλον ἐνδυμασθὲν ὑπερὸν ὑπερῶν*. ὑπὸ δὲ ὑπὸ τῇ *πλεγοῖ* & ὁ *παιονέχουσα* ὁ *ἐκκατακλάνουσα* ὡς αἱ *μακρόντιδες*. Eodem modo Romanæ matronæ pallam & stolam portabant in publicum prodeuntes. Pallam autem fuisse fibulatariam tunicam, ut peplus apud Græcos præter ceteros Curtius ostendit, qui pallam appellat Candyn Persarum. Est autem Candys *χιτὼν περικλῆς ἐν ὑποποδαῖς* ὡς *ἐσθῆς*. Persica palla, quam fibulis constringunt milites. ut Hesychius ait. Ita & Martialis Gallorum *χιτὼν χιτῶνα χιτῶνα* Galli- cas pallas appellat. Quia autem palla muliebris ut & peplus Græcorum erat *χιτὼν ὅμῃ ἐνδυμασθὲν*, hinc tunico pallium five tunicapallium composita voce vocabatur. Interpret Cruquij ad Horatii Sat. 2. lib. 1. Palla pro peripodio ponitur, quod tunicopallium dici potest, Servius ad 1. Æneidos:

—Pallamque rigentem.

Duram propter aurum sicut & novas vestes videmus. Significat autem tunica pallium (Leg. tunico palliū) quod, secundum Varronem, Palla dicta esse ab irrugatione & mobilitate, quæ est circa fræcor huiusmodi vestium *ἔνθ' ἡ μάκρον*. Nonius:

Palla

Palla est honesta mulieris vestimentum, hoc est tunica pallium. L. tunicopallium. Sed & absolute sæpe pallæ pallia dicuntur antiquis. Quod multos in errorem induxit, qui inde credidere pallam fuisse exterius amiculum, quod & persuadere videtur locus Horatij:

— *Multæ ubi tum officient res,
Custodes, lectica, ciniflones, parasitæ,
Ad talos stola dimissa, & circumdata palla,
Plurima quæ officiant pure apparere tibi rem.*

Ex quo loco colligunt interpretes, demissæ ad terram stolæ pallam circumdatam fuisse. Sed mihi videtur ita legendum esse: — *& circumdata palla*

Plurima.

Ita ut Horatius innuat officere stolam dimissam ad pedes, & plurima alia quæ palla circumdantur, id est, supparum, indusium, aliaque huius generis. Non nego tamen aliquando pallam ut & peplum apud Græcos pro extrema veste sumi, sed numquam stolæ superijci. Haud multum pallæ absimile vestimenti illud genus fuit quod Græci *ἔνσιδα* appellant. Erat enim & hoc *ἔδυμα πῶμῳ & ἀνδρῶν* & *χιτῶν*. Indumentum, & pallium, & tunica, ut Pollux ait, & fibula adstringebatur. Athenæus lib. 12. *ὁ δὲ Σικελίας τύραννος Διονύσιος ἔνσιδα & χρυσοῖσι σφαίροις ἐπὶ πρὸς τὴν μετωπὶάν τε βαλὼν*. Sicilia tyrannus *ἔνσιδα* tragicorum vestem, & auream coronam fibulis confertam sumpsit. Vide & Suidam. Erat autem ex purpura. Sic Aristophanis Scholiastes in *νubes* *ἔνσιδα πορφύρεα* exponit. Sed & auro distinguebatur ut palla; ita apud Pollucem *ἔνσις χρυσοῦς*, & alibi sæpe. Hæc autem vestis Tragicis propria erat. Hesychius: *ἔνσις τραγικὸν ἔδυμα ἔνσις. Vestimentum Tragicum, ut & Palla.* Ovid. *Risit amor pallamque meam pictosque cothurnos.*

Tra-

Tragici, Cytharœdi, ut & Tibicines, & omnes Dionysiaci artifices, immo etiam gladiatores, & ad bestias damnati auratas pallas & ξυσίδας portabant. Imo aliquando etiam chlamydas, lacerinas, tunicas, & alia vestium genera auro clavata, ut ex infinitis auctorum locis verum apparet, quas hic referre superfluum. Vnus Luciani locus non prætermittendus in Anacharsi: *τραγῶδες ὑποδήματα ἔχουσι βαρέα & ὑψηλά, χρυσαῖς δὲ ταινίαις ἢ ἰσθμῶν πομπύλων*. *Tragœdi calceos habent graves & altos, vestem autem aureis tanijs distinguunt.* Quamvis & hic locus de tunicis paragaudijs accipi possit, quæ circa imam oram ornatae erant multis institis, sive loris ex auro. Nam & in pictura veteri, quæ apud Al-dobrandinum est, cernitur cytharœdus longa tunica aureis segmentis ornata, indutus, quem Pignorius perperam feminam esse putat.

CAPVT

CAPVT XXI.

Matrona auro clavatas tunicas portarunt in nuptijs & festiuitatibus publicis. Aurea via. Reges aliqui Græcorum & Barbarorum tunicis albis & purpureis auro clavatis usi, ut & Reges Romani. Romulus & veteres Quirites tunicas portarunt. Patagiata tunica Gracchi. Gladiatores & ad bestias damnati pretiosis vestibus ornabantur. Reges Romani tunicis auroclavatis usi usque ad Tullum Hostilium, aut Tarquinium. Palmata tunica. unde dicta. χρυσόβου. Tunica palmata. Iovis tunica dicta. cur? In Capitolino & Palatino multa vestes pretiosæ. Simulacra deorum vestibus aureis & purpureis ornata. Vestitores simulacrorum. fasces & virga simulacris deorum prælata. Lic̃tor deorum. Magistratus curules quando thessas ducebant, habitu triumphali usi. Thessas ducere. Suetonio, Iuvenali, Capitolino lux. Triumphalibus viris concessum ut ludos Circenses palmatis induti spectarent. Casari sella aurea & vestis regia decreta. Dio eleganter emendatus. Vestis regia toga purpurea. Confunditur cum veste triumphali. Error Plutarchi & viri docti.

Vnc de tunicis auroclavatis. Matronas auroclavatas tunicas portasse comper-
tum est vel unico Tibulli testimonio:

*Illa gerat vestes tenues, quas femina Coa
Texuit, auratas disposuitque vias.*

Apuleius lib. 2. Metam. *Aurum in gemmis
& in tunicis ibi inflexum, hic intextum; matronam profecto
confitebatur. Auratas illas vias nihil aliud esse quam auteos
clavos supra abunde probavimus. Achilles Tatiuss lib. 2. de
Clitophontis & Leucippes Amoribus: Εὐνή τε καὶ κορή τε
αὐτῆς ἔχουσιν ἀνδρῶν πορφύρεων, ἰσχυρῶν δὲ τὸ πᾶν μὲν πορ-
φύρεα. ἰσχυρῶν δὲ ἑκάστης ἰσχυρῶν ἢ χρυσοῦ καὶ πορφύρας; καὶ χρυσοῦ καὶ
Emebat vero puella ad nuptias monile ex varijs gemmis, ve-
stem vero totam purpuream. In alijs vero vestibus erat via*

Q

purpu-

purpurea, auro distincta. Heliodorus lib. 3. *Æthiopicῶν: χιτῶνα δὲ ἀλεργῶν ποδῶν χρυσαῖς ἀκτίσι κατὰ πᾶσιν ἠμφίετο.* *Tunica vero conchiliata talari aureis radijs ornata induta erat.* ubi non male clavos aureos radios appellat. Aurelianus etiam apud Fl. Vopiscum Humilæ vxori Bonosi dari præcipit tunicam auroclavatam subsericam librilem vnam. Utebantur igitur matronæ hoc cultu in nuptijs & festiuitatibus publicis. Nec mihi dubium, Augustas huius generis tunicis uti solitas. Illud etiam credo me facile cuius per-suasurum, Reges aliquos Græcorum & Barbarorum tunicis albis aut purpureis auroclavatis vsos. De Demetrio aperte Plutarchus, qui χρυσοπαρυφοῖς ἀλεργῶν *purpureis tunicis auroclavatis*, & chlamyde Poli imagine intertextatum asserit. Sed & Romanorum Reges ante tunicæ pal-matæ inventum tales portasse tunicas existimo. Nam illo-

*Manutius
ex Gellio
V. Octavii
Ferrarium
l. 3. de re
vestiaria.
cap. 1.*

rum opinioni haud accedo, qui Romulum & veteres Qui-rites nullas tunicas gestasse credunt. Quos aperte refellit Plutarchus, qui Romulum ἀλεργῶν indutum fuisse tunica tradit. Cui tamen adversatur Plinius lib. 9. cap. 39. qui Romulo tantum in trabea purpuræ usum fuisse adserit. Cui sane plus credo hac in re quam Plutarcho & alijs Græcis. Sed ut hanc rem in medio relinquam, non du-bium esse credo, Romulum vel purpuream vel albam tunicam gestasse, & quidem angustis clavis aureis distin-ctam. Hoc mihi suadet imago Romuli, quam ex ueteri signo expressam inveni inter schedas patris. Eam hic ap-ponere lubet. Nam nostram de clavis vestium opinionem valide confirmat. Videmus hic Romulum ipsum non so-lum clavis, sed & patagio distinctam tunicam habere. Namque ut hoc addam, Patagium non est ipse clavus aureus, ut Nonius ait, idque supra probavimus. Patagiata. hoc

hoc modo tunica ornatus est Gracchus apud Iuvenalem:

Credamus tunica de faucibus aurea cum se

Porrigit.

Nam gladiatores, ut etiam ij qui ad bestias damnati erant, aut ad aliud supplicij genus in theatro producebantur, pretiosissimis vestibus spectabiles, ut viris doctis notatum. Romulus igitur & alij post illum Reges tunica aureis clavis angustis distincta vsi sunt vsque ad Tullum Hostilium, de quo Eusebius in Chronico: *Tullus Hostilius primus Regum Romanorum purpura & fascibus usus est.* Aut ad Tarquinium, qui a Tuscis accepit tunicam palmatam, & omnem alium triumphantium cultum, ut Florus & alij tradunt. Erat ea purpurea & aureo latoclaivo ornata, vnde & palmata dicta est, quia clavus aureus palmi magnitudine erat, si Festo fides. *χρυσόσημον* Græci appellant, Glossæ: *χρυσόσημον auriclavum.* Dionysius de Tarquinio lib. 3. *ταύταις λαβόντες οἱ ἄριστοι τὰς ἀποκελεύς φάροντες, & μετ' ὀλίγας ἡμέρας παρήσαν ἐ λόγους αὐτῶν μόνον φέροντες ψιλῆς, ἀλλὰ & σύμβολα τῆς ἡγεμονίας, οἷς ἐπόσμεν αὐτοὶ τὴν σφετέρην βασιλείαν κομίζοντες, εἰφανόν τε χρύσειον & θρόνον ἐλεφάντινον & σκήπτρον αἰτὸν ἔχον ὅπλ' & καφαλῆς. Χιτῶνά τε πορφυρῶν χρυσόσημον & πεδιόλους ποίκιλον, οἷα Λυδῶν τε & Περσῶν ἐφορῶν οἱ βασιλεῖς πάλιν & περὶ ἀγωνίον γὰρ τῶν χρημάτων κατὰ πρὸς ἐκείνην ἡ ἀλλ' ἡμικύκλιον. τὰ δὲ τοιαῦτα τῆς ἀμφιασμάτων Ῥωμαίων ἐν τῶντας, Ἕλληνας δὲ τήβεννον καλῶσιν ἐκ οἷδ' ὁπόθεν μαθόντες. Ἑλληνικὸν γὰρ & φαίνεται μοι τῶνομα εἶναι.* Cum hoc responso Legati dimissi post paucos dies redeunt, non nuda verba tantum afferentes, sed & principatus insignia, quibus suos reges ornare consueverant, coronam auream & sellam eburneam, sceptrumque in summitate habens aquilam, & purpuream tunicam aureo claivo ornata, & togam pictam, qualia Lydorum ac Persarum reges gestant, nisi quod non quadrata, ut illa, sed

figura semicirculi, quod vestimenti genus Romani togas, Græci τήκενον appellant, nescio unde sumpto vocabulo; non enim mihi videtur Græcum vocabulum esse. Idem alibi triumphantibus tribuit χρυσόσμηρον χιτῶνα & ποικίλον περιβόλαιον. Tunicam nempe palmatam & togam pictam, quæ erat toga palmis, stellis aut alio picturæ genere variegata, &, ut Dionysius ait, semicirculari forma, sicut omnes aliæ togæ; sed hæc alias latius Deo iuvante; nec enim mihi doctissimorum virorum opinio de rotundis & quadratis vestibus probatur, ut nec illorum qui togam haudquaquam apertam, sed vndique conclusam fuisse asserunt. Hæc tunica palmata etiam tunica Iovis vocabatur, ut notum est ex notissimo Iuvenalis versu:

Sat. 10.
v. 36.

*In tunica Iovis & picta Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ.*

Livius lib. 10. *Qui Iovis Opt. Max. ornatu decoratus curru aurato per Urbem vectus in Capitolium descenderit.* Suetonius in Augusto cap. 94. *Sequenti nocte statim videre visus est filium mortali specie ampliorem cum fulmine & sceptro, exuvisque Iovis Opt. Max. ac radiata corona super laureatum currum, bis senis equis candore eximio trahentibus.* Vocabatur autem tunica Iovis, quia ex Capitolio sumebatur, ut & toga picta. Lampridius de Alexandro: *Prætextam & pictam togam numquam nisi Consul accepit, & eam quidem, quam de Jovis templo sumptam Prætores & Consules accipiebant.* Capitol. de Gordiano: *Palmatam tunicam & togam pictam primus Romanorum privatus suam propriam habuit, cum antea Imperatores eam de Capitolio acciperent vel de palatio.* Erant enim in Capitolino & Palatino multæ vestes pretiosæ repositæ, quibus deorum simulacra statis diebus ornabantur. Lactantius lib. 2. *His (Deos intelligit) peplos* &

& indumenta pretiosa, quibus usus velaminis nullus est, his aurum & argentum consecrant. Simulacra autem deorum purpureis & auratis vestibus ornari solita nemini ignotum. Hinc vestitores simulacrorum apud Firmicum. Egre-
gie Tertullianus cap. 18. de Idololatria: *Ceterum purpura, vel cetera insignia dignitatum & potestatum inserta dignitati & potestatibus idololatriæ ab initio dicata habent profanationis suæ maculam, cum propterea ipsis etiam idolis induantur prætextæ & trabeæ, & laticlavi, fasces quoque, & virgæ præferantur, & merito. Nam demonia Magistratus sunt sæculi huius unius collegij insignia, fasces, & purpuras gestant.* Vnde discimus etiam fasces & virgas simulacris deorum prælatos fuisse. Hinc apud Senecam *lictor deorum* in fragmento: *In Capitolium perveni, pudebat publicatae dementiæ, quod sibi vanus furor adtribuit, officij alius nomina Deo subiicit, alius horas Iovi nuntiat, alius licitor est, alius unctor, qui vano motu brachiorum imitatur ungentem.* Lipsius tamen pro *lictor* scribit *fictor*: & explicat de fictoribus Pontificum. Sed hæc parergos. Nobis satis esse monstrasse palmatam tunicam Iovis appellari, quia simulacri Iovis Capitolini cultui dedicata erat.

Apud D.
Augustinū
lib. 6. c. 10.
de Civitat.
Dei.
L. 2. Elect.
cap. 18.

Nunc agendum de ijs quibus tunicam palmatam pictamque togam gestare licebat. Tradit Dionysius lib. 4. Antiquit. exactis Roma regibus Iunium Brutum auctorem fuisse, ne magistratibus insignia regni concederentur: *Τῶντι ὀψαθήμων, ἀ' τοῖς βασιλεῦσι ὀψαθήδον πολλῶν ὄντων, εἴ πνα λυπηρὰς ὄψεις & ὀπφθονες τοῖς πολλοῖς παρέχεῖται μ' μειῶσαι, τὰ δ' ἀφελεῖν ὁιομα δεῖν. Τὰ σὺν πλεοναυτὶ λέγω & τὰς χρυσὰς σφαῖρας, & τὰς αἰσχυροῖς & χρυσοσήμες ἀμπιχόνας πλὴν εἰ μὴ καὶ καὶ καὶ πνας ἰορταίης & εἰ πομπαῖς θειάμβων.* E tam multis regijs insignijs, si quæ sunt invidiosa & molesta populo, partim minuenda, partim plane

tollenda iudico: scepra ista dico, & coronas aureas, & purpureas, & auro distinctas vestes, nisi statis festis, & in pompis triumphalibus assumantur honoris deorum gratia. Et de triumphis quidem hic dicere supersedeo, ne actum agere videar. Videndum solummodò, quinam dies illi festi fuerint, quando Magistratibus toga picta tunicaque palmata uti concessum fuerit. indicat id Livius lib. 5. *Roma*, inquit, satis iam omnibus, ut in tali re, ad tuendam arcem compositis, turba seniorum domos regressa, adventum hostium obstinato ad mortem animo expectabat. Qui eorum curules gesserant Magistratus, ut in fortuna pristina, honorumque aut virtutis insignibus morerentur, quæ angustissima vestis est thensas ducentibus, triumphantibusque, ea vestiti, medio ædium eburneis sellis sedere. Vnde apparet Magistratus, curules quando thensas ducebant, habitu triumphali usos. Thensas autem ducere dicebantur ij, qui in Circensibus ludis pompam ducebant. Dionysius lib. 7. de Pompa Circensi: *περὶ ἀρχαῶν τῆς ἀγῶνων πομπῆς ἑσάλλον τῷς θεοῖς, οἱ δὲ μεγίστω ἔχοντες ἐξουσίαν διὰ τὴν ἡγεμονίαν τὴν ἐν ἀγορᾷ ἀγῶνι δὲ μέγαν ἰσχυρότατον.* Priusquam ludorum inirentur certamina, viri, penes quos summa erat potestas, pompam dijs a Capitolio per forum deducebant in circum maximum. Ita explico Suetonium in Augusto c. 43. Accidit votivis Circensibus, ut correptus valetudine lectica cubans thensas deduceret. Quod insolitum; nam curru triumphali solebant vehi thensas ducentes. Sic Prætozem pompæ Circensis ducem eleganter describit Iuven.

*Quid si vidisset prætozem curribus altis
Exstantem, & medio sublimem in pulvere. Circi
In tunica lovis, & picta Sarrana ferentem
Ex humeris aulea togæ, magnæque coronæ
Tantum orbem, quanto cervix non sufficit unus.*

Et

Et alibi:

— Similisque triumpho

Præda Caballorum Prætor sedet.

Tertullianus de Corona militis cap. 13. *Coronant & publicos ordines laureis publica causa: Magistratus vero insuper aureis, ut Athenis, ut Romæ. Præferuntur etiam illis Etrusca, hoc vocabulum est Coronarum, quas gemmis & folijs ex auro quercinis ob lovem insignes ad deducendas thessas cum palmatis togis sumunt. Hunc etiam lux Capitolino in Vita Marci: lam in suos tanta fuit benignitate Marcus, ut cum in omnes propinquos cuncta honoris ornamenta contulerit, tum in filium Commodum, & quidem scelestum atque impurum cito nomen Cæsaris, & mox Sacerdotium, statimque nomen Imperatoris ac triumphis participationem & Consulatum, quo quidem tempore senex Imperator filio ad triumphalem currum in Circo pedes cucurrit. Ita enim recte emendat hunc locum clarissimus Salmasius: quamvis haud ita recte explicet, cur Commodo triumphalis currus detur. Etenim intelligendus hic locus de hac Circensi pompa, quam Commodus Consul triumphali habitu deducebat; Marcus autem pedes filio adfuit. Sic & Iuvenalis de Prætoribus:*

— *Et præcedentia longi**Agminis officia, & niveos ad frena Quirites.*

Sed & triumphalibus viris aliquando concessum, ut omnes ludos Circenses palmatis induti vestibus spectarent. Ita Paulo Æmilio a populo & Senatu concessum est, ut ludis Circensibus triumphali veste uteretur, ut ait Auctor de viris illustribus. Ita absente Cn. Pompeio T. Ampius & T. Labienus tribuni plebis legem tulerunt, ut ludis Circensibus corona laurea & omni cultu triumphantium uteretur, scenicis autem prætexta coroneque aurea; id ille non plus quam semel (& hoc sane nimium fuit) usurpare sustinuit. Non ea modera-

Velleius l. 2.
Dio l. 37.

deratione fuit Iulius Cæsar, qui τῶν σολῶν τῶν ὀπνίων ἐν πα-
 σαις τῇ πανηγύρσει καὶ δόγμα ἐκιδύετο, *vestem triumphalem in om-*
nibus ludis ex decreto gestavit, ut Dio tradit lib. 43. Itaque
 Senatus qui tum adulatione certabat, denuo ei decre-
 vit φέρεσθαι τε αὐτὸν αἰεὶ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τῇ σολῶν τῇ ὀπνίων
 ἐκιδυκόμενον, ἐκασθῆναι δὲ τῇ ἀρχικῇ δίφρῳ παντὶ καὶ πάλιν ἐν ταῖς πα-
 νηγύρεσσι ὑψίστατο τόπῳ ὅπου ἐπὶ τῇ δημαρχικῇ βιάτρῳ ἐμὴ ἦν αἰεὶ
 δημαρχέντων διαστάσας ἔλαβε. *Vt semper etiam in ipsa Urbe utere-*
tur veste triumphali, & sederet in sella curuli, praterquam
in ludis. Tum enim ei sessio in tribunitio subsellio cum ijs, qui
quoque tempore tribunatum plebis gererent, concedebatur. Ita
 Dio lib. 44. Sed nec satis fuit sella eburnea & vestes palma-
 tæ: nam cum odiosis illum honoribus prægravare vellet
 Senatus, tandem ei decrevit, ut sella aurea & veste regia
 uteretur. Ita idem Dio lib. eodem, sed corruptus: ὡς δὲ ἐ-
 νέποις ἔχαιρε, δίφρῳ τε οἱ ὀπίχρυσος ἐσήλη, ἥ ποτὲ οἱ βασιλεῖς ἐκί-
 χρωτο, ἰδὲ δ. Quod Interpres vertit, *His, quum ea Cæsar leto*
animo accepisset, additum est, ut sella aurata uteretur; statuaque
ei posita est qualis regibus quondam. Sed hoc merito suspe-
 ctum est Casaubono ad Suetonij librum primum, qui
 tentat hunc locum exponere de Cippo aliquo, nec tamen
 definit. Mihi videtur planissime legendum esse, ἐν σόλῃ ἢ πο-
 τὲ οἱ βασιλεῖς ἐκίχρωτο. Nam postquam Senatus omnes ho-
 nores stante Rep. claris viris olim concessos exhausterat, ad
 eos conversus est qui olim regibus tributuri fuerant: itaque
 Iulio auream sellam & vestem regiam decrevit. Confirmat
 hoc ipse Dio paulo post, dum describit Cæsarem ab Anto-
 nio in Lupercalibus oblatum diadema respuerentem: Τῇ τὴν ἐδῆν
 τῇ βασιλικῇ κακοσμίῳ, ἐπὶ τῷ σιφάτῳ τῷ ἀγαχρυσῷ λαμπρυνόμενῳ
 ἐπὶ τῇ δίφρῳ τῇ καχρυσόμενῳ ἐκαθίστηκε. *Pro rostris aurea in sella*
consedit, regia veste, aureaque corona ornatur. Vbi videmus,
 sellam

fellam auream & vestem regiam coniungi, ita ut nullus dubitationi locus relinquatur, quin hic locus ita restitui debeat. Hanc autem vestem regiam, togam purpuream fuisse existimo; etenim ab omni ævo purpureū amiculum regni insigne fuit. Ad hæc Cicero 2. Philippica hæc lupercalia describens: *Sedebat, inquit, rostris collega tuus amictus toga purpurea in sella aurea coronatus.* Idem tradit, Cæsari Dictatori, quo die primum veste purpurea processit, atque in sella aurea sedit, sacrificanti bis cor in extis defuisse. Quod & Plinius refert l. 11. c. 37. Hinc patet errare Plutarchum, dum Iulio tribuit vestem triumphalem, cum Antonius ei diadema obtulit; nec minus viros doctos, qui togā hanc purpuream Cæsaris cum triumphali confundunt.

*Ferrarius
de Re ve-
stiaria l. 2.
cap. 10.*

C A P V T XXII.

Posterioris ævi Imperatoribus triumphantium insignia tributa. Consularis toga palmata. trabea dicta. varijs segmentis ornata. Segmenta. Cur trabea dicta vestis consularis. Eam cinctu Gabino portarunt. Omnes Senatores illo tempore togam cinctu Gabino portarunt. Imperatores in consulatu trabecas gemmatas portarunt. Schema. Exconsules in publicis sollempnitatibus vestes triumphales portarunt. Philostorgius & Sidonius emendati. Pratorij & Consulares viri florente republica in ludis publicis prætexas consulares portarunt. Ciceronis locus insignis explicatus.

Vb Imperatoribus posterioris ævi omnia triumphantium insignia Consulibus tributa fuisse in comperto est. Incepit hoc paulo ante Aurelianum, ut existimo. Nam ante illum Consules palmatis vestibus usos non invenio, nisi in deductione thesarum, & editione ludorum. Consularis au-

R

tem

tem hæc toga, quam trabeam sive palmatam appellabant, erat varijs segmentis pictis illustrata, sicut trabea antiquorum trabibus ex cocco & limbo purpureo insignis erat. Sidonius Carm. 15.

*Attamen in trabea segmento luserat alto
Quod priscis illustre thoris.*

Idem lib. 6. cap. 8. Dixit disposite, graviter, ardentem, magna acrimonia, maiore facundia, maxima disciplina, & illam Sarranis ebriam succis inter crepitantia segmenta palmatam plus picta oratione, plus aurea convenustavit. Hinc segmenta pro trabea posuit Ennodius in Panegyrico: Ille, inquit, annus habuit Consulem, qui Rempublicam non tam sollicitudine quam opinione tueretur: quo in segmentis posito quæ ab hostibus sumpta fuerunt arma tremuerunt. Fuit autem dicta trabea hæc vestis Consularis, vel quia erat his segmentis aureis & pictis ornata, ut trabea antiquorum, & puniceis clavis & limbo purpureo insignis; vel potius quia Gabino cinctu portabant, ut trabeam antiquam veteres. De hac Virgilius:

*Ipsæ Quirinali trabea, cinctuque Gabino
Insignis, referat stridentia limina Consul.*

Et alibi:

*Ipsæ Quirinali lituo, parvaque sedebat
Succinctus trabea.*

Sic & Romulus, cui trabeati Epitheton Ovidius dat, optima ferens Iovi & idem & Cæsar. Ita etiam Consules posterioris ævi palmata incinctos fuisse indicat Claudianus de 6. Consulatu Honorij:

*— agnoscunt proceres habituque Gabino
Principis, & ducibus circumstipata togatis
Iure paludata iam curia serviet aula.*

Idem

Idem de 4. Consulatu Honorij:

*Nunc quoque quos habitus, quanta miracula pompa
Vidimus, Ausonio cum iam succinctus amictu,
Per Ligurum populos solito conspectior ires.*

Et l. 2. in Eutrop. — *Spado Romuleo succinctus amictu
Sedit in Augustis laribus.*

Et lib. 11. de laudibus Stiliconis:

*Tunc habiles humeros armis Dea vestibus ambit
Romuleis, Latij sederunt pectore cultus,
Loricaque locum decuit toga.*

Et sæpius apud illum atque etiam apud Corippum occurrit. Immo & omnes Senatores illo tempore togas suas ritu Gabino portabant. Cassiodorus lib. 6. cap. 14. *Sic nos virtutum iucundissimas laudes in cinctum Gabinum desideramus includere.* Ita enim legendum, non cinctum Gasum, ut edidit. Illud etiam notandum quod clarissimus Petavius ex Synesio annotavit, Imperatores, cum Consul- *In Orat.*
les erant, trabeas gemmatas portasse, cum alijs hoc non *11. Themist.*
licitum esset. Testatur hoc præter Synesium etiam Claudianus de 3. Consulatu Honorij:

— *Cinctusque mutata Gabinos*

Dives Hydaspeis augeat purpura gemmis.

Idem de 6. Consulatu Honorij.

Membraque gemmato trabæ viridantia cinctu.

Idem de 4. Consulatu Honorij. — *Asperat Indus*

Velamenta lapis, pretiosaque filasmaragdis

Ducta virent.

& cætera, quæ prolixè sequentibus versibus exequitur. Sic

& Corippus lib. 4. de Consulatu Iustini:

*Cuius id aspiciens radicabat purpura gemmis
Vincens luce diem.*

Hinc existimo Eutropio Eunuchō crimini datum fuisse, quod in Consulatu suo gemmata trabea usus fuerat, quæ solis Imperatoribus dicata. Ita de eo Nicephorus lib. 13. cap. 4. ait cum accusatum ὡς ἡνίκα εἰς τὸ ὑπάτων ἀξίαν περὶβη, κόσμοις παρ' ἀξίαν ἐχρήσατο, & μόνῳ ἔξει βασιλεῖ ἀμφικλυθεῖ. Quod cum ad Consulatum evectus esset, cultu sit usus illam dignitatem non decente, quo soli Imperatores induuntur. Sed turbat Philostorgius, ex quo hæc mutuatus est Nicephorus, qui scribit Eutropium reum factum ὡς ὁπότεν ὑπάτος ἐγένοντο βοσκήμασιν ἀπεχρήσατο, οἷς ἐδὲν τῆς ἀλλων ἔξῃ μὴ ὅτι γὰρ μόνῳ βασιλεῖ. Quod doctissime Iacobus Gothofredus de equis explicat. Ego tamen existimo scribendum in Philostorgio, ut cum Nicephoro concilietur, κοσμήμασι, vel χήμασι pro τῆς βοσκήμασι. Schema enim eo tempore appellabant togam aut trabeam. Vide Fastos Siculos sub Monaxio & Plinta Coss. Non vero solummodo Consules in ipso Consulatu, sed etiam Exconsules in publicis solemnitatibus vestes triumphales portabant. Sidonius lib. 1. Epist. 5. de nuptijs Ricimeris: *Iam quidem virgo tradita est, iam corona sponsus, iam palmata consularis, iam Cyclade pronuba, iam toga Senator honoratur, iam pænulam deponit inglorius, ubi malim legere, iam toga Senator exoneratur.*

Corippus de Consulatu Iustini:

Incessit letus præclara in veste Senatus.

Pars trabeis, pars compta togis, ut cuique probatus

Ordo locum cultumque dabat.

Ita & florente Rep. Prætorij & Consulares viri in ludis publicis prætextas consulares portabant. Seneca Rhetor l. 1. contr. 8. *Prætorio licet prætexta toga uti festis aut solemnibus diebus.* Cicero 2. Philippica: *Nescis heri quartum in Circo diem ludorum Romanorum fuisse, te autem ipsum ad popu-*

populum tulisse, ut quintus præterea dies Casari tribueretur, cur non sumus prætextati? cur honorem Casaris tua lege datum deferi patimur? in quo loco explicando mire se torquent viri docti; nam ex eo Manutius elicit, Senatores omnes prætextatos fuisse lib.1. de quaestis per epist.c.11.

Manutius
Ferrarius
lib.2. de Re
vestiar.c.2.

CAPUT XXIII.

Chrysoclavus pictura species, non clavus aureus, contra Meursium, Salmasium, alios. Χρυσόκλαυνοι. Χρυσοπράσινον. Χρυσόκίτρινον, Χρυσοκλαδάεικον.

Nvaluit pridem apud viros doctos ea opinio, τὰ χρυσοκλαδάεικα apud Codinum, & vestes pictas de chrysoclavo apud Anastasium, esse vestes aureis clavis distinctas. Ita Meursius in Lexico Græco-barbaro, Bulengerus de veste Pontificia lib.1.c.45. Gretserus in Codinum, Salmasius in Historiæ Augustæ Scriptores, & alij. Quod tamen mihi non plane arridet: invenio enim apud Anastasium vestes ornatas tabulis & orbiculis qui varias historias continebant, pictas de chrysoclavo. Item vestibus sæpe insertas esse cruces, rotas, & stellas chrysoclavas, ita ut picturæ porius species fit chrysoclavus, quam clavus aureus antiquorum, apud quos vestes pictæ a clavatis diversæ sunt, ut etiam annotavit Salmasius in Vopiscum. Ut igitur meam sententiam adferam, existimo Græcos, cum viderent Romanos sæpe clavum absolute pro clavo purpureo ponere, hinc clavum ἀπλῶς pro purpura dixisse. Ita in Glossario Cyrilli πορφύρα ἐν φασιδίῃ clavis. Itaque ut χρυσόκλαυνοι vocabant id quod auro & cocco variatum erat, χρυσοπράσινον id quod aureis Prasini coloris licijs mixtum, χρυσόκίτρινον id quod aureo

& Citrino colore fulgebat; ita χρυσοκλαβείων vocarunt quidquid ex auro & purpura textum erat. Papias: *Chryso-clavus aurata purpura*. Anastasius in Leone III. Enim vero isdem præcipuus antistes fecit in eadem Ecclesia vestem chrysoclabam cum periclysi, cum chrysoclabo, unam; sed & aliam vestem de blattin, habentem in medio crucem de chrysoclabo, & tabulas chrysoclabas quatuor cum gemmis ornatas, atque gammadias in ipsa veste chrysoclabas quatuor cum periclysi de chrysoclabo. Ex quo vno loco Anastasij, ut alios omittam, satis patet, chrysoclavum non esse aureum clavum vestibus insertum, etiamsi vera esset opinio illorum, qui clavos putant esse bullas quadratas aut rotundas, ut capita clavorum esse solent.

C A P V T X X I V.

Clavi picti. Clavi tabula dicta, quia tabulis longis similes erant. Salmasij & Mænsij error. Seu pro & Tabula ab orbiculis distincta. Orbiculus quid. πλέμια non sunt clavi. Plumata vestes. Plumea vestes e plumis avium confecta.

Posteriori ævo etiam clavi picti in usu esse cœpere. Ita in Chronico Alexandrino: Φορέσαι σέφανοι Ρωμαίων & χαλγίδην ἀστρον ὀλοσκειον ἔχον αὐτὴ πορφύρῃ χρυσοῦ βασιλικὸν ταῦλιν, ἐν ᾧ ὑπῆρχεν ἐν μέσῳ σημάεια ἀληθινὴν μικρὸν τῆ βασιλικῇ χαρρακτῆρος ἰσίνης & σιχαίην ἀστρον ὠδραῦδιν & αὐτὸ ἔχον χρυσῇ πλεμιά βασιλικῇ. *Gestans coronam Romanorum, & lenulam albam holosericam, habens pro purpureo aureum regium clavum, in cuius medio erat imago parva Iustini in regio cultu, & tunicam albam paragaudiam, quæ ipsa habebat clavos aureos regios. Tabulas enim illo*

illo tempore appellabant clavos vestium, ut viris doctis observatum. Ita in eodem Chronico: *ὁ δὲ Νυμᾶς ὁ Ὁ πομπί-
λιος δεξιὰν αὐτοῦ περιεβύτας ἐν τῇ χιτῶνι τῇ λεγομένην Πελασγῶν,
φορεῖν τὰς χλαμύδας ἐχέσας ταβλία χρυσᾶ, καὶ θάπερ οἱ δὲ τῇ Γ' αὐτοῦ
χιτῶνι, ἐπεφύκει τῇ χιτῶνι ἐπὶ τῇ αὐτῇ ἐν Ρώμῃ χλαμύδας
φορεῖν τὰς μὲν βασιλικὰς πορφύρας, ἐχέσας ταβλία χρυσᾶ, τὰς δὲ τῇ
συγκληπτικῇ, ὅτι ἄλλων τῇ ἐν ἀξίᾳ ἐστρατείας χλαμύδας σήμερον τῇ
βασιλικῇ φορεῖας ταβλία πορφύρεα ἀξίας δηλῶντα Ρωμαίων πολιτείας.*

*Iste Numa Pompilius capiens Senatores ex regione Pelasgorum,
gerentium chlamydes habentes coccineos clavos, quales Isaurorū
sunt, & capiens illo habitu primus instituit Roma chlamydes
gestare, & ut regia quidem clavos habeant aureos, Senatorum
vero & aliorum, qui in Magistratibus & cum imperio sunt,
chlamydes, signum regij vestitus, habentes clavos purpureos
indicantes dignitatem Romanæ Reipublicæ. Eadem habet Ce-
drenus. Anastasius in Hormista: Pallia Olobera blattea cum
tabulis auro tectis de chlamyde vel sola imperiali. Tabulæ
autem dicebantur clavi, quia tabulis longis similes erant.*

Nec viro doctissimo assentior, qui clavos tabulas dictas Salmasius
ad Flavium
Vopiscum. vult a forma tesserarum aut calculorum. Tabulas enim, inquit, infimæ latinitatis auctores appellarunt orbiculos

illos ligneos, quibus in tabula luditur. Et ut probet, ta-
bulas has vestium rotundas fuisse, adducit locum Ana-
stasij in Leone III. *Hic a Deo protectus venerabilis & præ-
clarus Pontifex, fecit in circuitu Altaris B. Petri Apostoli na-
tritoris sui tetra vela rubra, holoserica alethina, habentes tabu-
las seu orbiculos de chrysoclavo, diversis depictos historijs.* Et Moursinus
in Lexico
Græco-
barbaro. alius vir doctus scribit Anastasium alibi tabulas orbiculos
interpretari. Sed illos in errorem induxit phrasis Anasta-
sij, qua sæpe particula seu pro particula & utitur. Ita in v. ταβλιον.

Paschali Primo: Qualiter Angelus B. Ceciliam seu Valeria-
num

num & Tiburtinum coronavit. Et in Gregorio Secundo: *Quem Viri Romani seu omnes populi in Pontificatus ordinem elegerunt. Zacharias Papa in Epistolis: Domino Excellentissimo atque Christianissimo Pipino Maiori domus, seu dilectissimis nobis universis Episcopis.* Aperte vero idem Anastasius tabulas ab orbiculis distinguit in Leone III. *Pari modo ut supra & alia tretravela alba holoserica rosata Paschales habentes tabulas, atque orbiculos de chrysoclaro.* Et in Leone IV. *Atque super ipsum altare fecit Vestem auro textam, candidis per totum margaritis fulgentem, & in dextra levaque tabulas gemmatas habentem, cum aureis per circuitum orbiculis, quibus insigne ipsius Prasulis nomen est descriptum.* Tabulæ igitur erant clavi lati in veste habentes ut plurimum effigies. Orbiculi vero erant parva rotunda scuta, in quibus historiæ depingebantur, quæ vestibus inferebantur, ut ex Anastasio patet. Idem vir summus existimat *πλέμια* in veste esse clavos aureos intextos, cui non omnino adsentior. Credo enim *πλέμια* esse omne id quod in vestibus plumaria arte intextum erat, sive essent tabulæ, sive orbiculi, vel rotæ. Glossæ βασιλικῶν. *πλέμια ποικιλτὰ ὑφάσματα. πλέμια, πικτὰ textura*, atque ut orbiculi & rotæ intextæ *πλέμια* erant, sic etiam clavi sive tabulæ *πικτὰ* eodem nomine appellabantur. Procopius de ædificijs: *Χιτῶν ἐκ μεταξὺς ἐγκλωπίσματος χρυσοῦς πανταχόθεν ὡραίοις* ☉, *ἀδὴν τομύκας πλέμια καλῶν.* *Tunica serica aureis ornamentis undique distincta, quæ πλέμια dicere solent.* In loco Chronici Alexandrini, quem paulo ante laudavimus, non confunduntur *τάβλια* & *πλέμια* generatim, sed *πλέμια* cum tabulis *πικτῖς*. A plumijs vestes ita variatæ, dicebantur plumatæ. Lucanus: — *Aut auro plumata nitet.*

Scholiasies Lycophronis: *Τὸς ἀπὸ δὲ βιβλαμύθους δὲ πολλὰ βαρύν*

βαφει & ποικιλόμενος & πλεμμενός λέγεται. *Simpliciter tinctos* varijs coloribus & pictos etiam plumatos dicit. Hieronymus Epist. 130. In Exodo ceterisque locis, ubi describuntur vestes plumaria arte contextæ, opus Cherubin, id est varium atque depictum esse factum describitur. Aldhelmus de Virginitate cap. 7. Siquidem cortinarum sive stragularum textura, nisi pannicula purpureis, immo diversis colorum varietatibus fucata inter densa filorum stamina ultro citroque decurrant, & arte plumaria omne textrinum opus diversis imaginum thoracibus perornent, sed uniformis coloris fucis sigillatim confecta fuerit: liquet profecto, quomodo nec oculorum obtutibus iocunda, nec oculorum pulcherrimæ venustati formosa videbitur. Procopius Gazæus in lib. 2. Regum cap. 13. Χιτὼν ἀσπαραγμοειδής] Σύμμαχος χρίδωτος. Ἀκύλας καρπώδης ἀνὰ τὴν τῆ καρπῶδους ἐπιφασμῶδους ἔχον οἱ νῦν δὲ αὐτὸν ἐκαλεῖται πλεμμενός. *Tunica talaris*] Symmacho dicitur manicata. Aquile καρπώδης, quia fructus habebat intextos, hodie plumata dicitur. Sumpsit hæc Procopius ex Theodoretis quæstionibus ad lib. Regum. Sed cur καρπώδης dicatur, aliam & veriore rationem reddit Salinasius ad Vopiscum; diversæ ab his plumæ vestes, quæ e plumis avium versicoloribus confectæ erant. De his Prudentius: — Hunc videas lascivas præpete cursu

Venantem tunicas, avium quoque versicolorum

Indumenta novis texentem plumea pennis.

Monachus Sangallensis l. 2. de gestis bellicis Caroli M. Ceteri vero utpote feriatis diebus, & qui modo de Papiæ venissent, ad quam nuper Venetici de transmarinis partibus omnes Orientalium divitias advectassent, Phœnicum pellibus avium serico circumdatis, & Pavonū collis cum tergo & clunis mox florescere incipientibus, Tyria purpura vel diacedrina litra decoratis, alijs de lodicibus, quidam de gliribus circumamicti procedebant.

S

CAPVT

CAPVT XXV.

Scutulata vestes non sunt virgata, contra Salmasium. Scutulata vestes quæ rhombi figuram habebant. Scutula in pavimentis. Scutula lances ποῦλοειδῆς.

Scutulatarum vestium mentio est apud Iuvenalem, Prudentium, Arrianum in Periplo Maris rubri, & alios; sed unde dicantur, magna apud eruditos quaestio. Olim enim putaverunt scutulas esse rotundas forma. Primus Turnebus lib. 27. cap. 24. dixit scutulas non esse rotunda figura, sed quadratas oblongas. Sed abijt Salmasius ad Fl. Vopiscum, qui contendit scutulam idem esse quod virgam, atque hinc virgatas & scutulatas vestes easdem esse: quod sane ingeniose magis quam vere dictum est. Vt enim concedam omnes vestes scutulatas fuisse virgatas, ita negandum est, omnes virgatas scutulatas fuisse. Scutulas enim appellarunt veteres omne id quod rhombi figuram habebat. Auctor Fragmenti illius quod Censorino subiungitur ex edit. Lud. Carrionis: *Scutula, id est rhombos, quod latera paria habet, nec angulos rectos similes scutula.* Ita in Emplastratione Plinius iubet eximi scutulam ex Catone quatuor digitorum longitudine, & trium latitudine. Sic & in pavimenti scutulæ dicuntur, quando rhombis distinguuntur. Vitruvius lib. 7. c. 1. *Nulli gradus in scutulis aut trigonis aut quadratis, seu faxis exeret.* Palladius l. 1. tit. 9. *Vel testaceum accipiant pavimentum, vel marmora, vel testeras aut scutulas, quibus aequale reddatur, angulis lateribusque coniunctis.* Hinc & lances ποῦλοειδῆς scutulas aut scutellas vocarunt Mart. l. 11. *Et leves scutulas cavaeque lances.*

Nam

Nam quod Salmasius ait, cum scutellæ rotundæ fuerint, non quadratæ, ab his scutulatim tere & scutulatas vestes dici non posse, profecto fugit eum ratio. Scimus enim, plerasque antiquorum lances quadratas fuisse, non rotundas. Isidorus lib. 20. cap. 4. *Paropsis quadrangulum & quadrilaterum vas*. Cassianus etiam laterculum, ad quem sagittarij collimant, scutulam vocat: *Quemadmodum hi, quibus usus est bellica tela tractandi, cum ante Regem artis sue cupiunt peritiam demonstrare, in parvissima quadam scutula, quæ depicta in se continet premia, iacula & sagittas intorquere contendunt*. Ex his satis constare potest, quæ fuerit forma scutulatarum vestium, quas sæpe videmus in nummis Imperatorum Constantinopolitanorum.

ALBERTI RVBENI

DE RE VESTIARIA,

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

Calceus Senatoria dignitatis insigne. Antiquissimi Romanorum omnes perones portarunt: qui Magistratum curulem gesserant calceos ex aluta mulleos. Cato menda purgatus. Calcei mullei alutati, aluminati. Mullei unde nomen acceperunt. Eos gestarunt Albanorum Reges, & Romanorum, postea qui curulem Magistratum gesserunt, sed tantum diebus solemnibus, quum ludos celebrarent. Hi calcei inter triumphantium insignia fuerunt. I. Caesar contra consuetudinem semper ijs usus. Cur? Mullei calcei differebant a Patriciorum calceis. Illi erant ex sandaliorum sive crepidarum genere. Cothurnus. Tyrhæpici Tusci calcei. Mullei similes cothurnis. Cothurnorum forma. Ad mediam usque tibiam perveniebant. Crepida, sandalia quid. Caliga militum crepida. Σανδάλια calcei rubri Imperatorum Byzantinorum cothurnis mulleis similes.

Ocus hic postulare videtur, ut cum de lato clavo Senatorio satis actum sit, aliqua etiam de calceis dicamus: duo enim hæc Senatoriæ dignitatis ornamenta; unde & Horatius ea coniungit:

*Nam ut quisque insanus nigris medium impedit crus
Pellibus, & latum demisit pectore clavum.*

Sed ut de lato clavo, ita etiam de calceis Senatorijs magna
inter

inter eruditos controversia; dum alij rubros, alij nigros fuisse contendunt. Ego, quoniam nemo adhuc in hac materia mihi plene satisfecit, omiſſis aliorum ſententijs, hic breviter opinionem meam in medium proferam. Olim quidem in ipſo naſcentis Reip. exordio tam Senatores, quam alij, perones, id eſt, calceos cavaſ ex crudo corio portabant: ſoli illi qui Magiſtratum curulem geſſerant, calceos ex aluta habebant, & quidem mulleos, id eſt, rubros aut puniceos. Aperte id Cato indicat lib. 7. originum: ^a *Qui Magiſtratum curulem cepiſſet, calceos mulleos* ^a *Apud alutacinatoſ, ceteri peroneſ.* Qui locus mirum in modum ^b *Festum in Mulleos.* torquet interpreteſ. Quidam enim emendant, *calcinatoſ*; ^b *Scaliger in Feſtum.* nonnulli *lunulatoſ*; alij *mullea calceatoſ*; ^c *aluta cinnatoſ* legendum eſſe contendunt. Ego accedo ijs, qui ^c *Ravard. l. 1. variorum c. 8.* *mulleos alutatoſ* legunt, aut, ſi majori alutinatoſ fac- ^d *Savaro ad Sidoniu Epist. 20. lib. 4.* eam & Marcellus ^e *Torrent. in Horatium Sat. 6. l. 1. f Turneb. lib. 19. ad- vers. c. 24.* *pallam alutinatam* dicit. Illo igitur ^g *Apud Salmaſium Plinian. Exercit. h Vi. Fe- ſtus ait.* tempore de quo Cato loquitur, non alij calcei ex aluta in uſu erant, niſi mullei, qui vel nomen a colore mul- ^f *lib. 4.* *piscis* acceperunt, ut Iſidorus aſſerit, vel id nomen ^g *lib. 19. ad- vers. c. 24.* *piscis* illi a colore mulleorum calceamentorum datum, ut Ene- ^h *lib. 19. ad- vers. c. 24.* *ſtella* apud Plinium exiſtimat. Hoſ autem mulleos Alba- ⁱ *lib. 19. ad- vers. c. 24.* *norum Reges* portarunt ^j *lib. 19. ad- vers. c. 24.* *deinde & Romangrum Reges.* Etenim & Romulus ^k *lib. 19. ad- vers. c. 24.* *rubriſ,* ut Zonaras ait lib. 2. Annal. Sed expulſiſ regibuſ, & Reip. forma mutata, mulleorum uſuſ perſiſtit penes eoſ qui Magiſtratum Curulem geſſerant, ſi Feſto credimus. Nec tamen exiſtimo eoſ ſemper & ubique iſ calceiſ uſoſ, ſed diebuſ ſolemnibuſ ſolum, ut quando ludoſ celebra- bant, aut themuſ ducebant. Tunc enim etiam palmatam, & cetera triumphantium ornamenta portabant, ut ſupra latius diximus, cum de palmata tractavimus. Vnde credo

Sed ut hoc non ausim asseuerare, ita non vercor affirmare mulleos Regum Albanorum fere similes fuisse cothurnis. Vtrique enim punice erant, utrique etiam soldato & fulmentato, ut iam vidimus. Vtrique etiam tibiati calceabantur, ut de mulleis prodit Titinnius apud Festum, de cothurnis Virgilius:

Purpureoque alte furas cingere cothurno.

Sed optime omnium cothurnos describit Sidonius in Panegyrico Anthelmij de Roma Dea:

Perpetuo stat planta sola, sed fascia prima

Sistitur ad digitos, retinacula brachia cothurnis

Mittit in adversum vineto de fomite pollex,

Que stringant crepidas, & concurrentibus ansis

Vinelorum pandas texant per crura catenas.

Ex quo abunde videmus cothurnos hos, quamvis crepidæ sive sandalia essent, tamen ad mediam usque tibiam pervenisse. Crepidæ enim sive sandalia, appellantur omnia calceamentorum genera, quæ digitos pedum haud includunt, quamvis etiam medium crus regant: ita & caligæ militum Romanorū crepidæ erant aut sandalia, quamvis ad mediam usque tibiam ascendebant, ut constat ex Aristo Constantini, ubi caligam clavatam videmus, quam exhibet Iosephus Castalio decade 2. observat. cap. 4. Atque hinc haud male vetus Actorum interpres *συνδάλια* caligæ vertit, ut & Glossæ *συνδάλια* caligæ. Etenim & caligæ ex sandaliorum genere erant, quamvis tibiati calceabantur: digitos enim pedum haud includebant. Quod non animadverterunt viri eruditissimi, qui magno animorum *Salmasius* motu disputant, an caligæ sandalia sint, an vero calcei *ad pallium*. cavi. Illud non possum hic omittere, calceos rubros Imperatorum Byzantinorum similes omnino fuisse cothurnis. *Kerkecius in animadversis.*

nis.

nis mulleis Regum Albanorum; erant enim crepidæ puniceæ, ut ex Nicephoro Gregora constat lib. 3. c. 8. quæ tibiati calceabantur, ut Procopius asserit lib. 3. de Ædificijs. Hinc non improprie Corippus cothurnos appellat:

*Purpureo suræ resonant fulgente cothurno,
Cruraque puniceis induxit regia vinculis.*

Vetus Glossarium: cothurnus βασιλικὸν τζαζήν.

C A P V T I I.

Perones, calcei cavi ex crudo corio. Calceos ex aluta postea Romani gesserunt. Perones effeminati. Mulleorum & patriciorum calceorum differentia contra Budæum, Lipsium, alios. Mullei crepidæ erant, patricij cavi. Patricijs calceis corrigiæ adfuta & lunula.

X his quæ diximus satis constat, calceos mulleos Regum Albanorum crepidas fuisse, sive cothurnos ex aluta rubra, quos soli illi portabant diebus solemnibus, qui Magistratus curules gesserant; alij autem omnes illo tempore, de quo Cato loquitur, perones portabant, id est, calceos cavos αμοβυρσίνες ex crudo corio; hinc *crudus* pero Virgilio, & *setosus* Sidonio. Sed postea Romani omnes cœperunt uti calceis ex aluta, qui tamen ut perones cavi erant, & totum pedem tegebant, quos ideo Tertullianus *perones effeminatos* vocat, quia crudi perones magis viriles sunt. Patricij tamen calcei à plebe differebant; portabant etenim calceos patricios, quos omnes recentiores, Budæus, Revardus, Brissonijs, Lipsius, Petavius ad Themistium, & alij cum mulleis confundunt, sed male meo iudicio. Si etenim omnes patricij ijs utebantur, non video, quare Iulius Cæsar notatus fuerit, qui ὑποδίσκῃ ἰνδοθηρίῳ καὶ τὰς βασιλικὰς τὰς ἐν τῇ Ἀλβανίᾳ

αὐτοῖς

ὅτι πομπῆς ἐξῆν. *Calceamento puniceo utebantur, quale olim Reges Albani gestarunt.* Iulium enim Patritium fuisse omnes norunt. Adhæc mullei erant crepidæ, ut aperte probavimus, cum omnes calcei urbani Romanorum, tam Patritij qui plebeij, cavi essent, ut totum pedem tegerent, ut omnes confitentur. Vnde miror Festum scribere: *Mulleos genus calceorum aiunt esse, quibus Regum Albanorum primi, deinde Patritij usi sunt.* Nisi forte illos solum patritios intelligit, qui magistratus curules gesserant. Isidorus sane, qui multa ex optimis auctoribus habet, patritios a mulleis diversos facit. Separatim enim utrosque describit: *Mullei, inquit, similes sunt cothurnorum solo alto, superiore autem parte cum osseis vel æreis malleolis, ad quos lora deligantur: dicti autem sunt a colore rubro, qualis est mulli piscis.* De patritijs ibidem: *Patritios calceos Romulus reperit quatuor corrigiarum, affutaque luna. Iis soli Patritij utebantur, luna autem in ijs non sideris formam, sed notam centenarij numeri significabat, quod initio Patritij Senatores centum fuerint.* Vbi duo notat in calceis Patritijs eximia, quatuor nempe corrigias, & lunulam adsutam; ut & Zonaras qui calceos Patritiorum alijs diversos fuisse ait: τῆν ἐπὶ τῷ ἰσχυρῷ τῷ ἰμῶντι ἔστι τὸ πρὸς τὸ γράμμα. *Inflexione lororum* & nota littera.

T

CAPVT

CAPVT III.

Patritij calcei quatuor corrigias habuerunt, quæ ad medium crus perveniebant. Dempsteri & Marciij error. Plebeij unicam tantum ligulam, Patritij quatuor habebant. Lora patritia. Martialis obscurus locus illustratus. Extrema ligula. Corrigia in calceis patritijs & Senatorijs ex nigra aluta. Non totus calcens niger, sed ligula tantum. Non lalum pedem coccinea aluta cingit. Coccini calcei ex Parthiis pellibus. eorum usum sibi soli Imperatores vindicarunt. Corrippus correctus. Calcei patritiorum vel albiebant, vel coccinei, vel aurati, vel xanthoi.

Patritij igitur calcei quatuor corrigias sive ligulas habebant, quæ ad medium usque crus perveniebant, quod Horatius innuit: Nam ut quisquam infans nigris medium impedijs crus Pellibus.

Ad quem locum Acro: Et circumdedit medium crus, quia altiores sunt calcei Senatorum. Vbi satis appater, Acronem non loqui de altitudine soli, ut male existimât Dempsterus ad Rosinum l. 5. c. 36. Marcius ad Persum, & alij; sed de altitudine ipsius calcei, qui altius crus tangebatur quam plebeius. Cum enim calcei plebeij unicam tantum ligulam sive corrigiam haberent, qua religabatur: Patritij quatuor corrigiarum erant, ut Isidorus ait, quæ inter se implexæ ad medium usque crus ascendebant. Ita Zonaras l. 2. Annal. Patritiorum calceos insignes fuisse ait ἡντὶ πικραγῆν τὴν ἰσχυρίαν & τὴν πύκνω τὴν χαλκήν &c. atque has corrigias Seneca lora patritia vocat lib. de Tranquillitate animæ cap. 11. Quæ dignitas cuius non prætextam & angurale, & lora patritia, & sordes comitentur, & exportatio, & nota, & mille macula, & extrema contemptio? & ita in antiquo prope portam Numen.

Nummentanam prætor qui mappam mittit, habet calceos cavos, quorum corrigiæ inter se implexæ usque ad suras ascendunt. Vide apud Philippum Rubenium lib. 1. Elect. cap. 30. Ex his quæ diximus forsitan explicari potest difficillimus Martialis locus lib. 2. Epigr. 29.

Ruse, vides illum subsellia prima terentem,

Cuius & hinc lucet sardonychata manus:

Quæque Tyron toties epotavere lacernæ,

Et toga non tactas vincere iussa nives.

Cuius olet toto pinguis coma Marciliano,

Et splendent vulso brachia trita pilæ.

Non extrema sedet lunata ligula planta,

Coccina non lesum cingit aluta pedem.

Et numerosa linunt stillantem splenia frontem

Ignoras quis sit? splenia tolle, leges.

Vbi illud, *non extrema sedet*, male habet: omnes interpretes, & alij quidem substituunt, *non hesterma*: alij, *non externa*: quidam etiam illud, *non extrema*, conantur exponere, sed invito Apolline. Ego existimo hic a Martiale ligulam illam, quæ in pede sedet, non extremam dici, quia Stigmatias ille, in quem invehitur Martialis, calceos patritios quatuor corrigiarum portabat, atque ita ligula illa infima, quæ pedem tangit, haudquaquam extrema erat, cum contra in calceis plebeijs extrema esset: illi enim non habebant alias illas ligulas, quæ inter se implexæ usque ad suras ascendeabant. Has autem corrigias in calceis patritijs & Senatorijs ex nigra aluta fuisse indubitatum est. Horatius:

*Nam ut quisque insanus nigris medium impedit crus
Pellibus.*

An vero totus calceus niger fuerit, dubitari potest, cum

Horatius solummodo loquatur de parte calcei; quæ crus tegebat, id est de ligulis sive corrigijs: imo ex Iuvenali contrarium elici potest: nempe haudquaquam totum calceum, sed partem solummodo superiorem ad tibias pervenientem nigram fuisse; ait enim Satyra 7.

Adpositam nigra lunam subtexis alutæ.

Si enim lunula hæc, quæ circa talos adfuta erat, subtegebatur nigræ alutæ, ergo pars quidem calcei, quæ supra talos erat, & crus impediēbat, ex nigra alutæ erat; non illa quæ talos & pedem tegebat. Ad hæc verbero ille apud Martialem, qui omnia Patritiorum ornamenta sibi arrogabat, pedes cingit coccina aluta:

Coccina non læsum cingit aluta pedem.

Vbi & illud notandum, quod Martialis reprehendit in eo, quod *non læsum pedem* coccina aluta cingit. Etenim illi qui pedes læsos habebant, sine reprehensione coccina aluta uti poterant. Parthicæ enim pelles, ex quibus coccini calcei concinnabantur, mollissimæ erant, atque ideo læsis pedibus aptæ; quamvis postea cum Imperatores soli vindicarunt sibi coccinos calceos, alijs omnibus interdictus fuerit illorum usus. Corippus de Caligis Imp. Constantinop.

Parthica Campano dederant quæ tergora fuso.

Sanguineis prelata rosis, laudata rubore,

Leetiquæ pro sacris tactu mollissima plantis.

In libris M. ss. est:

Parthica campago dederant quæ tergora fucus.

Videndum an forte legendum sit:

Parthica campago dederant quæ tergora fucis

Sanguineis prelata rosis.

De campagis paulo post agemus. Sed ut ad calceos nigros

revert-

revertamur, Scholiastes Iuvenalis ad Satyrā 1. negat, Senatores tempore Iuvenalis nigrōs calceos portasse. *Illo enim tempore*, inquit, *necdum Senatores nigris calceis utebantur.* Quando autem ijs usi sint, postea dicemus. Vnde mihi persuadeo, corrigias quidem & lora patritia ex nigra aluta fuisse; non vero ipsos calceos; qui vel albi erant, vel coccinei, vel aurati, vel etiam κατὰ τοῖς. De albis calceis Martialis lib. 7. Epigr. 32.

Sordidior cæno cum sit toga, calceus autem

Candidior prima sit tibi Cinna nive.

De coccinis idem:

Coccina non lasum cingit aluta pedem.

Et hos quidem etiam mulleos vocarunt deinde a colore, quamvis multum diversi essent a forma mulleorum, quibus Albani Reges usi sunt. De Auratis & κατὰ τοῖς Epictetus cap. 61. Enchiridij: καθάπερ ἐστὶ τὸ ὑποδήματ' ἰαντὶ πόδα ὑπερῆς γήρης κατὰ χροὸν ὑπόδημα εἴτα πορφυρεῖ, εἴτα κατὰ τοῖς. *Ut & in calceo si ultra pedem progressus fueris, sit auratus calceus, deinde purpureus, deinde acupictus.* ad quem locum Simplicius: Ταῦτ' δὲ καὶ ὡς ἴσμεν ὡς οἱ Ῥωμαῖοις ἐστὶ τὰ πορφυρεὰ & κατὰ τοῖς, ὥς ἐστὶ κατὰ χροὸν αὐτὰ πορφυρεὰ. *Tanta videtur apud Romanos in conficiendis calceis purpureis & acupictis fuisse curiositas, ut auratis etiam preferrentur.* κατὰ τοῖς autem ὑποδήματα sunt quæ arte Phrygionis laborata sunt & acupicta, ut Salmastius ait in Fl. Vopiscum. D. Chrysostomus Homil. 22. ad populum Antiochenum: Καὶ γὰρ πολλοὶ πρὸς τὰ βλακείας & ἀσωτίας ἑξώλιθοι, ὡς ἐπὶ ὑποδήματα καλλωπίζον, & πάντοθεν αὐτὰ ποικίλουν ἐκ ἡπτον ἢ τὰς ὀφείας ἔπλεον. *Eo mollietiei & luxuria multi prolapsi sunt, ut etiam calceamenta varijs coloribus fucent, & ubique pingant, non secus ac alij vultus.* Et hæc quidem sentio de calceis patritijs

Romanorum, à qua opinione non admodum abit doctissimus Petavius in Notis ad Orationem 14. Themistij.

C A P V T I V.

Lunula patritij calcei ornamentum Cur ijs adfuta. Error Zonarae & Ioannis Antiochenfis. Lunula hac non fuit fibula eburnea luna corniculantis specie. Fibula superiori partis pedis appositæ. Vncinati & lunati calcei confusi. Salmasius refellitur. Lunula talis appositæ. Ἐνσφύεον non fuit fibula. Heroum ocrea ex candido stanno: illarum ornamenta circa malleolos Ἐνσφύεον. Lunula patritiorum erant eburnea ad formam mediæ luna. Lunatis calceis utebantur tantum Senatores patritij: sed & ij, qui patritij generis erant, ante Senatoriam ætatem. Calcei Senatorum, qui non patritij erant. Similes fere erant patritijs, excepta lunula. Differabant etiam in flexione ligularum.

Lterum patritij calcei ornamentum erat lunula adfuta, de qua videndus Plutarchus problem. 86. ubi diversas eius rei rationes ponit, quarum tamen nulla placeat viris doctis, qui magis probant eam quam Isidorus assignat: *Luna autem, ait, in eis non sideris formam, sed notam centenarij numeri significabat, quod initio Patritij Senatores centum fuerint.* Unde male Zonaras, qui, cum alibi legisset, littera centenarium numerum designante calceps patritios ornatos fuisse; id de R. littera interpretatus est, quæ apud Græcos nota est numeri illius. Nec dissimilis error Ioannis Antiochenfis, cuius locus extat apud Cl. Salmasium in Notis ad Pollionem, & ad descriptionem Regillæ. Communis Doctorum opinio hoc insigne calcei patritij fuisse fibulam eburneam lunæ corniculantis specie in malleolo pedis. Ita Alexander ab Alexandro cap. 18. lib. 5. Cælius Rhodiginus lect. Antiqua-

quarum lib. 20. cap. 26. Pierius lib. 44. Hieroglyph. cap. 23. Isaacus Grangæus in Satyræ 7. Iuvenalis, & alij. Quæ sententia quamvis haud tam absurda est, ut eam existimat M. Zuerius Boxhornius; tamen mihi haud omnino probatur. Video enim in antiquis statuis fibulas calceorum non apponi malleolis pedum, sed in superiore parte pedis. Isidorus de malleis: *Superiore autem parte, cum ossibus vel arcibus malleolis ad quos lora religantur.* Ad quest. Rom. Plin- tarchi fol. 132..

Alij per lunulam patritiam uncinum intelligunt, in fronte prima calcei infixum, unde uncinatos sive repandos calceos cum lunatis confundunt. Ita Cl. Salmasius in Notis ad dedicat. statuae Regillæ, & M. Zuerius Boxhornius, quos satis refellit Philostratus, dum ait, lunulas has non in parte anteriore calcei, sed circa talos & malleolos pedis fuisse appositos. Totum illius locum adscribam, quia nemo plenius patritias lunas describit. Sic igitur ille lib. 2. de Vitis Sophistarum in Herode Attico: *Επὶ τοῖς αἰσ ἀληθίοις γραφεῖται αὐτοῖς φόνε Βραδύας ὁ τῆς Ρηγίλλης ἀδελφὸς ἀδικοῦντάς τας αἰσ ἐν ὑπέρτει, & τὸ ἐνυμβόλον τῆς ἀφροσύνης ἀπειρημένης τῆς ἐπιδομήμας, τὴν τε ἐστὶν ἐπισφύρουσαν ἐλαφάντου μινουίδης, & παρελθὼν ἐς τὸ Ρωμαίων βελούθηλον, πιδναὶ μὲν εἶδ' ἐν δ' ἡμεῖς αὖτε τῆς αἰτίας, ὡς ἐπὶ τῆς, ἰαυτὴ δὲ ἵππων ἐμπαρηγόρει αὖτε τὸ ἥρως. ὅθεν ἐπαρόψαντα αὐτὸν ὁ Ἡρώδης, σὺ ἔρη, τῆς ἀφροσύνης ἐν τοῖς ἀσεργαίοις ἔχει. id est: Ob hac, quasi vera essent, ipsam accusat Braduas Regillæ frater, celeberrimus inter Consules, & nobilitatis notam appositam calceis gestans; hac vero nota est ἐπισφύρουσαν ex ebore, luna instar. Inde cum in Senatum Romanum venisset, nihil probabile de crimine quod accusabat enarrauit, sed laudes suas profapiae suo longo sermone produxit; unde Herodes irridens eum: Tu, inquit, nobilitatem in pedum malleolis habes. Vbi videmus, lunulam Patritiorum fuisse ἐπισφύρουσαν ἐλαφάντου μινουίδης. Sed*

diffi-

difficultas vertitur in voce ὑποφύειον, quæ etiam extat apud Homerum Iliados γ. & Iliad. τ.

Κνημῖδας μὲν πορφύρεαι καὶ κνήμην ἔθνη

Καλαὶς ἀργυρίοισι ὑποφυρίοις ἀεγρήσας.

Quos versus ita reddit Eobanus Hessus:

— *tum cruribus aptat*

Ære renidentes ocreas, quas fibula loris

Ardebat niveis.

Et sic etiam omnes lexicographi recentiores τὸ ὑποφύειον fibulam ocreatum exponunt. vnde Cælius & alij etiam lunulam patritiam fibulam esse existimarunt; sed obstant omnes veteres Grammatici, qui aliter hanc vocem interpretantur. Didymus: ὑποφυρίοις] τοῖς τῆς σφυρῶν καλύμμασι, *malleolorum tegumentis*. Hesychius: ὑποφύειον τὰ καλύπτονται τὰ σφυρὰ ὑποφύειον, *quæ tegunt malleolos*. Vide etiam Eustathiū, & alios. Vnde arbitror, antiquorum Heroum ocreas, quæ erant ἐκ χρυσίου, id est, ex candido stanno, ut Homerus, circa talos aut malleolos pedum ornamenta quædam habuisse ex argento vel auro, quæ Homerus ὑποφύειον vocat, quia malleolos pedum tegunt. Atque ita etiam Patritios Romanorum calceos eodem in loco ornamentum eburneum ad formam medię lunæ habuisse, quod a Philostrato ὑποφύειον ἐλεφαντίνων μοσχοειδὲς vocatur. Vnde in veteri inscriptione, quæ dedicationem statuæ Regillæ continet, hi calcei dicuntur πέδιλα ἀστερίνῃα καὶ σφυρὰ. Omnes versus qui ad hanc rem faciunt apponam, quia unice opinionem nostram confirmant:

Αὐτὰρ ὁ ἀστερίνῃα καὶ σφυρὰ παῖδ' ἐπέδωκε

Δάκν' ἔχοντα τὰ λέγεται ἑρμαῖα φορέειν

Ἡμῶν δ' ἄνδρες πολέμῳ ἔχοντες Ἀχαιοῖν,

Νύκτα δ' ἔχοντες ὀνομαστόν. ὁ δ' αὖ καὶ ποσσὶ σπινθῆρα

Παμ-

Παμφανόων ἐπέπετο σελωαίνης κύκλῳ αἰγλῆς
 Τόδε καὶ Αἰνείαδαι παρπαρράσαντο πιδίλω
 Σύμβολον Αὐσονίοισιν εὐχόμενοι γαράϊον.
 ὦ μὴ ἐκόσμησεν ἔ Κεχροπίδην παρ' Ἴοντα
 Πορολωάν ἀρχαῖον ἐπισφύειον γέρας ἀνδρῶν.

Quos sic vertit illustris Salmasius:

*At princeps lunata pedum dat vincula nato:
 Qualia Mercurius quondam gestaſſe putatur,
 Cum flamma Æneam, belloque eduxit Achivium
 Per noctem: at multa cum luce ſalutifer illi
 Circulus hærebat pedibus, luna æmulus orbi.
 Quem talo adſutum mox nexuit Æneadum gens,
 Nobilibus clarum Auſonijs inſigne futurum
 Cecropidem quamvis, Graiaque ab gente profectum,
 Hunc, talare decus Tuſcorum exornat avorum.*

Lunatos hos calceos portabāt omnes Senatores Patritij, ut a novitijs diſtinguerentur. Interpreter Juvenal. ad illud Sat. 7.

Adpoſitam nigra lunam ſubtexit aluta,
Patricius Senator eſt, nam adſuta calceis lunulæ diſcernuntur
Patritij a novitijs. Sed & Patritij ante ætatem ſenatoriam,
 immo ante prætextam depoſitam, lunulas habebant in
 calceis. Papinius lib. v. Sylvarum:

*Sic te clare puer genitum ſibi Curia ſenſit,
 Primaque patritia clauſit veſtigia luna,
 Mox Tyrios ex more Sinus, tunicamque potentem
 Agnovere humeri.*

Superest ut videamus, quibus calceis Senatores, qui non erant Patritij, uſi fuerint florente Imperio. Nam ſane haudquaquam lunatos fuiſſe eorum calceos, ſatis in conſeſſo eſt, & tamen diverſos fuiſſe à plebeijs, ex Cicerone conſtat 13. Philippica: *Eſt etiam Aſinius quidam Senator vo-*

luntarius, lectus ipse a se, apertam curiam vidit post Caesaris mortem, mutavit calceos, Pater Conscriptus repente factus est. Servius Senatores crepidas olim gestasse ait ad illud ex 8. *Æneidos:*

Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis:

Tusca calceamenta: & dicit crepidas, quas primo habuere Senatores, post Equites Romani, nunc milites: alij calceos Senatorios volunt, quia hoc genus calceamenti a Tuscis sumptum est. Quæ vera sunt, si illa restringamus ad Senatores, qui Magistratus curules gesserant. Si enim, ut supra diximus, aliquando gestabant crepidas mulleas, quæ similes Tuscis calceamentis, ut Salmasius probat. Neque aliter Servius explicari potest; alij enim Senatores omnes semper calceos cavos portabant; crepidæ enim antiquis temporibus semper probrosæ Senatoribus. Vide D. Petavium ad Orat. 14. Themistij, Ioannem Sarium Zamoscium in Tractatu de Senatu Romano, ubi Servij sententiam damnat, quam tamen defendere conatur H. Magius lib. 3. Miscellaneorum cap. 3. Mihi sane indubium videtur, Senatores Romanos florente Imperio calceos cavos portasse, atque eos quidem haudquaquam multum dissimiles patriciorum calceis, si lunulam eburneam excipias, quæ propria patriciorum. Etenim & corrigias illas nigras habebant, quæ crus tegebant. Horatius:

*Nam ut quisquam insanus nigris medium impediit crus
Pellibus, & latum demisit pectore clavum.*

Tamen etiam aliqua differentia fuisse videtur inter calceos Patricios, & Senatorios in ipsa inflexione ligularum: quod elicio ex Zonara lib. 2. Annal. ubi de Servij Tullij regno agens, ea occasione, quod Regem illum plurima plebi indulgisse dixerat, addit, cum aliquos etiam ex plebe
in

in Senatum legisse; qui olim quidem plurimis in rebus deteriore quam patritij jure usi fuerint. Tandem vero, si inter regnum & Sacerdotia quædam excipias, exæquati sunt Patricijs, ita ut calceis solummodo differrent: Τοὺς γὰρ διατίθειαι, inquit, τὰ ὑποδήματα ἀσυνὰ & τῇ ἐπαγγελίᾳ τῆς ἰουδαίας, & τῆς τύπῃ τῆς ῥάμματος & ἐκκόσμησιν. Patritij habebant calceamenta quæ & inflexione corrigiarum & nota littera ornabantur.

CAPUT V.

Calcei Senatorij mutati sub Imperatoribus. Caligas sumpserunt pro cavis calceis. Campagis ea fere similes erant. Campagis Diaconi Romani usi. Origo huius moris. Forma multum differebant a calceis Patritijs florentis imperij contra Salmasium. Campagi fuerunt sandalia. Amalaricus emendatus. Campagi intrinsecus ex albo corio erant, extrinsecus nigri, & Consulium illius temporis calcei. Candido linteamine illustrabantur. Fuerunt incisi. Campagi reticuli. Sandalia quædam apud Græcos incisa. Pedules. Vdones. Ὀδώνι. Pedules Senatorum & Clericorum ex lino, aliorum ex lana. Constantiana Donationis lux.

Æc vero forma calcei Senatorij, quam modo descripsimus, mutata fuit sub Imperatoribus posterioris ævi; tunc enim caligas sumpserunt Senatores. Cyprianus, sive quis auctor est carminis in Senatorem Ifacum:

— Caligæ remota

Gallica sit pedibus molli redimita papyro.

Ex quo satis liquet, Senatores illo tempore, abdicatis calceis cavis, caligas portasse, quod sane non fecerunt florente Imperio, quo milites soli caligas habebant, ut notum est; non tamen has Senatorum caligas similes omnino fuisse caligis militariis existimo; sed ex illo caliga-

rum genere, quas posterior ætas Campagos appellavit, qui sane haud multum diversi erant a caligis. Vnde Iulius Capitolinus, caligam & campagum confundit in Maximinis: Nam, inquit, cum esset Maximinus pedum, ut diximus, octo, & prope senis, calceamentum eius, id est, Campagum regium, quidam in luco, qui est inter Aquileiam & Arziam, posuerunt, quod constat pede maius fuisse hominis vestigio atque mensura; unde etiam vulgo tractum est, quum de longis atque ineptis hominibus diceretur, *Caliga Maximini*. Non tamen omnino similes inter se fuisse campagos & caligas testatur Trebellius Pollio, qui caligas & campagos distinguit de Galliëno: *Caligas gemmatas annexuit, cum campagos reticulos appellaret*. Senatorias autem caligas campagos fuisse, colligi potest ex Iuliano veteri Novellarum interprete, qui in Novella 126. ubi interdicitur Advocatis & alijs, ne, cum causas agunt non præsentem Imperatorem, dignitatis suæ insignia assumant, togam nempe & calceos; ibi calceos hos campagos exponit. Hi campagi postea Diaconis Romanis concessi sunt. Papias: *Campagi calceamenti genus, quo utebantur Diaconi Romani, vel quibus a Pontifice concessum est*. Recte: etenim & Messinenses Diaconi ex priuilegio Pontificum campagos portabant. D. Gregorius lib. 7. Epist. 28. *Pervenit itaque ad nos, Diaconos Ecclesiæ Catanensis calceatos campagis procedere præsumpsisse. Quod quia nullis hætenus per totam Siciliam licuit, nisi solis tantummodo Diaconis Ecclesiæ Messanensis, quibus olim a prædecessoribus nostris non dubitatur esse concessum, bene recolitis*. Vide Alb. Puciolum de antiquo iure Siculæ Ecclesiæ cap. vlt. Natus autem hic mos, ut Diaconi Romani calceis Senatorijs, sive campagis uterentur, a Constantino Magno. Ille enim, si donationi

cuius.

eius credimus, Clericis Romanis calceos Senatorios concessit. Verba Donationis sunt: *Et sicut noster Senatus calceamentis utitur cum udonibus, id est, candido linteamine illustratis, sic utantur & Clerici.* In Græco est: *ὑποδήματα ἡτοι σανδάλια λευκά δι' ὁδορίαν.* Vbi satis videmus, calceos, siue campagos Senatorios illorum temporum, sandalia fuisse, non calceos cavaos, unde forma multum differebant a calceis Patritijs florentis Imperij, quamvis contrarium videatur Cl. Salmasio in Trebellium. Etenim & Amalaricus Ecclesiast. Offic. lib. 2. cap. 18. sandalia Episcoporum campagos vocat. *Quia, inquit, usque ad pedes Beda pervenit disse-
rendo de lineis vestibus, congruum est, ut nosmetipsi absolva-
mus de sandalijs, siue, ut alio nomine, campagis, qui supersunt
in pedibus.* Ita legendum, non campobis, ut editum est. Idem cap. 25. Sandalia hæc Clericorum, quæ a Campagis Senatorum fluxerint, accurate describit, ut & Honorius Augustodunensis in Gemma animæ lib. 1. c. 210. Vbi inter alia tradunt, albo corio intrinsecus circumdata fuisse sandalia hæc, extrinsecus vero nigra fuisse: unde facile existimo, etiam Senatorios campagos hac forma fuisse, etenim & Scholiastes Iuvenalis cum negat Senatores Iuvenalis tempore nigris calceis usos, satis ostendit, id suo tempore in usu fuisse; sic enim scribit ad illud ex Satyr. 1.

T. 9. Bibl.
Patrum.
fol. 339.

*Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat albis:
ostendis plus honoris videri in calceis, quam in persona; illo
enim tempore nandum Senatores nigris calceis utebantur. Sed
obstare videntur verba Donationis Constantinianæ, ibi
enim vocantur hi campagi ὑποδήματα ἡτοι σανδάλια λευκά
δι' ὁδορίαν; unde vulgo existimant, sandalia hæc fuisse alba,
ex lino. Sed verba Latinæ Donationis evincunt, quæ non
alba fuisse ipsa calceamenta, sed candido linteamine illu-*

V. Bulen-
gerum de
veste Pon-
tificiali,
cap. 14.

strata ostendunt. *Et sicut noster Senatus calceamentis utitur cum udonibus, id est, candido linteamine illustratis.* Vnde censeo, campagos hos incisos fuisse ἐπιποχιδεῖς, ut & olim sandalia quædam apud Græcos, de quibus Cephisodorus: Σανδάλια τι ἴψ' ἐπιποχιδόν. Sandalia ex tenuiter incisorum genere. Ita Honorius Augustodunensis de campagis sive sandalijs Episcoporum: *Est autem genius calceamenti incisi, quo pes partim tegitur, partim nudus cernitur.* Hinc Gallienus campagos reticulos appellabat: *Quia intercisi erant, ut æstivi calcei hodieque sunt multiformes,* ut ait Casaubonus in Notis ad Trebellium. Quam rationem improbari à Salmasio haud mirum sane, cum ille credat, campagos eosdem esse cum calceis antiquis patritijs. Sed præter hos campagos ita intercisos habebant etiam Senatores & Clerici pedules sive udones ex lino, qui transparente per incisuras calceamentorum candido linteamine, campagos illustrabant. Hoc patet ex verbis Constantinianæ Donationis, si recte ea intelligamus: *Et sicut noster Senatus calceamentis utitur, cum udonibus, id est, candido linteamine illustratis.* Udones sive ὀδώνια, ut viri docti observant, sunt οὐδ' ἐπιποχιδεῖς τοῖς ποσὶν ὑποποιεῖται. Videndus Salmasius in Notis ad Ælium Lampridium. Meursius in Lexico Græco barbaro ὀδώνια. Cum autem alij portarent udones ex lana, Senatores, & eorum imitatione Clerici Romani, portabant pedules ex lino, ut ex hoc loco apparet, & ex Amalario lib. 2. de Ecclesiast. officijs cap. 18. *Sicut per linum, quo pedes vestiuntur, castigatio pedum significatur; ita per sandalia profectus ad predicandum.* Atque ita calceamenta candido linteamine illustrabantur, & erant ἁλμαὶ δι' ὀδώνιον, sive ὀδώνιον.

Apud Pol-
lucem l. 7.
c. 22.

In Notis
ad Trebel-
lium.

CAPVT VI.

Varia eruditorum de toga forma, & vestibus quadratis ac rotundis opiniones. Vestes quadrata, qua quatuor angulos habebant, duos in superiori, duos in inferiori ora. Pallia Græcorum & aliarum gentium quadrata, & χλαῖνα veterum heroum. Rotundarum vestium in solo expansarum circularis forma. quarumdam semicircularis, aliarum laciniosa.

Onsequens videtur, ut cum de lato clauo & calceis Senatorijs abunde actum sit, aliquid etiam de toga dicamus, cuius structuram, quamvis a Quintiliano & Tertulliano accurate descriptam, viri docti ita implicarunt, ut se extricare non possint, sed irretiti hæreant, non secus ac Agamemnon apud Tragicos. Nolo hic sigillatim commemorare quæ de togæ sinu, tabulis, vmbone scripserunt, quia, ut ingenue fatear, magna eorum pars captum ingenij mei excedit. Adeat si quis volet Sigonium lib. 3. de iudicijs, Aldum Manutium lib. 2. de quæstis per epistolas, Claudium Salmasium in Tertulliani pallium, cum animaduersis Kerkoëtij, & confutationibus Francisci Franci, Ioannem Mercerium, Edmundum Richerium, & Ludovicum Lacerdan in eiusdem Tertulliani libellū, & novissimum Octavij Ferrarij Commentarium de Re vestiaria. Quos inter sane non vereor symbolam conferre. Nam si nec ipse scopum attingo, facile veniam impetrabo, homo Belga, crassoque sub aëre natus, cum viri omnis eruditionis & antiquitatis peritissimi, immo & ipsi Itali, quibus tot statuarū togatarū ex ruinis urbium superstites ob oculos continuo versantur, longius aberrant.

Togæ forma quænam fuerit, controversum est inter viros.

viros doctos. Manicatam fuisse Crinitus adserit : contra Manutius & alij, quorum sententia melior. Petrus Victorius , & Carolus Sigonius togam quadratam fuisse adserunt, decepti male intellecto Athenæi loco. Marcus Donatus partim rotundam, partim quadratam fuisse: contra Manutius, Salmasius, Ferrarius, alijque, rotundam fuisse contendunt, quibus favet Tertullianus, qui togam *teres pallium* appellat, & interpretes Persij, atque Isidorus, qui togam describunt : *pallium parum forma rotunda & fusiore*. Adstipulatur etiam Quintilianus, *ipsam togam rotundam esse, & apte casam velim*; Dionysius vero Halicarnassæus ἡμικύκλιον τῆς χιτῶνος fuisse clare adfirmat. Sed ut meam hac de re opinionem proferam, pauca primum de quadratis & rotundis vestibus dicenda sunt; nam nec illi etiam qui togam rotundam esse sentiunt, bene exponunt, ut mihi quidem videtur, quænam differentia sit inter vestes quadratas & rotundas. Hadrianus Iunius existimat vestes quadratas adsimiles fuisse dalmaticis nostrorum Diaconorum; rotundas vero semicirculari forma, ut indumenta Presbyterorum. Claudius Salmasius in Tertulliani pallium censet eas vestes, quæ circa imas oras apertæ non erant, sed vndique conclusæ & commissæ, rotundas dictas esse; quadratas vero a summo ad imum apertas. Vide etiam Franciscum Francum in Confutat. animadvers. Kerkoëtij. Quæ opinio oppugnatur ab A. Kerckoëtio in animadversis ad Tertullianum de Pallio, qui etiam suam opinionem de vestibus quadratis & rotundis adfert in Mastigophoro tertio, quem vide, si lubet. Sed Octavius Ferrarius lib. i. de Re vestiaria cap. 4. ab his omnibus dissentit, & novam sententiam hac de re dicit. Ego, omiſſis clarissimorum virorum altercationibus, existimo amacula qua-

L. 1. Anim.
adv. c. 13.

quadrata fuisse, quæ ex panno quadrato constabant, & quatuor angulos habebant, duos in superiori, duos in inferiori ora. Tale erat pallium Græcorum & aliarum gentium. Ita Deuteronomij cap.22. *Funiculos in fimbrijs facies per quatuor angulos pallij tui, quo operieris.* Et Exod.15. *Loquere filijs Israël, & dices ad eos, ut faciant sibi fimbrias vel angulos palliorum.* Tertullianus l.i. de Pallio: *In viris autem pallij extrinsecus habitus & ipse quadrangulus.* Et hi quatuor anguli facile conspiciuntur in statua Euripidis marmorea, quæ videri potest in prima editione imaginum Vrsini.

X

Ira

Ita & χλαμὶς veterum heroum, ut Ammonius ait, erat πῆδα-
 γμοσι ἱμαῖον. Atque hoc simplicissimum erat vestis genus;
 nulla enim artificio conficiebatur. Vnde Tertullianus de
 Pallio: *Prius etiam ad simplicem spectata telam eius.* Contra,
 rotundæ vestes, quæ amictui erant, ita conficiebantur, ut
 in solo expansæ non quadratæ essent, sed circulari forma,
 ut pallia nostra, quibus vulgo utuntur. Non tamen exi-
 stimo, omnes rotundas antiquorum vestes in terra exten-
 sas plenum circulum implevisse; sed quasdam semicircu-
 lates fuisse, alias circinato orbe laciniosas anguloso pro-
 cursu, ut de chlamyde Macedonica ait Plinius. Quam
 tamen inter rotundas vestes vulgo recensent. Etymologi-
 con: χλαμὺς δὲ τὸ περιφέρει & κυκλοειδὲς τὸ ἐν συνθείᾳ λεγόμενον σαγ-
 μάνιον; sed ut melius figuram togæ ostendam, pauca de
 chlamyde prætermittenda.

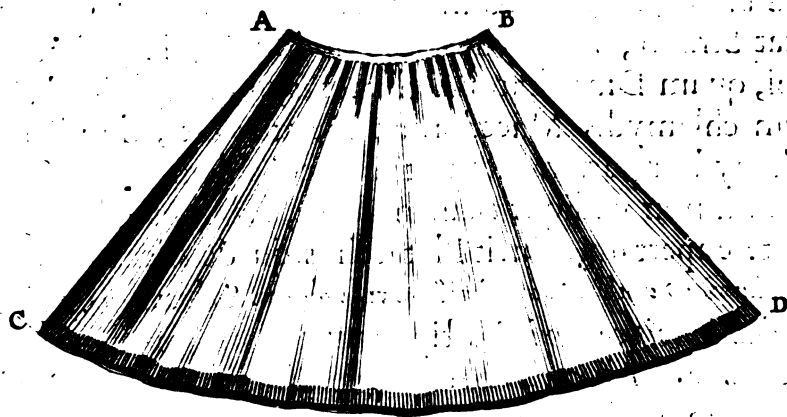
C A P V T V I I.

*Chlamydis forma. Fibula constringebatur in dextro aut sinistro hu-
 mero, vel circa pectus. πῆλα, περιύμα. Thessalica chlamys a Ma-
 cedonica non fuit diversa. Non quadrata solum vestes πῆλα ha-
 buerunt. Chlamydes Macedonica a Romanis & Græcis non fue-
 runt diversa. Chlamys Macedonica non undique claudebatur.
 erat fibulatoria. Chlamydis usus a Macedonibus. Inferius erat
 rotunda, superius contracta.*

Ornam vero chlamydis facile adsequi
 possumus ex Strabone l. 1. qui terræ ha-
 bitabilis χῆμα χλαμυδοειδὲς, *formam chla-
 mydi similem* constituit, ut & ex Plinio,
 qui tradit Dinocharē Architectum
 Alexandriæ aream designasse *ad effigiem*
 Macedonica chlamydis orbe gyrato laciniosam, *dextra levaque*
anguloso procursu. Obscurius Phutarchus in Alexandro, qui
 de

de eadem re ita scribit: Εἰ πεδίοις μαλαγείῃσι καλυπτοὶ ἀέλιον ἦσαν
 ἔτι καὶ τοῖς ἀνθρώποις οὐδὲν βίαιον, ὅσπερ δὲ καὶ κρασέδων ἐστὶν ἡ χλαμύς
 ἡλαμύδ' ὅτι ὑπὸ λαμβάνει ἐξ ἑστέρας συνάγουσιν τὸ μέγεθος, ex quibus
 omnibus statuere licet chlamydem hac fere figura fuisse.

Chlamydis autem ora designatur litteris A & B. fibula
 infrangebatur in dextro aut sinistro humero, vel circa pe-
 ctus, ut Thessali illi equites apud Heliodorum. Anguli
 vero chlamydis erant partes illæ C & D. litteris signatæ,
 quas etiam *πίεα* & *πέρυγαι* a similitudine pinnarum vo-
 cabant. Ita Hesychius, & alij Grammatici Græci: *Θεσσα-
 λικὰ πίεα; τὸ εἶρη* ὅθεν τὸ *πέρυγαι* ἔχον τὰς Θεσσαλικὰς χλαμύδας.
πέρυγας δὲ καλεῖν αἱ ἐκ ἀντέφθου γωνίαι ὅθεν τὸ *εἰκέναι* *πέρυγι*. Θεσσαλικά
πίεα dicuntur, quia chlamydes Thessalæ habent angulos. *πέρυγας*
 enim dicuntur anguli ab utraque parte, quia similes sunt angu-
 lis. Atqui Thessalicam chlamydem a Macedonica haud-
 quaquā diversam fuisse existimo: unde corrui doctorum
 virorum opinio, qui existimant quadratas solum vestes
πίεα habuisse. ijdem concedunt, chlamydem rotundum
 X 2 fuisse

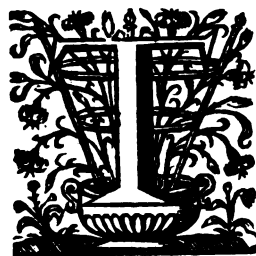
fuisse vestimenti genus. Nec mihi placet clarissimi Salmasij opinio, qui putat Macedonicas chlamydes a Romanis & Græcis diversas fuisse, atque has quidem apertas fuisse, Macedonicas vero vndique conclusas, atque ideo rotundas. Sed nullum inter chlamydem Macedonicam & Græcam aut Romanam discrimen fuisse satis indicat Strabo, Plutarchus, & Diodorus, qui Alexandriæ urbi, quam Dinochares Architectus, ut Plinius ait, ad effigiem chlamydis Macedonicæ metatus est, simpliciter chlamydis figuram tribuunt. Adhæc, chlamydem Macedonum non vndique clausam fuisse, sed fibulatoriam, & a latere apertam, evincit Plutarchus, qui de Alexandro ait: *Τὴν αὐτὴν χλαμύδα λύσας ἐπέβαλε τῷ σώματι. Solvens suam chlamydem iniecit corpori.* Adstipulantur etiam omnes gemmæ veteres quæ Alexandrum referunt, fibulatoria chlamyde amictum. Chlamydis autem usum primi Macedones invenerunt, ab illis vicini Thessali & Arcades acceperunt; vnde postea ad cæteros Græcos, & deinde ad Romanos transijt. Erat vero in inferiori quidem parte rotunda, sed in superiori parte contracta. Vnde Ammonius ait, eam in infima solum parte rotundam fuisse. Verba eius sunt: *Εἰς τὴν κάτω οὐκ ἐν τῇ ὀρίᾳ στρογγύλη.*

CAPVT

CAPUT VIII.

Toga Romana non forma sed magnitudine differebat a chlamyde. Salij paludati. Pompeius chlamydem Alexandri Magni non Macedonum more portavit, sed in toga speciem humeris circumiecit. Manuij & qui eum sequuntur sententia, togam fuisse undique clausam exploditur. A'vτοψία non ostendit togas fuisse clausas. Aperta erant. Toga descriptio, circumiectus. Statua togata Ph. Rubenij per litteras exposita. Quintilianus emendatus. Altius quam iunctura.

Ogam Romanam haud multum forma a chlamyde diversam fuisse, sed magnitudine solum & circumiectu existimo.

Fundus opinionis meæ in Artemidoro

lib. 2. cap. 3. Τα δ' αὐτὰ ἐ Ρωμαικῇ ἰδιότητι

Τίβεννοι καλεῖσιν ὑπὸ Τιμῶν τῆ Ἀρκάδου, ὅς

πρωτὸς ἦ ἰαυτῆ χλαμύδα τῶν περὶβάλλειν ἡ ἔξωτον, εἰσπλάσαις καὶ

ἡ ἰόνιοι κάλπον ἐ ὑποδραχμῆς ὑπὸ τῇ ταύτῃ κατασκευάζοντες, ἀφ' ἧ μαθόν-

τες ἐ οἱ ἐργαῖοι ἡ αὐτὸν ἐκκαθάσαντο ἔξωτον, ἐ ἐκάλον τὴν ἰδίαν Τι-

μῶνιον, ἐπὶ τῶν Τιμῶν τῆ δεξιᾷ. ὕστερον ἐ χροῶν ὡς ἀφ' αὐτῶν τὸ

ὄνομα Τίβεννος ἐχλήθη. Eadem significat & vestis Romana, quam

nunc Tibenium vocant, a Timeno Arcade, qui primus suam

chlamydem hoc modo circumdedit, quum per sinum Ionium

navigasset, & ab his qui istuc habitant suscepta esset, a quo in-

digena edocti eodem modo praeparaverunt, & vestitum Time-

nium vocarunt, cognominem Timeno inventori. Verum postero-

ribus temporibus corrupto nomine Tibenius appellatus est. Vin-

de & Salias, quæ choros agebant, μέναι, live trabeas ἐπι-

πορημένοι, ut Dionysius tradit; paludatas, id est chlamy-

datas fuisse Festus adserit: Salias, inquit, virgines Cim-

cius ait esse conductitias, quæ ad Salios adhibeantur, cum api-

cibus paludatas. Quas Aelius Stilo scripsit sacrificium facere in

Regia paludatas cum apicibus in modum Saliorum. Addi his

X 3

pos-

possunt quæ ex Suetonio Fasti Siculi & Cedrenus ac Suidas scribunt de chlamydis usu a Numa invento. Adhæc Appianus tradit, Pompeium in triumpho suo chlamyde Alexandri M. amictum fuisse *χλαμύδα ἔχων ὡς φασι Ἀλεξάνδρου τῷ Μακεδόνι* . Quam tamen, ut existimo, non Macedonum more portabat fibula adstrictam, sed in togæ speciem humeris circumiectam, ut alij triumphantes togam pictam, atque ut Ammonius de chlamyde tradit: *εἰς τέλειον ὡς τὰ πάντα σωῆναι*: ita etiam togam Dionysius affirmat *ἡμικύκλιον τῷ σχήματι* *semicirculari forma* fuisse. At si verum est, ut ego existimo, togæ schema fere *χλαμυδοειδὲς* fuisse, sane corrui Manutij opinio, qui togam censet fuisse vestimenti genus a summo ad imum clausum. Quem tamen tam vnanimiter viri docti sequuntur, ut Sigonium temeritatis condemnent, qui togam apertam fuisse adserere ausus fuit. Immo etiam nugari eos dicunt, qui cum Sigonio togam apertam faciunt, ac refelli *ἀντιλογία*. Ego sane Romæ & alibi multas statuas togatas accurate contemplatus sum, sed sane *ἀντιλογία* non me docuit togam fuisse undique conclusam; nisi forte quis pallia nostra conclusa esse adserat, si laciniam dextra in lævum humerum conijciamus. Nec video, qua ratione ritu Gabino togæ lacinia incingebantur, nec quomodo Scipio Nasica lævam manum potuit apertæ togæ circumdedisse, si toga undique clausa fuit. Nam non satisfacit mihi Ferrarius, & alij, qui hunc nodum dissolvere nituntur. Adhæc & ipse togæ circumiectus, quem Quintilianus & Tertullianus describunt, probat togam apertam fuisse. Quintilianus, Tertullianus, & Glossæ veteres Persij, ita graphice togæ circumiectum describunt, ut per illorum vestigia veram togæ structuram comprehendere haud magnopere difficile; cum præsertim tot statuæ superstites sint, quæ nobis

Lib. I. de
questis
per Epist.
cap. II.

Vide Ferrarium
l. I. de Re
vestiaria.
Franc.
Francum
in cōfutat.
animadu.
A. Kerkeo-
ii. fol. 48.

bis eam ob oculos ponunt. Ex quibus ego, ut & ex antiquis Scriptoribus, verum togæ circumiectum erucere conabor. Quamvis Patruus meus Philippus Rubenius lib. 1. Electorum cap. 17. tam accurate hæc præstiterit, ut mirum sit, viros omnis antiquitatis & eruditionis apprimè gnaros post inventas fruges adhuc *παλαιον* *παρον*. Sed immaturus obitus non permisit illi totam togæ formam plene describere. Itaque succedere enitar & spicas ab eo derelictas legere. Glossæ veteres in Persium, & ex ijs Isidorus ita togam definiunt: *Toga est pallium purum forma rotunda & fusiore, & quasi inundante sinu, & sub dextro veniens super humerum sinistrum ponitur, cuius similitudinem in operimentis simulacrorum vel picturarum adspicimus, easque statuas togatas vocamus.* Plenius Quintil. l. xi. amictum oratoris describens, togæ structuram exhibet: *Ipsam togam, inquit, rotundam esse, & apte casam velim; aliter enim multis modis fiet enormis. Pars eius prior medijs cruribus optime terminatur, posterior eadem portione, altius quam cinctura. Sinus decentissimus, si aliquando supra imam togam fuerit, numquam certe sit inferior. Ille qui sub humero dextro ad sinistrum ducitur velut baltens, nec stranguet nec fluat. Pars togæ, quæ postea imponitur, sit inferior. Nam ita & sedet melius, & continetur. Subducenda etiam pars aliqua tunica, ne ad lacertum in actum redeat; tum sinus iniiciendus humero, cuius extremam oram reiecisse non dedecet. Operiri autem humerum cum toto ingulo non oportet; alioqui amictu fiet angustus, & dignitatem, quæ est in latitudine pectoris, perdet. Sinistrum brachium eousque allevandū est, ut quasi normalem illum angulum faciat, super quod ora ex toga duplex equaliter sedeat. Sed accuratissime omnium Tertullianus cap. 5. de Pallio quod cum toga comparat: Prius etiam ad simplicem spectata telam eius, nullo tadio constat, adeo nec artifice*
necesse

neceſſe eſt, qui pridie rugas ab exordio formet, & inde deducat in tilias, totumque contracti Umbonis ſigmentum cuſtodibus forcipibus adſignet; dehinc diluculo, tunica prius cingulo correpta (quam preſtabat moderatiorem texuiſſe) recogmito rurfus umbone, & ſi quis exorbitavit, reformato, partem quidem de lævo promitteat; ambitum vero eius, ex quo ſinus naſcitur, iam deficientibus tabulis retrahat a ſcapulis; & excluſa dextera in lævam adhuc congerat cum alio pari tabulato, in tergo de voto, atque ita hominem ſarcina veſtiat. Qui loci Tertulliani & Quintiliani magnam omnium oculis nebulam offuderunt, quam diſpellere conabor.

Quintiliani igitur & Tertulliani ætate, (nam de antiqua toga inferius agemus) togam *χλαμυδοειδῆ* & apertam, forcipibus primo in rugas & tabulas contrahebant. *ἀριστερὸν* ſiniſtrum togæ de lævo promittebant, quæ pars mediis cruribus optime terminatur, ut Quintilianus ait, deinde circumdabant, & brachio dextro ſubijciebant, ac rugas in ſiniſtro humero formatas inde deducebant in tilias, id eſt, in tenues tabellas: quæ tabulata congregatio fulciebat redundantiam togæ, & a ſiniſtro humero uſque ad dextrum brachium perveniebat: deinde ſub humero ſiniſtro, ubi iam tabulata illa congregatio deficiebat, retrahebant togam a ſcapulis, eamque duplicabant, ita ut pars illa retracta a ſcapulis, atque in rugas conglomerata, a ſiniſtro ad brachium dextrum duceretur velut balteus; & impoſita togæ parte de lævo promiſſa conſtringeretur, ſumma vero ora togæ, ab humero dextro descendens, paulo ſupra imam togæ oram in humerum recurrens, lævum inundantem ſinum efficeret. Sed ut hæc liquidius pateant, proponā ſtatuam togatam a patruo meo publicatam; & per indices litteras ſpero me facile lectori veram togæ ſtructuram ac *οὐρολογὴν* ob oculos poſiturum.

A. Pars

A. Pars togæ prior medijs cruribus optime terminatur. Quintilianus.

B. Rugæ quæ pridie ab exordio formabantur, & inde deducebantur in tilias.

C. Tabulata congregatio, quæ redundantiam togæ fulcit. Tabulæ vel tilia dicuntur *μαζοειωσις*, a tabulis aut a pugillaribus, quæ in tenues tabellas aut tilias scindebantur; quarum formam hæ plicæ referebant.

D. Ambitum vero eius, ex quo sinus nascitur, iam deficientibus tabulis (id est, ubi tabulata illa congregatio finitur) retrahat a scapulis. Tertullianus.

E. Ille qui sub humero dextro ad sinistrum oblique ducitur, velut balteus, nec strangulet, nec fluat. Quintilianus. qui inde deducitur in humerum dextrum cum pari tabulato.

F. Pars togæ, quæ postea imponitur, sit inferior; nam ita & sedet melius & continetur. Quintilianus. Atque hic formatur vmbo togæ.

G. Tum sinus iniiciendus humero, cuius extremam oram reiecisse non dedecet. Quintilianus.

H. Ambitum vero eius, ex quo sinus nascitur, iam deficientibus tabulis retrahat a scapulis, & exclusa dextra in lævam adhuc congerat (nempe balteum) cum alio pari tabulato in tergo devoto. Tertullianus. id est, inferiori sinus, qua etiam in plicas contrahitur.

H. Tabulatum in tergo devotum, quod altius quam cinctura terminari debet, si Quintiliano credimus, qui ita scribit: *pars eius prior* (id est *πρῶτον* togæ, quod ab anteriori parte est) *medijs cruribus optime terminatur, posterior* (id est alterum *πρῶτον*, quod in tergum reijcitur) *eadem portione* (aut *proportione*) *altius quam cinctura*. Sed cum in

omnibus statuis antiquis hæc pars togæ multum infra cincturam descendat, hæc lectio mihi semper suspecta visa est. Itaque libenter legerem: *altius quam iunctura*, id est, quam crurum aut genuum iunctura, ut fere apparet in statuis antiquis. Ita Ovidius:

Tum genuum iunctura riget.

Nam mihi numquam persuadebit Ferrarius cincturam poni pro toga cincta.

C A P V T I X.

Ora extrema vestimenti pars summa & ima. Lacinia cum ora confunditur a Cuiacio. Lacinia pinna chlamydis, & toga. περιγία, περιαιδα.

T hæc quæ de circumiectu togæ, & supra de cinctu Gabino dicta sunt, plenius intelligantur, intelligendum quid sit ora & lacinia. Et de ora quidem nullum dubium est, eam esse extremam vestimenti partem, & fuisse duplicem, summam nempe & imam. De lacinia maius dubium. Neque bene definitum a viris eruditis. Beroaldus in 1. librum Apuleij Metamorphoseon, ait, laciniam esse partem vestimenti flexuosam sinuosamque. Ita & Elmeuhoestius in Indice Apuleiano, & alij, laciniam vestis cum ora confundunt. Ita Cuiacius lib. 12. observat. cap. 24. ubi laciniam existimat esse oram, sive extimum vestis. Ego credo laciniam nihil aliud esse quam ipsas pinnas chlamydis sive togæ; Græci περιγία appellât, & aliquando περιαιδα, quamvis & aliquando περιαιδα pro fimbrijs sumantur, quia nempe extremitati lacinia sæpe fimbria attexebantur. Id autem notare laciniam, clare patet ex antiquorum Auctorum locis. Plautus in Mer-

Mercurat. scena 2. Actu 1. versu 16. At tu adepol sume laciniam, atque absterge sudorem tibi. Et in Asiparia, Actu 3. scena 2. v. 41. Lacrimantem lacinia tenet. Suetonius in Claudio cap. 15. Illud quoque à maioribus natu audiebam, adeo caustidos patientia eius solitos abuti, ut descendente e tribunali non solum voce revocarent, sed & lacinia togæ retenta, interdum pede apprehenso, retinerent. In Caio cap. 35. Ita se proripuit e spectaculis, ut calcata lacinia togæ præceps per gradus iret. In Nerone cap. 19. Circuitis templis, cum in ade Vestæ resedisset, consurgenti ei primum lacinia obhaesit. Plinius lib. 5. cap. 5. Alismatis folia laciniosa magis quam plantaginis. Pollux lib. 5. cap. 4. Ἐστὶ δὲ π ἀρχὴ τοῦ μίριου, καὶ ἀκρολόνια, ὅπερ ἔστι τὰ αὐτὰ τῶν ἀρχύων, ἀ οἱ μὲν καὶ αὐτὰ, οἱ δὲ πλεονάζοντες ὀνόμασαν. Plutarchus in Gracchis de Scipione Nasica: τὸ καὶ αὐτὸν ἔκλειπε δὲ αὐτὸν ὅτι τὸ καὶ αὐτὸν. Laciniam togæ imponens capiti: Valerius Maximus de Pisone, qui Titum Equitum Præ-Lib. II. 6. 7. fectum, quod loco fugitivis cesserat, his ignominia generibus affecit: Jussit eum toga lacinijs abscissis amictum, discinctaque tunica indutum, nudis pedibus a mane in noctem usque ad principia per omne tempus militiae adesse.

CAPUT X.

Tilia & Philyra vincula ex tenuibus membranis, inter corticem & lignum tilia: translate cuiusvis generis membranula. Tabula. Tilia in toga qua. Reiecta eorum sententia, qui arcas tiliacias exponunt. Tilia & tabula dicta. Ratio huius appellationis.

Tilia modo nos docuit quid sint tiliæ in toga. Iam dudum viris eruditis animadversum, a Plinio lib. 16. cap. 14. tiliæ & phyliras vocari vincula ex tenuibus membranis, quæ inter corticem & lignum tiliæ reperiuntur; hinc & cuiusvis generis membranulas tenues, quamvis compositas ex

alia materia, tiliās aut philyras appellabant. Plinius lib. 13. cap. 11. de Papyro. *Preparantur ex eo charta diviso acu in pratenues, sed quam latissimas philyras.* Quas philyras Plinius paulo post tabulas appellat lib. 13. 12. *Texuntur omnes tabula madentes Nilī aqua.* Videndus Politianus c. 72. Miscellaneorum. Pari similitudine Tertullianus pratenues illas plicas, quæ in statuis togatis a sinistro humero per tergum & scapulas sub brachium dextrum ducuntur, tiliās sive philyras appellavit, quas & tabulas vocant. Nec enim accedo sententiæ eorum qui^a per tiliās intelligunt hic arcas tiliacias, in quibus forensia vestimenta condi solebant, teste Columella. Quamvis vero non sim nescius, Scaligerum^b & Salmasium^c aliter hunc locum Plinij legere, an recte alij viderint, mihi non est animus hic extra orbitam evagari; nec de papyri confectioe longum sermonem texere. Si cui tamen coniectura Salmasij placet, qui in Tertulliano talias pro tilijs reponit, non repugno. Sufficit mihi digito ostendere quas Tertullianus in toga tiliās seu tabulas appellet. Has easdem tabulas appellat idem Tertullianus cap. eodem de pallio: *Nihil de tabularum fide laborat. & c. 1. Exinde tunicam longiorem cinctu arbitrate suspenditis, & pallij iam teretis redundantiam tabulata congregatione fulcitis.* quæ translatio ducta est a tabellis eburneis aut tileaccis, in quibus scribi solebat quæ pro numero *πυλῶν*, quibus constabant, aut *δ'ἑπτὰ*, aut *ἑπτὰ*, aut *πολύπτυχα* appellabantur, ut & Salmasius observavit.

a Io. Hieronymus Sopranes in Davide digress¹. disput. 3. c. 1. §. 13.
b In animadvers. contra Gualandinum membro 16
c In Hist. Augusta Scriptores fol. 444.

CAPVT XI.

Vmbo non fuit sinus, non nodus quo toga in humero constringitur: non fuit in anteriore & posteriore parte vestis: non centrum plicarum contra Casaubonum: sed tumor togæ circa humerum sinistrum. Vmbo clypei. Quintilianus, Tertullianus, Curius Fortunatianus explicati. Palla non habet umbonem. In Appalei coniectura. Artifex nodus Error veteris Persij Scholiasta. Vmbo in prætectis purpuratus.

Vnc de umbone pauca dicenda, in quo explicando viri docti valde æstuant. Nam quidam ^a umbonem cum sinu ^a Marcil. & Lacerda. in Tertull. pallium. confundunt, alij ^b nodum esse asserunt, quo toga in humero constringebatur: ^b Mercer. & Salmas. ad Tertul. pallium. quidam etiam non infimi nominis viri umbonem aiunt tam in anteriore quam posteriore parte vestis fuisse; atque ita singulas togas geminos umbones habuisse, anteriorem vnum, alterum a tergo, sed lautiorum ac elegantiorum hominum togas solummodo habuisse umbones, non Ciceronis, ac aliorum. Casaubonus ait, centrum fuisse plicarum. Sic enim inquit: *Lautiorum toga componebatur, ut corrugata in multa πτύγματα clypei speciem præberet, cuius centrum proprie appelletur umbo.* Si libri eius de Re vestiaria, quos promittit, lucem vidissent, non nunc magnopere laborandum esset de tota hac materia, ut existimo. Vide etiam quæ scribit Ferrarius lib. i. cap. 6. de Re vestiaria. Optime omnium Lipsius, qui ait, Latinos vestis positum qui ad pectus exibat in tumorem, umbonem vocasse. Cui adsentior; & existimo umbonem dictum fuisse partem illam togæ, quæ circa humerum sinistrum in varias rugas contracta descendeat in pectus, & imponebatur balteo illi, qui sub humero dextro ad

Y 3

sini-

sinistrum ducebatur, atque ita umbonem cingebat. Vt enim umbo dicebatur *οὐνεῖς ὀβύχ* Ⓞ, quæ aptabatur clypeo supra duplex tabulatum, Polybio teste; ita etiam umbo dicebatur in toga pars illa togæ quæ imponebatur duplicatæ togæ, & umbonis quidē partem de lævo ita promittebant, ut infra balteum ipsum descenderet. Clare Quintilianus: *Pars togæ quæ postea imponitur, sit inferior* (nempe qui balteus) *nam ita Ⓞ sedet melius, Ⓞ continetur.* Sed clarissime Tertullianus de pallio: *Adeo nec artifice necesse est, qui pridie rugas ab exordio formet, Ⓞ inde deducat intilias, totumque contracti umbonis fragmentum custodibus forcipibus adsignet. Dehinc diluculo tunica prius cingulo correpta (quam præstabat moderatiorem texuisse) recognito rursus umbone, Ⓞ si quid exorbitavit reformato, partem quidem de lævo promittat: ambitum vero eius, ex quo sinus nascitur, iam deficientibus tabulis retrahat a scapulis, Ⓞc.* De ambitu ex quo sinus nascitur iam deficientibus tabulis, paulo post dicemus. Vt umbonem absolvam, Curtius Fortunatianus lib. 3. postquam definivit, quomodo tunica cingenda sit, deinde quærît, quomodo balteus togæ umbonem decenter cingat: *Quemadmodum cingemur? nec submisſe nec succincte. Quid in umbone? nec fluxe nec adstrictè.* Quintilianum sequitur, qui ita de balteo togæ, qui umbonem cingit: *Ille qui sub humero dextro ad sinistrum ducitur velut balteus, nec strangulet nec fluat; pars togæ, quæ postea imponitur, sit inferior.* Hinc & Apuleio lux affulget, qui scribit lib. 11. Metam. de Ifide: *Palla sub dextrum latus ad humerum lævum recurrens, umbonis vice deiecta partem lacinia, multiplici contabulatione pendula.* Vbi bene ait, *umbonis vice.* Nam palla ipsa quadrangula erat, umbonem non habebat, ut toga, sed eius vice gerebatur lacinia ab hume-

humero deiecta. Sed libens legerem in Apuleio: *Umbo-
nis vice deiecta parte laciniæ.* Sed ut ad umbonem revertar,
quia totam togæ structuram stringebat, *artifex nodus* vo-
catur a Macrobio: *fuit in vestitu* (Hortensius) *ad mundi-
tiam curioso, & ut bene amictus iret, faciem in speculo pone-
bat, ubi se intuens togam corpori sic applicabat, ut rugas non
forte, sed industrie locatas artifex nodus constringeret, &
sinus ex composito defluens, nodum corporis ambiret.* De um-
bone etiam Persius: — *Totaque impune suburra*

Permisit sparsisse oculos iam candidus umbo.

Vbi non recte meo iudicio vetus Glossographus scribit
συνδοχικός, Persium umbonem pro toga sumere: *Alio-
quin*, inquit, *& in prætexta candidus umbo.* Sed nec ipse vi-
detur umbonis formam plene assecutus esse; nam umbo
in prætextis, si non totus purpureus, saltem purpuratus
erat; namque eam magna ex parte formabat summa togæ
ora, quæ purpurea erat: non enim solum prætexta pur-
puram in infima ora, sed circumcirca habebat.

C A P V T X I I.

*Sinus toga non fuit adsutus, nec attextus, contra Anton.
Augustinum, Turnebum, Manutium. non fuit cincta toga pars.
Laciniæ distincta contra Sigonium. Sinus in toga structura. Phi-
losophi & austeriores homines breves lautiores, inundantes ha-
bebant sinus. Delicatiores in sinu formando cura. Umbo toga,
si in brachium decideret, rusticum declarabat. Gremium & sinus
confunduntur.*

NEc minus de sinu togæ varie disputant viri
docti, Antonius Augustinus Dialogo 2. Tur-
nebus lib. 2. Adversariorum cap. 26. Aldus Ma-
nutius de Quæsis per Epist. lib. 1. cap. 11. qui
sinus togæ non attextos, sed appensos & adsutos tradit.

Non

Non intelligo quid sibi velit Sigonius, qui sinum cinctæ togæ partem fuisse adserit lacinia discinctam. Sed optime patruus meus Philippus Rubenius l. r. Elect. c. 17. per imagines interpretes nos docuit quid sinus esset. Sed, credo, non viderunt eum viri eruditi, qui de sinu togæ etiamnum disputant, & quasi in tenebris micant. Nos contenti sumus hoc Catone. Namque illum verum sinus formam demonstrasse, & ob oculos posuisse, mihi extra omnem iudicij aleam positum videtur. Sed quia ille satis succinctè hac de re tractavit, succedam eius loco, ut & illis satisfaciam, qui ex Scriptoribus solum rem vestiariam cruerent volunt.

Nascebatur igitur sinus ex toga quæ sub dextro brachio duplicabatur. Cum igitur pars togæ sub brachio dextro duplicaretur, superior quidem pars τὸ πύματι formabat balteum, inferior autem tabulis constabat, id est, plicis longis per dextrum humerum descendentibus, exclusa dextra, deinde in deficientibus tabulis curvabatur in sinum, qui deinde iniiciebatur in lævum humerum, rursus in tabulas conglomeratus. Et illi quidem qui Philosophiam & austerius vitæ genus adfectabant, togas exiguas portabant, atque ita breves sinus habebant, ut Cato:

Exiguaeque toga simul et textore Catonem.

Contra elegantiores & lautiores trosculi, quibus laxa erat toga, inundantes habebat sinus. Ovidius:

Nec toga sit laxo conspicienda sinu.

Pedo Albinovanus. de Mæcænatibus obitu:

Aut tibi ventosi quid nocere sinus?

Immo & deliciores sinum ex humero sinistro quasi sponte lapsum deiciebant in brachium, qui hoc modo
vmbro-

vimbonem latius ambibat. Macrobius de Hortensio: *Fuit Lib. 2. c. 9.*
 enim vestitu ad munditiem curioso, & ut bene amictus iret,
 faciem in speculo ponebat, ubi se intuens, togam corpori sic ap-
 plicabat, ut rugas non facile, sed industria locatas artifex no-
 dus constringeret, & sinus ex composito defluens nodum late-
 ris (id est vimbonem) ambiret. Is quondam cum incederet
 elaboratus ad speciem, collega de iniurijs diem dixit, quod sibi
 in angustijs obviis offensus fortuito structuram togæ destru-
 xerat, & capital putavit, quod in humero suo locum ruga mu-
 tasset. Tibullus:

Defluit effuso cui toga laxa sinu.

At si vmbo ipse togæ omnino decidebat in brachium si-
 nistrum, id rustici & negligentis erat. Horatius:

Rusticius tonso toga defluit.

Quintilianus: *At si incipientibus aut paulum progressis deci-*
dat toga: non reponere eam, prorsus negligentis, aut pigri, aut
quomodo debeat amiciri nescientis est. Ex his quæ diximus,
 credo facile apparere posse cuivis, qua ratione Cæsar mo-
 riens sinum ad ima crura deduxit, ut honestius caderet.
 Agrætius de Orthographia, inter gremium & sinum di-
 stinguit. Sed confundit Florus, ubi de Q. Fabio legato Ro-
 manorum ad Carthaginem, lib. II. c. 6. *Excusso in media*
curia togæ gremio, non sine horrore, quasi plane sinu bellum fer-
ret, effudit. Iuvenalis:

— *Fatum est in partibus illis*

Quas sinus abscondit.

CAPVT XIII.

Toga non cingebatur. Præcinctura toga. Macrobius explicatus. Toga ipsa Romani præcingebantur; balteo toga. Cæsar fluxiore cinctura utebatur. Suetonius explicatus. Latilavij tunicas inferiores Zona substringebant. Præcinctura a cinctu Gabino diversa. Præcingi proprie dicitur, quando cinctus ab interiori tantum parte cingit hominem. Veteres Romani nullos sinus habebant.

Id quærendum nunc est, an toga Romana cingulo aut zona substringebatur. Quod Sigonius existimat. Contra Manutius & alij, quibus accedo. Præcincturam tamen in toga docet Macrobij locus iam sæpe laudatus de Hortensio: Sed forte ad notam sæculi sui non sufficit Hortensius, vir alioquin ex professo mollis, & in præcinctu ponens omnem decorem. Fuit enim vestitu ad munditiem curioso; & ut bene amictus iret, faciem in speculo ponebat, ubi se intuens, togam corpori sic applicabat, ut rugas non forte, sed industria locatas artifex nodus constringeret, & sinus ex composito defluens nodum lateris ambiret. Idem cap. 3. eiusdem libri: In Cæsarem quoque mordacitas Ciceronis dentes suos strinxit. Nam primum post victoriam Cæsaris interrogatus cur in electione partis errasset, respondit: Præcinctura me fefellit. locatus in Cæsarem qui ita toga præcingebatur, ut trahendo laciniam velut mollis incederet; adeo ut Sulla tamquam providus dixerit Pompeio: Cave illum tibi puerum male præcinctum. Qui locus non parvam doctis viris dissensionum occasionem præbuit; qui etiam in Macrobio pro toga, tunica ponendum censent, ut illum cum Suetonio concilient. Quod tamen haud necesse est; nec enim Macrobius ait, Cæsaris togam cingulo aliquo substrictam fuisse, sed illum ita toga præ-

præcingi solitum, ut trahendo laciniam velut mollis incederet; fluxiore enim præcinctura utebatur. quod & Dio innuit lib. 43. τὸ δ' αὖ χαῖνον τῇ ζώματι αὐτῇ ὁ μὲν Σύλλας ὑπετύπησεν, ὥς τε ἀποκτεῖναι αὐτὸν ἐθέλησεν, τοῖς τε ἱερῶσιν αἰσχροῖς εἶπεν ὅτι, ἐγὼ μὲν χαλεπὴν τῶν ὑμῶν, ὑμεῖς μὲντοι ἐπὶ πάντων τῶν ἱερῶν κακῶς ζωννύμενοι φυλάττεσθε. *Laxam cincturam eius ipse Sulla notavit, qui quum neci Casarem destinasset, deprecantibus pro eo respondit, se quidem eum ipsis concedere, verum ipsi ab isto male præcincto. puero sibi caverent.* Præcingebantur autem Romani in habitu ordinario toga ipsa, nempe balteo illo, qui sub dextro brachio ad sinistrum humerum oblique ducebatur, qui umbonem cingebat, ut iam diximus. Quam præcincturam agnoscit etiam Curius Fortunatianus loco supra citato: *Quemadmodum cingemur? nec submisæ nec succincte. quid in umbone? nec fluxe nec adstrictæ.* Id & Quintilianus præcipit: *Ille qui sub brachio dextro ad sinistrum oblique ducitur, velut balteus, nec strangulet, nec fluat.* Cincturam etiam in toga agnoscere videtur Cicero l. 2. Epist. ad Quintum fratrem Epist. 12. *Casarem illum in sinu fero, nec ego discingor.* Cæsar autem fluxiore præcinctura utebatur, ut molles & delicati solebant. Suetonius de eo cap. 45. *Etiam cultu notabilem ferunt, usum enim lato clavo ad manus fimbriato, nec ut umquam aliter quam super eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura; unde emanasse Sulle dictum constat, Optimatas sæpius monentis, ut male præcinctum puerum caverent.* Vbi d'io notat in Iulio. Primum, quod superiores tunicas nullo cingulo castigabat, sed sola toga præcingebat tunicas. Nam quamvis tunica laticlavata ὀρθοσάδης erat; tamen tunicas inferiores zona substrictas portare solebant ceteri laticlavij: deinde quod cinctu ipso togæ fluxiore utebatur. Diversa

hæc togæ præcinctura a cinctu Gabino, quo habitu amicti non præcincti a scriptoribus vocabantur, sed toga aut prætexta incincti, & a Græcis τὰς μετὰ τὴν ὤμην, id est circumcincti. Præcingi videtur dici proprie, quando non circumcirca cinctus ambit hominem, sed ab anteriori tantum parte. Martialis de semicinthio:

Det tunicam dives, ego te cingere possum.

Ennius apud Gellium lib. 6. cap. 6.

Brundisium pulchro præcinctum præpete portu.

Hunc autem cinctum togæ non habebant Antiqui Romani, qui nullos sinus habebant, sed brachium toga cohibebant. Hinc Peto Albinovanus ita Mecænatem defendit, qui & ipse male præcinctus erat:

Quod discinctus eras, animo quoque carpitur uno:

Diluitur nimia simplicitate tua.

Sic illi vixere, quibus fuit aurea virgo,

Quæ bene præcinctos post modo pulsa fugit.

Invide quid tandem tunica nocuere soluta?

Aut tibi ventosi quid nocuere sinus?

CAPUT XIV.

Augures amicti trabea & purpura & cocco. Videtur talis fuisse chlamys quam milites circumdederunt Christo. Dibaphus. Flamines lana amicti. Lana chlamys duplex. Lana & abolla differentia. Flaminum lana purpurea. Ad pectus stringebatur anea fibula. Erat & aurata. Hoc vestitu utebantur tantum in sacris. Pontifices prætecta utebantur. Prætecta circumcirca purpurata fuit, non in ima ora tantum. Ἀγῶα. ea prætecta. Pontifices sacrificaturi aut vota suscepturi prætectam capiti inijciebant. Virgiliolux. Purpureo velare comas amictu. Suffibulum. Purpurea sacerdotum non ex pretiosa, sed plebeia. Cicero explicatur.

Vis habitus fuerit Sacerdotum apud Romanos, diu mēcum quæsiui. Ego hic breuiter opinionem meam exponam, omiſſis aliorum ſententijs. Igitur Augures amictos fuiſſe trabea ex purpura & cocco, tradit Seruius ad 6. Æncidos ex Suetonio. Hoc eſt, primo cocco tingebatur, deinde purpura. Plinius lib. 9. cap. 41. *Quin & terrena miſcere, coccoque tinctum, tyrio tingere ut fieret hyſginum.* Talis etiam forte erat chlamys illa, quam Domino noſtro milites circumdederunt, quam Matthæus coccineam fuiſſe, Marcus vero purpuream tradit. Hinc Dibaphum pro Auguratu poſuit Cicero lib. 11. Epist. 16. ad Cælium: *Sed tamen togam prætectam texti Oppio puto te audiſſe; nam Curtius noſter dibaphum cogitat, ſed eum inſector moratur.* Et Epist. 9. lib. 2. ad Atticum: *Proinde iſti licet faciant quos volent conſules, tribunos plebis; denique etiam Vatinij ſtrumam Sacerdotij διβάφῃ veſtiant.* Neque enim de dibapha Tyria. Ciceronem loqui credo, quæ ipſius Conſulatu primum Romanis viſa fuit. De trabea alibi. Flamines vero læna amicti erant. Cicero in Bruto: *Licet aliquid etiam de M. Popilij*

ingenio suspicari, qui cum Consul esset, eodemque tempore sacrificium publicum cum lana faceret, quod erat flamen Carmentalis, plebei contra patres concitatione nuntiata, ut erat lana amictus, ita venit in concionem. Erat autem læna hæc chlamys duplex. Varro lib. 4. de lingua Latina: Ricinium id, quod eo utebantur duplici, ab eo quod dimidiam partem retrorsum iaciebant, ab reijciendo ricinium dictum. Hinc quod facta duo simplicia paria, parilia primo dicta. Et paulo post: Lana quod de lana multa. Duarum enim togarum instar ut antiquissimum mulierum ricinium, sic hoc duplex virorum. Si aliqua differentia est inter lænam & abollam, credo hanc solum esse, quod illa chlamydis, hæc vero pallij species erat: id est, hæc erat quadrata, illa vero rotunda. Læna autem utebantur flamines purpurea, si Servio fides est in lib. 4. Æneidos. ubi tradit veteri cæremoniarum iure præceptum esse, ut flamen venenato operta sit. Vide eundem in illud: *Tyrionque ardebat murice læna*

Fibula vero ænea hanc lænam ad pectus stringebant flamines. Festus: *Insibulati sacrificabant flamines propter usum æris antiquissimum æreis fibulis.* Et Servius in 4. Æneidos, ad d. i. *Læna est proprie toga duplex, amictus anguralis. Alij amictum rotundum, alij togam duplicem, in qua Flamines sacrificant insibulati.* & ita Sacerdotes videmus in Columna Traiana & alijs antiquitatis monumentis. Hoc autem intelligendum, nec augures nec flamines sic amictos fuisse nisi in sacris. Læna hæc flaminū tota purpurea erat & aurata, ut Appianus docet; ita & Virgil. ubi Æneam ut flaminem adornat, addit: — *Et tenui telas discreverat auro.* Pontifices autem toga prætexta utebantur. Lampridius in Alex. Severo: *Accepit prætextam etiam cum sacra faceretur, sed loco Pontificis Maximi, non Imperatoris.* Livius Decad. 4. lib.

lib. 3. *Roma eo primum anno Triumviri Epulones facti. Caius Licinius Lucullus, Titus Romuleius, qui legem de creandis his tulerat, & Publius Portius Lecca. His Triumviris idem ut Pontifici lege datum togæ prætextæ habenda ius. Prætextam autem non solum in ima ora, sed circumœirca purpuratam fuisse credo; ut videtur in statua ærea prætextata, quæ est apud Florentiæ Ducem, ubi non solum αἱ ὠαί, sed etiam τὰ λήνα purpura prætextæ sunt. Λήνα enim appellabant extremitates illas togæ aut pallij quæ ab ora sursum ibant. Pollux lib. 7. cap. 14. Ὡς δὲ τὸ ἔξωτάτω τῆ χιτῶνς ἐκατέρωθεν. Λήνα δὲ τὰ ἐν τῇ ἱματίῳ ἐκατέρω μέρει, ἐκ ὧν ἡ ὠα. id est: *Ora extrema tunica pars utrimque (id est in superiori & inferiori parte,) λήνα vero in amictu utrimque existentes partes, sed non ubi ora est.* Vbi clarè in pallio quadrato utrimque oras fuisse supra & infra, λήνα vero a dextro & sinistro latere videmus. Hæc legna etiam prætextæ fuisse indicat Hesychius. Λήνα, inquit, τὸ παρυφανιδιον τῇ ὠδυσσοῦ. Hinc patet etiam, vmbonem togæ in prætextis purpureum fuisse, quod dicit Persius:*

—Totaque impune suburra

Permisit sparsisse oculos iam candidus umbo.

De quo superius. Sacrificaturi autem, aut vota suscepturi Pontifices prætextam capiti iniiciebant, ut in omnibus nummis & marmoribus. Ita Iosephus lib. 7. de bello Iudaico de Vespasiano: Καὶ τῶν ὀφειλόμεν τὸ πλέον τῶν καβαλῆς διαπορευόμενοι ἐλάττωσαν τὰς πομομοδίας. quod Ruffinus vertit: *Et amictu magnam partem capitis adopertus solemniter vota celebravit.* Quia autem prætextæ illa pars quæ capiti iniiciebatur purpurea erat, hinc bene Virgilius dicit:

Purpureo velare comas adopertus amictu.

Hæc vero prætextæ Pontificum, ut & palla Vestalium, suffibulum dicebatur. Varro lib. 5. de LL. *Opeconsiva dies a dea*

dea Opeconsiva, cuius in regia sacrarium: quod ideo actum, ut eo prater Virgines Vestales & sacerdotem publicum introeat nemo; is cum eat, suffibulum haud habebat tritum: id dicitur a suffiendo, ut subligaculum. Illud notandum, Sacerdotes ut in vasis, ita etiam in veste frugalitatem antiquorum observasse; nec enim purpura eorum ex pretiosa illa, sed plebeia & vilis. Sic explico Ciceronem pro Sextio de Pisone: *Vestitus asperere nostra hac purpura plebeia ac pene fusca.* vbi nostram vocat purpuram illam plebeiam, quia ipse Augur erat. Ita Larensius Pontifex apud Athenæum lib. 7. Εἰδήσεις τι ἔχομεν & ὑποδείσεις διπλοῖς, πῖλος τι ἢ κεφαλῆς περιεχίμεθα περὶ βατίαν δερμάτων διασεῖς, κερῆμα δὲ & χαλκῶ. τὰ δὲ σκορήματα κομίζομεν. id est: Exigui pretij amictus calceatusque nobis est: pileo caput opertum ex ovium pelle villosa: vasa quibus ministrant vel fictilia sunt, vel ex ære. Pulchre D. Gregorius Nyssenus Orat. de S. Theodoro: *Me etiam Imperatorum horum miseret, quod cum per se satis magna inter homines dignitate ob regium Imperium præditi sint, Pontificis appellationem sibi sumpserunt, & lugubri obscuraque purpura huius dignitatis nomine induuntur ad imitationem infelicium Pontificum, in dignitate splendida atque illustri triste atque inamœnum gestantes indumentum.*

CAPUT XV.

Lucianus explicatus. Πῖλος. Reiecta Thoma Mori versio. Vlysses cum pileo fingeatur. Vlysses non habuit pileum umbellatum & galericulum contra H. Aleandrum.

Mithrobarzanes apud Lucianum in Netyomantia Menippum ad inferos descendere cupientē medica veste ornat: Καὶ ἐπισκεδίασεν τὸν πῖλον & τῇ λεοντῇ & προσέειπεν τῇ λύρα & παρεχάλουσά τοι λέω περὶ ταῖς τι τένομα Μένιππον μὲν & Λίγην Ἡρακλεία δὲ ἢ Ὀδυσσεύς ἢ Ὀρρία.

Quod

Quod Thomas Morus vertit, & ornavit clava, ac leonis exuvias, & insuper lyra. Ita & in principio: τὴ δὲ βασιλῆος τὸ ἀλλόκοτον & χημέας, πῖλος καὶ λύρα καὶ ληνον. At quid sibi vult habitus huius insolentia, clava, lyra, leonis exuviae? cum ubique vertendum sit, pileus, lyra, leonis exuviae. Quia enim Hercules, Vlysses, & Orpheus ad inferos descenderant, dat Menippo pileum ut Vlysses referat, leonis exuvias ut Herculem, & lyram, ut Orpheam. Vlysses autem cum pileo fingi solitum omnibus notum. Vide post alios Hieronymum Aleandrum in explicatione tabulae Heliacae, ubi tamen non mihi persuadet, tribuens Vlyssi pileum umbellatum, & galericulum; nec enim in nummo illo Mamilij video aliud quam rotundum pileolum, quasi sphaera media sit divisa, ut ait D Hieronymus Epist. ad Fabiolam de pileo Vlyssis. Ita etiam Vlysses cernitur in pila antiqua ex marmore, quae exstat in foro Cathanenfi, in qua Vlyssis historia sculpta est.

CAPUT XVI.

Orpheus in antiquis monumentis cum tiara & braccis. Tiaras & braccas Scythae portarunt.

IN marmoreis antiquorum monumentis saepe Orpheus cernitur cum tiara & braccis, ut videri potest apud Antonium Bosium in Roma subterranea, cuius rei rationem in se reddere volens, ita scribit l. 4. c. 35. Maior autem difficultas rem altius contemplanti subest, si quis nimirum studiose recolat, quamnam ex causa huiusce formae pileolum seu tiaram, picta ipsius Orpheus imagini aptari contigerit; sed propositae nuper quaestioni nodus solvitur, si quae a nobis iam de ipso Orpheo praemissa sunt, mente repetamus. Sed nihil opus his atgutis. Thraces enim & Scythae tiaras & braccas portabant, ac de tiara testis Lu-

A a

cianus

cianus de Gymnafijs, vbi Anacharsis ita inquit: Τὸν γὰρ πῖλόν μοι ἀφελὲν, οὐκ ὀκνῶ εἰδὼς ὡς μὴ μόνον ἐν ὑμῖν ἐπιζῶμι τοῦ χήματι. *Tiaram domi deponere placuit, ne solus apud vos peregrino habitu utar.* De braccis Ovidius lib. 4. Tristium:

Hos quoque qui geniti Graiâ creduntur ab urbe,

Pro patrio cultu Persica bracca tegit.

Valer. Flac. l. 5. *Et iam Sarmaticis permutant carbasa braccis.*

Et de Orpheo ipso Philostratus l. 1. de vita Apollonij c. 18.

de Persis: Χαίρεισι γὰρ δὴ πρὸς Ὀρφεὶ πάσας ἰσως ἐναχέειν αἰδῶντες, καὶ γὰρ μουσικὴν γὰρ εἶδε ὡς αἷς ἐδιδλῶν. *Plurimum namque Orpheo gaudebant incolæ, tiaram forsân & braccas admirati, non sane musicam, aut carmina, quibus demulcebat hominēs.* Et Philostratus iunior in iconibus de Orpheo: Τίωσιν δὲ χρυσταυρῇ ἐνὶ κεφαλῇς οἰσποῖν. *Tiaram auro fulgentē in capite rectam habentem.*

C A P V T X V I I.

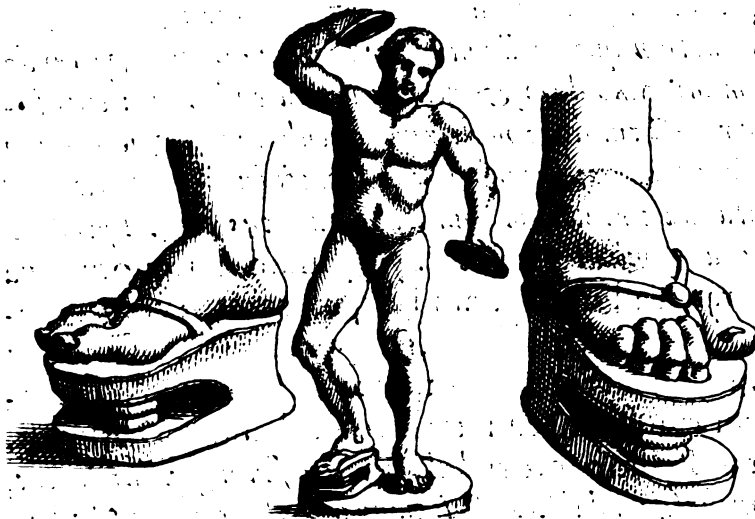
Scabilla. Non legendum scamilla contra C. Langium & Torrentium.

Non fuerant Hispanorum cascabelli, contra Scaligerum & Casaubonū. Non scabella quæ pedis pulsu percutiebantur contra Salmasium. Vera Scabillarum forma. Scabilla & cymbala coniunguntur. Scabilla ex ligno, interdū ex ferro. Cymbalorum forma. Cymbala semicirculi pelves quos concutiebant. Non fuerunt similes cymbalis Italicis & Hispanicis. Non percutiebantur malleolo.

Agna inter eruditos contentio est, quæ sint scabilla apud Ciceronē, Suetonium, & Arnobium. Carolus Langius Scamilla legit, & credit esse instrumenta illa musica, quæ nos *Scalmepen* appellamus, cui subscribit Torrentius ad Suetonium. Iosephus Scaliger ad Copam Virgilianam, & Casaubonus ad Suetoniū scabellos esse putat, quos Hispani nunc *cascabellos* vocant. Sed horum opinio facile refelli potest. Claudius

dius Salmasius in Flav. Vopiscum censet reuera, antiquos habuisse scabella in hunc usum parata, quæ pedis pulsu lignea solea vel ferrea percussa sonarent. Sed ipsum refutat ipse Statij. interpres, quem allegat ad illud: *inspirata rotari buxa*, qui exponit *inspirata buxa*, tibiâ vel *scabellum*, quod in *sacris tibicines pede sonare consueverunt*. Si enim vera scabilla erant, quomodo erant inspirata? Ego puto veram scabillorum formam videri in statua marmorea, quæ erit apud magnum Etruriæ Ducem Florentiæ; quam hîc exhibeo.

Vbi videmus musicum, scabillum pedibus sonantem, & cymbala, manibus quatientem. Ita cymbala & scabilla coniunguntur a D. Augustino lib. 4. de Musica. qui locus ab alijs iam allatus. Scabilla autem illa aliquando ex ligno erant, aliquando ex ferro. Libanius Orat. 19. pro Saltatoribus: *Δεῖ δὲ τίνα κανόνα σιδηρεῖν. ἀπὸ δ' βλαύτης ὁρμώμενον ἀρκεῖσαι ἢ χεῖρ ἰσχυράσασθαι*. Nec solum scabillorum formam, sed etiam cymbalorum videmus in hac statua. Nec enim aliud erant cymbala antiquorum, quam semirotondi quidam pelves quos concutiebant. Ita Servius ad

IV. Georgicis ad illud: *Matris cymbala: quæ in eius tutela sunt, ideo quod similia sunt hemicycliis cæli, quibus cingitur terra, quæ est mater deorum.* Isidorus lib. 2. Originum: *Cymbala, acetabula quedam sunt, quæ percussa invicem se tangunt, & sonum faciunt.* Seneca l. 2. Natur. quæst. Ita tympana & cymbala sonant, quia illa repugnantem ex ulteriore parte ~~ritum~~ pulsant; hæc ad ipsum aërem acta, nisi concavo, non tinnunt. Vnde patet errare eos, qui scribunt cymbala antiquorum haud absimilia fuisse cymbalo Italico & Hispanico, quod est instrumentum, ut Caietanus describit i. Corinth. 13. notum, quo puella utuntur choreas ducentes, gestando sinistra manu cymbalum, & dextra percutiendo illud: eius sonus proprie est tinnitus multorum circularum areorum, qui in circumferentia lignea cymbali filis ferreis sustentantur. Simul enim tota illa circularum multitudo tinnitus emittit percussa pergamena cymbali planitie Tympanum antiquorum ea forma erat. Falluntur etiam ij, qui putant, cymbala sonum edidisse malleolo partem convexam pulsante, & concavam ad aërem allidente; nec enim malleolo percutiebantur cymbala, sed inter se collidebantur. D. August. enarrat in Psalm. 130. *Cymbala invicem se tangunt ut sonent, ideo a quibusdam, labijs nostris comparata sunt.* Greg. Nyssen. c. 9. in Psalmos; Τὸ ὅδ' ἢ τὸ κύμβαλον ὡρὸς τὸ κύμβαλον ἐκδένει σμῶδ' &c. Hoc enim ostendit cymbali cum cymbalo collisio. Cymbalorum etiam formam videmus in vase marmoreo, quo bacchantes expressi sunt, quod extat Romæ in horto Iustiniano. Nonnus vero Dionysiacōn pro cymbalis mihi videtur aliud quod instrumentum describere:

Κύμβαλα βόμβηντα σμῶδεντο διζύρι χαλκῷ

Συμφερεῖς δ' ὀσάκλασσιν.

Cymbala bombitantia una sonitum edebant duplici ferro confertis fistulis.

F I N I S.

ALBERTI RUBENI
DISSERTATIO
DE GEMMA
TIBERIANA,
ET
AVGVSTÆA.

THE
JOURNAL OF
THE
ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE
OF GREAT BRITAIN AND IRELAND
VOLUME 17 PART 1
1887
LONDON
1887

ILLVSTRI VIRO
CASPERIO GEVARTIO,
CÆSAREO REGIOQVE
CONSILIARIO, AC HISTORIOGRAPHO,
ARCHIGRAMMATEO ANTVERPIANO, &c.
ALBERTVS RVBENIVS
S. P. D.

MITTO tibi meas de utraque
Gemma, nempe TIBERIANA,
quæ in Regis Christianissimi;
& AVGVSTÆA, quæ in Imp.
Cæs. RODOLPHI Aug. Gazo-
phylacio spectatur, opinatio-
nes, quas flagitasti. Duodecim amplius anni
sunt, cum iussu patris mei, τὸ μακαρίτης, (qui duo
hæc nobilissima Antiquitatis monumenta
in æs incidi curarat) meam de illis sententiam
scripto complexus sum: deinde post visos San-
ctamantij Commentarios, Tiberianam ite-
rum recognovi; nunc vero ambas e schedis
meis, hortatu tuo, collectas iuris tui facio.

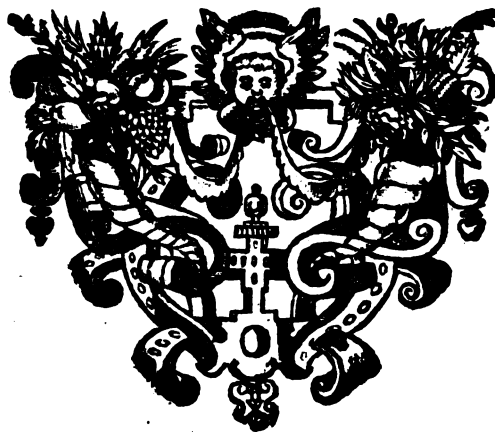
Pri-

Primus Nicolaus Fabritius Peireskius (de quo satius est tacere quam pauca dicere) animadvertit in Sardonyche ista Tiberiana non Triumphum Iosephi (vt vulgo existimabant) sed potius profanam quamdam historiam representari, crediditque Apotheosin esse Augusti, prout testatur elegantissimus Gassendus in Vita Peireskij; vbi etiam notat, eum varias hac de re litteras dedisse ad amicos in Germaniam, in Italiam, per totam Galliam, præsertim vero ad Petrum Paulum Rubenium, parentem meum. Et asservantur etiamnum a me plures Peireskij Epistolæ, in quibus suam de hac Gemma sententiam expromit, plane cum relatione Gassendi consentaneam. Quod hic dico, ne quis fidem Gassendi aut memoriam in dubium revocet: vt factum video a nobili viro Ioanne Tristano Sanctamantio, cui plurimum sane debent omnes Antiquitatis studiosi, non solum quia infinitum rarissimorum numismatum thesaurum in lucem protulit, sed etiam quia egregium hoc Sacrarj Palatini *κειμήλιον* primo Historicorum Commentariorum volumini inferuit, & tam luculenta
face

face illustravit, ut verendum mihi sit, ne præ-
 posterius aut temerarij consilij arguar, qui actum
 agere, & aliquantulum non ab illo solum, sed
 etiam a Peireskio deflectere ausus sim. Quam-
 vis enim hos viros antiquarum rerum scien-
 tissimos suspiciam, tamen ad eos me non alli-
 go: sed nunc Peireskium, nunc Sanctaman-
 tium, aliquando neutrum sequor: nonnum-
 quam iubeo eos sententiam dividere; non-
 numquam nihil improbo ex his quæ priores
 censuerint, & dico, *Hoc amplius censeo.*

Tu videris, an iuvenes hos conatus di-
 gnos prælo existimes. Ego quidem illos domi
 continere statueram, ne laureolam in musta-
 ceo quærere viderer, neve in aliquam forte
 eruditi viri offensam inciderem, quem licet e
 scriptis suis tantummodo notum, colo ac re-
 vereor. Etenim nonnulli ex ijs qui nunc e litte-
 ris humanioribus nomen petunt, Regum sibi
 animos induunt; & si quis vel leviter ab eorum
 sententia discedere præsumat, auctoritatem
 suam violatam & diminutam esse credunt, at-
 que ob improbatam unam atque alteram con-
 iecturam suam, non minus quam ob editam

in capitale crimen subscriptionem, Vatiniana odia exercent. A quo quidem vitio longe alienus esse studeo; ac enixe caveo, ne nimium mihi contra veritatem faveam, gnarus ex Hesiodi monito, *Secundam virtutem esse, moneri velle ac posse*. Quamobrem te obsecro, ut si me alicubi errare animadverteris, comiter monstres viam; & quidquid ex opinione mea minus in meis divinationibus tibi placebit, corrigas, aut inverso stylo deleas. Qua sub lege & conditione concedo, ut si tibi ita visum fuerit, hæc qualiacumque sunt publicum accipiant. Vale Vir clarissime, & me ama. Bruxellæ Kalend. Augusti CIO. IOC. LV.

DISSER.

Bb 2

huno

DISSERTATIO DE GEMMA TIBERIANA.

INTER Peireskium & Tristanum convenit, principem huius gemmæ locum obtineri a Tiberio, qui throno infidet habitu Iovis, & eodem plane cultu ornatus, quo Augustus Cæsar in subsequenti gemma; præterquam quod hic velamentum femorum & tibiæ squamis asperatum, & serpentibus fimbriatum est, prout Ægis describitur a Virgilio:

*Ægidaque horrificam, turbata Palladis arma,
Certatim squamis serpentum auroque polibant,
Connexosque angues.*

Quapropter Peireskius vestem hanc Imperialem non immerito Ægidem Iovis esse dixit. Sed aduersatur huic opinioni vir de antiquitate optime meritus, & demonstrare conatur, Ægida dici non posse, cum nec pellis caprinæ speciem referat, nec caput Medusæ insertum habeat, nec demum pectus occupet, ut Ægides in Palladijs solent. Verum quod quidem ad pellem caprinam attinet, Herodotus libro 4. diserte negat, Ægidas simulacris deorum & Græcis apponi solitas, e pellibus fuisse confectas. *Τὴν δὲ ἀπὸ τοῦ ἰαθῆται, ἢ τὰς ἀργίδας τῆ ἀγαλμάτων τῆ Ἀθηναίων ἐκ τῆ λιβυστίαν ἰποπόσαντο οἱ Ἕλληνες. πάλιν γὰρ ὅτι σιωπῇ ἢ ἰαθῆς τῆ λιβυστίαν, ὅτι, ἢ οἱ θύσανοι οἱ ἐκ τῆ αἰγίδων αὐτῆσι ἐκ ὀφεις εἰσι, ἀλλ' ἰμάτιοι, καὶ δὲ ἄλλα πάντα καὶ ταῦτ' ἴσαλ'.* Eustathius ad Iliados, ubi

B b 2

hunc

hunc Herodoti locum explicat: τὸ δὲ πάλιν ὅτι αὐτὴν ἡ ἰαθὴς
 ὅψ' λιβυαίων, δηλοῖ τὰς παρ' ἑλλήσιν αἰγίδας ἐν ἀγάλμασι τυχόν Διὸς
 ἢ Ἀθηνᾶς ὑφαντάς ἢ πλακτάς τινας εἶναι, καὶ οἷον σαγριδεῖς μαλλωτάς.
 Τυχὸν μὲν ὅξ' ἀπορίσκει ὕλης, τυχὸν δὲ ἐκ πμωτίεας, ἢ μὲν αὐτοχρήμα
 αἰγᾶς, ἢ τοὶ αἰγίδας, ὃ βεβῆν αἰγῶν δορεάς.

Et sane, si Græcorum Ægides squamis serpentum variatæ fuerunt, ut ex Virgilio constat; non video, quomodo pellibus caprinis similes esse potuerint. Non etiam squamata hæc Iovis vestis, Tiberio circumdata, ideo Ægidis appellationem obtinere non potest, quia caput Gorgonis nequaquam appositum est. Illud enim a Minerva demum Ægidi sibi a Iove concessæ adiectum fuit, ut Poetæ fabulantur, & ipse contrariæ sententiæ Auctor alicubi annotat. Ad ultimum non diffiteor, in priscis monumentis plurimas Imperatorum imagines extare Ægide ad petus armatas, ut in nummis Antonini Caracallæ, & Alexandri Seueri apud Octauium Stradam; & in eximio Achate Ducis Bucquingamij, qui Constantinum Augustum præfert hoc habitu.

De

De statua quoque Iulij Cæsaris Christodorus lib. 5. Anthologia:

Καὶ τὰρ δ' ἐγγύς ἔλαμπεν Γ' ἑλίου, ὅς ποτε Ρώμῃν

Ἀνθρώπων ἔσπευεν ἀμειψήσασσι βοεΐαις

Ἀγρίῳδε υἱὸν βλοσυράπην ἐπ' ὤμαδον ἦεν αἰέρον.

Nec aliunde petenda explicatio nummorum Neronis apud Tristenum numero 14. 20. & 23. in quibus angues loricæ eius adiecti sunt. At vero in hac gemma cum Tiberius plane Iovi assimilatus sit, qui integer pectore fingebatur, quemadmodum supra diximus, non quidem

Bb 3

Ægis

Ægis pectori circumdata, sed ut sculptoribus non minus quam ————— *Pictoribus atque Poetis*

Quidlibet audendi semper fuit aqua potestas;
tegmen femorum in Ægidis morem formatum est, ab artifice veteris Mythologiæ, ut apparet, non imperito. Nonnulli enim ex antiquis Theologis Iovem esse dicebant Cælum & Aërem. Homerus ὁ *Iliados*:

Ζῷς δ' ἔλαχ' ἕρπονι Διὶν ἐν αἰθέρι κ' ἐν γαίῃ.

Ad quem locum Eustathius: Ζῷς πᾶς ὁ ὑπὸ γῆς ἀήρ. ὅτε φασὶν ἔλαχ' ὁ Διὶ γῆς ἕως οὐρανόθεν, & ὁ ὑπὸ τῶν νεφελῶν, ὅν ἐστιν ἕρπονι ὀνομάζει. Servius ad secundum Georgicorum: *Interdum pro aere Iuno, & pro æthere Iupiter accipitur: aliquoties & pro aere, & pro æthere Iupiter; Iuno vero pro terra & aqua.* Hanc superiora quidem Iovis membra, id est, Æther,

Perpetuum nulla violatus nube serenum,
absque ullo velamento exposita conspiciuntur; sed inferiora, quæ Aërem designant, nubibus obductum, & tempestatibus sæpe turbidum, Ægide tecta sunt. Hæc enim procellarum, nimborum atque turbinum symbolum est. Ideo Virgilius Ægida *nigra*ntem dixit, & Silius Italicus

Nimbos flammæque vomentem.

Servius ad 8. Æneidos: *Sane Græci Poetæ turbines & procellas καταιγίδας* appellant, quod Ægis mota faciat tempestates. Eustathius ad ὁ *Iliados*: Αἰγὶς νοεῖται καὶ τὸ αἰεὶ παύειν, & φοβήματα, ὅτι ἵνα ἐμύον καταιγίδες λέγονται, ἀλλὰ & αἰγίδας ἀσυνέτους.

• Forte etiam cælator significare voluit hoc schemate, Tiberium civibus quidem Romanis intectum serenumque apparere, ut Iupiter cælicolis videri credebatur: at verò Barbaris infra se positis Ægida ostentare, & fulmina tempestatesque armorum suorum immittere.

Dextrum

Dextrum *Tiberij* latus claudit *Antonia* Drusi, sinistrum *Livia*, seu *Iulia Augusta*, ut bene Peireskios. Illa recta adstat, & Germanicum filium amplectitur, hæc in eodem quo Tiberius solio sedet, utpote quæ Augusta erat, & dominationis fere socia, ita ut litteræ Tiberio scriptæ etiam matri eius inscriberentur, teste Dione libro 57. Quod miror non animadversum esse à viro oculatissimo, qui mutatis partibus personam *Liviæ* tribuit *Antonix*; & contra, quam Peireskios & nos *Liviam* esse censemus, ipse *Antoniam* nominat. Sed ut argumentum illi suum reponam, nullam veri speciem habet, *Antoniam* quidem, quæ demum a Caio Cæsare Augustæ titulum obtinuit, in Augustali throno locatam esse, *Liviam* vero Augustam Tiberio adstare.

Dextra gestat *Livia* spicas & papavera, ut omnes ferè Augustæ in numismatis & marimoribus antiquis. *μικρὸν* enim ὁ *πελυγῆας* σύμβολον, ut Porphyrius ait apud Eusebium lib. 3. cap. 11. Præparat. Euang.

Adiacet solio Barbarus quidam, tiara, tunica manicata, & sarabaris velatus. Tristanus putat esse servum aut libertum notarium, Tiberij & Germanici verba excipientem. Ego Armeniam esse opinor, quæ simili prope cultu, tiarata, tunicata & bræcata conspicitur in L. Veri nummis. De quo Orientalium Barbarorum habitu latè agit Brissonius de regno Persarum. Ego id solum hic adijciam, ex hac imagine liquido apparere, quænam sint apud Lucretium *anademata*, apud Virgilium

— *redimicula mitra*.

Sustentat tristis Armenia sinistra manu inclinatum caput, eodem gestu quo Iudæa aliæque provinciæ sæpe in nummis effigiatæ spectantur. Infestabatur enim tunc temporis

poris regio hæc Vononis & Parthorum motibus; ad quos componendos, & opem afflictæ Armeniæ ferendam Livia Germanicum adhortari videtur.

Ille galea, clypeo, & ocreis instructus alacriter operam suam pollicetur, & tacto capite se obstringit, paratus caput & vitam Reipublicæ & Tiberio patri impendere.

Adstipit Germanico Caius Cæsar Caligula manipulario habitu, qui patrem comitatus est in Syriaca expeditione, ut Suetonius refert cap. 10.

Agrippina Germanici, filio & marito adiuncta, non stola, ut Livia & Antonia, sed chlamyde fibulatoria circumvelatur; quia nempe in castris ac expeditionibus plerumque versata est. Sic Didoni ad venationem proficiscenti chlamydem tribuit maximus Poetarum:

*Tandem progreditur magna stipante caterva
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo,
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.*

Agrippina quoque Claudij vxor Naumachiam in lacu Fucino spectavit aurea chlamyde amicta, ut Tacitus, Plinius & Dio notant.

Ab altera parte pone thronum Tiberij, sedet puella in humili lecticula aut subsellio sphingis imagine exornato, quæ ob illud insigne, Iulia Augusti filia existimatur à Tristano. Sed vix credere possum, vomitum hanc domus Augustæ hic expressam esse, & quidem sub Tiberio, qui infesto semper odio illam persecutus, mox ut principatum adeptus est, extorrem, infamem, & post interfectum Agrippam, omnis spei egenam inopia ac tabe longa peremit. Incidit autem mors Iuliæ, Tacito teste, in annum Iulianum 59. ab Vrbe condita 767. At certum est, gemmam

nam hanc cælata esse post reditum Germanici e Germania, qui contigit exeunte anno Iuliano 61. aut incunte 62. duobus minimum post Iuliæ mortem annis. Itaque rectius meo iudicio Peireskius censuit, esse Liviam seu Livillam Germanici sororem, nuptam Druso Tiberij filio; cui sententiæ suffragatur insignis gemma Bucquingamij Ducis, quæ refert Livillam eodem filo vultus, ferto e spicis & papaveribus contexto coronatam, duosque gemellos in sinu habentem. Quantum ad sphingem, vulgari apud Romanos Græcosque artificio fulcra lectorum & sellarum in sphingium & gryphum speciem deformari solebant. Callixenus Rhodius apud Athenæum lib. 5. *Ἐκείνῳ δὲ καὶ κλῖται χροσάει σφγρίποδες, ὡς ἔδυσσι πλεγεῖς ἱερῶν.* Isidorus lib. 20. cap. 11. *Sphingæ sunt sphingatæ effigies, quas nos Gryphos dicimus.*

Adfistit Livillæ iuvenis galeatus & paludatus, dextram cælum versus protendens. Hunc Tristanus Numerium Atticum esse credit, eo gestu expressum, quo Augustum in cælum ascendentem a se conspectum affirmaverat. De qua opinione ut nihil aliud dicam, certe non video, qua ratione Numerio Senatori & Prætorio viro galea & chlamys conveniat, cum ille non in expeditione aliqua, sed Romæ, aut extra Urbem via Appia, Augusti Apotheosin sibi visam iuraverit; nec Romæ aut in Latio Senatores cum galea & chlamyde aut paludamento incedere solerent, nisi Consules & Prætores, cum ad bellum ex Urbe proficiscebantur, aut ex bello redibant.

Adhæc, trophæum quod adolescens ille humeris gestat, planissime sententiam hanc condemnat. Nec enim mihi probat vir nobilis, hoc trophæum denotare exuvias mortales Augusti ex æthere decedentes. Itaque cum Peires-

kio Drusum hunc esse puto Tiberij filium, Livillæ maritum, qui trophæum fert; quia tunc cum Germanicus in Syriam profectus est, in Illyrico feliciter res gessit, & Suevos atque Marcomannos mutuis discordijs attrivit; qua de causa paulo post ovatio ei decreta fuit. Expansam vero dextram ad cælum elevat Drusus; ut promptum se testetur ad quævis pericula pro Maiestate Imperij Romani subeunda. Ita apud Lucanum,

——— *Cuncta simul assensere cohortes,
Elatasque alte quacumque ad bella vocaret
Promisere manus.*

In superiori geminæ parte quatuor Diui aut Heroes conspiciuntur, quorum vnus orbem manibus tenet. Hunc Æneam esse, facile Tristano assentior: nisi quis forte ex iuvenili & imberbi facie conijcere malit Iulum esse, Iuliæ gentis auctorem: habitus certe Phrygem arguit, nempe tiara, tunica manicata, chlamys & braccæ: qui cultus Phrygum erat; a quibus ad Armenios fluxit Phrygum colonos, ut Herodotus ait lib. 7. Ἀρμένιοι δὲ κατὰ τὴν Φρύγην ἐστισάχαζ, ἰάντες Φρυγῶν ἀποικοί. De tiara aut mitra Phrygia obvia passim Scriptorum veterum testimonia. De tunica & manicis Virgilius lib. 9. Æneidos:

Et tunica manicas, & habent redimicula mitra.
De chlamyde & braccis idem lib. 11.

——— *Tum croceam chlamydemque, sinusque crepantes
Carbaseos, fuluo in nodum collegerat auro,
Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.*

Euripides in Cyclope de Helena & Paride:

——— ἢ τὰς θυλάκας τὰς ποικίλως
Περὶ τοῦ σκαλοῦ ἰδῶσα, & τὸν χρύσειον
Κλαδὸν φορεῖν ὥς μίσην δ' αὐχῆα.

Lon-

Londini in ædibus Arundellianis extat halosis Troiæ in antiquo marmore, quod omnes Troianes hoc modo cultos exhibet.

Orbem manu gestat Æneas aut Iulus, ob Imperium orbis terrarum, quod Iulia familia obtinuit.

Supra hunc emicat alius radiata corona, & velo sceproque insignis, qui Peireskio Augustus, Tristano Iupiter est. Ego Peireskio accedo; nam Iupiter diverso omnino statu & habitu in priscis monumentis apparet. Etenim, ut alia nunc omittam, quis nescit, profundam Iovi barbam ab omni antiquitate tribui? Cicero lib. 1. de Natura deorum: *Isto namque modo dicere licebit Iovem semper barbatus, Apollinem semper imberbem, castos oculos Minervæ, caeruleos esse Neptuni.* Arnobius lib. 6. *Riciniatus Iupiter atque barbatus.* Prudentius:

Barbam rigentem dum Iovis

Circumplexat.

Nec est quod aliquis Iovem Anxurum & Casium opponat: nam & hic & ille puerili aut iuvenili specie facti orant. Servius ad 7. Æneidos: *Circa hunc tractum Campaniæ colebatur puer Iupiter, qui Anxurus dicebatur, quasi ἀνδρῆς, id est, sine novacula, quia barbam numquam rasisset; & Iuno virgo, quæ Feronia dicebatur.* De Casio Iove Achilles Tattius lib. 3. de Clitophontis & Leucippes amoribus: τὸ δὲ ἀγαλμα νεώτερον ἢ τῷ. Idem censendum de statu Iovis quas Pausanias memorat 1. Eleacor. Ἐστὶ δὲ ἑὸς ἄλλος Ζεὺς ἐκ ἔχων πρὸ ῥυτίδα: & paulo post: Ἀγαλμα ἔστι Διὸς ἐκ ἔχον ῥυτίδα ἐπὶ αὐτό. At noster senilem planè ætatem præfert, & rasum tamen mentum habet, quod Iovi nullo modo convenit. Et sane si quis vultum eius conferat cum priscis gemmis & numismatis Augustum iam senem referentibus,

204 ALBERTI RVBENI DISSERTATIO
bus, haud dubie assentietur Peireskio: radiata autem corona cinctus est, quia Augustus

— *Phæbigenam sese gaudebat haberi.*

Et à patre suo visus fuit in somnio mortali specie amplior, cum fulmine & sceptro, exuviisque Iovis optimi maximi, ac radiata corona, super currum laureatum, ut Suetonius narrat cap. 94. Transijt autem ab Augusto ad ceteros Imperatores radiatæ coronæ vsus: maximè ad eos qui in deos relati erant. Lucanus lib. 7.

*Bella pares superis facient civilia divos,
Fulminibus manes, radiisque ornabit & astris,
Inque Deum templis iurabit Roma per umbras.*

Velum capiti circumpositum consecrationis insigne esse, viri docti annotarunt ex numismatis. Eusebius lib. 4. cap. 73. de Vita Constantini: Ἦδη δὲ ἐνοπίσμασιν ἐπιχαράττοντο τύποι, φράδην μὲν ἐκτυπωῦντες τὸ μακάριον ἐγκαταλυμμένον τῷ παρὰ λῶ. Θάτερον δὲ μέρος ἐφ' ᾧ ἔμελλεν περὶ εἰπω λωὶ ἔχει ῥόπον ὑπὸ διεξῆς ἀνῶθεν ἐκ τῆς οὐδ' αὐτῶν χεὶρὸς ἀναλαμβάνοντων. Jam vero in numismatis quoque expresse formæ, quæ ab una parte beatum hunc nostrum obvoluto capite repræsentabant, ab altera parte quadrigæ, instar aurigæ, insidentem susceptum a dextra manu calitus demissa. Habeo aliquot huiusmodi nummos penes me, sed eorum formam iam publico dederunt Eminentissimus Baronius ad annum 337. Antonius Augustinus dialogo 1. & Tristanus tomo 3. qui etiam studiosè quærunt, cur Imperatores post consecrationem capite obvoluto repræsentati fuerint. Ego arbitror ideo illud fieri solitum, quia cadavera hoc habitu rogo imponebantur. Virgilius lib. 11.

— *Arsurasque comas obnubit amictu.*

E rogo autè assurgere ad immortalitatē credebantur divi.
Sed

Sed ut ad gemmam nostram revertar, cum Augusto iam suus locus assignatus sit, non magnopere mihi laborandum est, ut viri eruditi opinionem refellam, qui Augustum alato equo imponit. Et sane vector Pegasi, adolescentis potius quam senescentis faciem habet, quemadmodum observavit Peireskii, qui proinde Marcellum esse credebat. Mihi videtur, ex filo vultus, Drusus Germanicus esse, Tiberij frater, Germanici Cæsaris pater. Sed qua de causa alatus illi equus tribuatur, accuratius inquirendum. Et olim quidem existimavi, Drusum Bellerophonti comparatum esse, non solum ob eximias corporis ac animi dotes; verum etiam quia, ut Bellerophon a Pegaso excussus coxam fregit, ita Drusus ex fractura, equo super crus eius collapsus, obiit tricesimo post die. Sed & alia nunc huius rei ratio occurrit: deprehendo etenim ex Pedone Albinovano, aliquem ex Poetis illius ævi finxisse, solemni tunc adulatione, Drusum ex rogo a Venere creptum, & in stellam Hesperum mutatum fuisse. Pedonis verba sunt in Epicedio Mæcenatis, quæ non nescius sum aliter a Scaligero explicari:

Quasi vere chori iuvenem sic Hesperon illum,

Quem nexum medio solvit in igne Venus.

Quem nunc in fuscis placida sub nocte nitentem

Luciferum contra currere cernis equis.

Vbi sub iuvenis nomine manifeste Drusum intelligit, quem ita passim appellat, ut in carmine ad Liviam:

Nec iuvenis positi supremos destrue honores.

&, Accipient iuvenem Germanica signa ferentem.

Sic etiam, in principio Epicedij Mæcenatis:

Defleram iuvenis tristi modo carmine fata.

Nam aliud agebat Scaliger, dum scripsit, Epicedium de

morte Drusi hic non posse intelligi; quia post Agrippam mortuus sit. Ita quandoque etiam magni viri dormitant.

Hanc vero fabulam de Druso a Venere in cælum translato, & in Hesperon converso, secutus sculptor gemmæ, Drusum hic pennato equo, Veneris ministro, imposuit: eodem enim modo & comam Berenices, Veneris iussu in cælum a Pegaso deportatam tradidit Callimachus, & ex eo Catullus:

*Abiuncta paulo ante coma, mea fata, sorores
Lugebant, cum se Memnonis Æthiopis
Vnigena impellens nutantibus aera pennis
Obtulit Arsinoes Chloridos ales equus.
Isque per aetherias me tollens advolat auras,
Et Veneris casto collocat in gremio.
Ipsa suum Zephiritis eo famulum legarat.*

Præterea cum Drusus in Hesperum mutatus fuisse post obitum creditus sit, non immerito volucris equo vehitur; namque singulares equos Lucifero & Hespero ab antiquitate datos fuisse, iam à Scaligero lib.2. de Emendatione temporum, & alijs annotatum est. Immo Lucifero (qui idem cum Hespero) Pegasum tribui in priscis monumentis docet vir Cl. Ianus Casperius Gevartius, in Pompea Introitus Ferdinandi Austriaci Hisp. Infantis, Cardinalis, in urbem Antuerpiam. Auroram quoque (cuius filius Hesperus) Pegaso vectam inducit Lycophron. Quæ de re videndi Isaacius Tzetzes ad Lycophronem, & Eustathius ad 4 Iliados.

Porro ut clarius constaret, equum hunc Veneris famulum esse, & Drusum Hespero assimilatum,

Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
appositus est Cupido ductor & moderator habenarum,
cuius

cuius sub imagine haud dubie hic expressus est filius Germanici, de quo Suetonius cap. 7. lib. 4. *Vnus iam puerascens raptus est insigni festivitate, cuius effigiem habitu Cupidinis in ade Capitolina Veneris Livia dedicavit: Augustus in cubiculo suo positam, quotiescumque introiret, exosculabatur: quod Peireskio & Tristano etiam visum.*

Superest vnus etiamnum Heros paludatus & laureatus, ac clypeum vtraque manu retinens. Hunc Peireskio D. Iulium, Tristano Drusum Germanicum esse credunt. Sed de Druso iam dictum. Peireskij sententiæ repugnant omnes veteres nummi, gemmæ & statuæ, Iulium Cæsarem diversa plane facie exhibentes. Ego, cum videam totam fere Tiberij Cæsaris domum hîc expressam esse, non invenio alium, cui hanc personam assignem, quam Tiberium Claudium Neronem, Tiberij Cæsaris patrem naturalem, qui Alexandrino bello classi præpositus, Ægyptios prælio navali vicit, ut Dio narrat libro 42. qua de causa hic laurea coronatus est. Deinde Petusino bello L. Antonium secutus, deditione a ceteris facta, solus permansit in partibus; atque ideo forsitan in hac gemma clypeum utraque manu retinet: nam deditionem facientes solebant clypeum abijcere, aut convertere, aut capiti imponere. De his Appianus libro 11. Civilium: *Οἱ δὲ ἐπέθισαν τὴν κεφαλὰν ταῖς ἀσπίδαί, ὑπὲρ ὧν σύμβολον ἑαυτοῦς ὠρεῖσθαι ᾔδειοντο.* De conversione clypei Ammianus l. 26. *Eumque secuti complures, iam pila quaticientes & gladios, ad Imperatorem transeunt cum vexillis, scuta perversa gestantes, quod defectionis signum est apertissimum.* Themistius Orat. 9. de eadem hac defectione: *Ἀμὰ τὰ ἡμέτερον ἐντὸς τῶν ὀφθαλμῶν ὑπὸ μάλης ἔκρυπτον ταῖς ἀσπίδαί, ὥσπερ φώρια κακῆργοι κατέληπον.* Ambrosius de Elia & ieiunio cap. 13. *In bello*

bello si quis inferiorem se viderit, arma convertit, & meretur veniam. Argute itaque Tiberius Nero hic expressus videtur, non convertens & sub ala occultans clypeum, sed sinistra aptatum, dextra etiam complectens, atque eo gestu ad D. Augustum accedens: quia, ut dixi, deditione a ceteris facta solus permansit in partibus, ac primo Præneste, inde Neapolim evasit, servisque ad pilcum frustra vocatis in Siciliam profugit, & demum ad M. Antonium traiecit in Achaiam, cum quo, brevi reconciliata inter omnes pace, Romam redijt, ut Suetonius tradit. *Sanctiores autem, Seneca teste, tutioresque sunt hostibus suis, qui in fidem cum armis veniunt.*

Imum gemmæ segmentum refert illustres captivos Germanos, a Cæsare Germanico in triumpho traductos. Plerique recensentur a Strabone lib. 7. cuius verba adscribenda. Ἐποιοὶ δὲ δίκας ἅπαντες ἐπ' αὐτῶν Γερμανικοὶ λαμφοτότερον θάλαμβον, ἐν ᾧ ἐθελαιμεβόλητο ἡδ' ὀπλιταὶ ἅπαντες αἰδρῶν σώματα, ἐγυναικῶν. Σεγμουῦτο τε ὁ Σεγέσιος υἱὸς Χερύσκων ἡγεμῶν, ἐδιδόθη αὐτῷ γυνὴ δ' Ἀρμινίᾳ τῇ πολυεταρχήσαντι ἐν τοῖς Χερύσκοις ἐν τῇ πορὶς Οὐάρεσι Κεῖντίλιον ὠξασσομένη, ἐπ' αὐτῶν τῶν πόλεμον. ὄνομα Θεονίδου ἐν υἱὸς Ξεῖτης Θεμελικός. ἐπ' αὐτῶν σίδατο Σεγμήρης υἱὸς ἡ Χερύσκων ἡγεμῶν. ἐν γυνὴ Ραμῖς Ουκερμήρης θυγατρὶς ἡγεμῶν Χαττων. ἐδιδόθη Βαυβείτῃ τῇ Μέλωτος ἀδελφῇ υἱὸς Σύγαμβρος. Σεγέσιος δὲ ὁ πεντηρὸς τῇ Ἀρμινίᾳ ἐξ ἑρχῆς δέσπῃ πορὶς ἡ γνώμῃ αὐτῇ, ἐλαβὼν κρατὶς ἡντιμόλοισι, ἐπ' αὐτῶν θάλαμβω παρὶς ἡ φιλάτων ἐν τήνῃ ἀγρόθυ. ἐπὶ ὁμῶς δὲ ἐλβύς, ἡ Χαττων ἡ πόρῃ, ἐπ' αὐτῶν δὲ σώματα ἐπομπόλητο ἐν ἡ πορὶς σημερῶν ἐθῶν. *Pœnas tamen universi dederunt, & Germanico pulcherrimam triumphi materiam, in quo viros illustrissimos ac feminas traduxit. inter quos Segimundus erat Segestis filius, Cheruscorum Dux, sororque eius uxor Arminij,*

quæ

(qui belli dux fuerat, cum violata pace *Quintilius Varus* circumvenerunt, & nunc etiam bellum fovet) nomen *Thusnelda*: nec non filius eius *Thumelicus*, tres natus annos; & præterea *Sesithacus*, *Segimeri Cheruscorum Ducis* filius, eiusque uxor *Rhamis*, *Veromeri Cattorum Ducis* filia: & *Deudorix Sicamber*, *Bætoritis* filius, qui frater erat *Melonis*. *Segeſtes* autem *Arminij* socer, qui & ab initio belli sententia generi adversatus erat, & capto tempore ad Romanos transfugerat, tunc cum honore & dignitate intererat triumpho, in quo liberi eius traducebantur. Ductus est etiam in pompa *Libys Cattorum* sacerdos, alijque plures. Hactenus *Strabo*. & omnes quidem ab illo enumeratos captivos hac in *Gemma spectari*, vix mihi dubium est. *Thusneldam* sane agnosco, & in gremio eius *Thumelicum*, qui capite gestat circulum, non dissimilem spiris illis rotundis, quibus capita infantium munire solemus in *Belgica* & *Germania*; cetera nudus est. *Tacitus* de liberis veterum Germanorum: *In omni domo nudi ac sordidi, in hos artus, in hac corpora, qua miramur, excrescunt*. *Thumelicum* vero triennem in triumpho *Germanici* traductum fuisse, *Strabo* scribit: at, si *Tacito* fides, biennium vix exceſſerat; venit enim gravis *Thusnelda* in potestatem *Germanici*, & virilis sexus stirpem edidit, vere anni *Iuliani LX*. *Druſo Cæſare* & *Norbano* coss. Triumphavit autem *Germanicus A. D. VII Kal. Iunias*, anno *Iuliano LXII. C. Cælio, L. Pomponio* coss.

Iuvenem, qui *Thusneldæ* affidet, fratrem eius *Segimundum* esse suspicor, de quo *Tacitus* lib. 1. *Annal. Neque multo post Legati a Segeſte venerunt, auxilium orantes adversus vim popularium, a quæis circumſidebatur; validiore apud eos Arminio, quando bellum suadebat. nam Barbaris,*

Dd

quanto

quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus, rebus commotis potior habetur. Addiderat Segeſtes Legatis filium nomine Segimundum; ſed in venis conſcientia contabatur: quippe anno quo Germania deſcipere, Sacerdos apud Aram Vbiorum creatus, ruperat civitas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in ſpem clementia Romana, pertulit patris mandata, benigneque exceptus, cum præſidio Gallicam in ripam miſſus eſt. Ara hæc Vbiorum videtur ſacrata fuiſſe D. Iulio & Auguſto. Hinc Arminius apud Tacitum libro eodem: Coleret Segeſtes civitatem ripam, redderet filio ſacerdotium: hominem Germanos numquam ſatis excuſaturos, quod inter Albim & Rhenum virgas, & ſecures, & togam viderint. ubi legendum, redderet filio ſacerdotium hominum: Germanos numquam ſatis excuſaturos, quod inter Albim & Rhenum virgas, & ſecures, & togam viderint. aut cum viro Magno: Redderet filio ſacerdotium manium: Germanos numquam, &c.

Gronovium
lib. 2. cap. 3.
Obſervat.

Adhæret Segimundo alius captivus revinctis poſt tergum manibus. Hunc Seſithacum patruelem Segimundi eſſe conijcio, mulieremque illi adiunctam, quæ parmæ incumbit, Rhamin uxorem Seſithaci. De Seſithaco Tacitus: Iam Stertinius ad accipiendum in deditionem Segimerum fratrem Segeſtis præmiſſus, ipſum & filium eius in civitatem Vbiorum perduxerat, data utrique venia; facile Segimero, cunctatus filio, quia Quintilij Vari corpus inluſiſſe dicebatur.

Barbarus in extremo gemmæ angulo ſedens horrida facie, tortiſque crinibus, Deudorix Sicamber eſſe videtur.

Ab altera parte, pone Thuſneldam, alius captivus manu caput ſuſtinet: hunc culter, ſeu machæra ſacrifica, qua ſuccingitur, Libyn eſſe arguit Cattorum ſacerdotem: immo & virtutis mitraque capiti circumpoſitæ id indicare videntur; quamvis liquido diſcerni non poſſint in Gem-

ma,

ma, quæ hac in parte iniuria temporis imminuta est.

Inter Libyn & Thusneldam apparet matrona Barbara, cum puella, quæ & ipsa barbarum in morem culta est. Arpi Principis Cattorum coniugem filiamque esse reor. de quibus Tacitus lib. 2. Annalium: *Neque Silio ob subitōs imbres aliud actum, quam ut modicam prædam, & Arpi Principis Cattorum coniugem filiamque raperet.*

Atque hæc mea de pretiosissimo hoc monumento sententia: quæ si forte, ut vereor, nequaquam omnibus probatur, non repugno.

Καὶ πρὸς μὲν τέτταρ' ἄρκεϊ, λογὸς ὡς ὁ παλαιός
Σὺν μὲν ταῦτα δοκῶντ' ἔστιν, ἐμὸι δὲ ἴαδ'.

DISSERTATIO DE GEMMA AUGUSTÆA.

Audat Suetonius moderationem Cæsaris Augusti, quod *Templa, quamvis sciret etiam Proconsulibus decerni solere, in nulla tamen provincia, nisi communi suo Romæque nomine suscepit.* Hinc in marmoribus antiquis sæpe legimus:

ROMÆ. ET. AVGVSTO
CÆSARI. DIVI. F.

&, SACERDOS. PERP. ROM. ET. AVG.
in alijs: FLAM. ROM. ET. AVG.

Athenis quoque, antequam a Mahomete Turcarum Principe everterentur, vestibulo templi in arce inscriptum fuisse aiunt:

Ο ΔΗΜΟΣ. ΘΕΑΙ. ΡΩΜΗΙ. ΚΑΙ
ΣΕΒΑΣΤΩ. ΚΑΙΣΑΡΙ.

Pari adulatione Herodes magnus, postquam urbem, Stratonis turrim ante nominatam, reparavit, & Cæsaream appellavit, templum ibi Augusto sacrum exstruxit, binaque in illo simulacra posuit, τὸ μὲν Ρώμης, τὸ δὲ Καίσαρος, ut Iosephus tradit lib. 15. cap. 13. antiquitat. & uberius lib. 1. cap. 16. excidij. Καὶ τὰ εἴματα ἄντικρυς ναὸς Καίσαρος ὅτι γηλόφῃ κάλλι ἐμεγέθη δῆξιφορ, ἐν δὲ αὐτῇ Κολοσσὸς Καίσαρ ἐκ ὑποδείων τῆς Ολυμπίας Διὸς, ὃ ἐπεσεινάσα Ρώμης δὲ Ἰσ. Ἡ ἐκ τῆς αὐτῆς Ἀργ. quæ male versa a veteri interprete: *Contra ostium*

ostium vero portus in colle, Caesaris templum, magnitudine simul & pulchritudine conspiciuum, in eoque Caesaris colossus, non miror quam Iovis apud Olympiam, cuius ad exemplar factus est, Romano autem par, & Iunoni, quæ Argivæ est. Nec melius Iosephi mentem percepit Auctor librorum de excidio urbis Hierosolymitanæ, qui sub Hegesippi persona circumfertur lib.1.c.35. Et templi medio colossus constituit, Augusti nomine, velut simulacrum ipsius, quod non minoris magnitudinis foret simulacro Olympij Iovis, aut Junonis Argivæ. Sed utraque hæc interpretatio longissime a Iosepho abit: dicit enim ille, Colossus quidem Cæsaris Olympico Iove non minorem, atque ad eandem formam effectum fuisse; statuam vero urbis Romæ, æqualem magnitudine simulacro Iunonis Argivæ. Porro ut colossus Cæsariensis Iovis, Olympici specie formatus erat; ita in hac gemma Augustus σωθεων Romæ Iovi assimilatus est. Nam & Peto Albinovanus ei viventi Iovis nomen tribuit in Elegia ad Liviam:

Nata quod es alte, quod fœtibus aueta duobus,

Quodque etiam magno consociata Iovi.

Habitus, quo Iupiter pingi solebat, describit Porphyrius apud Eusebium lib.3. cap.9. Præparationis Evangelicæ: Ἀνθρωπόμορφον δὲ τῷ Διὶ τὸ δέικνον πεποίησαν, ὅτι καὶ ἰὼν καὶ ὄν ἐδημιόγη, & λόγοις περιμαρτοῖς ἀπέτελε τὰ πάντα. καὶ οὕτως δὲ, τὸ ἐδεσθίον τὸ διωάμεως αἰνιτόμενον. γυμνὰ δὲ ἔχον τὰ ἄνω, ὅτι φανερόν ἐστι τῶν νοσηρῶν & τοῖς ἐρανοῖς τὸ κόσμος μέρεσιν ἔστι· σκέπη δὲ αὐτῶν τὰ ὑπόδημα, ὅτι ἀφανὴς τοῖς κάτω κακρυμμένοισι· ἔχον δὲ τῇ μηρὶ λαίαν τὸ σκῆπτρον, καὶ ὁ μάλιστα ἦν τῷ σώματι μετὰ τὸ ἡγεμονικώτατον τι & νοσηρῶν ὑποκινεῖ σπλάγχνοι ἢ καρδίαν. Βασιλεὺς γὰρ τὸν κόσμον ὁ δημιουργὸς καὶ ποιεῖν δὲ τῇ δεξιᾷ, ἢ αἰτὸν ὅτι κρατεῖ ἦν ἀερόπλοον οὐρανόν, ὡς ἦν μετὰ τῶν ὀρίων ὁ αἰθέρ. ἢ νικῶν ὅτι νικήσας αὐτὸς πάντας.

Codinus in Constantinopoli: Ἀγάλμα πλάττεισι τῷ Διὶ καθή-
μενον ἔχον τὰ μὲν ἄνω γυμνά, τὰ δὲ πάντα σκεπασμένα· κρατεῖ δὲ τῇ μὲν
διὰ τὴν μὴ χεὶρ σκηπτέον, τῇ δὲ δεξιᾷ αἰτὸν πορπύρεον. Adde his, si lu-
bet, Suidam in voce Ζεύς. Extant passim Græca & Ro-
mana numismata, in quibus Iupiter hac specie expressus
cernitur, seminudus, & inferiores tantum corporis partes
peplo rectus, sellæ insidens, & sinistra sceptrum tenens;
dextra aquilam aut victoriam protendens. Immo in Tar-
raconensium nummis inscriptis, DEO AVGVSTO, ipse
Augustus ita effictus est cum hasta & victoria, plane ut
in hac gemma; præterquam quod non victoriam hic vel
aquilam (quæ tamen sellæ apposita est) sed lituum dextra
portat, ob auguratum nempe, quo omnes Romanorum
Reges & Imperatores insigniti fuerunt. Romulum qui-
dem Plutarchus affirmat Augurem fuisse, & gestasse
ἐπὶ μωτικῇ τὸ καλέμενον λίτυον. Virgilius de Pico Latij Rege:

*Ipse Quirinali lituo, parvaque sedebat
Succinctus trabea.*

Numa Pompilius, Ancus Marcius, Iulius Cæsar, Augu-
stus, alijque Cæsares, in nummis antiquis sæpissime oc-
currunt cum lituis.

Roma Dea, Augusto assidens, Liviam vultu referre vi-
detur: galeam, hastam, clypeum & parazonium habet,
prout a Claudiano & Sidonio Roma ipsa describitur, &
in priscis monumentis, quæ in Vrbe, in hortis Cæsijs &
ædibus Iustinianæis supersunt, etiam nunc spectatur.

Romæ & Augusto superpositus est in orbiculo Capri-
cornus: — *In Augusti felix qui fulserit ortum.*

Suetonius c. 94. *Tantam mox fiduciam fati Augustus habuit,
ut thema suum vulgaverit, nummumque argenteum nota si-
deris Capricorni, quo natus est, percusserit.* In Genethliaco
enim

enim themate Augusti, fors Fortunæ (quæ ab antiquis Astrologis censebatur *ἡ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀστρολογικοῦ ὡροσκοποῦ* ☽, velut *lunaris Horoscopus*, a quo thema Athlorum deducebant) Capricornum obtinuit, ut optime pervidit Ptolemæus sæculi nostri Gotifredus Vendelinus qui in Commentario *De die natali Augusti*, quem nobis propediem promittit, nodum hunc de Horoscopo Augustæo, magnorum hætenus virorum ingenijs inexplicabilem, feliciter dissolvit. Atque illius sane sententiam egregie firmannt nummi Augustæi nota huius sideris percussæ, in quibus Capricornus plerumque gubernaculum navis, orbem & cornucopiæ præfert, ipsa nempe Fortunæ insignia; de qua Lactantius lib. 3. c. 29. Institutionum Divinarum: *Nam simulacrum eius cum copiæ cornu & gubernaculo fingunt, tamquam hæc opes tribuat, & humanarum rerum regimen obtineat.* Immo etiam fortassis eandem ob causam, Capricornus hic orbiculo inclusus est: sortem enim Fortunæ circulo decussato designant Astrologi; quia, ut Scaliger existimat, sortes omnes ligneæ vel eburneæ ita scalperentur. Genitus autem Augustus (ut hoc obiter hic addam) non mense Iulio Iuliano, in quem convenisse tunc Septembrem antiquum credunt Scaliger, Calvisius, Keplerus, & alij; sed 1x. Kal. Octobris ad Kalendarium Iulianum reducti, paulo ante solis exortum, M. Tullio Cicerone, & C. Antonio coss. dies vero vigesima tertia Septembris Iuliani, seu 1x. Kal. Octobris, incidit anno illo in xv. aut xiv. Kal. Novembris antiqui; qua die Cicero e somno excitatus a M. Crasso, M. Marcello, & Scipione Metello, ac de coniuratione edoctus ex litteris ad Crassum aliosque scriptis, prima luce convocavit Senatum, Octaviusque pater Augusti, ob uxoris puerperium, serius in Curiam venit.

Sed

Sed hæc in antecessum dicta sunt; alias enim latius de hac re agemus Deo volente, annosque Romanos veteres a Consulatu Ciceronis & Antonij usque ad reformationem Iulianam, cum annis Iulianis, quos fingimus semper fuisse, comparabimus.

A tergo Augusti conspicitur matrona turrito diademate, & velo tecta, quæ senem, nudum & vultu crinibusque horridum, complectitur. Hunc Neptunum, illam Cybelen esse existimo, a quibus Augustus laureo sermo coronatur, ob victorias terra marique partas.

Adiacet his Agrippina Germanici, quæ dextro cubito folio Augustæo innixa, securitatem populi Romani, hoc gestu fere semper in nummis expressam, repræsentat, & simul hilaritatem generis humani ob felix Augusti Imperium : qua de causa cingitur corona hederacea,

*Lata quod pubes hedera virenti
Gaudeat.*

Cornucopiæ quoque tenet, & puerulis nudis stipatur, ut Hilaritas in nummis Hadriani. Præterea ornata est circulo *πινίσκη*, a quo aurea bulla dependet. Hoc genus ornamenti muliebris, Græci *μινίσκας*, Latini *lunulas* appellabant. Vt enim Plutarchus ait in quæstionibus Romanis, ubi de bullis puerorum agit : Τὸ φανόμενον σκῆμα ὃ σελήνης, ὅταν ᾖ διχόμην, ἢ σφαιροειδὲς ἀλλὰ φακοειδὲς ἔστι & δισκοειδὲς. De his lunulis Hieronymus ad caput tertium Isaïæ : *Habent mulieres in lunula similitudinem bullulas dependentes*. Et Basilii : *μινίσκα τόνειον κόσμησεν ἔστι χυτῶς περὶ φαχίλιν κυκλοπερὶς ἀπειργασμένον*. Suidas *μινίσκας* interpretatur *πέταλα περὶ φαχίλια*. Extat apud me Cleopatrarum imago in gemina, simili omnino bulla insignis, cum M. Antonij imagine in pectore. Livillam quoque Drusi, nec non Messallinam, eodem

eodem modo adornatas præferunt gemmæ veteres, quas Dux Bucquingamius olim a parente meo comparavit. Sed de his alijsque ornamentis muliebribus: latius alibi agam Deo volente.

Ab altera sellæ Augustæ parte stat Germanicus Cæsar, Agrippinæ maritus, paludatus accinctusque, & læva manu capulum parazonij continens, nisi forte bulla triumphalis sit; nam in ectypo quidem liquido discerni non potest. Bullam autem inter insignia triumphantium enumerat Macrobius; & Germanicum triumphalibus ornamentis exornatum fuisse Dio testatur, ob strenuæ navatam in bello Illyrico operam.

Hoc bellum, quod gravissimum omnium externorum bellorum post Punica, ut Suetonius ait, per 55. legiones, paremque auxiliorum copiam triennio gessit Tiberius; exarsit æstate anni ab Urbe condita Varroniani 759. sive Periodi Iulianæ 4719. M. Æmilio C. Arruntio Coss. & profligatum ac demum confectum fuit anno V. C. 762. Periodi Iulianæ 4722. P. Sulpitio Camerino, C. Poppeo Sabino Coss. Quo quidem tempore ob domitos Dalmatas & Pannonas, triumphus Tiberio decretus: Germanico autem, legatisque alijs triumphalia ornamenta concessa fuerunt. Sed nuntiata interim clade Variana, Tiberius triumphum distulit: nihilominus urbem prætextatus & laurea coronatus intravit, atque statim ab Augusto in Germaniam missus fuit, ubi terrore Arminio restituit rem, ut narrant Suetonius in Tiberio, Dio, Velleius, & alij.

Ad istam de Dalmatis Pannonijsque victoriam, dilatatumque a Tiberio triumphum, pertinere videtur hæc gemma, quæ Tiberium laureatum, & picta aut prætexta toga amictum exhibet e curru triumphali, cuius habenas

Ec

Victoria

Victoria moderatur, descendentem, ut nempe reparet fractas in Germania res, & Quincilium Varum casaque legiones ultificatur.

*Segmenti
inferioris
descriptio.*

In segmento inferiori, Romani milites trophæum statuunt de Dalmatis ac Pannonijs. Clypeus trophæo aptatus, insigne Scorpij præfert, quod bellicosus illis Gentibus non male convenit. Manilius lib. 4.

Scorpius armata violenta casside cauda

In bellum arduos animos & Martia castra

Efficit, & multo gaudentem sanguine civem;

Nec præda quam cede magis: quumque ipsa sub armis

Pax agitur, capiunt falsus, silvasque pererrant.

Captivi braceis, torquibus, cæteroque cultu Gallico adornati, Dalmatæ & Pannonæ sunt, quos Gallica etiam armatura usus Strabo tradit lib. 7. Ο δ' ὅντις μὲς Καπυδὲς. Omnes fere eorum nationum in hoc bello Duces Tiberius in triumpho traduxit, quem demum egit anno V. C. 765. Ovidius:

Totque tulisse Duces captivis addita collis

Vincula, pene hostes quot satis esse fuit.

Velleius lib. 2. Quippe omnes eminentissimos hostium Duces occisos fama narravit, sed victos triumphus ostendit. Præcipui inter eos fuere Bato Dyfidiates, & Pinnes. Velleius: Ferocem illam tot millium juventutem, paulo ante servitutem minatam Italiæ, conferentem arma quibus usæ erat apud flumen nomine Bathinum, prosternebantemque se universam genibus Imperatoris, Batonemque & Pinnetem excelsissimos Duces, captum alterum, alterum a se deditum, iustis voluminibus ordine narrabimus, ut spero. Et Pinnes quidem Batonis Breuci proditione in Romanorum potestatem venit, ut Dio auctor est l. 55. Ο Βάτων ὁ Βραῦν &, ὁ τὸν Πίννιν πωδὸς. Ideo Barbarum,

barum, qui trophæo adfidet torvo vultu, vinctisque post tergum manibus, Pinnetem esse suspicor. Alter, qui ingenua procumbens supplicis modo manus tendit, quin Bato Dyfidiates sit, non dubito. Ille enim post expugnatum a Tiberio Anderium, pacem petijt, & misso prius filio Scæva, incolumitatem pactus, se suosque Romanis tradidit; adductusque ad Tiberium pro tribunali sedentem, nihil quidem pro se deprecatus est, caput etiam tamquam abscindendum protendens; multa vero pro suis verba fecit, uti fuse narrat Dio. Tiberius enim post traductionem triumphalem, vita, veniaque, ac ingentibus etiam præmijs donavit. Ovidius:

*Totque tulisse Duces captivis addita collis
Vincula, pene hostes quot satis esse suis.
Maxima pars horum vitam veniamque tulere,
In quibus & belli summa caputque Bato.*

Suetonius in Tiberio cap. 20. *Batonem Pannonium Ducem ingentibus donatum præmijs Ravennam transtulit, gratiam referens, quod se quondam cum exercitu iniquitate loci circumclusum passus esset evadere.*

F I N I S.

Ec 2

ALBER.

1 1 1 1

**ALBERTI RVBENI
DE
VRBIBVS NEOCORIS
DIATRIBE.**

LIBRARY

OF

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

DIRECTOR

VIRO NOBILI ET AMPLISSIMO
MATTHÆO
VAN BEVGHEM,
 TOPARCHÆ DOTTIGNIES,
 HAVTEM, &c.

CATHOLICO REGI
A CONSILIIS
ET RATIONIBVS
IN BRABANTIA
S. P. D.

IOANNES GEORGIVS GRÆVIVS.

EX omnibus rebus, quæ ad præsi-
 dia vitæ humanæ nobis diuini-
 tus sunt concessæ, nihil maius &
 præstantius est Sapiencia; quæ
 regina est vitæ humanæ, mo-
 deratrix illius partis qua censetur homi-
 nes,

nes, & qua sola beatis illis genijs, quibus summus rerum Auctor ab ipsis mundi natalibus ingenuit omnium præclararum scientiarum intelligentiam, quin ipsi fere Deo nos reddit proximos. Quid enim Deus, nisi ipsa Sapiencia? Hoc autem diuinum munus, ut nunc est, sine eruditione non possumus adipisci. Nam quamvis facultas intelligendi nobis sit insita; vires tamen suas illa nequit exercere, nisi animus liberali doctrina imbuatur: sicut auri, quamdiu venis suismersum, & in luto iacet abditum, nullum est pretium, nisi manu & industria hominum effodiatur, & facibus suis purgetur. Sane doctrina vim illam sapiendi a natura nobis inditam promouet, ac quasi in excelsam quamdam arcem locat, ex qua imperium in res mortales inhihet, & hunc mundum gubernat tamquam provinciam sibi assignatam. Magistri autem huius doctrinæ unici, sunt prisca Scriptores Græci Latinique, quorum egregia monumenta complectuntur artes illas & disciplinas, quibus ad Sapienciam instituimur. Illa vero cum

tetrīs

tetris tenebris & caligine, propter antiquorum temporum, morum & sermonis ignorantiam, sunt obscurata, tum foedis obsita maculis, quas temporis & barbarorum iniuria eis inussit. In quibus tollendis, & illis discutiendis qui suam ponunt operam, næ illi ad sapientiam non leve quid conferre iudicandi sunt. Quantum in hoc genere valuerit focer tuus; quantam lucem rebus obscurissimis offuderit; quot turpes extirpaverit mendas, quibus pulcherrima scripta contaminabantur, fama pridem celebravit; & cum maxime hi, quos ex schedis eius eruimus, & nunc tibi offerimus, libelli loquuntur. Cuius enim nomine iustius exornabuntur quam tuo, qui & ipse præclare de his elegantioribus litteris existimas, & gravissimas occupationes, quas pro publica re sustines, qui te totum Regi & patriæ tuæ impendis, Musarum consuetudine oblectas, & laudes soceri tui tuas ducis. Is, (si quis manium sensus) gaudebit filiam suam tam pulchram & felicem invenisse conditionem, ex qua oriuntur sint nepotes, qui & tuæ, Vir Amplissime,

Ff

me, familiæ, & Rubeniani nominis decus
 & gloriam aliquando sint propagaturi.
 Quod & ego voveo, Deumque volo huius
 voti te reddere compotem. Traiecti ad Rhe-
 num, A.d. Kalend. Decemb. CI XC. IXC. LXXIV.

ALBER.

ALBERTI RUBENI DE VRBIBVS NEOCORIS DIATRIBE.

Vi fuerint νεωκόροι templorum apud Græcos, nemo nescit; custodes nempe sacrarum ædium. Ita in Etymologico νεωκόρος explicatur ὁ τῶν νεωδποικιλιῶν. Apud Suidam νεωκόρος, ὁ τῶν νεῶν κόσμων ἐκτρέφων. Itaque & claves templorum custodiæ Neocori commissæ erant, ut constat ex Aristide Orat. 1. sacra, & alijs. Latini Ædituos olim, ut Varro & Gellius aiunt, deinde Ædituos vocavere, a cura tutelaque templi. Ita & Commentator vetus Horatij ad lib. 2. epist. *Æditui sunt templorum custodes & sacerdotes, dicti ab æde & sacris tuendis*: nam & sacra templi omnesque cæremoniæ ad curam Æditui pertinebant. Hinc & Suidas νεγὼν ἢ νεωκορήσεις, exponit δὲ θεμίοτερον ἱεραδοῦσαι. Sed & Latini quandoque Neocori verbo usi sunt, ut V. C. Seldenus probat ex marmoribus antiquis: quibus addi potest Iulius Firmicus de errore profanarum religionum c. 14. de Serapide: *Hic in Ægypto colitur, hic adoratur. Huius simulacrum Neocorum turba custodit, & ad memoriam vetustatis errans populus, ordinem sacrarum in honorem integerrimi ac prudentissimi hominis constitutum, contentiosa hodie animositate custodit.* Et alter Firmicus lib. 4. Matheos cap. 7. *Ista coniunctio sacri*

Gellius
l. 12 c. 10.
Varro l. 6.
de L.L.
Festus
Pompilius.

certaminis palmas coronasque largitur, aut sacris certaminibus faciet esse prepositos, aut templorum fabricatores, aut simulacrorum consecratores, aut certe Neocoros, vel sacerdotum principes, aut magna in templis officia tractantes. Ab his Neocoris, aut Aedituis, translatus est haud dissimili analogia titulus *νεοκόρων* ad populos aut civitates, in quorum solo constitutum erat templum aliquod toti Provinciæ commune, & publica panegyri ludisve celebre. Namque, ut Strabo ait lib. 9. olim in Græcia civitates inter se, & gentes inter se conveniebant, cum natura ad communicationem facti, tum utilitatum invicem percipiendarum gratia; iisdemque de causis & ad sacrificia communia, festosque dies & solemnitates celebrandas coibant. Ad amicitiam quippe conducit quidquid a mensæ libationum contubernijque proficiscitur communitate; quod quanto maius est, & quanto per plures pervagatur, tanto etiam maiore cum utilitate coniunctum habetur. Atque hæc est causa a qua processit ludorum Olympicorum, Pythiorum, aliorumque certaminum communium in Græcia institutio.

Civitates enim illæ aut populi, quorum in solo aut territorio sita erant templa aut aræ, ad quæ conventus communes totius Provinciæ agebantur, maxima cura studebant, ut sacrificiis sacrisque certaminibus illa celebria redderentur. Sic Strabo lib. 8. scribit, Ætolos Oxylo duce cum occupassent Elidem pulsos Epeis, suscepisse procurationem templi Iovis Olympij *τῷ ὑπὲρ μέλειαι τῶ ἡρῶ τῷ ὀλυμπίῳ* *ἡ δὲ εἶχον οἱ Ἀχαιοί.* quam vero hic *ὑπὲρ μέλειαι τῷ ἡρῶ* vocat, paulo ante *ἀγωνοθεσία* appellat οἱ ἐν Πισῶν ἢ Ὀμείας ὑπολαβόντες αὐτὸν συνετέλεον τὸν Ἀγῶνα ὠρώντες ἀδοκιμαῖντα χρόνους δ' ὕστερον μεταπιστάσεως πάλιν τὸ Πισώπειον εἰς τὰς Ἡλείας μετέπεισι πάλιν εἰς αὐτὰς εἰ ἡ Ἀγωνοθεσία. A Græcia templorum communium, sacro-

factorumque certaminum exemplum transijt in Asiam
nam & Iones cum ex Europa in maritimam oram Cariae
migraverunt, & Dorienſes, his contigui, templa constru-
xerunt communibus expensis, Iones Dianæ fanum Ephe-
ſi, Dorienſes Apollinis Triopij, quo ſtatis temporibus
(verba ſunt Dionyſij Halicarnaſſei) cum uxoribus & li-
beris convenientes, una ſacris dabant operam & feſtis,
mercimonijs, inſtitutiſque equeſtribus, gymniciſ & mu-
ſiciſ certaminibus variis, deos quoque communibus do-
nariis honorabant: peractis vero ſpectaculis ac feſtis ſo-
lemnibus, ceteriſque humanitatis officiis invicem exhi-
bitis, ſi q̄ta inter civitates interceſſiſſet offenſio, conſi-
debant ludices qui litem componerent; tum de bello
contra barbaros gerendo, deque mutua gentis conſcordia
conſulebatur in medium. Panegyris illa ſolemnis, quæ
Epheſi in Dianæ Epheſiæ honorem a communi Ionum
celebrabatur, Εφιας vocabatur, ut Thucydides indicat l. 3.
vbi de Delo inſula, Ην δὲ πρὶν, ἃ τὸ πάλαι μὲν ἐν ἡμῶν
Δῆλον ἦν ἰόντων τε καὶ ἀπεικόντων ποιοτάς ἐν τῷ γυναιξὶ καὶ παι-
σιν ἐθιῶν ὡς περ νῦν ἐς τὰ Εφιας. Quod feſtum ludosque ibi
inſtitutos uſque ad Caracallæ tempora perduraſſe, teſta-
tur vetus inſcriptio Arundelliana, in qua ΕΦΕΣΙΑ inter ce-
tera certamina ſacra numerantur: atque ad hæc Epheſia
referri debet nummus M. Antonij triumviri, in quo ex-
preſſus tripus in corona oleagina, cum inſcriptione,
ΕΦΕΣΙΩΝ ΝΕΟΚΟΡΩΝ. tripus enim & corona, ſymbo-
la ſunt ſacrorum certaminum, quæ Epheſi peragi ſole-
bant. Itaque Epheſij ſe Neocoros inſcribunt, quia in urbe
ſua ſitum erat templum Dianæ, in cuius honorem con-
ventus ille ſolemnis ſacraque certamina a communi Io-
num peragebantur. Atque hoc ſignificat D. Lucas vo-

Lib. 4. An-
tiq.

Goltzius
tab. 35. in
Julio.

cem *ναυάρεον* accipit Aetorum cap 19. ubi Scriba, tumul-
tum a Demetrio argentario excitatum compescens, ita
loquitur: Ἄνδρες Εἰσίοι τις γὰρ ἔστιν ἄνθρωπος ὃς ἐν γνῶσιν, ἢ Εἰ-
σίον πολλὰ *ναυάρεον* ἔσται ἢ μεγάλην θύαν Ἀρτίμωδον ἢ τὴν Διοπετῆς;
id est: *Viri Ephesij, quisnam est hominum qui ignorat, Ephesio-
rum civitatem cultricem seu edituam esse magnæ deæ Dianæ, &
simulacri e calo delapsi?* Vocat hic Scriba, Ephesum Dianæ
ναυάρεον, ut Tacitus Con insulam appellat Æsculapij mi-
nistram lib. 12. Annalium: *Retulit, inquit, dein [Claudius]
de immunitate Cois tribuenda, multa que super antiquitate eo-
rum memoravit: Argivos vel Ceum Latonæ parentem, vetu-
stissimos insulæ cultores: mox adventu Æsculapij artem meden-
di illatam, maximeque inter posteros eius celebrem fuisse, no-
mina singulorum referens, & quibus quisque ætatibus vi-
guissent. Quin etiam dixit Xenophontem, cuius scientia ipse
uteretur, eadem familia ortum: precibusque eius dandum, ut
omni tributo vacui in posterum Coi, sacram & tantam Dei
ministram insulam colerent.* Vbi exprimere voluisse vide-
tur vocem Græcam *ναυάρεον*: etenim in Co insula tem-
plum erat Æsculapij, Græcorum atque Insularum cultu
celebre. Sed ut ad continentem Asiæ reuertar, non solum
Ephesiæ Dianæ templum, sacraque Ephesia, commu-
nia erant Ionum; sed & alia quædam, ut Alexandræa,
quæ prope Clazomenon celebrabantur, de quibus Stra-
bo l. 13. Ὑπὲρ κεῖν δὲ ἐστὶ Κλαζομενίων Χαλκιδέων ἄλσος καὶ θηρο-
μαχίαν Ἀλεξάνδρου παρὰ Φιλίππου, ἐν Ἀργεῖν δὲ παρὰ τὴν κοινὴν τῶν Ἰωνῶν Ἀλεξάν-
δρου κατὰ γένεσιν, σωπελεύμενον ἐνταυθα. In Priensensi quoque
agro, Panionio dicto, templum erat Hæliconij Neptuni,
ὄρεα, inquit Strabo, τὰ πανιώνια κοινὴ πανήγυρις τῶν Ἰωνῶν σωπελεύ-
μενον ἐν Λικωνίᾳ Ποσειδῶνι καὶ θυσίᾳ ἱερῶν δὲ Περικλειῆς. Quod latius
explicat lib. 9. ubi ait, institui solitum ex populo Priensensi
iuve-

*Sancta-
mantius
t. i.*

Lib. 14.

*¶ eundem
l. 9.*

iuvenem, quem βασιλία appellabant, τῆς ἱερῶν ἐπιμελησόμενον.

Sed & Smyrnæ ad templum Iovis, Iones Olympia celebrabant, quæ Philostratus appellat τὰ καὶ τῆς Ἀσίας Ολύμπια, *In vita Polemonia*, & τὰ καὶ τῆς Σμύρνης Ολύμπια: quorum etiam mentio extat in marmoribus antiquis, & apud Pausaniam l. 6. ὡς δὲ ἀφίκετο ἀγὰρ ὁ καὶ ἐς δι Σμυρναῖοι Ἰώνων ἀγῶνα. atque etiam apud Philostratum, ut opinor, lib. 4. cap. 2. de Vita Apollonij: Ἀφικεμένῳ δὲ αὐτῷ ἐς τὴν Σμύρναν πρὸς ἀπὸ πύλινον μὲν οἱ Ἰῶνες ἐξ ἑνὸς πανιῶνα θυοῦσι. Et ad hæc Olympia spectare videtur nummus Augusti, in quo corona ex olea aut oleastro, & inscriptio ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ ΝΕΩΚΟΡΩΝ; ubi Smyrnæi Neocoros se appellant, ob procurationem caeremoniarum, sacrorumque communium, quæ illis incumbat; utpote quorum in urbe situm erat templum, ad quod Olympia illa Ionum celebrabantur. *Apud Goltziū in Augusto tab. 49.* Qua fere notione Suetonius Æditui verbo utitur in Augusto, cap. 5. *Cn. Leptorius, adolescens patricij generis, in deprecanda graviore adulterij pœna, præter ætatem atque natales hoc quoque patribus conscriptis allegavit, se esse possessorem ac velut Ædituum soli, quod primum D. Augustus nascens attigisset, petijtque donari quasi proprio suo ac peculiari deo.* Namque possessores soli, in quo templum, quod alijs commune, situm erat, ad facta recta templi tuenda, & sacrorum ludorumque statutorum celebrationem tenebantur. Ita Xenophon, ut ipse tradit lib. 5. ἀναβάσειν templum Dianæ Ephesiæ ex manubijs hostium extruxit in eo qui ad Scium situs erat agro, & sacra ac festa ibi instituit, & columellam crexit prope templum, cum inscriptione, ΙΕΡΟΣ Ο ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ. τὸν δὲ ἔχοντα καὶ παραμένον τὴν μὲν δεκάτην καταδύειν ἐκάστη ἔτης. ἐκ δὲ τῆς πρεσβυτέρῃ τῇ ἰατρῇ ἐπισκευάζειν. ἵαν δὲ πρὸς μὴ ποιῆ ταῦτα τῇ θεῇ μελήσει.

Extat

*Ex Alex-
andri
promisso.*

Extat etiam Iulij Cæsaris nummus inscriptus ΙΑΙΕΩΝ
ΑΤC ΝΕΩΚΟΡΩΝ. quia nempe in Iliensium urbe olim sa-
crarium erat Palladis, quod antea ignobile Alexander do-
nariis auxit, & debellatis Persis promissit se delubrum
celeberrimum conditurum, sacrumque certamen institu-
turum: mortuo autem Alexandro, Lyfimachus templum
extruxit, Strabone teste lib. 15. Sacrum etiam Agonem in-
stituisse videtur, quem ΙΑΙΑ vocatum fuisse existimo, cuius
mentio apud Eusebium in Chronico de Nerone, *Ιαίουσις,
ἔ Πυθίουσις, ἔ Ἰλίουσις, ἔ Ἀκτιῶσις ἱερῶν*. vide Hesychium in vo-
ce *Ἰλίουσις*. Deinde vero Iulius Cæsar, cum ob æmulationem
Alexandri Magni, tum etiam ob cognationem sibi
cum Iliensibus intercedentem, exornandum Ilium susce-
pit, ut Strabo memorat: *Χαίρει τὸ δὴ προσβειδῆναι αὐτοῖς ἔ ἡ ἱερο-
δοτοῦ ἐπὶ τῷ ἀλατρυρησίῳ αὐτοῖς συναρμόλῳ*. Quin etiam (ut ex
hoc nummo, qui Æneam præfert, conijcere licet) tem-
plum aliud Æneæ, Iuliæ gentis auctori, ædificauit, & ludos
in honorem eius constituit; ita ut Ilienses ΑΤC ΝΕΩΚΟΡΟΙ
facti sint, Palladis nempe & Æneæ.

Non ignoro, longè diversam esse Cl. V. Io. Seldeni sen-
tentiam, qui το ΑΤC aut ΤΡΙC, quod voci ΝΕΩΚΟΡΩΝ in
nummis sæpe adjicitur, non numerum Agonum, festo-
rumque solemnium urbis *νεώρε*, signare existimat, sed
tantummodo muneris ἡς νεώρεων vices continuas: unde fiebat,
inquit, *ut intermissa prorogatione, alia nimirum ad aditu-
andum urbe suffecta, cives, qui hoc munere antea bis, ter qua-
terve continenter fuerant essent, vices suas, seu prorogationes
denuo minime umquam dinumerarint; sed à primâ vice, si
quando iterum pluries νεώρεσι fierent, similiter ut primo red-
auspicarentur.* Sed opinio hæc, & fundamenta quibus
illam superstruit, non nimis solida sunt. Existimat enim,
Asiæ

Asiæ & ceterarum Provinciarum urbes mutasse inter se, & νεοκόρου titulum ab una ad aliam in orbem translatum fuisse; atque ita nunc quidem Ephesios, deinde Smyrneos aliquando Pergamenos aut Magnesium communium Asiæ sacrorum procuratores fuisse, & ideo Neocoros dictos. Et præcipuum quidem huius sententiæ robur ponit in D. Luca Actorum cap. 19. *Τίς γάρ ἐστι ἡ πόλις ἧς ἐγὼ οὐκ ἔχω γνώσκειν; ἢ Ἐφεσίους πόλιν νεοκόρου ἔστω ἡ μεγάλη διας Ἀρτέμιδος; & Διοπτῆς.* quem locum vertit: *Viri Ephesij, quisnam est hominum, qui ignorat Ephesiorum civitatem NEOKORON seu ædituam iam esse magnæ deæ Dianæ, & simulacri eius e calo delapsi? atque ita explicat: Qualesnam Neocoroi fuerint, ubi ita cives vocantur, hinc perspicuum esse videtur. Scriba, qui velut Syndicus erat urbis, ut sedaret tumultuantem de Dianæ sacris Ephesiorum turbam, a Demetrio, ut suo questui confuleret, excitatam, & in theatrum ruentem, monet eam, ut in memoriam revocaret, Ephesi cives tunc temporis νεοκόρους Dianæ esse. Scimus enim ex Maximini numismatis, Magnesium eiusdem fuisse, alias νεοκόρους. Sed rationes hæc, quibus coniecturam suam fulcit, parum validæ mihi videntur; nec enim Scriba dicit apud D. Lucam, cives Ephesi tunc temporis Dianæ neocoros fuisse, sed urbem Ephesiorum magnæ Dianæ καὶ τῆ Διοπτῆς, νεοκόρου, id est, ædituam & ministram esse: ut enim S. P. Chrysostomus ait in argumento Epistolæ ad Ephesios, ἢ Ἐφῆς ἐστὶ πόλις τῆς Ἀσίας μετροπόλις ἐπὶ τῇ τῆς Ἀρτέμιδος. Et Theophylactus: Ephesus Asiæ metropolis erat; huius incolæ Dianam colebant, cui & templum dicaverant ornatissimum & magnificentissimum, quod in summa erat cum apud Græcos omnes, tum apud ipsos Ephesios, & veneratione, unde Ephesus Diana Neocoros dicebatur; quemadmodum in Actis Apostolorum, litteris est man-*

G g

datum.

Suetonius c. 59. Provinciarum pleraque super templa & aras, ludos quoque quinquenniales pene oppidatim constituerunt: Reges amici atque socij, & singuli in suo quisque regno Cæsareas urbes condiderunt. *Et cuncti simul ad eam Jovis Olympici Athenis antiquitus inchoatam perficere communi sumptu destinauerunt, genioque eius dedicare.*

Inter Reges qui templis aliaque devotione Augustum prosecuti sunt, eminuit Herodes Iudææ Rex, qui in Samariâ urbe condidit, *πάλιν περικυβερνήτης* (verba sunt Iosephi lib. 1. *Α' λος* c. 16.) *καὶ καίτοι μέγιστον, ὃ φέρει αὐτοῦ τιμήν, ὑποδείξας ἵσταντο μνησθῆναι, πὸ ἑστῶτος βασιλεὺς ἐν ἐκείνῳ, ὁ καὶ αὐτὸς παράχρησιν δίδωμι.*

Phœnicia etiam urbem, Stratonis turrim antea vocatam, restauravit, & portum ædificiisque splendidissime exornatam Cæsaream appellavit, & contra ostium portus, templum Cæsaris Augusti constituit, magnitudine simul & pulchritudine conspicuum, & quinquennale certamen adiecit, ut idem Iosephus testatur lib. 1. *Α' λος* cap. 16. & lib. 15. Antiquit. cap. 13. Sed & ad Iordanis fontes, in loco qui Panium dicebatur, elegantissimum fanum construxit Augusto e candido marmore, ubi deinde Philippus Paterarcha urbem ædificavit, Cæsaream Philippi: cuius incolæ se Neocoros Augusti vocant in nummo æreo, qui ab una parte exhibet caput radiatum ΘΕΙΟΥ ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΠΑΤΕΡΟΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ; ab altera, templum ipsum ab Herode Augusto consecratum, cum inscriptione ΚΑΙΣΑΡΕΩΝ ΦΙΛΙΠΠΟΛΙΤΩΝ ΝΕΟΚΟΡΩΝ. Nec minor fuit Provincia- rum quàm Regum adulatio, quarum pleraque magno ambitu impetrarunt, ut liceret sibi aras ac templa Augu- sto vivo mortuoque statuere in celeberrima urbe, ac-

*Goltzius
in Augusto
tab. 74.
Occo 71. &
82. illis.*

Suet. in
Clandio.

Strabo l. 4.
f. 1914.

Quintil.
l. 6. cap. 4.

que ibi communi nomine totius Provinciæ sacra ludosque celebrare. Et Galli quidem, Iulo Antonio & Fabio Maximo coss. consecrarunt Lugduni templum & aram Augusti cum inscriptione gentium LX. Galliæ, & imagine singularem: de qua & conventibus ludisque ibi celebrari solitis, videndi Strabo, Iuvenalis, Suetonius, Dio & alij: ab Hispanis vero in Tarraconensi colonia ara Augusto statuta fuit, in qua palmam enatam esse nuntiantibus Tarraconensibus lepide Augustus, Apparet, inquit, quam sæpe accendatis. Et Tarraconensium nummi reperiuntur, in quibus ara cum palma expressa est. Vide Antonium Augustinum Dialogo. 2. & Epigraphæ C. V. T. T. post mortem deinde Augusti, petentibus Hispanis, a Tiberio permissum, ut in colonia Tarraconensi strueretur templum Augusto, *datumque*, inquit Tacitus, *in omnes Provincias exemplum*. Huius templi a communi Hispaniæ exstructi icon apparet in nummo inscripto C. V. T. T. ATERNITATIS AVGVSTÆ; quem videre licet apud Antonium Augustinum d. Dialogo secundo; ubi litteras illas, C. V. T. T. interpretatur, Colonia, Victrix, Togata, Tarraco. Occo etiam aliud aureum numisma profert, in quo idem templum expressum cum inscriptione, CVSTOS ATERNITATIS AVGVSTÆ. Quæ (si modo recte exscripta ab Occone) Tarraconensis colonia se custodem Aternitatis Augustæ videtur appellare, eadem ratione qua Græcæ urbes, in quibus templa communia sita erant, Neocoros se vocant. Sed nusquam magis viguit hæc templorum ludorumque Augusto, aliisque Imperatoribus sacrandorum ambitio, quam in Bithynia atque Asia, ubi civitates non solum hoc præcipue titulo gloriabantur, quod plura aut pulchriora templa & sacra eius-

eiusmodi haberent; sed & gravissimas eo nomine controversias inter se exercebant, dum singulæ primatum sibi vendicant in communi Provinciæ concilio, ob numerum aut præstantiam templorum, quorum παρόντες erant; de quo infra latius. Nunc adscribam locum Dionis e lib. 51. ubi originem huius consuetudinis exponit: Καίσαρ δὲ ἐν τούτῳ τὰ πρὸς ἄλλα ἐχρημάτισε, καὶ περὶ τῆς τοῦ Ρώμης καὶ τῆς πατρὸς τοῦ Καίσαρος, ἥρα αὐτὸν ἱεῖον ὀνομάσαι, ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἢ ἐν Νικαίᾳ ἡμεῖς ἐφίκοιτο. αὐτὸς γὰρ τότε αἱ πόλεις ἦν τῇ Ἀσίᾳ ἢ ἐν τῇ Βιθυνίᾳ πορευομένης. καὶ τότε μὲν τοῖς Ρωμαίοις τοῖς παρ' αὐτοῖς ἐποικίοντο πρῶτον πορεύονται· τοῖς δὲ δὴ ξένοις (Ἑλλήνας σφᾶς ὀπηρεύσαι) ἐαυτῶν πρῶτον, τοῖς μὲν Ἀσianoῖς ἐν Περγάμῳ, τοῖς δὲ Βιθυνοῖς ἐν Νικομηδείᾳ περὶ τῆς ἐπιτροπῆς. καὶ τῶν ἐκείθεν ἀρχαίων, ἢ ἐπ' ἄλλων αυτοκρατόρων ἢ μόνον ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἔθνεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὅσα τῇ Ρωμαίων ἀνάγει ἡγεμονία. ἐν γὰρ τοῖς τῶν Ἀσίων ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἔστιν ὅσπερ τῶν ἢ ἐφ' ὅποσον αὐτὸν λόγῳ πρὸς Ἀσίαν ἐπὶ τὴν πόλιν μεταλλάξασιν μὲν τοῖς καὶ ταῦτα τοῖς ὀρθῶς ἀνταρχήσασιν ἄλλα τὰ ἰσάδοι πρῶτον δίδον, ἢ δὲ ἢ ἡεῖα ποιῆται. Vnde liquet, duplicis fuisse generis delubra hæc: quædam enim Imperatoribus a Senatu Romano in deos relatis decernebantur, quæ a civibus Romanis, qui illic habitabant, colebantur: alia principibus vivis a communi Provinciæ statuebantur, quæ Provincialium. solummodo cultu & veneratione honorabantur. Talia fuere templa hæc, quæ Augusto viventi commune quidem Bithyniæ (id est τὸ κοῖνον τῶν ἐν Βιθυνίᾳ Ἑλλήνων, ut in L. 25. C. tit de appellat.) extruxit Nicomediciæ; commune vero Asiæ, Pergami, καὶ ἑλᾶτον, inquit Dio, οἱ Περγαμῶν τὸν Ἀγῶνα τὸν ἡεῖον ὀνομασμένον ἐπὶ τῇ τῷ ναῦ αὐτῇ πρῶτον ποιῆσιν. in inscriptionibus antiquis hunc Agona Ἀγῶνισμα vocari observavit V.C. Seldenus.

Sed & aliud deinde fanum Anoprx, Augusto sacratum fuisse a communi Asiæ, testis ipse Augustus in edicto quod refert Iosephus lib. 16. Antiquit. cap. 10. cuius sacris qui præerat, ΣΕΒΑΣΤΟΦΑΝΤΗΣ dictus fuisse videtur, ut elicio ex inscriptionibus antiquis apud Gruterum, f. ccccx. & ccccxv.

Tiberius postquam Augusto successit, hoc honore diu abstinuit; immo & prohibuit, ne qua urbs aut Provincia sibi templum statueret. Sed deinde damnato Capitone procuratore Asiæ, quem Provinciæ accusaverunt, decre-
Tacitus *verè Asiæ urbes templum Tiberio, matrique eius, ac Se-*
l. 4. Annal. *nati, & permissum statuere.* Certasse ingenti ambi-
 tione in Senatu undecim Asiæ populos, dum in urbe quisque sua templum hoc statui postulant, & Smyr-
 næos tandem Senatusconsulto prælatos narrat fuse Ta-
 citus lib. 4. Annal. atque hoc fuit, ut opinor, primum
 ὁ γὰρ σμυρναίων, quo Smyrnæi *ναὐόδοι τῷ Σεβαστῷ* fa-
 cti sunt.

Ut enim antea in Asia atque alibi *ναὐόδοι* Dianæ, Iovis, Neptuni, &c. vocari solebant urbes illæ, quæ habebant ædes sacras, ubi panionia aliæve gentium conventus celebrabantur; ita postquam templa & ludi sacri Imperatoribus a communi Provinciæ institui cœpere, civitates illæ, in quibus templa Cæsarum decreto Senatus extructa erant, se Neocoros Imperatorum appellabant, ob commissam sibi curam templi & cæremoniæ Cæsaris illius, cuius *ναὐόδοι* erant: immo etiam publice NVMINI EIVS IN PERPETVVM COLENDO se obligabant, ut apparet ex inscriptione Aræ Narbonensis apud Gruterum pag. cc. xxix. Hinc Cyzicenis, qui inchoatum Augusto templum non perfecerunt, obiecta sub Tiberio fuit incu-
 ria

ria cæremoniarum D. Augusti, & amittere libertatem, ut constat ex Tacito lib. 4. Annal. & Dione lib. 57. Ad hunc Cæsarum cultum pertinere existimo pleraque numismata, in quibus urbes Asiæ, Bithyniæ, Syriæ, ceterarumque Provinciarum se Neocoros appellant, non adscripto alterius Dei nomine: certe omnia illa post Augusti imperium signata, in quibus numerus ΔΙC, ΤΡΙC, ΤΕΤΡΑΚΙC voci ΝΕΩΚΟΡΩΝ adiicitur. Quod apparet ex nummo, quem Occo recenset; in quo ab una parte effigies videntur Caracallæ & Getæ, ab altera, Diana Ephesi inter duas statuas equestres, cum inscriptione, ΕΦΕΣΙΩΝ ΔΙC ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ. id est, ut interpretor, ΕΦΕΣΙΩΝ ΔΙC ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΤΩΝ ΣΕΒΑΚΤΩΝ, ΚΑΙ ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΤΗΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ. In inscriptione antiqua quam exhibet Gruterus pag. CIOXXI. vox ΣΕΒΑΚΤΩΝ plenius exprimitur, ΑΓΙΑC ΚΑΙ ΔΙC ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΤΩΝ ΣΕΒΑΚΤΩΝ. Nec hactenus vidi inscriptionem, aut nummum post Augustæum, ut dixi, ævum, ubi expresso Dianæ aut Iovis, alteriusve dei nomine, ΔΙC aut ΤΡΙC ΝΕΩΚΟΡΩΝ titulus urbi alicui tribuatur. Vnde liquet, ad templa Cæsarea pleraque has nummorum inscriptiones referendas esse: namque olim quidem, cum primum consuetudo illa suborta est, in Provincijs observasse videtur Senatus Romanus, ut ædes hæ & sacra in civitatibus vacuis, & nullo alterius numinis cultu occupatis statuerentur. Ita in celebri illo certamine undecim urbium Asiæ de templo Tiberij, Pergamenos (eo ipso nitebantur) ade Augusti ibi sita satis adeptos creditum; Ephesij, Milestijque, hi Apollini, illi Dianæ cæremonijs occupavisse civitates visi, ut ait Tacitus lib. 4. Sed cum eadem vigente adulatione, novi semper honores novis Principibus dandi essent; plura procedente

dente tempore, una in urbe, Cæsarea, exstructa fuere, a quorum numero civitates illæ se ΔΙC, ΤΡΙC ΤΕΤΡΑΚΙC ΝΕΩΚΟΡΟΥC vocabant. Et primum quidem a communi Asiæ templum Augusto Pergami statutum, & sacro certamine honoratum fuit, ut iam notavimus. Deinde Smyrnæi ut obtinere, Tiberio matrisque eius & Senatui decretum. V. Dionem in excerptis H. Valesij de Caio. Claudio etiam delubrum a communi Asiæ consecratum fuisse indicant nummi: cuius Ephesij cura & tutela mandata fuit, ut suspicor; atque ita tres hæ metropoles Asiæ factæ sunt neocori ΤΩΝ ΣΕΒΑΣΤΩΝ.

Sub Traiano vero aut Hadriano, Pergami alterum templum Traiano extructum fuit, in cuius honorem agon institutus ΤΡΑΙΑΝΕΙΑ dictus, cuius mentio in inscriptione Arundelliana Publij Septimij, ΠΕΡΓΑΜΟΝ ΑΥΤΟΥCΤΕΙΑ Γ ΤΡΑΙΑΝΕΙΑ ΑΣΚΛΗΠΕΙΑ ΚΟΜΟΔΕΙΑ Β. Quamobrem deinceps Pergameni se ΔΙC ΝΕΩΚΟΡΟΥC inscribere in nummis M. Antonini, Crispinæ, Pescennij Plautillæ & Getæ, donec sub Caracalla ΤΡΙC ΝΕΩΚΟΡΟΙ facti sunt, ut infra uberius dicam.

Nullus autem Romanorum Principum adulationi Græculorum hac in re plenius indulgit Hadriano, qui passim sibi in Græcia sacra ludosque fieri permisit: & per Asiam iter faciens, templa sui nominis consecravit, Spartiano teste. Hæc a Græcis Αδριαία vocata; & multa eorum, quæ imperfecta manserant, mortuo antequam absolverentur Hadriano, in Christianorum Ecclesias conversa fuisse observavit Casaubonus ad Historiæ Augustæ Scriptores: ita Hadrianæum, quod Tiberiade inchoatum erat, longo post tempore a Iosepho Comite, Christiano ritu consecratum fuit; & alterum Alexandriæ ὁ νεμερὶς Αδρια

Ἀδελφικὸν ἐτύχασεν, ὅτε ἐπὶ Λικινίου τὴν γέγονε γυμνάσιον, εἴπων βασι-
λεῖον. μετέπειτα δὲ ἐν χρόνῳ Κωνσταντῖν ἔδοξεν αὐτῷ διχοδομηθῆναι ἐκ-
κλησίαν, ut ait Epiphanius contra Arianos, quæ Ecclesia
 a Christianis quoque Cæsarea dicta fuit, eodẽm Epipha-
 nio teste, aut *καισαρεία*, ut apud Socratem lib. 7. cap. 15.
 quod nomen illi adhæsit, non quia a Cæsare Constantio
 dedicata erat, ut viri docti existimant; sed quia olim
 Hadriano Cæsari destinata fuerat: omnes enim ædes
 Cæsaribus Romanis sacratæ, generali nomine *καισαρεία*
 aut *σεβασία* vocabantur, ut liquet ex Philone Iudæo de
 Legatione ad Caium, & Iosepho lib. 1. de bello Iudaico
 cap. 16. Inter cetera templa sui nominis, quæ Hadrianus
 per Asiam iter faciens consecravit, Hadrianæum sibi a
 communi Asiæ decretum Ephesi dedicasse videtur: nam-
 que in urbe illa ædem Hadriano exstructam fuisse colligo
 ex inscriptione Farnesiana, ubi habemus, ΕΦΕΣΟΝ Γ ΑΔΡΙΑ-
 ΝΕΙΑ; ut & in Arundelliana, ΕΦΕΣΟΝ ΑΔΡΙΑΝΕΙΑ. Agonēs
 enim illos Augustales in honorem templorum institui
 solitos, inter viros eruditos convenit. Itaque ab illo tem-
 pore Ephesij, qui antea æditui erant Claudij, vel alterius
 Imperatoris, *δὲ καίονες* se vocant, ut in nummis Antoni-
 ni Pij, qui Dianæ Ephesiæ delubrum inter duo alia præ-
 ferunt cum titulo, ΕΦΕΣΙΩΝ ΔΙΟ ΝΕΩΚΟΡΩΝ. In alio
 L. Veri, inscripto, ΕΦΕΣΙΩΝ ΔΙΟ ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΠΡΩΤΩΝ
 ΑΣΙΑΣ, expressum est simulacrum Dianæ Ephesiæ, me-
 dium inter togatas duorum Imperatorum statuas. In
 æreo quoque Caracallæ numismate, quod supra explica-
 vimus, legitur ΕΦΕΣΙΩΝ ΔΙΟ ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΤΕ-
 ΜΙΔΟΣ. quod quidem postremum est inter omnia quæ
 hactenus vidi, ubi Ephesij ΔΙΟ ΝΕΩΚΟΡΩΝ titulus tri-
 buitur; nam ab ipso Caracalla deinde *ἦν*, immo *πτερυγίς*

neocori facti sunt. Enimvero cum Pergameni & Ephesij iam δὲ νεώκοι essent; Smyrnæi, qui de primatu contendebant, nec hac quidem in re inferiores esse voluere. Quare operam dedere, ut urbs sua etiam templo Hadriani, & titulo ΔΙΟ ΝΕΩΚΟΡΟΝ augetur; atque id tandem impetravere, subnixi gratia & facundia Polemonis Sophistæ, de quo Philostratus: Ἀδριανὸν τοῦ τοῦ πολεμῶνος τοῖς Εφεσίοις, ἔπει τι μετὰ πόλεμον τοῖς Σμυρναίοις; ὡς ἐν ἡμέρᾳ μὲν χιλίας μυριάδας ἐπαντλήσας αὐτὸν τῇ πόλει. ἀφ' ὧν τότε τὸ σίτε ἱμῶν ἐξέποισθη, ἐν γυμνάσιον τῆς καὶ τὴν Ἀσίαν μεγαλοπρεπέστατον, ἐν ᾧ καὶ τῇ λιφανίᾳ ὅ ἐστι δ' ἀκραι, ἀντικείδω δοκῶν τῆς Μίμνῃ. Templum hoc ὅτι δ' ἀκραι Hadriano sacratum fuisse, nullus dubito, cum & Gymnasium illud Ἀδριανίον vocatum fuisse videam. Aristides Orat. prima sacrarum: Ἀλφειῶν τε καὶ ἰδούκου ἐν τῇ Ἀδριανείῳ καὶ τῇ μὲν, λευκῶν δ' ἄ. Accedit præterea templi situs, quem Philostratus ponit ὅτι δ' ἀκραι, ut Cæsarea templa statui solebant in urbibus maritimis. Vide Philonem in Legatione de ἑβραϊστίᾳ Alexandriæ, Aristidem in Cyzicena de Æde Hadriani, & Iosephum lib. 1. cap. 16. belli Iudaici, de templo Augusti Cæsareæ ab Herode condito. Sed omnem hac de re dubitandi ansam præcidit marmor Arundellianum donariæ Smyrnæ continens, quod tradit Smyrnæos Polemone intercedente δὲ νεώκοις factos. Verba ipsa ponam: ΚΑΙ ΟΣΑ ΕΠΕΤΥΧΟΜΕΝ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΑΔΡΙΑΝΟΥ ΔΙ' ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΠΟΛΕΜΩΝΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΔΟΓΜΑ ΣΥΝΚΛΗΤΟΥ ΚΑΘ' Ο ΔΙΣ ΝΕΩΚΟΡΟΙ ΓΕΓΟΝΑΜΕΝ ΑΓΟΝΑ ΙΕΡΟΝ ΑΤΕΛΕΙΑΝ ΘΕΟΛΟΓΟΥΣ ΤΜΝΩΔΟΥΣ. Id est: *Et quæ accepimus a Domino Casare Hadriano per Antonium Polemonem, secundum nempe Senatusconsultum, quo bis Ædificii facti sumus. non enim accedo viro erudito,*
qui

qui vertit: *Quo tempore bis Æditui eramus, certamen sacrum, immunitatem, Theologos, bymnorum cantores, &c.* Antonium autem Polemonem qui hoc in lapide memoratur, esse ipsum Sophistam de quo Philostratus, patet ex rescripto Hadriani ad Smyrnæos dato *Αντωνιος Πολέμων*, & male editum *Αντωνίος Πολέμων*, quæ corrupta lectio obstitit, quo minus recte eruditus Interpres hunc locum verteret. Sed ut ad marmor revertar, hoc nos docet, etiam *ἀγῶνα ἕξον* Smyrnæ in honorem Hadriani tunc temporis constitutum fuisse, qui *ΑΔΡΙΑΝΕΙΑ* vocatur in Arundelliana inscriptione P. Septimij, & etiam a Philostrato in Polemone Artemidoro lib. i. cap. 66. & in Farnesiana *ΑΔΡΙΑΝΙΑ ΟΛΥΜΠΙΑ*. atque ita etiam appellante Philostrato, qui scribit, Polemoni & posteris eius datum, *τὸ περὶ καθήκον τῆς Ἀδριανῆς Ολύμπιας*. Hæc Adrianæ Olympia male a doctis viris cum Olympijs Ionum, de quibus antea, confunduntur, ut nec rectius illi qui certamen *τὸ κοινὸν Ἀσίας*, ipsissima esse *τὰ κατὰ Ἀσίαν Ολύμπια* affirmant. Seldenus ad marmora Arundelliana f. 159. nam hi tres agones planissime distinguuntur in inscriptione Farnesiana *ΖΜΥΡΝΑΝ Ε ΚΟΙΝΑ ΑΣΙΑΣ, ΔΙΕ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΤΗΣΙΑΣ ΤΟΤΕ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΑΣ ΟΜΟΙΩΣ ΕΝ ΖΜΥΡΝΗ ΟΛΥΜΠΙΑ ΚΑΙ ΑΔΡΙΑΝΙΑ ΟΛΥΜΠΙΑ*.

Sed ut apertius hæc pateant, operæpretium me facturum existimo, si pauca proposuero, quæ olim inter adversaria mea retuli de communi Asia, præsertim cum ad illustrandam hanc, quæ sub manu est, quæstionem de urbibus *παρόδους*, non parum conferant.

In Asia varia fuisse *συνάγαι*, Ionum nempe, Doriensium, Carium, Lyciorum, atque aliorum, ex Pausania, Strabone, Dionysio Halicarnasseo, alijsque Scriptoribus

constat; in quibus communia totius *συσήματ* negotia tractabantur, & communium templorum sacrorumque ratio constituebatur. Tradit Strabo lib. 14. tres & viginti fuisse urbes, quæ in communi Lyciæ ius habebant suffragij; conveniebant vero in eam quæ commoda videbatur urbem, *Εἰ δὲ τῆς συνιδείας*, inquit, *πρώτον μὲν Λυκαρχίας αἰρεῖται*, *εἰτ' ἄλλαι αἰρεταὶ αἱ τῆς συσήματ* . Sic etiam Galatia quoque commune Concilium habebat, cui Galatarches præerat, ut constat ex antiquorum monumentorum inscriptionibus, quas refert Gruterus pag. ccccx. & ccccxv. Idem in Pamphylia, Cappadocia, ceterisque Asiæ Provinciis obtinuit. Sed celeberrimum erat τὸ κοινὸν τῆς Ἀσίας συνίδειον, quod ad Asiam minorem pertinebat, quo non solummodo conveniebant urbes illius Provinciæ, sed etiam Legati ex plerisque alijs Asiæ urbibus, quæ τῆς κοινῆς τῆς Ἀσίας associatæ erant, & fraternitatis quoddam vinculo iunctæ, templorum ac sacrorum communium participes erant, eadem ratione, qua Strabo ait, τῆς Καρίας Διὸς ἱερὸν κοινὸν ἀπάντων Καραίων fuisse, *ἢ μετέπειτα* inquit, *καὶ Λυδοῦν, καὶ Μυσσέων ὡς ἀδελφοῦν*. Itaque Galatia, quamvis proprium *συνίδειον* & Galatarchen haberet, tamen communis Asiæ concilij pars erat, ut colligo ex Augusti epistola apud Iosephum lib. 16. antiquit. c. 10. ubi memoratur fanum Augusto a Communi Asiæ erectum Ancyrae, quæ metropolis Galatiæ erat.

Idem de plerisque Asiæ cis Taurum provinciis censeo. Bithyniam excipio, quæ ab Asiæ communi separatas habuit rationes, ob æmulationem aliquam, quod Dio Chrysostomus deplorat Orat. 38. ad Nicomedienses: *Ὅφελον ἐξέλω, καὶ τὴν Εφεσίαν δῆμον ποιήσαι, ὡς ἀδελφὸν ὑμῶν. ὅφελον ἔτι τὰ Συμμεναίων οἰκοδομήματα κοινὰ ὑμῶν ἐγχεῖν. ταῦτα δὲ πάντα τηλικαντα ὄντα ἀγαθὰ, εἰς ἐπὶ τοῦτο ὀνόματι ἀποδύμεθα. πόλιν ὠφέλιαν, πόλιν ἡδονῆς.* Concilium

cilium hoc Asiæ singulis, ut puto, quinquennijs congregabatur, non uno quidem in loco semper, sed æternatim in celeberrimis τῆ συστήματι Ⓢ urbibus; etenim nunc quidem Pergami τὸ κόπον δ' Ἀσίας fuisse invenio; ut cum Aristides celebrem illam de concordia orationem habuit; alias Ephesi, ut cum Antoninus Pius Epistolam de Christianis communi Asiæ misit, quam refert Eusebius lib. 4. cap. 12. Historiæ Ecclesiasticæ; & addit, θεωριῶν ἐν Ἐφέσῳ ἐν τῷ κόπῳ δ' Ἀσίας: sæpe Smyrnæ, ut inscriptiones antiquæ nos docent; aliquando in Phrygia superiore, ut testatur Aristides Orat. 4. sacrarum: καὶ συμβαίνει μὲν τῷ, συνίδρυς μὲν ἔξῃαι Συμυρναίων εἰς Φρυγίαν αἶτω, ἐ μέλλει φέρειν τὸν ὄνομα ἐν τῷ συνιδεῖν τῷ κοπῷ. Nominaverat cum iam antea Smyrnæorum populus in concione Aristidem ad Asiarchiam, ut scribit eadem Orat. 4. Ὡς δὲ παρῆλθον εἰς Ἐκκλησίαν, ἐ ὁ δῆμος τα εὐαδὲς ἐπεδορεύουσιν, ἔργα εἰχόντες οἱ παροικιασμένοι, θεωρῶντες καὶ Ἱεροσολῶν καὶ κοινῶν δ' Ἀσίας ἀναπαύσεως μὲν. Itaque συνίδρυς Smyrnæorum nomen eius ad commune Asiæ, quod tunc in superiori Phrygia celebrabatur, detulere, & electus fuit tertio vel quarto loco ἐ γίνομαι τρίτῳ ἢ τέταρτῳ τῇ χειροτονίᾳ unde liquet, in hoc Asiæ concilio non unum solummodo Asiarcham creari solitum, ut in Lycia unus Lyciurches, in Galatia unus Galatarches, in Bithynia unus Bithyniarches eligebatur; sed ob magnitudinem συστήματι Ⓢ, plures eodem tempore Asiarchas fuisse. Quod etiam D. Lucas docet cap. 19. Actorum: Τινες δὲ τῶν Ἀσιαρχῶν ὄντες αὐτῶ φίλοι, πέμψαντες πρὸς αὐτὸν, παρεκάλουν μὴ δεῖν αἰετοῦν εἰς τὸ διαβαῖν. Et Strabo lib. 14. ubi de Trallibus: Συνοικεῖ δὲ καλὰς, εἴ τις ἄλλη ἢ καὶ ἡ Ἀσία ἐπὶ διπλοῦν ἀνθεσπῶν, ἐ αἰετῶν ἐξ αὐτῶν εἰσὶν οἱ θεωρόντες καὶ ἡ ἐπαρχία, ἐς Ἀσιάρχας καλεῖσθαι. Munus & cultum Asiarcharum eleganter

describit Dion Chrysostomus in Oratione 35. Celanis habita: Ἀλλ' εἰς σοφίας ὑμῶν ὑποδεικνύουσι, ἦτοι καὶ τῆς ἀπάτης, καὶ τῆς ἡρώας τῆς παρ' ἡμῶν. Τὴν μακαρίαν λέγω, τὴν ἀπάντων ἀρχόντων τῆς ἡρώας, τὴν ἐπιπύμην τῆς δύο ἡπείρων τῆς ἰατρίας ὅλης. Ταῦτα γὰρ ὅτι τὰ ποιῶντα εἰς τούτους διδάσκοντες, εἶναι οὖν, εἰ πόρρωθεν, καὶ παιδεία κομῶντα καὶ λιβανωτὸν φέροντα. Ita enim legendum hic cum Casaubono locum hunc docte emendante: qui ait, quærendum esse, quinam sint hi sacerdotes; nec enim se quidquam legisse quo lucem afferat. Ego existimo per sacerdotes ἐπιπύμην τῆς δύο ἡπείρων τῆς ἰατρίας ὅλης, a Dione Asiarchas describi: quæ etenim sint hæ duæ continentes a quibus denominabantur hi sacerdotes, Herodotus declarat lib. 4. ubi Asiam describit, & ἀπτάς appellat. Εντῷδὲν δὲ τὸ πρὸς ἰατρικῶν ἀπτάς διασίστη. Vide Isaacum Vossium in Notis ad Scylacem Caryandenum f. 2. ad hæc coronam auream sacerdotum Prouincialium insigne fuisse, Tertullianus docet de Idololatria cap. 17. Ad Asiarchas autem communium τῶν συστήματι οὖν τῆς Ἀσίας templorum, sacrorumque curam pertinuisse, ex Aristide apparet, qui Asiarchiam appellat ἱεροσυνῶν τῆς κοινῆς τῆς Ἀσίας, & Dione, qui Asiarchas describit τὴν ἀπάντων ἀρχόντων τῆς ἡρώας. Nulla autem alia templa aut sacrificia communia fuisse τῶν κοινῶν Græcorum in Asia habitantium (nam togati & Iudæi ad κοῖνον τῆς Ἀσίας non pertinebant) quam ædes cærimoniasque Cæsarium Romanorum, invenio. Vnde non satis recte locutus videtur A. Gellius lib. 2. c. 6. dum scribit: *Quondam a communi Asia Concilio decretum, uti nomen eius qui templum Diana Ephesiæ incenderat, ne quis ullo in tempore nominaret*: namque ad commune Ionum pertinebat templum Dianæ Ephesiæ, non ad commune Asiæ.

Ceterum ad communium templorum sacrorumque
sum-

sumptus, omnes urbes τὰ συήματα ☉ conferre solitas, ex
 Dione patet Orat. 35. Celænis habita: Καὶ μὲν τῇ ἱερῇ δ' Ἀσίας
 μέγιστη ὑμῶν, δ' τε δευτέρῃς τοσούτων, ὅσον ἐκείναις τῇ πόλει. ἐν αἷς ἔστι
 τὰ ἱερά. Hanc collatitiam pecuniam dispensabant Asiar-
 chæ inter civitates νεωκόρες ad sarta tecta templorum com-
 mupium, editionesque certaminum sacrorum, quæ a
 Communi Asiæ in urbibus νεωκόροις ad honorem templo-
 rum Cæsareorum instituta erant, ut Augustæa Pergami,
 Hadrianæa Ephesi, Hadrianæa Olympia Smyrnæ, quæ
 statuto tempore & loco peragebantur. Sed præter hosce lu-
 dos & ipsi Asiarchæ suo quisque die in urbibus μητροπόλει,
 suis sumptibus spectacula edebant communi Provin-
 ciæ nomine, non secus ac Romæ Prætores ac Ædiles, in
 alijs urbibus duumviri, decuriones, atque quinquennales
 in auspicijs dignitatis suæ facere solebant: de quibus Asiar-
 charum editionibus cap. 10. Euseb. lib. 4. cap. 14. ubi
 ait, cum Polycarpus inductus esset in theatrum sub
 titulo Christiani, Græcos omnes atque Iudæos Smyr-
 nam incolentes exclamasse, atque postulasse a Philippo
 Asiarcha, ἵνα ἐπαφῇ τῷ Πολυκάρπῳ λέοντα. ὃ δ' ἐφη μὴ εἶναι ἔξω αὐτοῦ
 ἐπεὶ δὲ πεπληρωθῇ τὰ κυνηγία. Quod Rufinus vertit: *Et post
 hæc verba acclamabant Philippo Munerario, ut leonem Po-
 lycarpo dimitteret. Qui respondit, Non sibi licere, quia iam
 editionis suæ munus expleisset.* Asiarcharum autem Bithy-
 niarcharum, Syriarcharum munera perdurasse etiam sub
 Principibus Christianis, abolito iam cultu numinum
 templorumque communium, annotarunt Cuiacius Al-
 baspinæus, & alij; ita ut officium sacerdotum Provincia-
 lium hac sola spectaculorum editione censeretur: unde in
 Basilicis Græci exponunt. τῇ ἡγεμονίᾳ τὸ δὴ παλαιὸν τὰ κυνηγία:
 hosce ludos ab Asiarchis exhiberi solitos, ΚΟΙΝΑ ΑΣΙΑΣ

voca-

vocata fuisse existimo, ut in inscriptione Arundelliana ΣΜΥΡΝΑΝ ΚΟΙΝΟΝ ΑΣΙΑΣ: & in Farnesiana ΣΜΥΡΝΑΝ Ε ΚΟΙΝΑ ΑCΙΑC. In Severi quoque & Galliceni nummis legimus ΠΡΩΤΑ ΚΟΙΝΑ ΑCΙΑC CΜΥΡΝ. Vnde apparet, prima Asiarcharum certamina Smyrnæ edi solita, quod obtinuit, ut existimo, postquam Smyrnæi primatum inter Asiæ metropoles adepti sunt. De quo pauca dicenda sunt. In communi Provinciæ concilio, pompisque ac ludis Provincialium sacerdotum, civitatis *μητροπόλεως* legatis primum locum attributum fuisse, non est dubium. Sed cum titulus *μητροπόλεως* ab Senatu aut Imperatoribus Romanis aliquando ab una urbe ad aliam transferretur, immo & plures metropoles nonnullis in Provinciis essent, maximæ sæpe controversiæ ob primatum excitatæ fuere.

Sic in Bithynia Nicæenses olim metropolitani erant; à quibus deinde honos hic ad Nicomedienses transijt. Hinc inimiciæ gravissimæ & æternæ lites inter has urbes exarsere: ita ut tota Provincia duas in factiones scissa fuerit, dum alij Nicæensium, alij Nicomediensium partes foveant. Etenim Nicæenses quamvis metropoleos honore spoliati essent; tamen se *πρώτους ἢ ἐπαρχίας* inscribebant, ut in nummo Domitiani apud Sanctamantium, in quo ara expressa est cum inscriptione, ΔΙΟΣ ΑΓΟΡΑΙΟΥ; ob conventus nempe forenses (*ἀγοραί* D. Lucas appellat, ut Strabo) qui illic statò anni tempore a Præside Bithyniæ celebrari solebant. De his forensibus Proconsulum aut Legatorum conventibus vide Plinium lib. 10. Epist. Plutarchum in libello, Animi, an corporis passionēs peiores sint; & Dionem in Orat. Celænis habitæ; cuius verba aliqua adscribam: Αἱ δὲ καὶ κατ' ἑτὸν ἀγορὴν παρ' ὑμῶν. Et paulo post: Τοῦ αὐτοῦ, μέγιστον ἰσχυρὸν πάλαι τὸ δῖον

δικαίν: καὶ πάντες ἰσχυροδύναστοι ὑπὸ ἐδδης ἔσαν. μέγιστο δὲ αὐτῶν ἡ πόλις
 πόλιν, ἐν μέρει παρ' ἴτος: unde suspicor omnes civitates, quæ
 conventum habebant, primas se vocasse. Quamvis An-
 toninus Pius in Epistola ad commune Asiæ, quam refert
 Modestinus lib. 6. ff. de Excusat. maximas urbes designat,
 τὰς μετροπόλεις πρὶν ἔθελαι; in secunda vero classe locet eas,
 quæ licet Metropoleos titulo non essent ornatae, conven-
 tus tamen Forenses habebant, τὰς ἔχουσαι ἀγορὰς δικαίαι. De
 hoc nomine controversum Dionis Chrysostomi tempore
 movere Nicomedienſes Nicænsibus, dum pati nolu-
 nt, hos primos se scribere, ut constat ex pulcherrima Dionis
 Oratione, qua concordiam suadet Nicomedienſibus,
 quibus inter cetera dicit: αὐτὸ δὲ τὸ μὲν ὁ μετροπόλις ὑμῶν ὄνομα
 ἐξαίρετον ἦ, τὸ δὲ τὸ μετροπόλις καὶ τὸ τὴν πόλιν ἵσταται. Unde
 explicari potest inscriptio nummorum Antonini Pij *Apud*
 ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑΣ ΜΗΤΡΟΠ. ΑΠΡΩΤΗC. Demum rursus Ni- *Tristanū*
 cææ honorarius metropoleos titulus datus est rescripto *T. 1. f. 592*
 Valentiniani & Valentis, quod exstat in Concilio Chalce-
 donensi part. 1. c. 28. r. sed corruptum de multitudine quo
 præterea Imperatores illi, ut novam hanc metropolim
 aliquo modo æquarent Nicomedia, ubi, utpote in vera
 metropoli, Bithyniarches solemnem Provinciæ festivi-
 tatem & pompam agere solebat, alium sacerdotem crea-
 ri iubent, qui similem Nicææ solennitatem celebret. Sic
 intelligo verba illa: καὶ εἰς τὸ εἶναι αὐτὴν σέβαντες ὡς τὴν ἀντικα-
 τὰν πόλιν ἐδιδασκασμένη. Διακρίνεται τὸ πῶς εἰς τὸ δίδωται ἡ σπου-
 δα αὐτῇ. Ἐν πόλιν ὑμῶν μετροπόλις ἔστω, ὡς σπουδῆς ὅτι ἐπὶ τῇ με-
 τρὶ τὸ Βιθυνιαρχεὺς ἔχουσιν. ὡς εἰς τὸ ἀφαιρεῖται πρὸ τῆς ἄλλης. Nec
 minori mole in Asia de primatu certare metropoles
 Provinciæ illius, plures enim erant, ut docet Vlpianus in
 lib. 4. §. 5. de Officio Procos. ubi Antoninus Augustus

Geibofre-
dus.

rescribit, Proconsuli necessitatem impositam per mare Asiam applicare, & ἡ μιντερόλου Εἴσιον, id est, inter matrices urbes Ephesum primam attingere. malè enim vir eruditus, qui corrigit Εἰ μιντερόλου Εἴσιον, atque inter Smyrnæos quidem, Ephesios, & Pergamenos, ut plurimum controversias eo nomine agitas fuisse, constat ex Aristide, & alijs: quare cum res sæpe ad seditionem spectaret, vel ab Imperatoribus Romanis decretum, vel communi partium consensu statutum fuisse videtur, ut primatus de quo dissentiebant, cederet urbi metropoli, quæ plurimum aut celebriorum templorum communium μακρόθεν esset. Sed nova hinc rursus rixarum Ilias exorta, dum vnaquæque templorum festorumque suorum magnitudinem ac pulchritudinem extollens, primas occupare partes conatur. Indicat hoc Aristides in eleganti illa Orat. quàm Pergami in communi Asiæ ad discordes urbes habuit: verba ipsa quia pluscula sunt, Latine adscribam:

T. 2. f. 330 *Miror autem vos, cum de templis, ac ceteraminibus, quæ communia ducitis, non leviter gloriemini; de illis ipsis inter vobis dissidere: atqui cum de his rebus, quibus eamquam communibus gaudetis, inter vos contenditis, de qua re tandem consentietis? nam ego quidem hoc esse commune & privati discrimen arbitror, & hoc referri sapientum dictum, quo prædant, communia eorum oportere esse omnia, qui beate velint vivere; ubi enim seorsum quisque sua possidet, utilitas etiam cuiusque seorsum est posita: inde vero seditiones oriuntur, ac pugna & contentiones; nam illud, Non tuum hoc, sed meum, omnis est contentionis initium. Verum, ubi omnes omnia ducunt communia, communent, etiam illorum curam gerunt. Jam vox hæc appellationes velut argumenta contra seditiones, rebus imponentes, communia quidem concilia, communia*

munia templa, communes ludos, & maxima ferè quæque nominaſtis communia; quapropter alterutrum neceſſariò peccatis? Si enim rectè de iſtis quæ communia ſunt gloriàmini, quomodo de iſtis non pudet contendere? ſive iſta nullius ſunt pretij, cur ob ea vos iactatis? Etenim exiſtimo, ſi vos id latuiſſet hæcenus, & ab aliquo repertum, vobis eſſet patefactum, quamdam horum partem etiam ad alios pertinere, nec eorum dumtaxat eſſe qui ea poſſident, verum omnibus communia, ut opes; nec poſſe alios prohiberi quominus de ijs glorièntur, omnes tum diſſenſionis finem iure facturos fuiſſe. At cum ipſi ſcientes, nominantes, appellatione gaudentes, concordia occaſiones in ſeditionem vertitis, & nominibus fauſtis ad rerum perturbationem utimini, atque inde agrotatis unde vos ſanari oportebat; quis non id eſſe perinde dixerit, ac ſi quis e pharſiſ ad ſalutem comparatis non modo non ſanitatem, ſed interitum ſibi acquireret? Atqui templa ac certamina communia, de quibus inter ſe diſſidebant, non alia fuiſſe, quam illa quæ a communi Aſiæ Cæſaribus ſacrata erant, conſtat ex eodem Ariſtide in eadem illa Oratione, cum Pergamum prædicaturus ita orditur: Ἀρχομαι δὲ ταῦτ' ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ἡμῶν παντὶ. Καὶ ἡ τὸ βουλευτήριον, τοῖς ἀπὸ τῶν λόγων παρὰ χεῖ. ὡς μὲν οὖν ἤρξαι ποτὶ τῆς ἀπὸ τῶν πόλεων τῶν, & ὡς ὑστερὸν αὐτὰ ταῦτα ἐφ' οἷς φιλοτιμύμεθα ἐπιτελεῖν ἔχει τὸ ἀρχὴν ἰάσασθαι μοι δοκῶ. Incipiam autem ab ea urbe, quæ nos nunc excipit, & hiſce ſermonibus curiam præbet. Quod quidem locis finitimis quondam imperavit, & deinde ea ipſa, de quibus gloriàmur, originem hinc habuerint, omittendum duco. Pergami enim primum omnium templum Auguſto à communi Aſiæ ſtatutum fuit.

Ceterum ab Imperatore & Senatu Romano, cum liſ hæc Aſiaticarum urbium Romam delata eſſet, Smyrnæos

ob magnitudinem atque pulchritudinem Hadrianæi templi prælatos fuisse, Aristides docet in Epistola ad Imperatores Antoninum & Commodum, qua Smyrnam terræmotu everfam, & templum hoc subversum deplorat: Τὸ
 γὰρ τοῦ τοῦ κατὰ δυνάμει λαμπρότερος λίγος τυχεῖν ὥστε ἀγῶν
 ἡροδότου ἢ μὲν Ἀσίαν ἢ ἄλλαν ἰθαὺν περιελθεῖν. Τῶν δ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ
 πόλιν ἢ Σμύρναν ὁρᾷ ὥστε ἢ μὲν ἄλλω Ἀσίᾳ, ἐπὶ μόναις ψήφους
 μεταλαβεῖν. Τῇ δὲ πόλει πεπραποσίας ἡμέρας μόνῃ τῷτο μὲν οὐκ ἔστι
 ἢ Ἀσίας κοσμοταῖς ἀν' ἡρώς, ἀν' ὑμῶν δοκῇ· ἢ δὲ ἡδ' ὅλων ἱκανόρθεως
 μένων ὑμῶν οἷς οἱ θεοὶ ταῖς πηλικαῦτα ἀπέδοσαν. *Quod enim nunc
 subversum est templum, adeo fertur splendidum fuisse, ut con-
 tentione exorta, Asia reliquis gentibus prælata sit, Asia urbi-
 bus Smyrna tantum; ut reliqua Asia septem dumtaxat cal-
 culos, urbs hac sola quadringentos ferret; atque hoc quidem
 fortè ab Asia, si vobis ita videtur, restaurari poterit, uni-
 versa verò urbis instauratio ad vos solos pertinet, quibus
 dij facultatem hanc dedere.*

Philostratus hanc aut similem Smyrναorum victo-
 riam adscribit eloquentiæ Polemonis, qui pendente lite
 defunctus erat: Ἡεὶζεν ἡ Σμύρνα ἱερῶν τῶν ναῶν, καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῖς δι-
 καίων, ξυνδικοὶ πεπονημένοι, ἢ Πολέμωνας, ἐς τέρας ἦδη τῶν βίαις ἡκοντα·
 ἐπεὶ δὲ ἐν ὁρμῇ τῶν ἱερῶν τῶν δικαίων ἀπαθηνάας ἐπελάττησεν, ἐγγύς τοι μὲν
 ἐπ' ἄλλοις ξυνδικοῖς ἢ πόλιν. πονηροὶ δὲ αὐτοῖς ἐν τῇ βασιλείᾳ δικα-
 στήριον ὄψιν δεινύων τῶν λόγων, βλέψας ὁ αὐτοκράτωρ ἐς τοὺς τῶν Σμυρναίων
 ξυνωθόρους, ἢ Πολέμων εἶπε τυττὲ τῶν ἀγῶνος ξυνδίκος ὑμῶν ἀπαδέσασθαι,
 ναὶ ἔφασαν εἶλα ἢ σοφιστὴν λίγους. καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἴσως οὐκ ἔφην καὶ
 λόγον πρὸς συνήγερα· τῶν τῶν δικαίων οἷα δὲ ἐπ' ἐμῷ τέ αἰσθημένῳ
 καὶ ἱερῶν πηλικαῦται. Ἰσως ἔφασαν ὡς βασιλεῦς, ἐμὲν ἡμῶν γὰρ εἶδεναι, ὅ
 ἔδωκεν ἀναβολὰς ὁ αὐτοκράτωρ τῇ δίκῃ ἔς· ἀν' ὄψιν κομῶν ὁ λόγος, αἰα-
 γνωδέστερος δὲ ἐν τῇ δικαστηρίᾳ κατ' αὐτὸν ἐψηφίσασθαι βασιλεῦς. Καὶ ἀπὸ
 τῶν ἡ Σμύρνα τὰ ποσότης καὶ οὐκ. *De templis suis eorumque iure
 Smyr-*

Smyrna contendebat, & Syndicum suum designaverat Polemonem, ad vitæ finem iam inclinantem. Ut verò in ipso procinctu profectiois suæ obijt, alij syndici fuere substituti. Qui cum in Senatu coram Imperatore male causam agerent, conversus ad causidicos Smyrnaeorum Imperator, Nonne, inquit, Polemon huius causæ syndicus erat designatus? Immo vero, inquirunt, si de Sophista loqueris. Adhæc Imperator: Fortasse igitur & orationem aliquam conscripsit de iure Smyrnæ, ut coram me acturus, & de re tanti momenti. Fortasse, responderunt illi, non tamen certo scimus. Tum iudicio dilationem Imperator concessit, donec adferretur oratio; quæ in Senatu lecta, secundum ipsam decrevit Imperator, & Smyrna primas obtinuit.

Eodem S. C. quo Smyrna primatum adsecuta est, & illud decretum fuisse videtur, ut Asiarchæ, qui singulis quinquennijs (ut videtur colligi posse ex inscriptionibus antiquis & nummis) per urbes metropoles Asiæ spectacula communia edebant, primo loco ea Smyrnæ ederent. & sic explico nummos Severi & Gallieni, in quibus ΠΡΩΤΑ ΚΟΙΝΑ ΑΣΙΑΣ ΜΤΡΝ, memorantur. Sed & Occo refert nummum Caracallæ, cum inscriptione ΜΗΡΝ ΠΡΩΤΩΝ ΤΩΝ ΣΕΒΑΚΤΩΝ ΚΑΛΛΕΙ ΚΑΙ ΜΕΓΕΘΙ, ubi existimo Smyrnæos se inscribere ob ΠΡΩΤΟΤΣ ΚΑΛΛΕΙ ΚΑΙ ΜΕΓΕΘΕΙ ΤΩΝ ΣΕΒΑΚΤΙΩΝ, id est primos Asiæ, ob pulchritudinem & magnitudinem templorum Augustalium; nam templa hæc Cæsarea, & Σεβαστὰ vocata fuisse iam supra notavimus. Philo Iudæus in Legatione ad Caium de Augusto: Πᾶσα ἡ οἰκουμένη τὰς ἰσχυρὰς αὐτῶν πᾶσι ἐκτίσται, ἑνὰς, καὶ περὶ ἑνὸς, θεοκρατίας, ὡς ὅσα τῇ πόλει ἢ τῇ πόλει ἢ παλαιὰ καὶ καλὰ καὶ μεγάλῃ τῇ κατιστάσει παρὰ τὴν ἀρετὴν, καὶ μάλιστα καὶ ἡμετέρας Ἀλεξάνδρειαν. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο ὅτι

*Apud
Tristanū
T. 2.*

*Apud Oc-
conē Eri-
zum &
Tristanū.*

τίμμος οὗτος τὸ λαγύριον Σεβασίου, ὁπότε καὶ καίσαρος παῖς, ἀπὸ τοῦ
διορμολάτου λιμνίου μετὰ τοὺς ἰδρυῖ μῆτις ὅτι καὶ ὁπφάνεται. vi-
dentur autem Smyrnæi in hoc Caracallæ numismate se
expresse vocare primos ob magnitudinem & pulchritu-
dinem templorum Augustalium, quia Ephesij & Per-
gameni illo tempore numero potiores erant: namque
Ephesios se in Getæ & Caracallæ nummis se Γ νεωκόρος, &
deinde Δ νεωκόρος se inscribere video; & Pergamēnos quo-
que sub Caracalla Γ νεωκόρος factos apparet ex pulcherrimo
nummo Caracallæ inscripto ΠΕΡΓΑΜΗΝΩΝ ΠΡΩΤΩΝ Γ
ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΕΠΙ ΣΤΡ. Μ. ΚΑΠΙΤΩΝΟΣ ΑΤΤΑΛΟΥ, in quo
tria templa expressa sunt, unum nempe Augusti, qui Io-
vis habitu in medio templi collocatus est, aquila & hasta
pura: alterum Traiani, ut reor, tertium, novum illud sub
Caracalla erectum, quo ΤΡΙΣ ΝΕΩΚΟΡΟΙ facti sunt. Et
hoc quidem Commodο consecratum fuisse existimo;
nam certamina Commedæa Pergami instituta fuisse,
Arundelliana inscriptio nos docet ΠΕΡΓΑΜΟΝ ΑΥΤΟΥ-
ΣΤΕΙΑ Γ ΤΡΑΙΑΝΕΙΑ, ΑΣΚΛΗΠΕΙΑ, ΚΟΜΟΔΕΙΑ Β. & Com-
modo templa passim in Asia sacrata fuisse sub Severo &
Antonino Caracalla testantur plures nummi. Sic Laodi-
ceæ commune Commodο & Antonino Caracallæ delu-
brum exædificatum fuit, & ingens in eo colossus Antoni-
no erectus, quem exhibet numisma æreum cum inscri-
ptione ΛΑΟΔΙΚΕΩΝ ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΚΟΜΟΔΟΥ ΚΕ ΑΝΤΩΝΕΙ-
ΝΟΥ ΔΟΓΜΑΤΙ ΣΥΝΚΛΗΤΟΥ; unde & hoc constat, ur-
bes Provinciales Senatusconsulto Romano creatas ple-
rumque, quod & Tacitus testatur, & marmor Arundellia-
num, ubi Smyrnæi memorant δύο περι δόγμα σωκλήτη,
quod bis neocori facti sunt. Præterea Dio tradit, Saote-
rum Nicomediensem, qui postea occisus a Cleandro, ma-
gna

gna apud Commodum gratia fuisse. Καὶ οὗτος, inquit,
 καὶ οἱ Νικομηδεῖς καὶ ἀγῶνα ἀγείν ἐ πᾶν τὴ Κομμόδου ὡδὸν τὴ βουλῆς
 ἔλαβον. Ob quod S.C. Nicomedienſes, qui antea neocoros
 ſe inſcribebant ob templum Auguſtæum illic à com-
 muni Bithyniæ erectum, ut in nummos M. Aurelij & *Occo f. 296*
 Commodi, tunc titulum ΔΙC ΝΕΩΚΟΡΩΝ aſſumpſere, ut *Trifanū*
 in alio numiſmate Commodi, quod duo templa præfert, *T. 1. f. 747*
 & in medio triennem cum inſcriptione, ΝΙΚΩΜΙΔΕΩΝ
 ΔΙC ΝΕΩΚΟΡΩΝ. qui idem titulus ijs tribuitur in multis *Apud Oc-*
 alijs nummis Severi & Caracallæ; atque etiam Albini; *conē f. 362.*
 nam male, ut exiſtimo, Goltzius legit ΝΙΚΟΜΗΔΕΩΝ Δ *et 363.*
 ΝΕΩΚΟΡΩΝ, cum non dubites ſcriptum fuiſſe, ΔΙC ΝΕΩ- *Apud Oc-*
 ΚΟΡΩΝ. Qui nummi Nicomediensium hoc titulo notati *conē f. 385.*
 planiſſimā opinionem noſtram de neocoris conſtituant; *Stradam*
 exhibent enim plerique duo templa, ut etiam alij Cara- *f. 87.*
 callæ tria templa, cum inſcriptione ΤΡΙC ΝΕΩΚΟΡΩΝ *Apud*
 ΝΙΚΟΜΗΔΕΩΝ: quem tamen titulum deinde intermiſe- *Eriz. num*
 runt, cum templum Caracallæ imperfectum remanſerit, *f. 426.*
 ut ſuſpicor: itaque rursus in Iuliæ Mammeæ nummis ſc *Occo f. 408*
 ΔΙC ΝΕΩΚΟΡΩΝC appellant: atque etiam in pulcherrimo *Apud*
 numiſmate Gordiani, in quo templum ſignatum eſt, *Trifanū*
 ramis frondibusque, & eximie adornatum: ſub Valeriano *T. 2. f. 517*
 deinde rursus reſumpſere Nicomediensēs nomen ΤΡΙC *Occo f. 466*
 ΝΕΩΚΟΡΩΝ, ut indicant nummi duo apud Occonem, *et f. 467.*
 quorum unus exhibet aram inter tria templa, alter aram
 non habet, ſed templa ſolummodo.

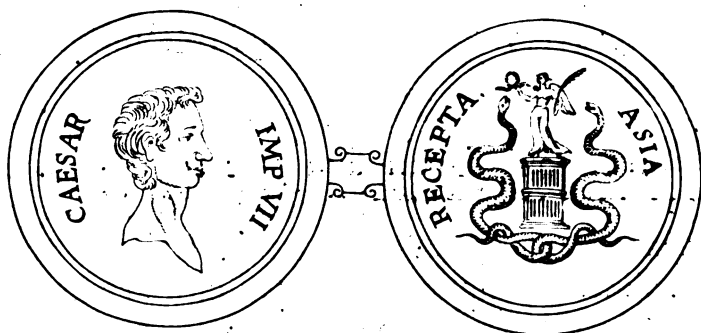
ALBER-

THE
MUSEUM

1911

ALBERTI RVBENI
DISSERTATIO
DE
NUMMO AVGVSTI;
CVIVS EPIGRAPHÆ,
ASIA RECEPTA.

ALBERTI RVBENI
DISSERTATIO
DE
NUMMO AVGVSTI;
CVIVS EPIGRAPHÆ,
ASIA RECEPTA.

Inter nummos D. Augusti unus extat argenteus, in cuius postica parte expressi sunt gemini angues aduersi, caudisque & spiris suis inter se impliciti, medio inter illos Victoriæ simulacro, cum inscriptione, ASIA RECEPTA. Similis nummus Vespasiani cernitur in Croyacis tab. 26. & D. Titi tab. 30. Ille Vespasiani inscriptus est, PONT. MAX. TR. P.

K k 2

COS

COS VI. Titi, PONTIF. TR. P. COS. IIII. Atque ita hi nummi eodem anno percussi sunt, cum Vespasianus VI. Titus IIII. Consules erant. Oeco etiam ponit nummum aureum Antonij, in quo ab una parte caput eius visitur cum lituo, cum inscriptione, **M. ANTON. IMP.** ab alia, duo serpentes, in quorum medio basis, cui superstat figura stolata, dextra hastam, sinistra urceolum tenens, cum inscriptione, **III VIR R P C.**

Argentea quoque eiusdem numismata extant, in quibus ab una parte capita Antonij & Cleopatraz simul juncta conspiciuntur; ab alia, eadem figura cum urceolo & serpentibus, **M. ANTON. IMP. COS. DESIG. ITER. ET TERT.** ab alia parte **III VIR R P C.** In alijs Antonij effigies in corona hederæ: & ab averfa parte caput muliebre cippo impositum inter duos angues cum eadem inscriptione. Hi nummi Antonij signati sunt post autumnum anni V. C. 715. tunc enim Antonius post pacem Misenensem in Græciam proficiscens, designatus fuit Cos. iterum & tertium. Vide Appianum lib. 5. Civilium. in octo annos designati tunc fuerunt Coss. ultimus annus erat annus V. C. 723. Vide Dionem. Nusquam magis quam in his argenteis ænigmatibus explicandis sese torserunt Antiquarii, ut Pierius, Valerianus, Sebastianus Erizzius, Æneas Vicus, & Antonius Augustinus; qui tamen ingenue se hæc non satis assequi confitentur.

Novissime etiam Ioannes Tristanus in nuperis suis de Nummis commentarijs, serpentes hic pro Victorijs accipit, ut & in alijs nummis **D. CLAUDII:** cuius sententiam explodet V. Clarissimus Casperius Gevartius in Triumpho Austriaco, sive Pompa introitus Serenissimi Principis Ferdinandi Austrij, Hispaniarum Infantis. Cardinalis

dinalis, in urbem Antuerpiam, *Serpentem*, hostilitatis, dissidij, seditionis, bellique symbolum hic esse censet Gevar-tius. Utque in Mercurij Caduceo *Angues gemini*, virga media divisi, hostes seiunctos, pacemque factam esse designant; ita in Numismate isto Augusteo idem symbolice & hieroglyphice denotari asserit. Nempe, Romani Imperij geminas in factiones divisi hostilitates & dissidia, bellumque civile, *Victoria* media esse dirempta, post M. Antonium apud Actium, auspicijs ductuque Octaviani Augusti superatum. Et tunc ASIA est RECEPTA, quæ in divisione Imperij M. Antonio obtigerat. *Angues* autem hostilitatis, bellique symbola esse, plurimis ille veterum Scriptorum testimonijs dicto libro adductis probat. Illius ego sententiam secutus sum in meo ad prisca Romanorum Imperatorum Commentario, quem adolescens scripsi. Nec mihi nunc animus illam, aut aliorum opiniones hic refutare; meam solum, quæ deinde mihi incidit, sententiam hic in medium feram, quam submitto censuræ Eruditorum, & præcipue Doctissimi viri D. Ludovici Nonnij, cuius exstant eruditissimi in prisca Græciæ Numismata Commentarij. In numismatis Romanis & Græcis sæpe nomen civitatis ubi percussa sunt adijcitur, sæpe insigne solum urbis illius aut regionis. Ita quædam Iulij Cæsaris, quæ ne dubitari posset in Africa signata esse, litteris Punicis inscribuntur, elephantem præferunt: alia eiusdem formæ Latinis litteris insignita sunt. Sic etiam quædam percussa Valentiae (quæ Calabriae civitas est) olim Hipponium vocata, ob fertilitatem territorij illius; unde & Gelo Siciliae tyrannus, locum a se prope Hipponium extructum, Cornucopiae vocavit, ut refert Duris Samius apud Athenæum lib. 12. Hæc numismata

duo cornucopiæ habent cum adscripto nomine VALENTIA. Alia sine nomine urbis, ipsum solummodo insigne gerunt, cum inscriptione, CÆSAR. DICT. PERP. Sic & in Augusti nummis, in quibus leo cervum devorans conspicitur cum inscriptione M. DURMIUS III VIR; leo ille Velia civitatis insigne est, ut patet ex nummis VEATTON apud Goltzium, qui leonem habent itidem cervum devorantem; unde aut nummi illi Velia percussi sunt, aut Durmius ille Velia oriundus erat. Idem videri potest in Lepidi nummis, qui equum cum scorpio præferunt, qui denotat, ut mihi videtur, nummos illos Hipponæ Africae cusos esse. Antonij etiam numismata quædam Alexandriae percussa, palmam habent, Alexandriae symbolum, cum inscriptione, ALEXANDR. ÆGYPT. alia Augusti ibidem signata, palmam solum præferunt, sine adscripto nomine Alexandriae. Sed & aliquando, quamvis in postica parte nummi insigne civitatis cernitur, ubi nummus ille signatus est; tamen & quædam alia adjiciuntur, ad Imperatorem aut Regem, in cuius honorem signatus est, spectantia. Sic in nummis Augusti rostrum navis expressum est ob victoriam Siculam: sed & adiuncta est meta quædam seu obeliscus, Copia civitatis insigne, ut non male animadvertit Tristanus, atque in quibusdam nomen COPIA adscriptum est, in alijs non. Sed ne longior sim, Alexandri magni solum & Philippi numismata consideremus.

In maiori parte numismatum Alexandri, ab una parte Alexandri caput leonina pelle indutum visitur, ab altera Iupiter sedens, hastâ sinistra, aquilam dextra præferens. Sed & alia quædam signa apponuntur, nempe caput bovis, Pegasus, acrostolion, navis, rosa, tridens, sphynx, &c. ubi caput bo-

bovis, in Eubœa signatum nummum indicat: Pegasus vero Corinthi, rosa Rhodi, acrostolion Leucadis, tridens Træzenis, aut Teni, sphynx Chij insignia sunt. Sic & in Philippi nummis cernitur iuvenis equo insidens allusione nempe ad Φιλίππυς nomen facta; sed nunc adjicitur clypeus seu scutum, nunc vero securis anceps, quæ in Tenedo nummum signatum denotat, ut clypeus ille Thebarum aut Bæotix symbolum est. Eadem ratione in nummis L. Marcij Philippi homo equo insidens visitur. Quod quidam explicant de statua illa, quam Livius lib. 9. scribit positam Marcio Tremulo ante ædem Castorum, alij de statua quam Philippus Octavio Cæsari decrevit. Male, cum nihil aliud sit quam mera allusio ad nomen Φιλίππυς, ut & in Philippi Macedonum regis nummis.

Cum igitur constet, sæpe in postica parte nummorum, civitatis aut regionis insigne adjici solere, ubi nummi illi percussi; ita & cenfeo hos Antonij, Octavij, Vespasiani & Titi nummos signatos esse in loco aliquo, cuius insigne erant duo serpentes implexi. Romæ etenim hos nummos haud quoque percussos esse, colligitur satis ex forma ipsorum; cum enim omnes argentei Romani vsque ad Neronem æquali quasi pondere sint, septimam aut octavam videlicet uncix partem habentes, hi omnes aut maiores aut minores solito sunt. De illo sane Antonij, ubi mulier est cum urceolo, ita Occo: *Argenteus hic nummus est solito maior, antiquus tamen & legitimus, ut videtur, sicut & præcedens trium denariorum seu drachmarum pondere, cusus in Asia fortassis aut Egypto.* Augusti vero nummus, quem penes me habeo, fere haud dimidiam partem ordinarij ponderis habet, de quo & ita Occo: *Putant quidam hunc nummulum esse sestertium, qui dicti sunt quasi semi-*
stertij,

stertij, eo quod duos asses cum semisse valerent. Cum igitur alibi quam Romæ nummi hi signati sint, ego non dubito affirmare, illos in Creta insula percussos esse, atque hoc denotare duos illos angues, qui Cretensium insigne sunt, ut patet ex nummis eorum apud Goltzium in Insulis Græciæ tab. 3. qui habent duos serpentes eodem modo implicitos, cum pharetra intermedia, & inscriptione ΚΡΗΤΑΙΩΝ ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ. Quidam etiam habent hos angues implexos cum Iove intermedio & inscriptione ΚΥΔΑΣ ΚΡΗΤΑΡΧΑΣ. Ex quibus satis patet, hoc Cretensium insigne gentilitium esse.

Fortasse etiam fulcit hanc nostram sententiam, quod in nummo Antonij, ubi caput muliebre visitur inter duos angues, ab altera parte Antonij ipsius effigies ponitur in corona hederæ, quæ etiam in Cretensium nummis adijcitur. Quamvis enim sciam hoc explicari posse, quia Antonius Bacchus dici voluit; tamen haud ita absurdum est, existimare ob duplicem rationem adiunctam esse hanc coronam hederaceam, cum haud temere reperiri possit, eam addi Antonio nisi in nummo hoc, & quibusdam alijs Alexandriæ signatis; quæ urbs etiam Baccho sacra erat, ut constat ex Theophilo lib. 2. ad Autolycum. Ita & in quibusdam Augusti nummis (qui tamen haudquam se Dionysium appellari voluit) hederacea hæc corona adiungitur.

Sed quod omnem mihi dubitationem eximit, est, quod video basim illam, cui in Antonij nummis muliebre caput, & femina urceum tenens insistit; in Augusti vero, Vespasiani & Titi, Victoria, non aram esse vel cippum, ut credunt.

credunt. Quod etiam vidit Antonius Augustinus Dialog. 3. ubi non audet definire quidnam illud sit, *Est*, inquit, *victoria columnæ insistens, sive tropheum illud, sive pulpitum appellare libet.* Cum enim in his Antonij & Augusti nummis semper eodem modo basis illa efficta sit, striis multis & lineis eam dividitibus; nusquam alibi in nummis aliis altare aut cippum eo modo effictum vidi: unde accurate inspecto nummo Augusti qui penes me est, assero, non aram esse vel cippum cui Victoria insistit; sed cistam mysticam (quod & vidit Pierius, qui lib. 15. Hieroglyph. cap. 14. ait Victoriam calathisco insistere.) eadem plane forma qua cernitur in nummis Cretensium apud Goltziurn in Insulis Græciæ tab. 3. nummo 5. & tab. 4. nummo 3. nisi quod in his Cretensium nummis cistæ illæ levato paululum orificio expressæ sunt, in illis vero Augusti & Antonij penitus clausæ, utpote quibus alia quædam figura insistit. Cistam autem esse ostendunt illæ striæ, quæ cannas significant, ex quibus conflabantur cistæ. Isidorus xx. orig. 9. *Canistrum fistis cannis contextum, unde nuncupatur: alij Græcum asserunt. Cistella a costis ex canna vel ligno, quibus contextitur, nominata.* Vnde mihi videtur, ut Cretenses in nummis suis ab una parte duos angues, ab altera sacram cistam exprimebant; ita & in his Romanorum Imp. nummis in Creta signatis, cum Imperatoris caput unam partem numismatis occupet; a postica parte utraque simul Cretensium insignia, duos angues implexos & cistam mysticam, impressa esse.

Nec obstat, quod nummi hi litteris Latinis inscripti sint, cum lingua Græca Cretenses uterentur. Etenim multos Imperatorum Romanorum nummos reperias, qui

Ll

quam-

quamvis in Græcia vel Syria cusi sint, litteras tamen Latinas præferunt, Sic nummum Antonij habeo, in quo ab una parte Antonij caput est cum inscriptione: IMP. ANTON. AVG. IMP. LIII. COS. DES. III. IIIVIR II.R.P.C. ab altera parte palma est in corona hederacea, cum inscriptione, ALEXANDR. ÆGYPT. qui nummus cum sine dubio ullo, Alexandria in Ægypto percussus sit, tamen Latinam inscriptionem habet. Sic & nummi Bruti & Cassij, quamvis magna ex parte in Græcia, Macedonia, aut Asia signati, litteris tamen Latinis inscripti sunt, ut & multi Lepidi nummi, quamvis in Africa percussi.

Adhæc urbes aliquæ in Creta erant, in quas Coloniae Romanorum deductæ erant, ut de Cnosso Strabo testatur lib. 10. Νῦν δὲ Κνωσὸς καὶ Ῥωμαίων Σποικίον ἔχει. *Nunc vero Cnossus & Romanorum Coloniam habet.* Nunc videndum, quare Cretenses in numismatis suis duos angues implicitas, & cistam cum serpente impresserint; cum Creta insula nullum venenatum animal producat, quod testantur Diodorus Siculus, Solinus, Ælianus, & alij. Cretenses ut apud se natos deos primum, ita etiam sacrificia, & mysteria atque Orgia inventa fuisse in Creta, asserabant, quamvis & Phryges, & Thraces, & alij, Orgiorum inventionem sibi ipsi adscriberent. Luculentus hac de re locus apud Diodorum Siculum lib. 5. Bibliothecæ: Τὰς δὲ πρῶτας ἐξ ἀσπίδας καὶ τὰς μετὰ τὰ μυστήρια πελεκίας ἐκ κρήτης εἰς τὰς ἄλλας ἀνθρώπους ὡς ἀπὸ τοῦ ἰδίου λέγοντες τὸ ποιεῖν αὐτοὺς ὡς οἱ αὐτοὶ μέγιστον τιμήριον· τὴν τε γὰρ παρ' Ἀθηναίοις ἐν Ἐλευσίνῃ ἡρμοδιῶν πελεκίῳ ὀφθαλμοῖς ἀπὸ τοῦ ἰδίου εἶναι ἀποδείκνυται. καὶ τὴν ἐν Σαμαθρακίᾳ, καὶ ἡ ἐν Θράκῃ ἐν τοῖς Κασίοις (ἃν οἱ καλεοῦσιν Ὀρφέως λῶν) μυστικῶς ὡς ἀπὸ τοῦ ἰδίου καὶ δὲ ἡ κρήνη ἐν Κνωσὶ πόμμιον ἐξ ἀρχαίων ἐστὶ φανερόν· τὰς πελεκίας αὐτοὺς πᾶσι ὡς ἀπὸ τοῦ ἰδίου, & τὰ ὡς τοῖς ἄλλοις ἐν Σποικίῳ ὡς ἀπὸ τοῦ ἰδίου.

ἡδομένη παρ' αὐτοῖς καὶ τὰ κρύπτεν τ' βυλομένη τὰ τοιαῦτα γινώσκουσα.

Porro ut honores quoque Deum, & sacrificia ritusque initiorum a se ad ceteros mortales pervenisse probent, hoc pro maximo & firmissimo, ut persuasum habent, argumento confirmationis adducunt; Initiales, inquit, ritus apud Athenienses Eleusiniij omnium celeberrimi, itemque Samothracij, & qui in Thracia usitati sunt, Ciconibus (unde institutor horum Orpheus erat) mystice traduntur. At in urbe Cretæ (nosso ab antiquo sancitum est, in propatulo illa tradi, & quæ in secreto a ceteris administrantur, ea neminem apud se, qui modo cognoscere illa studet, calari. Sed de hac Cretensium cum Phrygibus, Thracibus, & alijs controversia, videndus Strabo lib. 10. Euripides quoque in Bacchis Cretenses enumerat inter ministros Bacchi una cum Phrygibus, Lydis & Thracijs:

Ω θαλάμους Κυρήτων

Ζεθεοί τε Κρήτης

Διοχμήτορες ἑταυλοι

Τελεόβητες τ' ἐν ἄντροις

Βυροβανοὶ κύκλωμα πόδι

Μοι κορυβαίτες ἄλλοι, &c.

O contubernium Curetum,

Et divini Cretenses,

Iove geniti incole,

Triplicemque galeam gestantes in antris

Hunc tympani rotundum orbem, intentum cono

Invenērunt mihi Coribantes.

Vt igitur Cretenses se Bacchicorum Orgiorum inventores esse significarent, cistam mysticam cum serpente in nummis suis signarunt; ut enim Clemens Alexandrinus ait in Parenetico: σημεῖον ὄργιον βακχικῶν ὅφρις ἔστι πεπλισμένη. *Symbolum Bacchicorum Orgiorum est serpens mysticis ini-*

tus. Porphyrio ad lib. 2. Odarum: *Bistonides Thraces sunt, quæ cum in sacris Liberi patris criminibus solutis versantur, angues & in capite & in manibus gestant.* Adde Catullum in Argonautico, & Euripidem, in Bacchis.

Hi autem Orgiastici serpentes fere erant ex illo anguium genere quos Græci *παρελαί* vocant. Demosthenes pro Ctesiphonte de Æschine: *Εν δὲ τῇ ἡμέρῃ τὰς παλαιὰς διδάσκει ἀγων εἶναι τῶν ὁδῶν τὰς ἐπιφαινεύους τὰ μαρτύρια, καὶ τῇ λαβῇ, τὰς ὄφεις τὰς παρελαί θλίβων, & ἵσθαι τὰ καφάρια αἰωρεῖν & βεῶν & εὐοῖ Σαβοῖ & ἰπορχεύων.* Τὰς Ἀττας Ἀττας τὰς ἑαρχ. & ποτηριμῶν & κτυποῦρες, καὶ λικνοῦρες, & τὰ πᾶσι, ὑπὸ τῶν χραίδων ποροταγορεύων, μὲν λαμβάνει τέτυκτο ἡδονῶν & σπῆντες & νύλατα. Quæ ita vertit H. Wolfius: *Interdum autem præclaros illos cætus per viam ducens fenicula & populo redimitos, serpentes, quos Parias vocant, elidens, & super caput efferens, & clamitans, Eue Saboe, & intersum saltitans, Hyes Attes, Attes Hyes, auspex & dux & picifer & vannifer, & eius generis alijs nominibus, ab aniculis salutabare, mercedem pro istis ab alijs accipiebas placentas, & scriblitas, & recentes panes.* Sed ridiculus Wolfius, qui hic κτυποῦρον piciferum vertit, secutus Erasmus qui Culiade 4. Cent. 3. ita scribit. *κτυποῦρες, id est Picifer, vulgare convicium videtur in hominem infimum & despicatissima sortis. Siquidem Demosthenes in oratione pro Ctesiphonte, dicit Æschinem hoc nomine ab aniculis compellatum, quemadmodum & λικνοῦρον, quod picas & vannos capite hauraret; nam his in mysterijs Bacchanalibus utebantur, quod ea avis sacra sit Baccho.* Melius Henricus Stephanus, qui in Thesauro suo κτυποῦρον exponit hederiferum, sive hedera coronatum, ut solebant esse ij qui Baccho Orgia faciebant, ut constat ex Plutarcho de Libera educ. Sed nec hoc mihi satisfacit, non enim Baccho

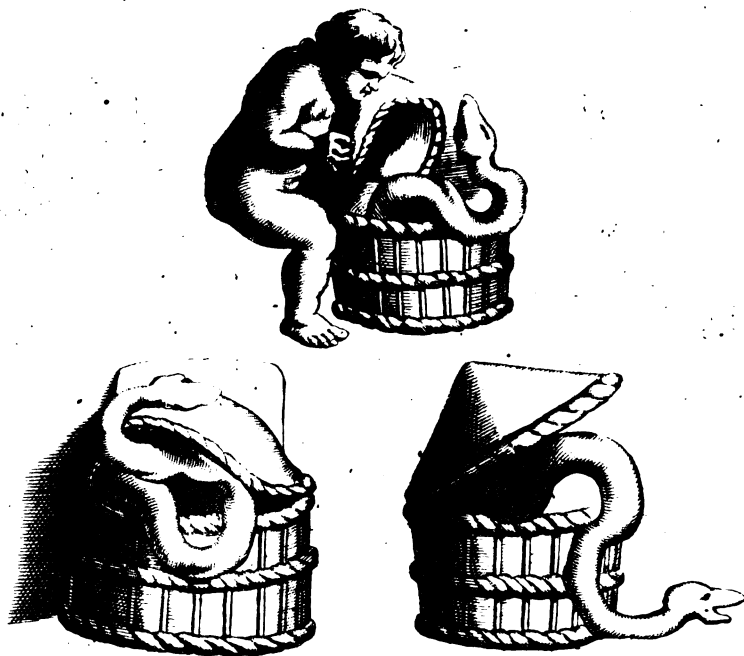
Orgia

Orgia faciebat Æschines, sed Matri magnæ, ut asserit Strabo lib. 10. Demosthenes quoque ait hos *θιάσους τῶν μα-
εάδων καὶ τῆς λολυῆς* *feniculo & populo*, non hedera redimitos
fuisse. Vnde mihi videtur scribendum esse in Demosthe-
ne *κισσοφόρους*, non *κισσοφόρους* V. Suidam in *κισσοφόροις*: notum et-
iam illud Martialis, — *Nupsisti Gellia cistifero*.

Nec adeo recenter locus hic Demosthenis corruptus est,
cum iam ætate Harpocratonis quidam illic *κισσοφόρους*, alij
κισσοφόρους scriberent. Harpocraton *Κισσοφόρους ἦτοι γράφουσιν κισσο-
φόρους, τὰς γὰρ ληρομύδας κίσας ἕως ἑξῆς ἔχει ἔλθον τῷ Διονύσῳ, καὶ ταῖς θιαῖν*.
ita expresse locus hic legitur in M. S. E. Morelli, ut notat
Phil. Iacob. Maussacus. Quam lectionem etiam confir-
mat Suidas in voce *κισσοφόροις*. male vulgo editum est in Har-
pocratone *Κισσοφόρους ἦτοι δὲ δύο αὖ γράφουσιν κισσοφόρους. τὰς γὰρ
ληρομύδας κίσας ἕως ἑξῆς ἔχει ἔλθον τῷ Διονύσῳ, καὶ ταῖς θιαῖν*. Quæ cor-
rupta lectio imposuit Erasmo & alijs, quod haud ita mi-
rum: illud magis mirum, Phil. Iacob. Maussacū, qui veram
lectionem Codicis Morelliani vidit adhuc *βαλανοφαγεῖν*, ille
sic in differt. critica. f. 317. *Quamvis, ut verum fatear, pa-
rum mihi constet de vero huius intricatissimi, & ut ego exi-
stimo, obscurissimi loci sensu, &c.* Et post longam disputa-
tionem interpretatur illud *κισσοφόρους* aut *κισσοφόρους* de Citta
pisce Baccho sacro. Quam bene, alij viderint.

Sed ut ad angues *παρεΐας* revertamur, de hoc genere
serpentium ita Interpres Aristophanis in Plutum: *Εἰδὼ δὲ
ὄφεις ὁ παρεΐας ὧδε τὸ ἐπὶ ἡρθαι τὰς παρεΐας, φασὶ δὲ αὐτὸν μὴ δ' ἀκνήν.
ἢ καὶ δ' ἀκνήντα μὴ λυπεῖν· μέμνη δὲ αὐτὸς καὶ Δημοσθένους τὰς ὄφεις τὰς
παρεΐας φάσκων, καὶ Λυκῆργος ἐν τῷ κατὰ Δημάδου λόγῳ· ὅτι δὲ καὶ τὸ τοιοῦτον
εἶδ' ὧδε καὶ ἐν τῇ Ἀλεξάνδρεια τὸ δὲ τοιοῦτον εἶδ' ὧδε Δελφικῇ ἐν τοῖς ἱεροῖς
τῷ Διονύσῳ. V. etiam Suidam in voce ὄφεις παρεΐας. Quos
etiam vocari tradunt ὧδε τὸ πρυσιωμύδας ἔχον τὰς γράδας
ἡροῦ*

ἡγοῦν τὰς παρειαί. Hesychius, magni Etymologici auctor, & alij. In his autem Augusti, Vespasiani & Titi nummis observavi, serpentes, cum cristati haudquaquam sint, inflatis magis genis esse quam alios serpentes in numismatis expressos. In Cretensium vero nummis anguis in cistam mysticam insilit. In Bacchicis enim Orgijs dracones aut serpentes cistis includebant; quod ex marmoribus antiquis patet, in quibus Bacchantium chori expressi sunt, ubi semper cistula aliqua cum serpente incluso cernitur; ut Romæ in vasis marmoreis quæ extant in hortis Iustinianæis, si rectè memini, ex quibus cistulas expressas hic exhibeo.

Clemens Alexandrinus in Parenetico: Οἶα δὲ καὶ αἰκίσαι αἰ μυ-
στικαί, δεῖ γὰρ ἀπογυμνώσαι τὰ ἄγρια αὐτῶν, καὶ τὰ ἄρρητα ἐξεπεῖν· ὅ-
σα μὲν ταῦτα εἰ πυραμίδες εἰ πολέπαι καὶ πόπανα πολυόμφαλα, χιὼδες τε
αἶλας καὶ δεξιῶν ὄρησι Διονύσου βασιλεῖ. *Quales autem sunt cistæ
eorum mystica? oportet enim sancta eorum revelare, & arcana
enuntiare: an non ea sunt sesamides & pyramides, & lana
bene elaborata, libaque multis distincta umbilicis, salisque
rugilli, & draco orgium Dionysi Bassari. Sic & in vanno my-
stica conclusos serpentes habebant. Plutarchus in Alexan-
dro: Ἡ δὲ Ολυμπία μάλιστα ἐτέρεν ἐηλώσασα τὰς κατοχὰς, καὶ τὰς ἐθ-
σιασμούς ἐξάγρου βαρβαρικώτερον, ὅφει μεγάλης χερσὶν ἐφείλατο*
τοῖς διασώσι * οἱ πολλοὶ καὶ τὴν κατὰ καὶ τὴν μυστικὴν λίκων ὡς παραδύ-
μφοι, εἰ ἀμμιτοπόμοι τοῖς θυροῖς τὴν γυναικῶν εἰ τοῖς στεφάνοις, ἐξ-
πλητῶν τὰς ἀνδρας. *Olympias autem præ ceteris motum lym-
phaticum simulans, & fanaticum peragens ritum, horribiliore
spectaculo serpentes mansuefactos trahabat thiasis ingentes, qui
ex hedera subinde & mysticis canis obiter prorepentes, thy-
r-
fosque & coronas circumplexi percellebant viros. Erat autem
τὸ λίκων, sive vannus, ut Iunius Phylargyrus ait in 1. Geor-
gicon, vas vimineum latum, in quod propter capacitatem
rustici congerere frugum primitias solent. Sic & Hesychius
λίκων κατὰ exponit, & Iulius Pollux lib. 6. cap. 12. Τὸ δὲ καὶ
κατὰ σκίον, κατὰ πον ἐκαλεῖται, ὡς καὶ τὸ λίκων πάντα.*

* Hic etiā
forte legen-
dum οἱ πολ-
λίκης καὶ τὴν
λίκων πα-
ραδύμο-
ροι, &c.

Ex his nullum dubium est, Cretenses cistam cum ser-
pente in nummis suis signasse ob Orgia Bacchica, quæ
apud eos celebrabantur; quod & corona hederacea adie-
cta indicat.

Eandem ob rationem etiam Macedones cistam my-
sticam aliquando nummis suis impresserunt, ut apud
Goltzium in Græcia tab. 34. quia & ipsi Orgia hæc apud
se inventa gloriabantur; hinc & Bassarides femina Bac-
chi

chi comites peculiari significato vocantur *μακί*), ut constat ex Eustathio ad Iliad. Rapsod. quod observavit Casaubonus ad Athenæum l. 5. c. 7. Atque hæc satis de cista.

Eadem causa adferri potest, quare Cretenses duos angues implexos in nummis suis impresserint. Etenim in Bacchanalibus *pars sese tortis serpentibus incingebant.*

Sed cum videam ab una parte nummorum Cretensium cistam sacram cum serpente cerni, ab altera hos duos angues eodem modo semper implexos, hic aliud quiddam mysticum latere credo.

Cretenses cum alia omnia mysteria Cereris, Bacchi & Magnæ matris cum alijs gentibus communia celebrarent, tum hoc peculiare habebant, quod ipsi sacra Iovis etiam cum Orgijs peragebant; quod nusquam alibi fiebat. Strabo lib. 10. postquam de Phœbi, Musarum, Cereris, Bacchi, & Matris Deum Orgijs egit, *Ἐν δὲ τῇ κρήνῃ, inquit, καὶ ταῦτα, καὶ τὰ τῇ Διδὲ καὶ ἰδίᾳς ἐπιτελεῖται μετ' ὀργασίᾳ. In Creta præter hæc peculiariter Iovis sacra celebrantur cum Orgijs.* Hinc Iupiter Sabazius vocabatur, & Orgia hæc Sabazia sive Iovis Sabazij sacra: Sabazij enim vocantur Dij illi, in quorum honorem Orgia celebrantur. Sic Thraces, qui Dionysiaca Orgia peragebant, Bacchum Sabazium vocabant, ut notat Scholiastes Aristophanis in Vespas & in Aves. & Suidas ex eo in V. *Σαβαζιῶν*. V. etiam Harpocratonem & notas ibi Philippi Iac. Maussaci. Phryges contra, qui Magnæ Matris & Atthidis Orgiastæ erant, Atthidem hoc nomine appellabant. Strabo lib. 10. *καὶ ὁ Σαβαζιῶν ὁ φρυγικὸν ὅστις ἐτελέσθη παρὰ τοῖς Μήτερος τὸ καυδίων, &c.* Et Apuleius lib. 8. Metamorph. *Omniparens Dea Syria, & sanctus Sabazius.* Eodem modo Cretenses, ut existimo, qui soli mortalium sacra Iovis cum Orgijs celebrabant, Iovi

in

in sacris suis hoc nomen tribuebant: τὸ γὰρ *διάζειν* οἱ βάρβαροι *σαβαζέειν* φασίν· ἔστιν καὶ τῶν ἑλλήνων πλεῖς ἀκολουθοῦντες τῷ *διασμῶν* *σαβαρμῶν* λέγουσιν, ut ait Interpres Aristophanis in Aues. Hinc Iovis Sabazij mentio in antiquis inscriptionibus apud Gruterum pag. 22. Valerius Maximus lib. 1. cap. 3. *Cornelius Hispallus prætor, qui Sabazij Jovis cultu simulato mores Romanos inficere conati sunt, domos suas repetere coëgit.* Huic Iovi Sabazio sacri erāt dracones. Artemidorus Oneirocrit. lib. 2. c. 13. *Δρακὼν ὁφειλόμενος σημαίνει ὅτι διὰς πάντας, οἷς ἔστιν ἱερός· εἰς δὲ οἷός τ' ἔστιν ὁ Σαβαζεύς* (ita legendum, non *σαβάσμος*, ut bene vidit Rigaltius) *ἢ λίς*, δημῆτος ὁ κόρη, ἐκάτη, ἀσκληπῆτος, ἡρώς. *Draco visus significat etiam deos omnes quibus sacer est; sunt autem hi, Iupiter Sabazius, Sol, Ceres & Proserpina, Hecate, Æsculapius, & Heroes.* Hinc aliquis credat in nummis Coryciorum apud Goltzium in Insulis Græciæ tab. 3. num. 9. ubi ab una parte cistula sacra expressa est, ut in alijs Cretensium; ab altera caput lauro coronatum cum serpente, qui circumvolutus est baculo, id Iovis Sabazij caput esse, non Æsculapij; ut in ΚΥΔΑΙΩΝ nummis idem caput visitur, sed sine serpente, & ab altera parte aquila. non tamen id affirmo. Sed ut ad Orgia Iovis revertar, in his varij concubitus Iovis in draconis specie exprimebantur. Iulius Firmicus de Errore profanarum religionum cap. 11. *Sebazium colentes Iovem, anguem, cum initiantur, per sinum ducunt. Adhuc primi erroris vitia grassantur; & quidquid hominem perdidit colitur, & funesti anguis callida & malitiosa crudelitas adoratur.* Repræsentabatur autem per anguem hunc, qui per sinum ducebatur, concubitus Iovis cum Proserpina, cum qua coisse eum credebant in forma draconis. Clemens Alexandr. in Parenætico: *σαβαζέων γουῶ μυστηρίων σύμβολον τοῖς μυημένοις ὁ δὲ*

Παπίας vocant, qui haudquaquam venenati sunt, nec quamvis mordeant aliquem nocent illi; tales autem in Creta insula etiamnum reperiri testatur oculatus testis P. Bellonius lib. 1. cap. 18.

Deinde orgiastici illi serpentes, quibus in mysterijs utebantur, haud semper veri & vivi angues erant, sed sæpe ficti ex auro, vel alio metallo: ita draco ille, qui in Iovis Orgiis per sinum eorum ducebatur, qui mysterijs initiandi erant, ex auro factus erat. Arnobius lib. 5. *Ipsa novissime sacra & ritus initiationis ipsius, quibus Sebazij nomen est, testimonio poterunt esse veritati, in quibus aureus coluber in sinum demittitur initiatis, & eximitur rursus ab inferioribus partibus atque imis.*

Nunc ut particularem horum numismatum explanationem adjiciamus; in Cretensium nummis apud Goltzium tab. 3. Insularum Græciæ, ab una parte signati sunt hi duo serpentes implexi cum pharetra intermedia, ob Orgia Iovis a Cretensibus celebrari solita, & simul ob eorum in sagittandi arte peritiam. Solinus c. 11. de Creta: *Prima mari potuit remis, & sagittis.* Ab altera parte est cista mystica cum serpente in corona hederacea, ob Bacchica mysteria.

In nummis ΚΤΑΙΩΝ apud eundem tab. 4. ab una parte est eadem cistula, ab altera iidem serpentes cum templo quodam in medio, quod Iovis esse credo.

In alijs ibidem Iupiter visitur in medio anguium, tutelarior nempe Deus Cretæ, cui Orgia hæc celebrabant.

In Antonij nummis ab una parte effictum caput Antonij in corona hederæ M. ANT. IMP. COS. DESIG. ITER. ET TERT. ab alia caput muliebri cistæ impositum inter duos dracones cum inscript. III VIR. R.P.C.

1. Antonij
nummus.

M m 2

Seba-

Sebastianus Erizzus tradit caput hoc muliebre galeatum esse; quod si verum est (nec enim ipsum nummum videre mihi contigit) est caput Minervæ; quæ cor Liberi patris a Titanibus occisi cistæ inclusit. Iulius Firmicus de errore profanarum Religionum cap. 6. de mysteriorum Cretensium: *Præfertur cista, in qua cor soror latenter absconderat.* Si caput hoc sine galea est, Cleopatrarum aut Dianæ Britomartidos esse existimo.

2. *Antoniij nummus.*

In alijs Antonij ab una parte expressæ sunt imagines Antonij & Cleopatrarum, cum inscriptione M. ANTON. IMP. COS. DESIG. ITER. ET TERT. Ab altera parte inscriptio est III VIR R. P. C. & duo serpentes impliciti, ac cista mystica, & figura muliebris ei insitens, quæ urceum dextra, sinistra hastam puram tenet.

Pietas M. Antonij.

Quam pietatem Antonij esse existimo, qui forte mysterijs his initiari voluit. Urceum manu tenet, ob Auguratum Antonij, aut Sacerdotium D. Iulij. Hinc & Antonius in nummis sæpe cernitur cum urceo eiusdem formæ, ut apud Goltzium tab. 32. numism. 12. & in Augusto tab. 25. num. 7. & tab. 26. num. 5. & sæpe alias.

Nec mirum, in Creta hos nummos in honorem Antonij signatos esse, cum pater eius Creticus cognominatus sit, teste Plutarcho.

Creta Libera.

Antonius etiam Cretam insulam liberam esse voluit: Cicero in Orat. contra Antonium apud Dionem lib. 45. *Καὶ πρὸς τὸ γράμματος εἶρος, ὅσπερ ἐπὶ τοῖς Κρήταις ἐλάθις, καὶ τῇ Βρυτι ἀρχῇ ἡγεῖας, ὅν ἡμεῖς καὶ τὸ Καίσαρος θάνατον ἀρῶμεν ἐπιφροδυνά.* Vbi vero hoc scriptum invenisti? quemadmodum illud, ut Cretenses post Bruti præfecturam liberi forent. Quibus nos ut imperaremus, post Caesaris mortem statuimus. Cui respondet deinde lib. 46. Q. Fusius Calenus.

Augu-

Augusti Cæsaris nummus ab una parte habet caput eius cum inscriptione, CÆSAR IMP. VII. ab altera parte cista eadem inter duos serpentes, cui insidet Victoria, cum inscriptione, ASIA RECEPTA. In hoc vero nummulo in Creta percusso, præter serpentes & cistam Cretæ insignia, adiuncta est victoria Aëtiaca, qua Cæsar Asiam recepit; in qua victoria obtinenda haud malam operam Cæsari præstiterunt Cydoniatæ & Lampæi Cretæ incolæ; quibus ideo Cæsar statim post victoriam libertatem dedit. Dio lib. 51. Κυδωνιάτας τε & Λαμπάειος ἐλευθέρους ἀφῆκεν, ὅτι πρὸς αὐτοὺς συνέστη. καὶ τοῖσιν Λαμπάειοις καὶ τῇ πόλει ἀνέσταν συγκατάκτισιν. *Cydonijs ac Lampæis libertatem dedit, præstiti sibi auxiliij causa, instaurata etiam Lampæorum civitate, quæ eversa fuerat.*

In nummis Vespasiani & Titi, victoria Iudaica cum Cretenesium insignibus expressa est. Sed toto cælo errant, qui nummulum illum Augusti sesterterium Romanum esse credunt: cum enim sestertius quarta solummodo denarij pars esset; hic nummulus valet dimidium denarij & duo circiter minuta; unde haud vane eredo Cistophorum esse; qui nummus erat Græcus, qui per Asiam Eubœam, Rhodum, & circumvicinas insulas eodem tempore currebat, ut ex Cicerone & Festo constat, & æstimabatur quinque assibus, & aliquot minutis, ut hic nummus Augustæus. Festus: *Euboicum talentum nummo Græco septem millium & quingentorum cistophorum est, nostro quatuor millium denariorum.* Vnde conjicio, cistophorum fuisse monetæ Creticæ speciem quæ cistophoros dicebatur, quod cistam mysticam, Cretæ insulæ insigne, impressam haberet.

Occo f. 52.
D. Lud.
Nonnius
Archiatr
Antuer-
pianus,
Antiqua-
rius exi-
mus, quem
sua & Ge-
vartiana
super Au-
gustæi
Nummi
interpre-
tatione cō-
troversa
Arbitrario
delegerat
Rubenius,
iuxta Ge-
vartij sen-
tentiam.
suffragium
suum dedit.

ALBERTI RVBENI
DISSERTATIO
DE
NATALI DIE
CÆSARIS
AVGVSTI.

ALBERTI RVBENI

DISSERTATIO

DE

NATALI DIE

CÆSARIS AVGVSTI.

DE natali die Augusti lis haud magni quidem, ut verum dicam, per se momenti, sed quæ tamen ingentem historiæ lucem affundere possit, iam dudum ingenia eruditorum exercet. Nodus & cardo controversiæ nascitur ex Suetonio, qui cap. 94. scribit: *In secessu Apolloniæ Theogenis mathematici per-
gulam comite Agrippa ascenderat, cum Agrippa, qui prior con-
sulebat, magna & pane incredibilia prædicerentur, reticere ipse
genituram suam, nec velle edere perseverabat, metu ac pudore
ne minor inveniretur. Qua tamen post multas adhortationes
vix & cunctanter edita exsiluit Theogenes, adoravitque
eum. Tantam mox fiduciam fati Augustus habuit, ut thema
suum vulgaverit, nummamque argenteum nota sideris Capri-
corni, quo natus est, percussit. At cap. 5. asserit, Augustum
natum nono Kalendas Octobris paulo ante solis exor-
tum. Quærent viri docti, an nono Kal. Octobris, quem
non solum Suetonius, sed etiam marmora antiqua natali
Augusti assignant, intelligendus sit ex ratione Kalendarij
veteris Romani anni Iuliani: deinde si nono Kal. Octobr.
Pompil. natus sit Augustus, in quem diem Kalendarij Iu-*

N n

liani

liani natalis eius incidat. Dubium enim est, an nono Kal. Octob. anni veteris Romani ante emendationem Iulianam intelligendus sit, an verò reducendus sit dies ille secundum annos Iulianos. Si Kalendarium vetus secutum esse Suetonium dicimus, quæritur, in quem diem anni Iuliani, ut appellamus, cadat dies ix. Kal. Octobr. veteris; sin verò natum Augustum dicimus A.D. ix. Kal. Octobris anni Iuliani, superest ille inexplicabilis nodus, quomodo Capricornus possit dici eius horoscopus, cum sit Libra; vel, ut alij volunt, Virgo, & tamen Augustum tantam sideris sui fiduciam habuisse Suetonius testetur, ut nummos percussisset, quales imagine Capricorni signati plurimi etiamnum extant. Ut omittam velitationes Tessauri & Monodi, ipse Iosephus Scaliger, qui emendandi temporis provinciam propriam sibi vendicavit, quantum hac in re æstuat, ut Protei more:

— formas se vertit in omnes.

& post hariolationem de horoscopo *αὐοειμω*, quæ a Ludovico Carrione refutata est lib. 2. Emendat. cap. 2. demum decernit manifestum mendum esse in Suetonio, non utique librarij, sed ipsius Suetonij, qui scribit natum paulo ante exortum Solis: Si Augustus, inquit de Emendat. temporum lib. 5. *natus est ante exortum Solis Capricorno horoscopante, ergo natus est Sole Capricornum obtinente; & proinde natus fuisset mense Decembri Iuliano aut Ianuario, & consequenter non Septembri antiquo, sed Martio. quod est absurdum. Augustus ergo natus est circiter 21. aut 22. Iulij post Solem occasum, Sole ultimas partes Cancri obtinente. Proinde ultimis partibus Capricorni orientibus natus est sole occaso: nisi quis dicat uno aut altero gradu minus, quod nihil refert. Hoc tantum constet, Augusti genesin*
cade-

cadere in Iulium mensem, siquidem natus est Septembri Romano: item nocturnam esse, siquidem Capricorno horoscopante: idque anno periodi Iulianæ 4651. cyclo Lunæ 15. Solis tertio. Quæ effata Scaligeri a severo eius censore Dionysio Petavio probari admodum miror. Ita ille lib. 10. de Doctrina temporum cap. 64. f. 274. *Ceterum natalis Augusti contingit 9. Kal. Octobr. Cicerone & Antonio Coss. sed ob laxatum & depravatum mensium statum Septembris, Pompilianus in Iunio Iuliove circiter inibat anni Iuliani. Multa de hoc argumento, deque Suetonij hallucinatione disputantur a Scaligero hoc in capite, quæ nobis probantur.* Idem asserit rursus lib. 11. cap. 6. Horum auctoritatem secutus, ut videtur, Ioannes Tristanus Sanctamantius uno ictu hunc nodum discin-
dit, & culpâ, quam illi Suetonio impingunt, in librarium T. 1. Com-
ment. Hi-
storic. f. 68. transfert, & contendit a Suetonio scriptum paullo ante solis
occasum, non vero ante solis exortum; sed astronomica ratiocinia eius de *μωρεωνύμω*, quæ affert, alijs discutienda relinquam: ipsa Suetonij verba cap. 49. aperte huic correctioni repugnant; *Quo natus est die, inquit, cum de Catilinæ coniuratione ageretur in curia, & Octavius ob uxoris puerperium serius adfuisset, nota ac vulgata res est, P. Nigidium, comperta moræ causa, ut horam quoque partus acceperit, affirmasse, Dominum terrarum orbi natum. Quid enim? an Senator tardius mane in Senatum veniens causabitur, natum paulo ante occasum solis filium? Quod etiam vidit Keplerus Astronomus exactissimus, qui aliam init viam, cuius verba audi de hac quæstione: Si quis tamen iudicium hic meum requirit, id obiter addam. Fertur natus Augustus paulo ante solis ortum; Octavius enim pater Augusti tardius in Senatum veniens, qui summo mane coactus erat, ob periculum coniurationis Catilinarie, moram puerperio uxoris excusavit.*

cusavit. Atque ei Nigidius ex tempore partus fortunam nati amplissimam prædixit. Præter hanc traditionem confirmata est etiam Augusti ipsius opinio, se sub Capricorni sidere natum. Atqui mense Iulio sole orituro, Capricornus occasum obtinet. Quomodo ergo qui sub Capricorno natus, idem ante solis ortum nasci potuit? conciliatorem audi Manilium. Veteres sub eo quemque sidere natum putabant, quod eo nascente Luna obtinebat. Inter ergo 23. Iunii & 18. Julij per dies 25. quare, an Luna potuerit obtinere Capricornum, & quibus diebus invenies 1. & 2. Julij. Non fuit igitur omisus in his annis 17. mensis intercalarius. At nec quantitas anni dierum plane 355. cum intercalario servata esse potest; desunt enim dies 6. 7. vel 8. seu Pontificum arbitrium ordinationi derogaverit, seu male retulerint de anni quantitate auctores ætate posteriores. Hactenus Keplerus. Sed mihi non verisimile videtur, annum Romanum Cicerone & Antonio Coss. adeo luxatum fuisse, ut dies ix. Kal. Octobreis incurrerit in mensem Iunium vel Iulium. Nam si cum Scaligero in A. D. K. ix. Kal. Octobris, qui natalis Augusti fuit, rejicimus in Iulij Iuliani diem 21. aut 22. sane dies v. Idus Novembris Romani incidet in principium Septembris. At Cicerone, qui v. Idus Novembris Romani habuit Catilinariam secundam, diserte testatur, eo iam tempore Æquinoctium autumnale fuisse confectum in Apennino: Verumtamen quid isti sibi miseri volunt? num suas secum mulierculas sunt in castra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his præsertim iam noctibus? quo autem pacto illi Apenninum atque illas pruinas ac nives perferent?

Sed diem natalem Augusti secundum Kalendarium Iulianum, non vero ad rationem anni veteris in ix. Kal. Octobr. incidisse ipse Suetonius indicat, qui c. 100. scribit,
illum

illum decessisse Sextis Pompeio & Apulcio Coss. 14. Kal. Septembris hora diei nona, septuagesimo & sexto ætatis anno, diebus 5. & 30. cui consentit Dio, cuius verba sunt l. 55. Καὶ ὁ μὲν ἔπειτα τῇ ἐντακακιδεαίῃ τῇ Αὐγύστῳ, ὃν ἡ πότις τὸ πρῶτον ὑπάτασε, μετήλλαξε. Ζήσας μὲν πάντα ἐῖς δομήκοντα ἔτη, ἐῖς ἡμέρας δὲ πέντε, καὶ ἡμέρας ἑξ καὶ εἴκοσι. Τῇ γὰρ τρίτῃ. ἐῖς εἰκοστῇ τῇ Σεπτεμβρίου ἐν ἡμέρῃ. *Vita excessit xiiii. Kal. Septemb. qua die quondam primum consulatum inierat. Vixit annos 75. menses 10. dies 26. siquidem natus est 1x. Kal. Octobris. & quidem a die 23. Septembris Iuliani anni periodi Iulianæ 4651. quo natus est Augustus Cicerone & Antonio Coss. vsque ad 19. Augusti seu xiiii. Kal. Septemb. Iuliani anni P. I. 4727. qua die decessit, iuste conficiuntur anni 76. minus diebus 35. seu anni 75. menses decem, dies 26. Sed demus viris eruditis historicos illos plebeio more & ἰδιωτικῶς sic locutos fuisse, quasi eadem perpetuo annorum fuerit forma, proinde septuagesimum sextum annum supergressum fuisse Augustum, quod quidem de Suetonio & Dione exactis annorū computatoribus, & quibus emendatio Iuliana satis nota erat, vix credi potest; an vero ipse Augustus, qui themata suum diligenter confici curavit, maximamque in illo fati fiduciam habuit, Kalendarium Iulianum Pontificum culpa depravatum correxit, tam incuriosus fuit, ut natalem suum, qui in Iunium aut Iulium mensem incidit, 1x. Kal. Octobr. celebrarit, & annum suum climactericum, non vero die suo natali, sed demum tribus post verum natalem suum mensibus confectum fuisse existimarit. En verba eius ex epistola ad Caium filium & nepotem 1x. Kal. Octobr. scripta anno Iuliano 46. *Ave mi Cai, meus oculi iucundissimus, quem semper medius fidius desidero, cum a me abes: sed precipue diebus salibus, qualis est hodiernus,* *Gellius l. 15. c. 7.**

oculi mei requirunt meum Caium, quem ubicumque hoc die
 * Alij be- fuisse spero latum & * benivolentem celebrasse quartum
 nevalenti. & sexagesimum natalem meum. nam, ut vides, κλιμαξία
 communem seniorum omnium tertium & sexagesimum annum
 evasimus. Incredibilis iam fuerit Augusti ignorantia, si cli-
 maξtericum annum suum deduxit ex veteri Calendario
 in tanta Mathematicorum Ægyptiorum & Chaldaeorum
 Romæ copia se communem seniorum omnium κλιμαξ-
 τία evasisse lætetur. ix. Kal. Octobris Iuliani, quem a præ-
 cedenti Iunio aut Iulio prætergressus erat, cum præsertim
 hæc epistola ab illo scripta sit post emendatum a se an-
 num Iulianum, qui iterum post Iulianam correctionem
 negligentia Pontificum labefactatus fuerat. Sed an & ip-
 sum Theogenem, quem non ultimum sæculi sui mathe-
 maticum fuisse liquet, tam omnis Astronomiæ imperi-
 tum fuisse credemus, ut diem & horam natalem ab Octa-
 vio sibi indicatum ex veteri Calendario Romano, non
 potuerit ad annorum Ægyptiorum formam cursumve
 solis numerare, ac ad Calendarium Iulianum iam tum
 institutum reducere? Etenim Octavius, post receptam
 a Cæsare Hispaniam, demum Apolloniam præmissus fuit,
 ubi Theogenem de themate suo consuluit. Nam quod
 Scaliger allegat, Agrippam & Augustum non potuisse tempus
 Ad Ma- geniturarum suarum edere in tanta confusione anni Romani,
 nilium l. 2. qui quoties intercalatum sit a natalibus suis ad eadem Cæsaris
 f. 263, omnino nesciebant, & ne ipsos quidem Pontifices potuisse asse-
 verare in 20. annis quoties & quando intercalatum sit. Sed
 non videtur, cum omnes menses intercalarios a Pontifi-
 cibus publicari & in fastis notari solitos fuisse constet.
 Certum igitur mea quidem sententia natum Augustum
 M. Tullio Cicerone, & L. Antonio Coss. paulo ante exor-
 tum

rum solis A. D. ix. Kal. Octobris ad rationem Kalendarij Iuliani, atque ita horoscopantes habuit ultimas partes Virginis, vel principium Libræ, quo Virgilium respexisse facile eruditis assentior viris. Is enim lib. 1. Georg. reditu-
ro in cælum Augusto eandem sedem & cæli regimen ad-
signat inter Virginem & Chelas, qua horoscopante in-
lucem editus fuit:

*Anne novum tardis fidus te mensibus addas,
Quà locus Erigonem inter, Chelasque sequentes
Panditur: ipse tibi iam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cæli iusta plus parte relinquit.*

Sed ille nunc etiam restat nodus, si Virgo aut Libra fuit horoscopus Augusti, qua ratione nota sideris Capricorni, quo natus fuit, nummos percusserit, ut Suetonius ait c. 94. Sed & Germanicus Cæsar Capricornum Augusti natali assignat.

*Hic Auguste tuum genitali corpore numma
Attonitas inter gentes, patriamque parentem
In calum tulit, & maternis intulit astris,*

Et Manilius:

*— contra Capricornus in ipsam
Convertit visus, quid enim mirabitur illa
Maius, in Augusti felix qui fulserit ortum.*

Et alibi: *Tum venit Augusto Capricornus sidere fulgens.*

Si quidem Kepleri rationes sequi vellem, facile ex his vinclis me explicare possem; nam si, ut ille ait, vetores sub eo quemque sidere natum putabant, quod eo nascente Luna obtinebat. Si 2. Iulij Luna Capricornum tenuit anno natali Augusto, etiam 23. Septembris eiusdem anni Luna in eadem sede fuit; nam a 2. Iulij ad 22. Septembris tres periodicos cursus Luna conficit. Sed hæc

Astro-

Astrologica doctissimo Gothofredo Vendelino nostro relinquo, qui iam diu nos longa editionis Capricorni sui spe torquet, quo non dubijs rationibus probabit, fortis Fortunæ locum in themate Genethliaco fuisse in Capricorno; fors autem Fortunæ ab antiquis Astrologis censebatur esse horoscopus, a quo thema Athlorum deducebatur, ut Scaliger docet ad Manilium. Ptolemæus lib. 3. ad Tetrabybl. ἵνα ὡς ἔχει λόγον καὶ χρηματισμὸν ὁ ἥλιος πρὸς τὴν ὥραν ἀλλοτρίαν οὐκ ἔσται τῶτον ἔχει καὶ ἡ σελήνη πρὸς τὴν κλῆρον τὴν τύχης, καὶ ἡ ὥρα πρὸς σεληνιαδὸς ὡς ὁ σκοπός. *Ut quam habet rationem & positum Sol ad horoscopus, eandem habeat Luna ad sortem Fortunæ, ut hæc sit veluti lunaris horoscopus.* Sed scrinia compilare videret Vendelini nostri, qui Capricorni sui editionem quotidie nobis pollicetur. ad alia progredior. Illud tamen addam, & ipsos nummos, quos nota fideris Capricorni Augustus percussit, non levem coniecturam præbere, Capricornum sedem fuisse fortis Fortunæ in themate Augusti; nam in numismatis Augustæis aureis, argenteis & æreis, quæ notam Capricorni præferunt, adiecta sunt plerumque gubernaculum navis, cornucopiæ, & orbis terrarum. ipsa nempe insignia Fortunæ quæ illi tribuit Lactantius lib. 3. Instit. Div. cap. 29. de Fortuna: *Nam simulacrum eius copiam cornu & gubernaculo fingunt, tamquam hæc opes tribuat, & humanarum rerum regimen obtineat.* Imo etiam forte in gemma Augustæa Capricornus orbiculo inclusus est, quia character vulgaris fortis Fortunæ hoc characterē ☿ designatur; aut, ut rotam Fortunæ denotaret, aut, quod Sekdeno placet ad marmora Arundelliana; aut quia sortes omnes ligneæ, eburnæ, ita scalperentur, ut Scaliger existimat. Cum itaque Augustus natus sit

23. Sc-

V. Goltz.
tab. 67.
in Augu-
sto.

In secun-
dam Isa-
gog. Ma-
nily.

23. Septembris Iuliani, paulo ante solis exortum, ut iam demonstratum est, superest ut quæramus, in quem diem Kalendarij veteris Romani inciderit 23. dies Septembris Iuliani. Quod si erimus, anni veteres octodecim a Consulatu Ciceronis usque ad emendationem Iulianam ad annos Iulianos facile reduci poterunt, & historia Cutilianaræ coniurationis, exilij & reditus Ciceronis, belli civilis inter Pompeium & Cæsarem, aliarumque rerum illo tempore gestarum valde illustrabitur. Et annum quidem Romanum veterem ætate Ciceronis 355. dierum fuisse inter omnes fere convenit. *Sed cum*, inquit Macrobius, *Romani ex distributione Pompilij ad Lunæ cursum, sicut Græci, annum proprium computarent, necessario & intercalarem mensem instituerunt more Græcorum. Nam & Græci cum animadvertenter temere se trecentis quinquaginta quatuor diebus ordinasse annum (quoniam appareret de Solis cursu, qui trecentis sexaginta quinque diebus & quadrante Zodiacum confecit) deesse anno suo undecim dies & quadrantem, intercalares flata ratione commenti sunt, ita ut octavo quoque anno nonaginta dies, ex quibus tres menses tricenum dierum composuerunt. Id Græci fecerunt, quoniam erat operosum atque difficile omnibus annis undecim dies & quadrantem intercalare. Hunc ergo ordinem Romanis quoque imitari placuit. Sed frustra: Quippe fugit eos unum diem additum esse ad Græcum numerum, in honorem imparis numeri: ea re per octennium convenire numerus atque ordo non poterat: sed nondum hoc errore comperto per octo annos nonaginta quasi superfundendos, Græcorum exemplo computabant dies, alternisque annis binos & trecenos, alternis ternos & vicenos intercalares expensabant intercalationibus quatuor. Sed octavo quoque anno intercalantes octo affluebant dies, ex singulis quibus vertentis*

anni numerus apud Romanos supra Græcum abundasse iam diximus. Hoc quoque errore iam cognito, hæc species emendationis inducta est. Tertio quoque octennio ita intercalandos differant dies, ut non peraginta, sed sexaginta sex intercalarent, compensatis viginti, & quatuor diebus pro illis, qui per totidem annos super Græcorum numerum creperant.

Petav. l. 2.
cap. 74. de
doctrina
Temp.

Vir eruditissimus & optime de Chronologia, aliaque antiquisæptia meritis credit, anno vigesimo quarto cycli Romani intercalationem 23. dierum, & diem unum omnissam fuisse. Qui secundas facit Leo Allatius cap. 18. de Mensura temporum. Ego existimo sexaginta sex dies tertio octennio tribus intercalationibus dispensatos fuisse, ita ut in 22. & 24. annis viginti duo dies intercalati sint. Atque ita bina octennia 5860. dierum, & tertium dierum 2906. iuste conficiant dies 8766. & cum viginti quatuor annis Iulianis pares rationes faciant. Et hæc quidem si recte observata fuisset a Romanis ratio annorum, non difficile esset annos Romanos veteres cum Iulianis comparare. Post perfectum enim 24. annorum cyclum ad eandem metam Solis, unde existant, recurrissent, sed fuit tempus, ut Macrobius ait, cum propter superstitionem intercalatio omnis ommissa est; deinde Pontificum arbitrio intercalandi ratio permissa, sed horum plerique ob odium vel gratiam quo quis Magistratu cuius abiret, diutiusque fungeretur; aut publice redemptor ex anni magnitudine in lucra damnoque esset, plus minusve ex libidine intercalando rem sibi ad corrigendum mandatam ultro depravarunt, adeoque fastos turbaverunt, ut neque messum feria æstati, neque vindemiarum autumno competere. Cum itaque intercalatio annorum Pontificum libidini permissa esset, perdunt operam viri eruditi, qui ex periodis, quas formant, cre-

Censorinus
de die na-
tali c. 20.

Sueton. in
Cæsare.

credunt se ante Romanos veteres annis Iulianis conciliare, ut Sertius Calvisius, qui annum post Consulatum Ciceronis, quo Coss. fuerunt Silanus & Murena, incepisse ait circa 30. Octobris anni periodi Iulianæ 4651. littera D. qua ratione dies 23. Septembris Iuliani incidet circa 19. Kal. Novembris veteris; nam a 22. die Novembris Romani ad Kal. Ianuarias sunt dies 37. quot dierum etiam intervallum est inter 23. Septembris Iuliani, & 30. Octobris. Samuel Petrus, vir singularis eruditionis sed ingenio suo nimium forsitan indulgens, novam periodum Romanam 20. annorum excogitavit, qua se annos Romanos ad Iulianos reducere posse credidit, & ea annorum veterum principia pronuntiat ab anno Consulatus L. Domitij, & Appij Claudij, qui fuit annus urbis Varonianus 700. secundum alterum calculum, quem Petrus sequitur 1699. hunc incepisse asserit die 22. Decembris Iuliani, a quo, si ascendimus per periodum eius ad annum qui consulatum Ciceronis proxime insequitur, inveniemus illum incepisse 24. Septembris Iuliani, atque ita 23. Septembris Iuliani incidere in 27. Septembris veteris. Nam idem intervallum dictum est inter 23. Septembris Iuliani ad 24. Decembris, quod a 27. Septembris Romani ad Kalendas Ianuarias dierum scilicet nonagintanovem.

Sed ipse Petrus cum videret rationem periodi suæ hac in re non procedere, nec enim diem 19. Kal. Octobris anni Iuliani, qua natus fuit Augustus, ex methodo sua ad annum veterem reductum convenire tempori Capitolinæ conurbationis, cum tamen Suetonius dicat, eo quo natus Augustus est die, cum de Catilinæ coniuratione ageretur, Octavianum ob uxoris puerperium tardius ad-

fuisse, aliam in rationem, & III. Nonas Decembris Romani, Sole in primis Capricorni partibus versante, natum Augustum asserit. Sed quibus hoc argumentis probet, videre operæ pretium est. *Eadit, inquit, hic dies III. Nonas Decembris Romani in diem IX. Kal. Octobris anni Iuliani, quæ dies natalis Augusti fuisse perhibetur, si intervalli ratio habeatur, quod est a Kalendis Ianuarijs anni ultimi Romani, qui confusionis dicitur, ad diem III. Non. Decembr. eiusdem anni.* Et intervalli illius, quod est ab eo die, quo cepit annus hic, confusionis in anno Iuliano, quem fingimus, semper fuisse ad diem Kal. Octobris. Vtrumque enim intervallum est dierum trecentorum viginti trium. Nam cepit annus confusionis, ut alibi probavimus, Nonis Novembribus in anno Iuliano, cuius formam semper fuisse fingimus. Super sunt igitur dies quinquaginta septem latius absolvendo: adde dies ducentos sexaginta sex, quæ numerantur in anno Iuliano, a Kalend. Iulianis ad IX. Kal. Octobris, utroque termino incluso; sunt itaque dies trecenti viginti tres, totidem dierum est intervallum a Kalendis Ianuarijs anni confusionis ad diem III. Non. Decembris eiusdem anni. Hæc me capere non fateor. Nam cum annis primis, Iulianus incepit a Kalendis Ianuarijs anni P. L. 4669. dies III. Non. Decemb. anni veteris congruit 5. Decemb. P. Jul. 4668. non autem 23. Septembr. Addit deinde: Non. ignoro, sexaginta septem dies in hoc anno intercalatos fuisse ante hunc tertium Nonas Decembr. atque hos 67. dies in tres intercalarios menses distributos fuisse, quorum primus fuit ex consuetudine suo loco intercalatus; ceteri duo in Novembrem & Decembrem interpositi sunt. Sed intercalarii isti menses non numerantur; præmunita enim tempora observantur. Caro prius mensem intercalarem additivum est, omnesque etiam dies præmunita temporis observat, extremoque dies men-

ſs Februarij attribuit. *Quintus Mutius*: *Mensis autem inter-*
calaris constat ex diebus viginti octo. l. cum bissext. ſ. 1. &
2. D. de verbor. signif. Ergo in hoc anno confusionis Februa-
 rio imputandi sunt tantum dies viginti duo; intercalaris
 namque est qui ex diebus viginti octo constat. Quare a Ka-
 lendis Januariis anni confusionis ad diem tertium Nonas De-
 cembr. numerantur tantum dies trecenti viginti tres, quod
 dierum fuisse diximus intervallum a Nonis Novembribus
 ad nonum Kal. Octobris Juliani: atque ita factum conijcio, ut
 dies natalis Augusti dicatur dies nonus Kalendas Octobris, cum
 tamen natus sit III. Non. Decemb. Romani, sole in primis Ca-
 pricorni partibus versante, *M. Tullio Cicerone, C. Antonio Coss.*
 Quæ quidem pluribus refellere haud opus; nam etiam
 nemine impellente per se corruunt. Videamus igitur an
 certius quid, aut verosimilius de die, in quem natalis Au-
 gusti incidit in Kalendario veteri, constitutere queamus;
 quod fieri non potest, nisi a Kalendis primis anni Iuliani
 usque ad annum Consulatus Ciceronis sursum enitamus,
 & ex auctoribus illius ævi, quinā anni intercalati fuerunt;
 & quot dierum intercalationibus, colligamus, aut certe
 divinemus. Etenim certi aliquid hac in re demonstrare
 non opis est nostræ, sed coniecturis sæpe indulgendum
 est in tam exigua luce, cum tantum scintillas aliquas ex
 scriptoribus temporum illorum elicere possimus. Annus
 ultimus confusionis, qui fuit V.C. Varron. 708. fuit die-
 rum 444. ut diserte tradit Censorinus: Adeoque aberratum
 est, ut *Caius Caesar Pontifex Maximus suo Iul. & M. Emi-*
lij Lepidi Consulatu, quo retro delictum corrigeret, duos men-
 ses intercalarios dierum sexaginta septem, in mensem Novem-
 brem & Decembrem interponeret; cum iam mense Februario
 dies tres & viginti intercalasset, faceretque eum annum die-

~~rum~~ CD. XLIV. Itaque Kalendæ Ianuarij anni illius in 13. diem Octobris Iuliani anni P. Iul. 4667. incidere, ut pluribus demonstrat eruditissimus Petavius lib. 4. c. 1. de Doctrina temporum. Cuius sententiam egregie firmat locus Auctoris de Bello Africo varie a viris doctis exceptus: *Per id tempus fere Cæsaris exercitui res accidit incredibilis auditu. Namque Virgiliarum signo confecto, circiter vigilia secunda noctis, nimbus cum saxeâ grandine subito est exortus ingens.* Id post VI. Kal. Februar. accidisse idem scribit. Nam VI. Kal. Februarias, equestri prælio Cæsar Scipionem & Lælium in castra coegit, ut narrat cap. 27. postero die ex omnibus præsidijs cohortes deduxit, atque omnes suas copias in campo instruxit. Cum iam prope Solis occasum expectavisset, reductis copiis in castra, postero die propius eorum aciem instituit porrigere munitiones; tertio quartove inde die nimbus hic saxeus exortus est, ut ex his verbis patet: *Ad hoc autem incommodum accesserat, quod Cæsar non more superiorum Imperatorum in hibernis exercitum continebat, sed in tertio quartoque die procedendo, propiusque hostem accedendo, castra communiebat.* Vbi legendum existimo, *sed iam tertio quartoque die;* ergo quarto die post D. IV. Kal. Februarij hoc contigit, id est, secundo Februarij Romani id contigit. Convenit autem dies ille duodecimo Novembris Iuliani, cum annus inceperit 13. Octobris. Virgiliarum autem occasum matutinum Plinius statuit ex Iulij & Sosigenis mente in III. Id. Nov. id est, 11. die Novembris. Sed de Virgiliarum occasu postea amplius agendum erit.

A. D. VI. Idus Aprilis veteris, qui congruit 8. Februarij, Romani, Cæsar Iubam devicit ad Thapsum, ut Ovidius lib. 4. Fastorum testatur, & ex auctore de Bello Africo col-

colligitur Idibus Iunij, id est, 14. Aprilis Iuliani Cæsar Vtricæ classē conscendit 111. Kal. Quinct. a Caralibus secundum terram provectus duodecesimo die, eo quod tempestatibus in portibus cohibebatur, ad Romam urbem venit. Redijt itaque Romā ab Africana expeditione Cæsar 111. Kal. Sextiles, qui dies cadit in 26. Iunij Iuliani.

Sed de anno confusionis, ut vulgo vocatur, hæc sufficiunt, nunc ad annos proximos ascendamus, & quot dierum fuerint quæramus.

Anno V. C. Varroniano 707. quo Cæsar Dictator Magistro equitum M. Antonio sine Coss. in fastis perhibetur intercalatum non fuisse, ne quidem anno præcedente 706. V. C. Cæsare & Servilio Coss. probat insignis Ciceronis locus epistola penultima libri 10. ad Atticum: *Nunc quidem æquinoctium nos moratur, id scilicet cras erit. Vtinam idem maneat Hortensius, siquidem adhuc erat, liberalius esse nihil potest.* Scripsit hanc epistolam Cicero 17. Kal. Iunias anno V. C. Varroniano 705. a quo die ad Kalendas Ianuarias anni insequentis numerantur dies 222. qui collecti cum duobus annis Romanis communibus 355. dierum, conficiunt dies 932. qui numerus dierum retro numeratus ab 13. die Octobris anni periodi Iulianæ 4667. desinet 25. die Martij anni periodi Iul. 4665. atque ita dies xvii. Kal. Iunias, qua Cicero epistolam illam scripsit, convenit 24. Martij Iuliani, pridie eius diei, quo æquinoctium vernum eo tempore committi credebant.

Immerito igitur viri eruditi hunc locum Ciceronis corruptum emendare conantur: & Simeo quidem Bosius ex decurtato libro in quo *acras* erat, corrigit, *id si æxærit* *erit.* Iosephus Scaliger scribendum ait, *Nunc quidem æquinoctium*

Lib. 2. de
Emend.
cap. ult.

noctium nos moratur, quod valde perturbatum erat. Id si cras erit, utinam idem maneat. Hortensio (siquidem adhuc erat) liberalius esse nihil potest. Idibus enim Maijs Romanis æquinoctium fuisse credit, atque ita duobus solummodo diebus a nobis diffidet. Samuel Petitus lib. 9. Miscell. rescribit: Nunc quidem αἰὲς, vónor nos moratur, quod valde perturbatum erat. Id si ἀπὸς erit, utinam idem maneat Hortensius. Sed hoc portentum emendationis iam refutatum est ab eruditissimo Petavio in Auctario operis de Doctrina temporum lib. 5. cap. 13. Ego, si quid corrigendum est, in Ciceronis hoc loco legerem, Nunc quidem æquinoctium nos moratur, quod valde perturbatum erat; id scilicet cras erit. Utinam idem maneat Hortensius: sic ut quidem adhuc erat; liberalius esse nihil potest. Nam mirificam Hortensij céntrictas erga se laudat principio epistolæ. Sed tamen dubitat, an idem maneat, nec immerito; nam sequente epistola scribit Attico: Nam illa Hortensina omnia fuere infantia. ita fiet homo nequissimus.

Cum itaque annis 706. & 707. Varroniano intercalatum non fuisse demonstratum sit, si unicuique anno dies 355. imponas, constat annum quidem Romanorum 707. P. Iul. 4666. 23. Octobris, præcedentem 2. Novembris A. P. Iul. 4665. inisse. Sed & anno 705. qui primus belli civilis fuit, intercalatum non fuisse ex serie historiarum, & epistolis Ciceronis ad Atticum, apparet. Prid. Non. Februarias Cicero venit Capuam ex iussu Consulum, qui eum Nonis ibi adesse iusserant. Nonis Lentulus eo venit sero, alter Cos. omnino non venerat. VII. Id. Febr. quo die Cicero Capua decessit, & mansit Calibus. Ita Cicero Epist. 21. lib. 7. ad Atticum, quam postridie 6. Idus scripsit 5. Idus Febr. vesperi a Philotimo litteras accepit, Domi-

Ep. 23. l. 7.

Ep. 24.

Domitium exercitum firmum habere, cohortes ex Piceno, Lentulo & Thermo ducentibus, cum Domitij exercitu esse coniunctas: *Quæ litteræ me quidem, inquit, non nimis, sed eos qui in his locis erant, admodum delectarunt. Ecce postridie Cassio litteræ Capua a Lucretio familiari eius, Nigidium a Domitio Capuam venisse, eum dicere, Vibullium cum paucis militibus currere ad Pompeium, Cæsarem confestim sequi.* Sed Domitius Vibullium retinuit contra Pompeij voluntatem; & quamvis Domitius constituisset v. Id. Febr. Corfinio proficisci, & cum Pompeio Luceriæ se conjungere, tamen Corfinij mansit, quod audierat Cæsarem Firmo progressum in castra Truentium venisse. Apparet ita ex epistola prima Pompeij ad Ciceronem, quæ extat lib. 8. post epistolam vndecimam ad Atticum, & prima Pompeij ad Domitium, quæ legitur eodem libro post 12. ad Atticum, qua Pompeius Domitium denuo ad se Luceriam advocat, ne distrahantur copiæ: ut etiam epistola sequenti, qua rescribit litteris Domitij a M. Calenio allatis. A. D. xiv. Kal. Mart. octavo ante Feralia die, id est xvi. Kal. Martias Cæsar cum Corfinium venisset, cohortes v. præmissæ a Domitio ex oppido pontem fluminis interrompebant, qui erat ab oppido millia passuum circiter III. Ibi cum antecursoribus Cæsaris prælio commisso, celeriter Domitiani a ponte repulsi se in oppidum receperunt. Cæsar legionibus transductis ad oppidum constitit, iuxtaque murum castra posuit. Re cognita, Domitius ad Pompeium in Apuliam peritos regionum magno proposito præmio cum litteris mittit, qui petât atque orent, ut sibi subveniat, Cæsarem duobus exercitibus & locorum angustijs facile intercludi posse. Hæc Cæsar lib. 1. de Bello Civ. cap. 17. Has Domitij litteras Pompeius

recepit A. D. xiiii. Kal. Mart. ut ex responso Pompeij constat, quo negat, se eorum, quos secum habebat, voluntati satis confidere, ut de omnibus fortunis Reip. dimiceret: quod ubi Corfinium allatum est sexto, ut ex Cæsaris Commentarijs conijcere licet, obsidionis die, milites tumultuantur, oppidumque & Domitium Cæsari dedunt. Cæsar Corfinio recepto, eodem die castra movet, iustumque iter conficit, septem omnino dies ad Corfinium commoratus, & per fines Marrucinorum Frentanorum, Larinatum in Apuliam pervenit.

*Lib. 1. de
Bello civili
cap. 20.*

*Lib. 5. Epist.
11. ad
Attic.*

Iam ante Pompeius Brundisium versus Luceria moverat, Canusiumque pervenerat; ex quo oppido A. D. x. Kal. Martias scribit Ciceroni, ut celeriter Brundisium veniat. Canusio profectus est Feralibus, eodem die mane quo Cæsar a Corfinio post meridiem. ita Cicero epist. 14. ad Atticum. Feralia notantur in Kalendarijs antiquis ad diem ix. Kalend. Martias; emendandus itaque locus Ciceronis Ep. 1. lib. 9. ad Att. *Et si, cum has litteras legeres, putabam fore, ut scirem jam quid Brundisij actum esset. Nam Canusio viii. Kal. profectus erat Cneus.* Vbi legendum ix. Kal. ut liquet etiam ex ijs quæ Cicero addit: hoc autem scribebam pridie Nonas 14. die postquam ille Canusio moverat. A. ix. Kal. Martijs quartus decimus dies est prid. Non. Martias. Plura alia hic addere possem, sed hæc, ut reor, sufficiunt ad probandum, nullam mense Februario huius anni intercalationem intervenisse. Incepit itaque annus primus belli civilis, quo Lentulus & L. Marcellus Consulatum obtinuerunt, 13. die Novembris anni P. I. 4664. anno autem proxime præcedenti cons. L. Æmilio Paulo & C. Claudio Marcello intercalatum non fuisse, diserte Cælius testatur Epist. 6. ad Ciceronem lib. 8. Famil. *Quod tibi*

tibi supra scripsi, Curionem valde frigere, iam calet; nam ferventissime concerpitur. Levissime enim, quia de intercalando non obtinuerat, transfugit ad populum, & pro Cesare loqui cœpit, legemque viariam, non dissimilem agraria Rulli, & alimentariam, qua iubet adiles metiri, jactavit. Hoc nondum fecerat cum priorem partem epistolæ scripsi; nam Curio tribunatum hoc anno gessit. Dio etiam lib. 11. ita de Curione: Ab eo tempore, cum multum temporis alijs atque alijs obtentis causis, nequid horum omnium decerneretur, consumpsisset, indigne se id ferre simulans, petijt ut alius mensis ad eas leges tandem perferendas intercalaretur. Ea intercalatio usurpabatur quotiescumque id res exigebat, tum vero non competebat; quod Curionem ipsum, quippe Pontificem, minime fugiebat. Verumtamen opus esse intercalatione contendebat, collegasque Pontifices clamoribus exagitans, quum ut assentirentur sibi persuadere non posset (ac ne volebat quidem) ne aliam quidem ullam rem quoque decerni passus est.

Cum itaque intercalatum non fuerit, 355. dies retro numerati a Kalendis Ianuarijs anni sequentis, id est, 13. Novembris P. Iul. 4664. incident in 23. Novemb. anni P. Iul. 4663. quo die annus hic incepit. Et annus præcedens Ser. Sulpitio & M. Marcello Coss. 3. Decembris P. Iul. 4662. Nam ille etiam annus communis fuit, ut ex Ciccone colligitur lib. 5. epist. 13. quam hoc anno dedit ad Atticum. Ephesum venimus A. D. XI. Kal. sext. sexagesimo & quinquagesimo post pugnam Bovillam. Id est post cædem Clodij, qui a Milone interfectus, ut Asconius testatur xiiii. Kal. Februarias anni superioris, quo Pompeius solus Consul creatus collegam sibi assumpsit Q. Cæcilius Metellum Scipionem socerum suum. Ab illo autem die ad ix. Kal. Sextiles conficiuntur 560. dies, si modo ad 537.

P. p 2

qui

300 ALBERTI RUBENI DE NATALI AVGVSTI
 qui interessent, si simplex fuisset annus cædis Clodij, mensis intercalarius 23. dierum adijciatur; nam intercalatum tunc Asconius liquido testatur: *Hæc agebantur mense intercalari post diem tricesimum fere quam erat Clodius occisus.* Et iterum: *Pompeius ab interrege Ser. Sulpitio v. Kal. Mart. mense intercalario Consul creatus est.* Sed an. 23. dierum, an vero 22. fuerit, non admodum liquet. Etenim quamvis ex loco Ciceronis supra adducto dies 23. intercalati; tamen in oratione pro Milone, quam. vi. Idus Aprilis Cicero habuit, centesimam lucem eam numerat ab interitu P. Clodij: *Centesima lux est hæc ab interitu P. Clodij.* Nam dies A. D. vi. Id. April. centesimus iuste dies est a xiii. Kal. Ianuarias, si 22. tantummodo dies intercalarij interpolantur. Verum, ut Asconius notat, ad orationem in Pisonem amat Cicero rotundum numerum ponere, quod illum in oratione potius quam in epistola fecisse arbitror. Nec tamen vehementer pugnem, si quis 22. tantum dies intercalatos fuisse contendat. Interim intercalationem 23. dierum admittam, & anno 702. V. C. Varron. quo Clodius occisus, 378. dies adsignabo; atque adeo Kalendas Ianuarias componam 18. Novembris anni periodi Iulianæ 4661. Annum qui præcessit V. C. DCCI. Varron. quo Cn. Domitius & Marcus Messalla septimo demum mense Consulatum acceperè, communem fuisse 355. tantum dierum existimo; nam duobus annis continuis unquam intercalatum fuisse nondum observavi.

* * * * *

Reliqua desiderantur.

ALBER-

ALBERTI RVBENI

EPISTOLÆ TRES

AD

CLARISSIMVM VIRVM

GOTHIFREDVM VVENDELINVM.

It clarissime, Compellit me Gevartius noster auctoritate sua, ut dissertationes meas de Gemmis Augustæ & Tiberiana prælo committam. In altera earum, ut scis, Capricornus cernitur in orbiculo, genitale Augusti sidus, qua occasione pauca de illo inferenda videntur, præcipue contra Tristanum, qui nodum, in quo solvendo Scaliger & alij frustra laborarunt, uno ictu discindit, nativitatem Augusti post occasum Solis statuens, atque ita in Suetonio rescribi iubens. Quam insanam eius criticen refellit luculente Suetonius ipse c. 94. *Quo natus est die, cum de Catilina coniuratione ageretur in Curia, & Octavius ob uxoris puerperium serius affuisset, &c.* Memini a te audivisse, sortem Fortunæ, sive lunarem horoscopum, in Capricorno fuisse cum Augustus natus est. Si pateris huius sententiæ tuæ, quam non dubito veram esse, mentionem a me fieri, oro me latius de tota re certio-rem facias, ne ignorantia a mente tua aberrem. His diebus nescio quis ventus me detulit ad Chronologiam

Pp 3

Histo-

Historiæ Romanæ, & animadverti in omnibus fastis unum Consulum par desiderari, quod necessario inserendum ante annum V. C. Varron. 328. inter Consulatam

*Ad annum
310. sed hic
annus ter-
tius nume-
ratus in-
clusive, &
est biennium
tantum.*

*Illud, ex
consulatu,
additum
pro nota
ignominia,
quod qui
Cōsul fue-
rat, nunc
crearetur
Tribunus
militum,
essetque
imminuta
eius digni-
tas, & refe-
rebat per-
magnum hoc
addi.*

*Existimo
ego, Quin-
tium vocatum
Consulem
soto sui
Tribuna-
tus tēpore,
eiusque
Collegas
Tribunos
tantum
appellatos.*

C. Servilij Ahalæ, L. Papirij Mugillani, & tribunatum militum T. Quinatij Penni, C. Furij, M. Postumij & A. Corn. Cossi. Nam Livius lib. 4. cap. 20. scribit: *Tertius ab Consulatu Cossi annus Tribunum eum militum consulari potestate habet.* Atqui in fastis vulgatis unus tantum annus interijcitur inter Consulatam & Tribunatum Cossi. Deinde cap. 30. Livius ait: *Tribuni militum consulari potestate quatuor creati sunt, T. Quintius Pennus ex Consulatu, C. Furius, M. Postumius, A. Cornelius Cossus.* Si T. Quintius ex Consulatu Tribunus militum creatus est cum Cosso, ergo Consul erat anno qui tribunatum eorum præcessit: & recte in Sigonij libro notatum est, Quintium ter Consulem fuisse antequam hoc anno tribunus militum designatus est. Adhæc eodem cap. in Livio, omnes præcæ editiones & mss. (certe Bullidianus, quem consului) præferunt: *Pervicere Tribuni, denuntiando se impedituros delectum ut Quintius Consul de bello ad populum ferret.* pro quo Sigonius substituit, *ut Consules de bello.* Ceterum videntur in Livij exemplaribus voculæ aliquot deesse; forte ita supplemenda, *ut Quintius Consul (iam enim Consulatam III. miserat cum . . . Quintius) de bello ad populum ferret.* Ut sane absque hoc Consulatu non facile Livianam Chronologiam expedias. Verum hoc addito egregie constat, ratiocinium tabularum censoriarum, quas Halicarnassensis citat, quæ Consulatam Manlij & Potiti secundo ante eadem Alliensis anno, centesimum decimum nonum annum post exactos reges constituunt. Sunt & alia de quibus tecum garrere vellem, ut de anno captæ Urbis, quem

quem Petavius Olymp. 97. anno tertio affingit, cum videatur potius hæc clades incidisse in ultimum mensem anni primi Olymp. 98. Archonte Athenis Pyrrhione, quo sane anno id accidisse Dionysius Halic. pro confesso ponit. Immo etiam Polybius tradit, *Atticum* annum post cladem Alliensem, cum adhuc Galli Urbem obtinebant, qui Februario demum mense expulsi fuere a Camillo, decimum nonum fuisse post pugnam ad Ægospotamon, decimum sextum ante pugnam Leuctricam. Atque eo ipso anno pacem Antalcidæ factam, quam omnes Scriptores conferunt in annum quo Theodorus Archon fuit, qui Pyrrhionem subsequitur. At secundum calculum Petavij, annus ille, quo Galli Roma exacti sunt a Camillo, est decimus sextus post pugnam ad Ægospotamon; decimus nonus vero ante pugnam Leuctricam: & duobus annis pacem Antalcidæ præcedit. Illud etiam me male habet, quod Olympias 143. ab omnibus fere Chronologis statuatur in Consulatu Marcelli & Crispini, cum tamen Livius discrete scribat, æstate anni sequentis, Nerone & Salinatore coss. Olympicos ludos celebratos. Sed non me hinc expedio, tu quæso me extrica, est enim dignus te vindice nodus. Vale vir clarissime, & ama

devotissimum tibi

Alb. Rubens.

Bruxellæ Eidib. Iunijs
Anni Christiani M. DC. LX.

ALIA

ALIA EPISTOLA

AD EVMDEM.

Ir clarissime, Si φιλαίη^ς essem, merito de te
 quæri possem, qui me iam plusquam an-
 num litterarum tuarum & Capricorni ex-
 spectatione torques. Adeone me penitus
 animo tuo excidisse, aut tam vilem tibi esse ami-
 citiam nostram, ut ne γὺ quidem a te post tot men-
 ses? Ἀλλὰ τὰ μὲν πεποιημένα ἐκ σοῦ ἀχρὺ μὲν οἱ πέρ. Tu mo-
 do usuram solve, & Capricornum tuum quam pri-
 mum mitte. Etenim gemmarum Cæsarearum expli-
 catio, cuius causa illum desidero, est iam dudum con-
 fecta. Nec est quod totum Opus mittas, si nondum est
 paratum. Hoc solum scire velim, si Augustus natus fuit
 anno ad formam Iulianam redacto, ix. aut viii. Kalen-
 das Octobres ante exortū Solis. Quis fuerit horoscopus,
 quæ fors Fortunæ. Et horoscopus quidem in extremo
 Virginis aut principio Libræ fuisse fere video; de sorte For-
 tunæ, quam in Capricorno ponis, nondum assequor, cum
 secundum calculum meum fors Fortunæ postremis gra-
 dibus Sagittarij conveniat. Nec hic quemquam habeo,
 qui hanc rem extricare possit. Vidi hac æstate apud Gevar-
 tium nostrum, opinionem tuam de natali Augusti in-
 choatam. Vbi ix. aut viii. Kal. Octobris Iuliani, natali
 Augusti assignas. Quod valde placet; sed quod addis
 ix. aut viii. Kalend. Octobris Iuliani, anno Ciceroniano
 in Nonas Decembres prisce anni incidisse, nondum per-
 suades; nam principio anni sequentis Catilina cæsus fuit

a Pe-

2 Petreio. Id hyeme contigisse Cicero scribit diserte pro Sextio. Verum si Nonæ Decemb. veteres cadunt in Septembrem Iulianum, Catilinæ clades non hyeme, sed autumnino contigit. Ego existimo, & tibi me, si coram esses, persuadere posse confido, anno Ciceroniano VIII. Kal. Octob. Iuliani occupasse XII. Kal. Novemb. antiqui. Quo die actum de coniuratione Catilinæ, & S.C. factum, ut Consules viderent ne quid R. P. detrimenti caperet, decimo octavo die ante habitam a Cicerone primam Catilinariam. Incepit itaque annus Varron. post Urbem conditam 692. Muræna & Silano COSS. 4. Decembris Iuliani anno Per. Iul. 4652. a quarta autem die Decembris illius vsque ad Kal. Ianuarias primi anni Iuliani qui fuit Per. Iul. 4669. confurgunt dies 6237. & totidem dies conficiunt anni septemdecim veteres, ordine illo quem in adiuncta scheda videbis. Vndecim nempe anni dierum 355. tres dierum 377. duo dierum 378. & annus confusionis dierum 445. Vale vir clarissime, summum sæculi nostri decus, & si me amas, nominis & doctrinæ tuæ cultorem devotissimum, cito Capricornum tuum, aut saltem litteras mitte, quibus me cura liberes.

Bruxellæ 11. Martij, 1652.

A. Rubens.

Annus V.C. Varron. 692. incepit 4. Decemb. Iuliani. *A. 692.*
Per. Iul. 4652. hoc anno Cæsarem, qui Pontifex maximus *fuit dierum 377.*
erat, intercalationem obtinuisse a collegio Pontificum,
ut diutius frueretur, conjicio. intercalatio autem fuit dierum 22. itaque

A. V. C. 693. incepit 16. Decembris Iuliani anni P. Iul. *A. dierum 355.*

Qq

A. dierum 355. Iuliani 4653. nec fuit intercalatus annus. at cum annus Iulianus sit bissextilis, incidunt Kal. Ianuarij anni V.C. 694. in 5. Decembris Iuliani, nec hoc quidem anno intercalatum videtur. Itaque

A. dierum 378. Annus V.C. 695. incepit 25. Novembris; at tunc Cæsarem, qui Pontifex maximus erat, hunc annum consularis sui intercalasse, valde verosimile est. intercalatio fuit dierum 23.

A. dierum 355. A.V.C. 696. incepit 8. Decembris. non fuit intercalatum; itaque incepit annus V.C. 697. 28. Novembris. Lentulus cōs. huius anni Pontifex erat, & forte etiam collega eius Qu. Metellus. Itaque intercalatos fuisse existimo dies 22.

A. dierum 355. Incepit igitur annus sequens V.C. 697. nona Novembris Iuliani, quo anno non fuit intercalatum.

A. dierum 378. Annus V.C. 698. incepit 29. Novemb. Iuliani; & tunc fuisse intercalatum persuadet potentia & auctoritas cōss. Pompeij & Crassi. Intercalati dies 23.

A. dierum 355. Annus V.C. 700. incepit 12. Decembris Iuliani, nec intercalatus fuit.

A. dierum 355. A.V.C. 701. incepit 2. Decembris, non intercalatus.

A. dierum 377. Annus V.C. 702. incepit 21. Novembris Iuliani, intercalatum fuisse ex Asconio liquet. Sed intercalationem fuisse dierum 22. ex Cicerone ipso in Miloniana constat, quam orationem habuit vi. Id. April. & ait in peroratione: *Centesima lux est hac ab interitu Clodij.*

A. dierum 355. Anno V.C. 703. incepit 3. Decembris, nec intercalatum fuisse apparet ex Cicerone Epist. 13. lib. 5. ad Atticum, ubi xi. Kal. sextil. numerat diem sexagesimum & quingentesimum post pugnam Bovillam, id est post cædem Clodij.

A.V.C

A. V. C. 704. incepit 23. Novembris. hoc anno intercalatum non fuisse docet Cælius Epist. 9. l. 8. famil. *Curio*, *quia de intercalando non obtinuerat, transfugit ad populum.*

A. dierum
355.
Adde
Dionem.

A. V. C. 705. incepit 13. Novemb. xv 11. Kal. Iunias scribit Cicero ad Atticum, *Nunc quidem æquinoctium nos moratur.* at xv 11. Kal. Iunias secundum calculum nostrum incidit in 24. Martij Iuliani: ex quo loco liquet, nec sequentibus duobus annis, nec hoc ipso fuisse intercalatum.

A. dierum
355.

A. V. C. 706. incepit 2. Novembris.

A. dierum

A. V. C. 707. incepit 23. Octobris.

355.
A. dierum

A. V. C. 708. confusionis vulgo dictus, incepit 13. Octobris, & fuit dierum 445. Atque ita Kal. Ian. anni primi Iuliani incidunt in Kal. Ian. anni P. Iulianæ 4669.

355.
A. dierum
445.

ALIA EPISTOLA

A D E V M D E M.

Blennium iam & amplius editionem Gemmarum differo, dum quotidie tuum de Capricorno Augusti sidere sententiam expecto; de illo etenim aliquid in ista dissertatione dicendum, quia Capricornus in gemma Augustæ prope Augustum in circulo descriptus est, quod opinionem tuam de sorte Fortunæ valide firmat, quam circuli forma exprimunt Astrologi: quia, ut Scaliger & Salmasius censent, sortes omnes ligneæ & eburnæ ita scalperentur. Immo etiam gubernaculum navis cum orbe & cornucopiæ, quæ attribuuntur Capricorno in nummis Augusti, significare videntur, in themate Augustæo locum sortis Fortunæ in Capricorno fuisse; gubernaculum enim orbis

1111

Q q 2

&

& cornucopiæ insignia Fortunæ sunt, ut Lactantius & nummi passim docent. Et ex calculo quidem meo colligo, anno Periodi Iul. 4651. die 23. Septembris, hora 6. post mediam noctem, Lunam circa ingressum Aquarij, atque ita partem Fortunæ, paulo ante Solis exortum, in ultimo gradu Capricorni fuisse. Sed mathematicis scientijs tam leviter tinctus sum, ut ratiocinijs meis fidere non audeam. Quamobrem te iterum atque iterum rogo & obtestor, ut medios & veros motus α & γ & locum δ nascente Augusto indicare velis, atque insuper perscribere, num Cicerone Consule plenilunia aliqua Eccliptica fuerint, præter illud quod Sethus Calvisius indicavit. Verum si tibi vel otium vel animus deest, ut precibus meis hanc operam præstes, hoc ipsum, quæso, rescribe, ne diuturniori expectatione pendeam. Vale vir maxime, & me, ut solebas, ama. Bruxellis vi. Kal. Maias Anni Dionysiani CIO. IOC. LIV.

GOTE

309

GOTIFREDI WENDELINI

AD SUPERIORES

ALBERTI RVBENI

EPISTOLAS RESPONSIO.

Amplissime vir, Eruditorum clarissime Rubeni,
 Ternas iam abs te litteras totidem istis annis
 accepi, primas quidem Eidibus Iunijs 1651. alteras
 v. Idus Martij 1652. tertias denique v. Kal. Maias
 huiusce anni 1654. Primarum argumentum fuit
 Augusti nascentis horoscopus, magnis opinionum divitijs va-
 lutatus ac distractus: cui subiungebas Chronologicam quoque
 questionem non unam de Fastis Romanis, constituendis, opera
 pretio (si verum aestimamus) necessaria. Et in quod altera tua
 magno serae incumbunt. Textus nimio quam summas, rescriptio-
 nem ad quaesita meam eblandiuntur. Dicam ergo quod res ha-
 bet. Numquam existimavi pudori meo convenire, ut, quae scri-
 beram ad amicos, digna venferem legi, extra chorum amicorum:
 sed quoniam audio, nunc in Gallia publicatam meam, ad Peta-
 vium Epistolam subitaria scripturae exaratam, teque iam video
 pertinacem in studio Chronologico, nec minus in isto argumento
 Gemmae Augustae perseverare: quam ego spem abieceram, omi-
 natus de lentore Gevartij vestri, in edendo. MANLIO suo, ob-
 ferens occupationes, ne et tua foret perinde pandicularis mo-
 litio; resumo seriam ac confidentem fiduciam, non frustra
 me impensurum horas aliquot bonas optimo isti tuo desiderio.
 Resuma inquam in manus chartas, et ad te per scripta partim,
 partim perscribenda adhuc ad versaria. Quae omnia saltem intra
 hunc mensem, dico ante Maii huius finem, habebis. Spondeo abs-

Semper atque eternum tuo,
 G. Wendelino.

Tornaco Kal. Maijs. M. DC. LIV.

Q 9 3

ALIA

ALIA EPISTOLA AD EVMDEM.

Mplissime Vir, Toties abs te interpellatus per annos 1651. 1652. & 1654. hoc est, toties tibi debendi reus ut præstem promissa super Capricorno, Augusti horoscopo, non video dilationem causariam post abdicatum munus istud Offucialatus, dicam an Officialatus semper quidem & apud omnes grave, sed in sene iam fere decrepito non ferendum. Itaque liberatus tandem ablutusque atque absolutus sordibus tricofarum cognitionum, tempus habes (dices) explicanda libertatis qua iam annum totum perfrueris. Fateor equidem, ut dudum factum oportuit quod utcumque potuit: nisi quia potuisse non fuit satis, si non etiam aliud officeret

Τὰς δὲ χαλεπὰς πειρὰς ἀνίσταμαι.

Primum, quod postliminio quinquennij restitutus patrio Parnaso dum ad illum contendo, vatium me sensi ac compernem, ut ad formandū novum incesum opus mihi fuerit serperastris; ad resumenda inquam mea studia pristina, de integro me oportuerit fieri alphabetarium, ac velut repuerascendum, quique

Cantando longos memini me condere soles,

Nunc oblita mihi tot carmina — cogar agnoscere.

Alterum accessit infortunium: quo per lubricum gelicidij lapsus afflictusque gravi casu tertium iam mensem totum seruo; ac vix nunc me attollo ad tentandum claudicantem gressum. Vix manus calamus sumunt, observantia testem in temea.

An addo & tertiam eamque decumanam remoram? Scis opinor, ut anno 1652. natus Sabaudo principi filius ingenia virorum illic eruditiorum excitaverit ad istius partus encomia varia: inter quos de Societate quidam thesaurus parem illi cum Augusto quondam horoscopum Virginem ad-

struxerit: adversus quem P. MONODVS pro Capricorno asserendo varijs scriptis, magnisque contentionibus inter hos duos Patres decertatum est, in tantum, ut inscriptioni marmoribus incisa scalprum minari videretur rasuram. Cui audacie at obviā iretur, visum est bonum factum fore, si virorum etiam extra Italiam doctorum experiretur iudicia. Itaque Serenissimus Princeps Franciscus Thomas arbitriū istius litis in me traiecit: cui & sententiam dixi pro Capricorno, dictamque in manus consignavi presente ipso thesauro, docuique natum Augustum cum horoscopo surgentis Virginis, natumque eundē sidere Capricorni quintam sub terris domum fortuna signante.

Quamdiu ergo advixit Princeps Thomas, neque certus ego fui, quid ille super edendo meo scripto cogitaret statuendum, non debui prævortere istam mentem: nunc postquam ille in fatum suum abiit, Capricornus de integro meus est, tuus est, & cum convalescente me deproperandus, quod intra hunc mensem me perfecturum confido.

*Amplissime Domine tui plenus
G. Wendelinus.*

Postrid. Kal. Martias. 1656.

ALBERTI RVBENI

EPISTOLA AD CL.

GOTIFREDVM VVENDELINVM.

 Larissime Vir, Gaudeo te Officialatus vinculis exsolutum, postliminio Parnassum revisere, & Capricornum diu a me desideratum resumere, brevique nos eius compotes facturum. Quod etiam atque etiam ut efficias rogo. Cum Antuerpiæ nuper essem, Moreto nostro explicationem Gemmæ Cæsareæ prælo
ut

ut subijceret, tradidi, in qua cum necesse esset de Capricorno Augustæo, qui illic expressus est, aliquid dicere, affirmavit te propediem publico daturum veram hac de re sententiam, & contra Scaligeri, Kepleri, Petiti & aliorum hallucinationes probaturum, Augustum natum esse 23. Septembris Iuliani, & in themate Augusti sortem Fortunæ Capricornum obtinuisse: quod a te olim me audivisse credebam. Sed nunc video te diversam inire viam, & non alio nomine Capricornum Augustæo themati assignare, quam *quia quintam sub terris domum, quæ Fortune dicitur, occupaverit*. Sed vereor ne hæc ratio non satis efficax sit, ut tantam Augusto thematis sui fiduciam tribuerit, nisi & sortem Fortunæ in hanc ipsam domum Fortunæ deducis, de quo serio cogites velim: mihi quidem rudi Minerva hæc computanti non abhorre a calculo meo id videtur. Etenim 23. Septemb. Iuliani anno P. Iul. 4631. hora 5. 50. post mediam noctem Sol adhuc hærebat in 26. aut 27. gradu ♍ distantia autem Solis a Luna, erat signorum 4. gr. 5. aut 2. ita ut Luna obtinuerit 28. aut 29. gradum Capricorni, & fors Fortunæ fuerit in ultimis partibus Capricorni. Sed in his astromicis ego in tenebris mico; nec enim ipsis artis huius principijs instructus sum. Itaque taceo, teque enixe oro, ut quam primum tuam hæc de re sententiam perscribas, quo illa, quæ Moreto edenda commiseram, ad tuam mentem corrigam. Vale decus meum, & me ama.

Bruxella XX. Martij anni CIO. IDC. LVI.

Devotissimum tibi
A. Rubens.

IOAN-

IOANNIS BAPTISTÆ
DONII
DISSERTATIO
DE
VTRAQUE PÆNVLA.

35

IOANNIS BAPTISTÆ
DONII
DISSERTATIO
DE
VTRAQUE PÆNVLA,

Romæ habita in Academia Basiliana
Idibus Septembris 1658.

NTEQVAM de habitu, quo Sacerdotes nostri in re diuina facienda utuntur, summatim differere incipio, deprecor à vobis, Eminentissimi Patres, doctissimi-que Academici, ne me vel confidentiorem, vel Ordinis vestri, atque huius loci parum reuerentem existimetis; quod immaturam adhuc ac tumultuariam inscriptionem hodie vobis obtrudam; minime alioqui novitius tiro; sed qui emeritæ militiæ potius (si per vos liceat) adscribi cupiat. Non prætexam qualicumque huic facto (quamquam verissime id facere possum) desuetudinem studiorum, non occupationes multiplices ac varias, non gravissimas animi curas; sed simpliciter quod res est, atque ingenue fatebor: Cum dies academicus instaret, ac nemini, quantum scire potui, indictæ essent differendi vices: ne nonnulla mea culpa vacuus hic dies abiret, succedat eam operam huic muneri impendere aggressus sum: eo sane fidentius, quo vestra mihi humanitas perspectior erat: quoque magis ex aulicæ vitæ

R r 2

usu

usu intellexi, viris principibus, ac sapientibus, non tam feram morosamque diligentiam, quam promptitudinem obsequij in rebus gerendis plerumque placere. Quod potui, operam dedi, ut argumentum seligerem, instituto huius loci maxime, ni fallor, consentaneum. Cum enim in hoc ornatissimo Coetu, sacrae eruditionis studia praecipue pertractentur, profana vero, quatenus dignioribus illis inserviunt; ita sane congruenter de eo habitus genere edisseram, quod profanis ulibus ab initio destinatum, rei divinae peragenda tandem cessit. Deinde sicut Graecanicæ Ecclesiæ instituta illustrari hic maxime solent: non tamen sine comparatione Latinorum; ut una eademque Christi sponsa, quamquam substantia & corpore indiuisa, attamen diversitate rituum quasi vestimentorum ornatu multifariam conspicienda, &, ut divinae Litteræ loquuntur, *circumamicta varietatibus*, contemplantium oculis cultiorem se exhibeat; ita certe non incongrue de Pænula differetur, quæ, ut & vocabulum ipsum, primum a Graecis inventa, deinde ad Romanos traducta; postremo hic atque illic in usum sacrorum venerabilis mansit: & quamvis utrobique non eandem prorsus speciem retinuerit, nihilo minus una eademque, cum origine, tum usu censeri debet. Quam quidem tractationem eo lubentius suscepi, quo clarius ac testatius prisci huius vestimenti speciem indicare atque ostendere vobis posse videor. Nam cum superioribus annis quædam obiter annotarem in eam partem Pandectarum mearum, quæ ad rem vestiarum pertinet, destinaremque, si per otium & fortunæ meæ tenuitatem licuisset, ex veteribus statuis, alijsque monumentis, farraginem aliquam iconismorum seu picturarum colligere, quæ comparatæ cum testimonijs veterum scripto-

Scriptorum multifariam conquisitis, insignem huic negotio lucem afferre posse videbantur; evenit, ut in statuam quamdam inciderem, quam proculdubio pænulatam esse primo aspectu cognovi; quales hodie haud sane multæ reperiuntur: quam cum diligentius contemplerer, omnia ei plane congruere deprehendi, quæ de istiusmodi habitus genere veteres prodiderunt: ac tum demum intellexi, cur istud nomen sortitus sit sacrificialis cum Græcorum, tum Latinorum habitus, qui iam inde a primis Ecclesiæ temporibus usurpari cœpit. Imago est, quantum coniectura mea fert, oratoris cuiusdam: quod protensa paululum æqualiter brachia subostendunt. Habitus vero eiusmodi est, ut plane totum hominem, excepto capite atque infirmis cruribus, circumdet. Nulla vero in eo lacinia, nulli sinus, atque umbones, ut in toga; sed plane simplex, atque unico circumiectu hominē ambiens. Media vero sui parte dumtaxat patere cognoscitur, qua caput exerebatur, alioqui rotunda & clausa; & qualem togam fuisse veterum nonnulli existimant: sed quantum ex statuis cognosci potest, parum certe *δυσόχως*. Etsi vero minus sinuosa, minorique amplitudine panni quam toga fuit, non tamen ei deerat suus decor & gravitas, quam plicæ seu rugæ vestimentis potissimum insinuant. Verumtamen quantum maiestate a toga superabatur, tantum illam commoditate vincebat; adeo ut, si opus esset, nullo negotio ab artifice quopiam vestiario, ope illius statuæ restitui posset: quod in tanta statuarum togatarum copia vix ei fortasse succederet, in vera togæ specie restituenda, quantumvis perito atque ingenioso. De origine vocabuli convenit inter Grammaticos *πανόλιον* sive *πανόλιον* Dorica terminatione vocitatum fuisse: quod tota conspiciatur *ἐν ὅλῳ πανίῳ*,

non quod corporis figuram ostenderet (nihil enim minus huic vestimento convenit) & quod *ὅλα τὸ σῶμα φαίνεται*, ut falsò credidit Casaubonus, & ex eo Bullengerus, qui astrictam fuisse vestem putarunt; & quæ partium corporis, quas tegebat, figuram exprimeret; decepti opinor ex prava illius veriloquij seu etymologiæ acceptione, cui activum significatum, non passivum, ut opus erat, tribuebant: tum etiam ex eo quod Artemidorus Oneirocriticus inter vestes quæ *θλίβει* ac *σπασχέλει* in somnijs significabant, hoc est *angustias ac pressuras* pænulam quoque (*τὸν πανόλιν*) recenset; *ὅς τὸ*, inquit, *ἑμπερίχεται τὸ σῶμα*, quod undique corpus ambiat, non quod membra pressim constringat, ut illi opinati sunt. Hinc apertior est Ciceronis locus oratione pro Milone, qui ut probaret nequaquã insidiandi animo, occidendi quæ Clodium, ab Urbe cum profectum fuisse, *Quid minus*, inquit, *promptum ad pugnam? cum pænula irretitus, rheda impeditus, uxore pæne constrictus esset?* quod cum dixit, in animo, opinor, habuit, Retiario- rum sinuatum illud rete, quo adversarios suos secutores (Gladiatorum ea genera fuerunt) repente constrictos fuscina demum convulnerabant. Huius vestis primi inventores Lacedæmonij produntur, vel Tertulliani gravissimi scriptoris testimonio: qui in Apologético sic scribit: *Nam ne vel hieme voluptas impudica cessaret, primi Lacedæmonij pænulam ludis excogitarunt.* Verum apud Romanos, ut opinor, usitatior fuit, qui aspirata littera in suam tenuem detorta (qua forma Pœnos à Phœnicibus demutarunt) pro *πανόλας*, pænulam vel pænolam vocitarunt. Erat autem habitus hibernus ac viatorius, & ad propulsandos imbres, ceterasque asperioris cæli iniurias peridoneus: ideoque in spectaculis potissimum (hiberno videlicet tempore) usurpabatur. Hinc

M. Tul-

M. Tullius Mulionicam pænulam commemorat. Idē l. 13. ad Atticum; *Sed ego ita egi ut non scinderem pænulam.* Iuvenalis Sat. v. — *fremeret sava cum grandine vernus*

Jupiter, & multo stillaret pænula nimbo.

Seneca vero scortear pænularum meminit; de qua accipiendus Martialis:

Ingrediare viam celo licet usque sereno,

Ad subitas nusquam scortea desit aquas.

Fiebant autem pænulae ex crassiori lana, non ex tenuiori prolixiorique, ut togæ. Hinc Plinius, *Appula lana*, inquit, *breves villos; nec nisi pænulis utiles: circa Tarentum Canusiumque summam nobilitatem habent.* Nihilominus quædam pænulae prolixis villis fiebant, quæ *Gausapinae* proprie dicebantur: de quibus Martialis:

Is mihi candor inest villorum gratia tanta,

Vt me vel media sumere mense velis.

Ad summam, vestis fuit ponderosior; quæque commoditate magis quam elegantia commendaretur: quam obrem Tertullianus libro de Corona militis, *Ibidem*, inquit, *gravissimas pænulas posuit, revelari auspicatus.* Quod ad usum pertinet, Ulpianus in cap. *Sive lege*, ut dicunt, 23. Digestor, tit. de auro, argento mundo, legatis, inter communia vestimenta, quibus promiscue vir & mulier sine reprehensione uti poterant, pænulas sive pænularum quasdam species connumerat. *Communia sunt*, inquit, *quibus promiscue utitur mulier cum viro: veluti pænula palliumve est, & reliqua huiusmodi; quibus sine reprehensione vel vir vel uxor utatur.* Quamvis autem stante Republica, ac sub primis Cæsaribus, forensis habitus pænula non fuerit; postea tamen res mutavit; sub Domitiano enim iam pænula invaluerat, toga paulatim obsolescente: quod sane gravio-

gravioribus viris, & novitatum osoribus, displicuisse cognoscimus. Quintilianus, sive quis alius auctor est eruditissimi dialogi, De causis corruptæ eloquentiæ: *Quantum humilitatis, inquit, putamus eloquentiæ attulisse pænulas istas; quibus astricti, & velut inclusi, cum iudicibus fabulamur?* Ideoque Castritius Rhetor magni nominis, qui Hadriano imperante floruit, quosdam discipulos Senatorij Ordinis, teste Aulo Gellio, acriter reprehendit, quod lacernati, non pænulati, prodirent in publicum: *Equidem maluissem, inquit, vos togatos esse. Pigitum est cinctos saltem esse & pænulatos:* quoniam videlicet quanto pænula quam lacerna dignior erat, tantum togæ dignatione cedebat. Quod autem doctissimus vir hinc colligit, pænulas præcipue serviles cingi consuevisse, minime assentiri ei possum: nihil enim impediturus foret, aut brachiorum usibus, quibus servorum ministeria potissimum constant, minus aptum. Crediderim potius Castritium non modo lasciviam usurpantium lacernam pro pænula vel toga reprehendisse, sed etiam mollitiem tunicam discinctam sub lacerna gestantium. Nam quod ex Petronio affert in suam sententiam: *Ultimo Cinædus supervenit myrtæa subornatus gausapina, cinguloque succinctus;* nihil vetat tunicam quoque mollibus ac prolaxis villis confectam gausapinam vocatam fuisse, non minus quam pænulam, quamvis gausapina tunica alibi non memoretur. Ceterum quod supra ostendimus, iam inde a Flavianis temporibus coepisse pænulas in promiscuo usu esse, labefactari videtur duobus auctorum veterum locis, qui inferioribus etiam sæculis togæ suum honorem atque usum mansisse testantur. Alter est Lampridius, qui de Imperatore Commodो sic scribit: *Et contra consuetudinem pænulatos insit spectatores, non togatos*
ad

ad munus convenire: quod funeribus solebas. Vbi Casaubonus pro *spectatores*, legit *senatores*, coniectura ex Dione sumpta. Alter locus est Spartiani in Alexandro Severo, qui ait: *Pænulis intra urbem frigoris causa ut senes uterentur permisit, cum id vestimenti genus semper itinerarium fuisset, aut pluvia.* Quo loci Spartianum Lipsius reprehendit, si modo ita scripserit; suspicatur enim ibi quoque legendum *Senatores*. Quod si recipimus, est cur gratiam pænulae Senatores habeant, cuius beneficio excuriati quodammodo prius librariorum incuria, per duos istos rei litterariae artifices, tamquam censoria virgula in ordinem pristinum restituuntur. Quod autem stante Imperio præcipua semper in veneratione toga fuerit, idem Spartianus in Hadriano testatur, dum pænulas numquam gestasse Imperatores prodit: *Nam illi, inquit, adhuc privato, cum tribunus esset, factum omen Imperij, & perpetua tribunicia potestatis, ex eo quod pænulas amisisset, quas tribuni plebis pluvia tempore gestabant, Imperatores vero nunquam.* Illud etiam idē *παρρηγο* notaverim; sicut albus color olim in toga & tunica, saltem apud lautiores, sollemnis erat, ita pullus vel niger in pænula. Quo pertinet sarcasinus ille Augusti Caesaris populo Romano succensentis: qui (ut Suetonius refert) *cursa quondam pro concione pullatorum turba, indignabundus & clamitans, En, ait, Romanos rerum dominos, gentemque togatam.* Ex certe colores ij nativi, sicut ad luxum ac lautitiam minus apti, ita ad pluviam & lutum arcendum opportuniore. Erat igitur pænula proprie habitus viatorius, quam ideo Galba orator apud Quintilianum per iocum se dixit domi gestare. Nam cum eius *cœnaculum* (id est altior domus pars iuxta tectum, quam Galli granarium vocant) perplueret, amico pænulam pot-

tenti *Non possum*; inquit, *commodare: domi maneo*. Illud etiam per occasionem huius vocabuli circa Gallorum veterem vestitum observasse videor, pænulam apud eos fuisse frequentem. Coniecturam huius rei duco ex multis veterum cipporum iconismis, quamvis minus belle delineatis atque excusis, quos initio suæ historiæ Metensis Ecclesiæ Meurissius Episcopus Madaurensis apposuit. Multæ enim in ijs figuræ conspiciuntur pænula indutæ: quarum nonnullæ etiam capitium adiunctum habent: cuius mentionem fieri video apud Plinium, ubi pænularum capita (pro capitij accipio) centunculo (herbæ id genus est) comparat: qua nota haud difficulter eorum formam agnoscere possumus: siquidem naturæ partus cum semper sui similes sint, certo satis iudicio demonstrare possunt inventa hominum, quæ magnam tractu temporis suscipere solent varietatem. Ceterum quod Grammatici nonnulli, & glossæ quædam veteres tradunt, pænulæ fimbrias (hoc est villosa quædam ornamenta in oræ ambitu) adfuisse, quoniam perpetuum non fuisse videtur (certe ea quam dixi statua non habet) obiter tantum dictum esto.

Verum, ut ad sacram speciem tandem deveniam (cuius gratia institutus est hic sermo) quo tempore in Missæ sacrificio adhiberi apud nostros pænula coeperit, in tanta rerum vetustatum caligine haud proclive dictum est. Illud constat, eius usum antiquissimum esse, & a primis prope nascentis Ecclesiæ temporibus inceptum. Cur autem hoc potissimum vestimenti genere in sacrosanctis mysterijs usi sint veteres illi Christiani, quamqu岸 arduum est assequi, quædam tamen ~~videtur~~ saltem afferri posse videntur. Primum enim suspicari licet, pænulam ijs
maxi-

maxime placuisse, ut quam longissime a gentium ritibus abessent, quæ superstitionis suis ceremonijs numquam eam adhibuisse videntur. Secundo, quod cum inter frequentes tyrannorum persecutiones propria & peculiaris rei divinæ vestium genera excogitari non facile potuerint, eam præ ceteris eligere voluerint, quæ tunc temporis inter civiles quidem, sed ordinarios habitus (ut excludam Imperatorios, & Magistratum) & honestior & usitator esset. Par enim fuit in re omnium gravissima & sanctissima, non vulgari plebeioq; amictu, sed honesto ac decoro uti: quod cum in privata saltem oratione minus necessarium sit, minime reprehensi a Tertulliano forent, qui priusquam orarent, pænulam deponebant, si non tamquam superfluum pondus eam exuissent, sed (quod is potius iudicabat) ut gentiles imitarentur. Tertio suspicari possumus, habitum viatorum prælatum fuisse cæteris; ut ostenderent sacrosanctum hoc sacrificium a viatoribus fieri, & celestis patriæ extorribus: ad quam illius maxime viatici ope corroborati pervenire tandem speramus. Quamobrem poetica quadam & philologica licentia vir ætatis nostræ doctissimus, sacrificium Propterviam indigitare illud ausus est. Fiebat autem a priscis Romanis sacrificium, quod *propter viam*, seu *propterviam* unica voce dicebant, Herculi (ut opinor) Viali. *Propter viam* (inquit Festus Pompeius) sit sacrificium, quod est proficiscendi gratia, Herculi aut Sanco: qui scilicet idem est Deus: in quo quidquid profanabatur, consumi necesse erat. Sed ne diutius ἐκ τῶς ἱστορίας, ut Græci aiunt, exspatier, sicut singula vestimenta quæ rei divinæ adhibentur, significare creduntur unum ex iis quæ Iesus Christus Dominus noster in passionis suæ actu gestavit (quamquam eiusmodi myste-

ria posterius fere excogitari soleant, quam ea quæ ijs denotantur inventa fuerint) ita sciendum est, sacram pænulam indicare nobis vestimentum illud purpureum, quo Christum Dominum ludibrij gratia impij milites cum corona spinea insigniverant. Germanus Patriarcha in libro Theoriæ Ecclesiæ: Τὸ δ', inquit, φελόνιον ἐμφαίνεται ὅτι διὰ κοκκίνου πορφύρου ὡς περ τοῦ Ἰησοῦ οἱ ἀσθεῖς ἐκπαλίζοντες ἐφόρῳσαν. *Pænula autem ostendit vestem purpuream seu coccineam, quam impij homines illudantes Iesu obtulerunt.* Quæ similitudo non perinde ad formam pertinet; longe enim diversa fuit a pænula chlamys (qua proprie, ut D. Matthæus tradidit, Christum Dominum induerunt) quam ad colorem: purpura siquidem, seu quovis alio rubro colore sacra pænula plerūque olim tingi consuevisse videtur. In Ecclesia certe Constantinopolitana toto ieiunio Quadragesimæ, exceptis his diebus, Nuntiationis, Palmarum, & magni Sabbati, presbyteros & diaconos purpureas, sive rubras pænulas, & tunicas (σχιᾶμα Græci vocant) gestare consuevisse, Codinus scribit. Porro celebris valde quæstio illa est, qualis pænula accipienda sit, cuius D. Paulus epistola 2. ad Timotheū meminit his verbis: Τὸν φαλόνιον δι' ἀπέλιπον ἐν Τροάδι μετὰ χάριτος ἐρχομένου τοῦ Φέρε, καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας. *Pænulam quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, & libros, maxime autem membranas.* D. Ambrosius & ex eo Haimo & Anselmus accipiunt pro veste senatoria, quam Paulo pater reliquerit. Et sane proditū est D. Pauli patrem, qui Giscali Palæstinæ oppido oriundus Tarsum migraverat, civitatem Romanam adeptum fuisse: sed ut Senatorij Ordinis fuerit, nusquam legitur; nedum ut Consularis: quod Haimo inscitia suorum temporum ductus, dicere non dubitavit: itemque Consules induere pænulam soli-

solitos, dum curiam ingrederentur. Alij quibus sapere creditur Tertullianus loco supra laudato, qui est libri *de Orat.* sione, existimant vestem sacram fuisse. Verum si pro vestis sacrae specie accipiant, quæ in sacris usurparetur; sed etiam profanis usibus inserviret, facile credi potest, Apostolos pænulam in Missarum solemnissimis usurpasse: quod si intelligunt vestimenti genus rei divinæ proprium, & ab alijs diversum, primum haud credibile est, in ijs angustijs ac pressuris vacasse primis Christianis, peculiarem habitum ad rem divinam excogitare: deinde cum antiquior sacerdotum pænula ad amissum fere congruat tum ea quam gentiliū ætate in foro usurpabant, iam clarum manet, sacram vestem eo modo accipi non posse. Quod autem Tertullianum in testimonium advocant, ipso sane id faciunt, invito; is enim locus ostendit vestem potius fuisse profanam: siquidem eam, oraturi vel precaturi Deum, deponere solebant. Tertio putarunt nonnulli, in quibus eminentissimus Baronius, pænulam accipiendam esse pro legis volumine, eo quod Syrus interpres vertit *Bet. Ketabæ*, id est thecam librorum; cui Hesychius astipulati videntur, qui *παλόν* interpretatur, *εὐαγγέλιον μεβριθόν, ἢ γλαυκόκομον*. Verum hæc sententia, ut parum probabilis, ab omnibus fere rejicitur. Quarto demum Ioannes Chrysostomus, Theophylactus, Hieronymus Dial. 3. contra Pelagianos, intellexerunt vulgarem & communem eam pænulam, quam adversus pluviam & frigus olim gestabant. Quæ sententia proculdubio reliquis præferenda est: coque sane probabilius videtur, quo magis apparet, Paulum pænulam reliquisse tamquam onus per id anni tempus super vacuum; quod confirmatur ex eo quod sub finem epistolæ scribit: *Festina ante hiemem venire*. Quod pertinet

autem ad vocabulum, sciendum est, sacrum hoc indumentum a vetustioribus Græcis (de Christianis loquor) *φαιδ-
μος* seu *φελόνιον* dici, a posterioribus *φελόν*, corruptius; quam
vocem, etsi liquido apparet per transpositionem litterarum
φαιδόνιος pro *φαιρόλιον* ortam esse; doctissimus Salmasius
tamen contra aliorum opinionem censet ab antiquiore
voce *φειλόνης*, quæ Cretensibus (teste Hesychio) tunicam
significabat, deduci. Quidquid sit, miror sane in plerisque
novi Testamenti Græcis editionibus corruptum vocabu-
lum *φαιρόλιον* pro *φαιρόλιον* legi; cum minime credibile sit,
iam tum divi Pauli ætate sinceram eius pronuntiationem
desisse. Ceterum apud Scriptores Ecclesiasticos Ecclesiæ
Latinæ (omnes videlicet semiantiquos) minus usurpatum
pænulæ vocabulum comperio; sed partim casulam, par-
tim planetam vocitari. Prius apud Hispanos mansit, qui-
bus *casulla* est, imo apud Gallos, qui *chasuble* corruptius
vocant; posterius apud nostrates. Casulam porro Raba-
nus Maurus dictam vult, quod sicut casa quædam, alia
omnia regit ac complectitur. Planetam dici volunt, quod
circum errans, totum corpus ambiat quasi *ὅθι τὸ πλανᾷ*.
Sed cum apud Latinos natum sit hoc vocabulum, eoque
tempore, quo Græcæ linguæ non erat adeo frequens usus,
crediderim potius eius radices in Latio quærendas: quo-
niam sic appellata fuerit, quod plana esset: hoc est nullis
vel paucis plicis corrugata, ad discrimen fortasse pænulæ
veteris, quæ rugosior fuit. Ceterum proavorum ætate, eius-
dem fere formæ apud nostrates fuit sacrum hoc vestimen-
tum, quam apud Græcos hodieque conspiciamus: rotun-
dum videlicet; æquatoque in ambitum gyro; non autem
in duas semicirculas plagas, anteriorem ac posteriorem
divisum; quam in speciem paulatim degeneravit, dum sa-
crifi-

crificaturi, onus illud brachiorum pertæsi, & commoditati magis quam decori studentes, sensim ab utroque latere eam resceant, donec cubito tenus pertingeret. Olim vero necesse fuit circa medium cubitum, ne brachia impedirentur, vel ut casus tulerat, corrugari, vel certe ordine quodam plurifariam replicari. Et quidem, ut Auctor semiantiquus ostendit in Opere, quod *Gemma anima* inscribitur, in utroque brachio triplicabatur: quod cum fit, interior facies tegitur, exterior apparet: circa pectus & inter humeros duplicabatur, ita ut interior facies circa col- lum detegeretur. Quæ notitia satis liquido ostendit, qua ratione hic habitus sacrificanti aptaretur, quamdiu primævam speciem retinuit. Alia etiam differentia est inter utramque pænulam, Græcam videlicet & Latinam, quod in illa ab antiqua consuetudine complures crebraque cruce- des depingi consueverint, in nostra vero unica tantum, eaque ampliori forma, ex latiori fascia à summo ad imum porringens, quam alia transversim secat. Hanc Itali ante- riori plagæ assunt, Galli vero posteriori: nec deest utri- que consuetudini sua ratio & probabilis causa. Porro Constantinus Gabasilas in questionibus Ecclesiasticis docet, eiusmodi crucium picturam ἐν τῷ πελοπίῳ solomῶν & ordinariam esse, sicut in stichario fluminum: quibus fortasse denotari voluerint eos fluvios qui e terrestri pa- radiso effluebant. Eiusmodi pænulas crucibus insignes Balsamo de Privilegijs Patriarcharum τὰ ἐκ πολυσταυρίων παλῶνια appellat. Animadversione etiam digna est ea pæ- nulæ species, quæ capitium adiectum habet, in tabula 3. cœmeterij Pontiani apud Bosium in Roma subterranea, ubi B. Vincentij imago eam gestantis conspicitur. Postre- mo hoc addam, sicut pænulam primario significasse

osten-

BIBLIOTECA DE MONTSERRAT

13020100002199

BIBLIOTECA
DE
MONTSERRAT

Armari LXXXV^B

Prestatge 84

Número 38

